

મનસુર મોહના.

મહાદેવ રામચંદ્ર જાગૃદ

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાખિત વિભાગ]

અનુક્રમાંબ. ૮૮૩૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ મેળ-ગુર મો. ૮૧૧

વિષય ૩૬૬૬ : ૨ ૬ ૬

૭૮૬

શરર સીરીઝ ના. ૧

મનસૂર ઓર મોહના.

ઉદ્ધૃત ઝખાન ઓર ગુજરાતી હરફમે લિખનેવાલે
નિઝામુદ્દીન. એ. કુરેશી.

ત્રીન દરવાજા—અહમદાબાદ

છપવાને વાલે
મહાદેવ રામચંદ્ર જાગુષ્ટે.

બુકસેલર ઓર પબલીશર

ત્રીન દરવાજા—અહમદાબાદ.

પ્રારે અગ્વત્ર

સને ૧૯૧૯

ફોપી ૧૦૦૦

હી. સ. ૧૯૩૮

(જુમલા હુકુક મેહકુક હે.)

શ્રી ભાગ્યોદય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં બેઠાલાલ દેવશંકર
દેવેએ છાપ્યું. ખાડીઆ-અમદાવાદ.

કીમત દા ૩પે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય કેહરિસ્ત.

ગુજરાતી સાહિત્ય સંગ્રહ

	સંક્રા.
૧ કામયાખી ઓર મહકુલ ખખરી ...	૧
૨ કદીમ તારીખ ઓર એક અગલા ખાનદાન ...	૧૨
૩ આગાઝે ઇશક ...	૩૧
૪ ખારમાહે સુલતાની ...	૪૩
૫ અજમેર ...	૫૮
૬ ખૂરેઝી ઓર ગિરફતારી ...	૭૩
૭ ઈન્ના મઅલ ઉસરે યુસરા ...	૮૮
૮ રંગ મેં ભંગ ...	૧૦૬
૯ નઝરે ખુશ ગુઝરે ...	૧૩૩
૧૦ હિંદોસ્તાનકા દુસરા સફર ...	૧૫૬
૧૧ મથરાજી ...	૧૧૨
૧૨ ગિરફતારે બાબા ...	૧૮૦
૧૩ શાદીકા છોડ છોડ ...	૧૯૨
૧૪ નયાસીન ઓર નવે લોગ ...	૨૦૩
૧૫ માઅરિકા આરાધ ...	૨૧૬
૧૬ અજમેરી કુખ ...	૨૩૭
૧૭ લૈડાઇ ઓર તમામ ખાતકા નતીજા ...	૨૪૭

મેં
અપને
પ્યારે ભાઈ
જનાબ રઝાઉલક
અખબારી સાહબકો
ઉનકી યુરોપ કી
સફર કી યાદમેં
ચે નાવિલ
માઅનુવન
કરતા
હું.

નિઝામુદ્દીન

૧૫-૧૧-૧૬

કુચ્છ અપને મુતઅલ્લીક.

ખુદા કે ફઝલો કરમસે લખનઉ કે મશહુર નોવેલીસ્ટ જનાબ મવલાના અબદુલ હલીમ શરર સાહબ કી મકબુલ તવારીખી નાવીલ “મનસુર ઓર મોહના” ગુજરાતી હરફોં મેં શાયે કીયા જતા હે. યે નાવિલ આજ બરસોં સે લાખોંકી તેઅદાદ મેં છપ ચુકા હે લેકિન ગુજરાતી હરફ ઓર ઉર્દુ ઝબાન મેં શાયે હોનેકા યે પહેલા મોકા હે.

મેં ઇસ મોકેપર મવલાના શરર સાહબકા તહેદીલસે શુકરિયા અદા કરતા હું કે આપને મેરી ખ્વાહિશ પર આપકે નોવેલ ઉર્દુ ઝબાન ઓર ગુજરાતી હરફોં ઓર ગુજરાતી હરફ ઓર ગુજરાતી ઝબાન મેં શાયે કરનેકી ખાસ તેહરીરી ઈજ્જત અત્તા ફરમાઇ.

યે નોવેલ કે લિખતે વકત મુજકો પંદરા માલ પહેલેકા એક વાકેઆ યાદ આ ગયા છુસ્કો ઇસ મોકેપર ઝાહીર કીયે બગેર નહીં રેહ સકતા. વો યે હે કે મેરે અઝીઝ દોસ્ત લાઈ વત્તી મોદમ્મદ મોમિન ને હાલમેં માનાવદર કે ચાત્રી જનક અસમત પનાહ બેગમ સાહેબા કે પ્રાઈવેટ સેક્રેટરી હેં ઓર ગુજરાતી વ અંગ્રેજી ઝબાન કે બોહોત અચ્છે લિખતે વાલે હેં સન ૧૯૦૪ મેં અમ્મઇમે મેરે સાથે ઓર ખાસ મેરી તેહરીક સે ઉન્હોં ને “મનસુર ઓર મોહના” કા ગુજરાતી તરજુમા કીયા થા ઓર મેં ઉસ્કો શાયે કર્નેકા ફાશીસહી મેં થા કે વો ના માઅલુમ તરીકેસે ગુમ હો ગયા. બોહોત કુચ્છ તાલાશ કી ગઇ મગર આજ તક પતા ન ચલા

જુના હે કે હાલ મેં “મનસુર ઓર મોહના” કા ગુજરાતી તર-
જુમા શાયે હુવા હે.

સન ૧૯૧૬ મેં નજર અંદાસે આઝાદ હોને કે આદમેરી કલ્પ-
મસે યે દુસરા નોવેલ શાયે હો રહા હે. અલગતા કુતુહલ ઈસ
જામ નામી ઇસલામી તવારીખ કે દસ દિસે શાયે હો ચુકે હે.
લેકિન ઉસમેં અપને મુનઅસીક કુછ ત્રિખના મુતાસલ નથા અગ
યે નોવેલ શાયે હોનાહે ઇસલિયે અંદ સતરેં ત્રિખના હું.

અદમદાઆદમે પોલીટીકલ બોમીયા નામી એક અખબાર તેરા
ઘોઘા સાલ પર શાય હોતાયા મેને ઉસવકન ઉસ અખબારકે મા-
લીક ઓર મેનેજર કી ખાસ ઇસનિદઆ ઓર ખવદિશ ઓર મેરે
દોસ્તકી ફરમાયશ સે ચાર પાંચ નોવેલ અગેરે ટીપી માલી મતદેઅ-
તકે દીયે થે જો ઉતકી તરફસે શાયે ટીપે ગયે ઓર પચસીકને ઉમી-
દસે જિયાદા ઉસકી કદર કી. ચુંકે મેને વો નોવેલ મિર્ફ ઇમદાદન
દીયે થે ઓર કોઇ ઉજરત નહીં લીધી ઇસ ત્રિયે ઉત નોવેલોંકા
લક ફરોખત નહીં ટીપા થા.

ઇસ ખાતકો એક અરસા ગુઝર ગયા ખાત આઈ ગઈ હો
ગઈ, પોલીટીકલ બોમીયો અંદ હો ગયા. ઉસકે માલીક વ મેનેજર
પ્રેસ ઉઠાકર અપને વનન ગયે ઓર વડાંબી કુછ કામ ન ચલાને
પ્રેસ અંધ કરકે એક દેસી રીયાસતમેં મોટર ગાડી ચલાને લગે. ઉસ
કમાને મેં ખુદકે ફઝલસે મેરા જાતી પ્રેસ અદમદાઆદમેં નિજામીયા
પ્રીન્ડીંગ વર્કસ નામી કાયમ હો ગયા ઓર નિજામીયા છુકડીપોટા
બી બીના ૫૭ ગઈ. મેરે જો કદરદાન નાજરીત થે ઉન્હોંને મેરી
ઉત નોવેલોં કો તલખ કરના શુરૂ કિયા જો પો. બો. ને છપવાયેથે.
મેને પો. બો. કે મેનેજર સાહેબ કો ટીપામેં રવાના કરનેકો કઈ

ખતુત લીખે મગર કોઈ જવાબ ન આપ્યા. ઇસ ખાતકો બી દો ત્રીન સાલ ગુઝર ગયે. નાઝેરીનકી માંગ વયસીહી રહી ઓરમેં ઉનકો અપને નોવેલ ન દેસકા.

ઈતિહાસકી ખાત થી. કિસમતકા ત્રિખા કોઈ નહીં મેટ સકતા વર ન મેં કુળ ઓર કુળ રંગ રંગુન વ કુળ દેહલીકે જેલખાને ડી નઝરઅદી. ખેર મુખતેસર ચે હે કે મેં ૧૯૧૫ ડી ઇખાતિદામેં રંગુન ગયાયા. વહાંસે લોટતે વકત દહેલી મેં સરકારકે હુકમસે નઝરઅંદ હો ગયા. મેરી અદમ મોબુદગીમેં પ્રેસકા હાલ દીગરગું હોને લખા. મુલાઝીમોંકી તનખાહેં મુફતમેં ચઢ રહીથી ઓર મેરે નોવેલોંકી માંગ ખરાખર જારીથી ઇસ ત્રિયે પ્રેસકે મેનેજર સાહબને મુઝસે દરિયાફત દિયાતો મેને ઉનકો મેરે નોવેલોંકા દુસરા એડીશન છપને કો ઇમ્મઝત દેદી ઓર ઉનકે છપ જાનેસે નાઝેરીનકા ખરસોંકા ઇતિહાસ ખતમ હુઆ.

મેં નઝર અંદોસે આઝાદ હોકર આપ્યા. સરકારને પ્રેસ અંદ કરા દિયા મેંને કિતાબોંકી દુકાન કરવી. ઓર ખુદાકે ફઝલસે ઉસ-મેંબી કામચાખ હુવા. ખરસોંકે બિછડે દોસ્ત યાઅને પોલીટીકલ સોમીયો વાલે એલમદાખાદ આપે. ઓર અખબારકા ઇન્જરા કરનેકી ખવાહિશ જાહિરકી. “ ચશમેમા રોશન દિલેમા શાદ ” બોહોત ખુશી હુઇ ઓર હતતુલ મકદુર પ્રેસકે લાને, અખબારકે જારી કરનેમે મુખલિસ ઇમદાદ દી લેકિન ખુદાકો રોશન હે કે હમારે મહેરખાન કો હમારી કોનસી અદા પસંદ ન આઇ કે હમસે ખવાહ મખવાહ રંજીદ હો ખેઠે મગર હમ જયસે પહેલે દોઆગોથે વયસેહી દોઆગો ઓર ખરતલખ રહે.

ચંદ દિન ઓર ગુઝરે. પો. ભો. જારી હો ગયા, પ્રેસ ચલને લગા, એક રોઝ હમ દુકાનપર બયડે થે કે ડાકીયેને રજીસ્ટર્ડ

નોટીસ દિવા. જો હમારે મહેરબાન મેનેજર પો. બો. કા થા જીરમે હમારે ચારાં નોવેલકે દુઆરા શાયે કરને સે દો હજાર રૂપેકા નુકસાન હોનેડી ખચરથી ઓર જલ્દસે જલ્દ દો હજાર રૂપે ભેગ દેનેકા હુકમ થા. હમ યે દેખકર શશદર રહે ગયે. કયોંકે હમને ઈન નોવેલોંકે હુકુ હરગીઝ ફરોખત નહીં ડીયે થે. સિફ ખતોર હમસે દોંકે ઇમદાદન લિખકર દિયેથે. ઓર વો ઉમડી ઇશાઅતસે કાફીદ-જિયાદ મુનાફા હાસલ કર ચુકે થે મગર નોટીસ ખજરોએ વડીત આયાથા ઇસલિયે હમનેબી ઉરકે જવાબમેં જો સચ ઓર હક થા વોહી લિખદીયા. અત્તરુદ્દો ત્રિદ્વાહ, મમામિત્તા ફરો હો ગયા. હમ સમજેથે કે અખ ઉનકે સાથ હમારે પુરાને દોસ્તાના મરાસીમ કાયન હો ખર્ચગે લેકિન ઉનકા હમપર જો ગુસ્તાયા વે: કિમી તરાફ કમ ન હુવા ઓર ઉન્હોંને દુસરા ગુલ ખિત્તાયા.

હમારી નોવેલ કનીઝે ફાનમાકા ઉન્હોંને ન્યા એડીશન શાયે ક્રિયા તો ઉસમેં હમપર બોહતાન આંચા ઓર બહોત હી ટીકાઇસે લિખાકે કુરેશી. હમારે યહાં ઓર પ્રેસકે મુલાજિમોંકી તરાફ એક મુલા-જિમ થા. અલ્લાહો ગની! જખ હમને યે અલફાઝ દેખે તો શશદર રેહ ગયે. જુટ ઓર વોબી સફેદ જુટ સરાસર જુટ ઓર દિવેરાના જુટ ! ન હમ ઇનકે હાં કબી મુલાજિમ રહે ન ઉજરત પર કામ ક્રિયા બલકે જખ ઇઆતિદામે યે એહમદાઆદ તશરીફ લાયે ઓર અખબાર જરી ક્રિયાતો હમારે અઝીઝ દોસ્ત ભાઈ વલી મોહમ્મદ મોમિન ને માંગરોલસે હમકો ખંખઘ લિખાકે તુમ એહમદાઆદ ખકર પો. બો. વાલોંસે મિલો ઓર હતતુલ મકદુર દામે, કલમે ઓર કદમે ઇમ-દાદ કરો. હમારે પ્યારે દોસ્ત કે હુકમ કો સર આંખોં પર ચઢાયા ઓર ફોરનહી એહમદાઆદ આયે ઉસ દિનસે ખજેર કિમી વાલમ

ઔર મનદેઅતકે પો. ભો. અખખાર ઔર ઉતરી વો ખિદમતકી વો ઉસ વકત કે અખખારોસે ઝાલિર હે. નોવેલ હમને લિખે, લીડિંગ આરટીકીલ હમને લીખે, ઔર સય કુછ હમને લિખા. અગર ઇસ્કા મુશુત ચાહોતો ઉસવકત કે મઝામીનકી અસલ કોપીયાં નીકાલ કે દેખી ગયેં તો સય ઝુટકા ઇમતેદાન હોખયે. હમને જો કુછ ખિદમતકી યે સય મેહેઝ ઇસલામી અખખારકો પરવાન ચઢાનેકે લિયેથા કોઈ ઝાતી ગરઝ નથી. ન ગરઝકી હમકો ઝુરરત થી. એહમદા-આદ શહેર ઔર કાઠીયાવાડ ગુજરાત કે કરીમન સય અહેયાય ઇસમે વાકેફ હેં. ઇસપર બી યે દીલેરી ખુદાકી કુદરત હે. હાં, શાયદ કુરેશીસા આદમી ઇનકે કારખાનમેં નોકર થા અયસા ઝુટ કહેનેકી વજેહસે ઇનકી ઇઝઝતમે ચાર ચાંદ લગ વાઈગે ઔર ઇનકા રૂબ દોખાલા હો ગયગા ઔર લોગોમે મુમતાઝ હોગે. ઇસ ખ્યાલને ઇસ દીલેરાના ઝુટ ખોલને પર મજબુર ક્રિયા હો. મગર અલ્લદન્દો લિલાહ ! હમારી મવહુમી વ ખ્યાલી મુઝાઝિમત બી ઉતરી ઇઝઝત ઔર રૂબકો બઢાને વાલી હે યે હમારે લીયે ખોદતકી ખુશીકા આગ્યસ હે.

હમ ઇસ મોકે પર ચેલેંજ કરતે હેં કે અગર હમારી ઉતકે હાં મુલાઝિમતકો કિસી તરાહસે થા પડેનુસેબી વો સામિન કર દેતો હમેશાં હમ અપને આપકો ઉતકા કદીમ નિનક ખવાર સમજેમે વર ન ખોદતાન વ ઇફતિરા ખાંચને વ સોં કે લિયે ખુદા તમાલા ને જો વમદ અપને કલામે પાક મે ફરમાઈ હે ઉસ્સે હમ ડરાનેરી ઇમઝત લેકર અમ્રખિલ માગરૂફ કા હક બઢા કરતે હેં. ખુદા મુસલમાન લાઇયોં કો ખુસુપન અયસે મહેરબાનોકો નેક હીલાયત કરે. વસ્તલામો અલા મનિતતઅયસ હુદા.

આઝઝ.

નિઝામુદ્દીન કુરેશી.

મનસૂર ઓર મોહના.

પહેલા બાબ.

કામયાબી ઓર મફકૂદુલ ખખરી.

હમારા કિસ્સા હિ. સ. ૩૯૫ સે શુરૂઆ હોતા હે. હિન્દી કી પેહલી સદીયોંમે પ્રત્લાત કા જે સયલાખ અફ્રીકા કો તય કરેકે કદીમ ઉન્દલૂસીયા યા અની હસ્પાનીયએ અઝમાતક પહોંચ ગયાથા ઓર દૂસરીતરફ શામ વ એશીયાએ કુચક ઓર સરઝમીને ઈરાનસે તળવુઝ કરેકે ખુરાસાન હોતા હૂવા અફઘાનિસ્તાનતક આ ગયા થા. ઉસ સાલ ઉસ્કી મોજે હિંદોસ્તાનકી હુદુદકો થપેડે દેરહીથી ઓર દરીયાએ અટકેકે કનારે ઉન અઝીમુશ્શાન લડાઇયોંકે અખાડે બનગ-એથે જી-હોને આખિર હિંદોસ્તાનમેં આર્યન બહાદુરોંકી કુચ્વત તોડકે મુસલમાનોંકો કામ્યાબ કાયા. હિંદોસ્તાનકે ઈસ મશહૂર દરીયા-કે દોનોં બનિખ દૂરદૂરતક મયદાન ફેલે હૂવે હેં જી-મેં હરતરફ યા રેગસ્તાન નઝર આતાહે જે રાજપૂતાનાકી સરઝમીનકા નમૂના દિખારહાહે; યા સંગિસ્તાની પહાડીયાં હેં જે સિલ્સિલાબંદીકે સાથ જાતે જાતે અફઘાનિસ્તાનકે દુસ્વાર ગુઝાર પહાડોંસે મિલ ગંધ હેં.

યહાં સુખત ઓર તાખત વ તારાજ પર ઝિંદગી ખસર કરનેવાલી કેામેં આખાદ હેં જીન્કી વજહસે અકસર ખૂરેજી ઓર લૂટમારકા ખાઝાર ગર્મ રહા કરતા હે મગર ઇન દિનાંમે અમની ઓર તરફી કર ગઇહે કયું કે એક તરફ હિંદોસ્તાનકી ફોજેં તમામ અતરાફ સે સિમટ કે ફરાહમ હૂઈ હેં ઓર એક તરફ તુર્કી ઓર અફઘાની સિપાહી કુરઆન કે દીનકો ભેલેકે આએહેં ઓર યહાં કે માઅરિકે સર કરકે આગે બઢના ચાહતેહેં.

ઇસસે પેસ્તરકી લડાઇયોંને હિંદુરાજઓંકે દિલમેં એક ખોશ્લી પયદા કરદીયા હે કે દેહકાન ઓર કાશતકાર અપને ધરોંમે બેઠે રહે હેં. મુસાફિરોંને રાસ્તા ચલના છોડ દીયા હે. સિપાહીયોંમેંસે બી જો કોઇ કીસીકામકો ફોજસે નિકલના ચાહતાહે તો તનહા નહીં નિકલતા બદકે અપને બેઠે કે બહોતસે સિપાહીયોંકા ગિરોહ બાંધકે નિકલતા હે. જો કોઇ તનહા કિસી તરફ નિકલ ગયા તો અપને હરીફકે હાથોં કતલ હુવા ઓરયા ગિરફતાર કર લીયા ગયા. ઓરતેં જો હમેશાસેં સુખકે તડકે દરીયામેં જાગકે નહાનેકી આદી હો રહી હેં વો ધરોંમે બી બેકી કાંપ રહી હેં કે ઝાલિમ ઓર જાગિર તુર્કી સિપાહી ગિરફતાર કરકે લોંડી ન બનાલેં. દરીયાએ અટક કે કનારેં જો જીતખાને ચલેગએ હેં ઓર જીનકી ખુશનુમા મુસ્તતીલ ઇમારતોંસે વહાં કે સેહરાઓંકી જીનત હે, સખ સુન્સાન ઓર ખામોશ પડે હેં. ચંદરાઝ પેહલે ઉનમેં દેવતાઓંકી પરસ્તિશ બડી ધૂમધામસે કી જાતી થી, ખસસન સુખકે વક્ત ઘટોં ઓર નાફ્રસોંકી આવાજેં કસરતમેં ગૂંજતીથી; વોહી તલવાર જીરને શામ વ રૂમમેં ઇસાઇયોંકે ગિરજે વીરાન કીયે, જીરને ઇરાન મેં મજૂસીયોં કે આતિશખાને સર્દ કીયે ઇસીકા યે સાયા અખ જીતખાનોં પર પડાહે.

ઘસી દરીયાએ અટક કે શરકી કનારે પર એક વસીઅ સખ્ખા
ઝારહે જો મુસાફરોંકા મુલકે સિંધતક પહોંચાતાહે. કબી યહાં વો મુસા-
ફિર નઝર આયા કરતે થે જો વસ્તે એશીયાસે હિંદોસ્તાનમેં આતેથે
યા પંજાબ સે સિંધકી તરફ જના ચાહતે થે, લેકિન, અફસોસ !
ઘસવક્ત ઘસ સેહરાકો હમ સુન્સાન પાતે હેં. સુંકે દરીયા કરીઅહે
ઘસ વળદસે તથુર હરતરફ નઝર આતે હેં જો અપની આઝાદીપર
ઘસદરજે નાઝાં હેં ઓર ઘસ મસરરતસે કુલેલેં કર રહે હેં કે ગોયા
ઉન્હે મુલક કે મોજૂદા મસાધબ ઓર તપ્પાહીયોંકી કુછ પરવા નહીં;
અગર્ય ખોદકા મોસમ હે મગર ગરીબ ગુડરીયે અપને બેઝબાન
મવેશીયોંકો ચરાને કે લીયે લેં આય હેં, લેકિન ચહારતરફ ધબરા
ધબરા કે દેખતે જતે હેં કે કહીં અયસા ન હો કે કિસીતરફસે મુસલ-
માન સિપાહી આ પડેં ઓર જનવરોંકો પકડ લેજાએં.

ઘસવક્ત પહેરદિન ચહાહોગા, ગરમીયોંકા આફતાબ સરઝમીને
હિંદસે નુમાયાં હૂવા હે ઓર ઉરકી જુરઅતસે માઅલૂમ હોતા હે
કે ગોયા હિંદૂ રાજાઓંકા કાસિદ બનકર આયા હે ઓર ઘસ ઓહો-
દકી હિંદોસ્તાની પબ્લિકસે મુસલમાનોંકી રોક થામ કે લીયે જો ગર્મ
જોશીયાં ઝાહિર હોતી હેં ઉન્કા નમૂના દિખા રહા હે.

સેહરાકી બાલૂ ગર્મ હોહોકે ઉડને લગીહે ઓર ઘસ ખ્યા-
લસે કે તુર્કી સવાર આફે પામાલ ન કરને લગેં, ઝેહરીલી લૂઓંકી
પીઠપર સવાર હો હોકે ઝિંદગી હી મેં આસ્માન કે સફરપર આમાદ
હો ગઇ હે, યા શાયદ સરઝમીને હિંદકી કદીમી ખાસિયતસે અપને
હિંદૂ ફરમાં રવાઓંકે સાથ નમકહરામી ઓર બેવફાઈ કરને કો તૈયાર
હૂઇ હે ઓર ઉન્હીકા તરફ ઝબાને હાલસે ઇશારા કરકે કેહ રહી હે
કે મુસલમાનોંસે લડના આફતાબપર ખાક ડાલના હે. એન ઘસ

હાલમેં શિમાલકી તરફસે એક ફોજ નુમાયાં હોતી હે. યે ફોજ ઈસ તેજીસે બઢતી ચલી આતી હે કે જીસ સીનમેં યે હમેં મિલીહે યાતો અલી આરમાનકે ઉફે શિમાલસે મિલીહૂધથી યા એન વસ્તે સેહ-રામેં આ ગધ. સવારોંકી વજબ એર ઉન્કે હાથપાઉંકી બનાવટ બતા રહી હે કે યે સૂરતેં જીસ સરઝમીનપર સયેર કર રહી હેં વહીંકી ખાકસે ઉન્કે પુતલે નહીં બને હેં. સુખોં સુફેદ ચેહેરે, ચોડે-સીને, ખડેબડે મુઠીબ હાથ પાઉં, લંબી ડાઢીયાં, તેજ આંખેં જીનસે ગુસ્સે કે વક્ત શોઅલે નિકલને લગતે હેં. યેસબ અચસી ચીજેં હેં બે ખાસ હિંદોસ્તાન કે આશિંદોંસે ઉન્કો જુદા કર રહી હેં. યે સવાર શુમારમેં છેસોસેઝિયાદા નહોંંગે એર ઉન્કા સરદાર બે એક ખુશરૂ એર નવઉમ્ર શખ્સ હે. યુબ્બાત એર જવાની કે બેશમેં ભરા હૂવા સવારોંકે આગે આગે બ રહા હે. માઅમૂલન સિપાહી અપને અફસરકા હુકમ માનતે હેં મગર ઈસ નવ જવાનકે પીછે પીછે જીસ વજબસે બ રહેહેં ઉસસે માઅલૂમ હોતા હે કે તાબએ ફરમાન હોને કે અલાવા ઉરકી વક્બત એર ઉસકા અદબબી બહોત કુછ ઉન્કેં દિલોંમે મોજૂદહે. ઉસ કદીમ ઝમાનેમેં યે ઝાબિતા એર યે ઇન્તિઝામ કહાં? મગર સિફ નવજવાન કેરો અબ વ અદબબે સવારોંકા ઇસકદર આઝાબિતા બના દીયા હે કે એર કિસીતરેહ મુમકિનહી નહીં.

ચલતે ચલતે નવજવાનને બ આવાજે બલંદ પુકારા:—
“યહયા! યહયા!”

એક કદાવર શખ્સ બે સબ સવારોં કે સાથ સાથ બ રહા થા, આગે બહા એર અદબસે સલામ કરકે ખામોશ ખડા હો ગયા.

નવજવાન—“તુમતો ઇન રાસ્તોંસે વાકિફ હો. યેહી રસ્તા હે ના?”

યહ્યા—“ હુઝૂર ! ચેહી રાસ્તા હે ઓર ઇસમેં કોઈ શક નહીં કે વો ભાગ ઇસી રાહસે ગયા હે. ”

નવજવાન—“ અભીતક તો કહીં પતા નહીં મગર કહી હો, હમારી તલવારોંસે ભાગ કે કહાં જ સકતા હે ? ”

યહ્યા—“ ચે તલવારોં હમેશાં અરસએ કારઝારમેં અપને જંહર દિખાતી રેહતી હે. ઓર દુનિયાકો કુફ્ર ઓર શિક્કે ઇન્દી આબદાર તલવારોંને પાકો સાફ કીયા હે. ”

નવજવાન—“ મગર અભી હિંદોસ્તાન બાકી હે. ”

યહ્યા—“ ઉસકો ખુદાને હમારે સુલ્તાન ઓર આપકી ઝાતપર મુનહસિર રખ્યા થા અબ વો વક્ત આ ગયા કે આપકી બલંદ હોંસલગી ઇસ મુલકમેં બી ફતેહ વ નુસરત કે સાથ ઇસ્લામ કે ઝંદે ઉડાય. ”

નવજવાન—મોહમ્મદ ગિન કાસિમ કે આબદ સે હાં ફિરતો કિસીકો ઇધર કા રૂખ કરનેકી જુરઅત નહીં હૂધ. ”

યહ્યા—“ હુઝૂર ! યહાં કે રાજા ઓર રાજપૂત સિપાહી બડે બહાદુર હેં ઉન્કી સરકોબીકે લીયે સુલ્તાન હી કા અયસા હોસલામંદ આદશાહે ઇસ્લામ ચાહીયેથા. ”

નવજવાન—“ દેખીયે મગર સુલ્તાન કાતો ઇરાદા હે કે ઇસ રાજાકો ઇસ્કી બગાવત ઓર સરતાબીકી સઝાદે કે ગિઝની કા વાપિસ જાય. ”

યહ્યા—“ સુલ્તાનકો કુતૂહાતકા બડા શોક હે. ઇસ મુલકકો વો ફતેહ જુરર કરેંગે, અબ નહીં તો ફિર સહી. ”

નવજવાન—હાં, ચે સહી હે, મગર મેં તો વાપિસ જાને કે ખિલાફ હું. અબલાએ કલેમ તુલાહમેં હમેં કિસકા ખોદ હો

સકતા હે ? યહયા ! હમે ખુદા ફત્હ વ તુસરતહી ઇનાયત કરેગા. રાજપૂત હઝાર બહાદુર હોં મગર વો હમારે સિપાહીયોંકા મુકાબિલા થોડેહી કરસકતેહેં ? ”

યહયા—“ બળ હે. બારહા તજુખાં હૂવા ઓર હમેશા તુરકોં ઓર અફઘાનેનેં રાજપૂતોં પર અરસઁ દુનિયા તંગ કર દીયા. મગર હુઝૂર ! અસ્લ યે હેકે અબીતક સરહદહીપર લડાઇયેં હૂઇં. જખ મુલ્તાની ફોજ ઝફરમોજ દરીયાએ સિંધસે આગે બઢેગી ઉસવક્ત રાજપૂતોંસે લડાઇયેં હોંગીં ઓર માઅલુમ હોગા કે રાજપૂતોં કે દિલ કિસકદર મજબૂત હેં. ”

નવજવાન—“ તુમ્હેકા કયા હમારે સિપાહીયોંકા ઇમ્તિહાન નહીં હૂવા ? રાજપૂત હઝાર શુબ્બઁ ઓર બહાદુર હોં મગર ઇન લોગોં કે સામને ઉનકી કુછ દસ્તી નહીં. હાં, યે મેંબી માનતા હું કે વો પૂરે સિપાહી હોતે હેં; લેકિન ઇન તુર્કોં જવાનોં કે સામને એક દિનસે ઝિયાદા નહીં ડહેર સકતે અખતો ચલનેમેં જલ્દી કરના ચાહીયે ચલો. ”

‘ યે કેહ કે નવજવાન ઘોડા બઢા દેતા હે ઓર ઉરકે હમરાહી તમામ સવાર બાગેં દીલી કર દેતે હેં ઓર ફતેહમંદ ઘોડે હવાસે બાતેં કરને લગતે હેં. નવજવાન કે હાથમેં જો ઝંડા હે વો હવામેં લેહરાતે લેહરાતે યકબચક ડહેર જતા હે ઇસ્કી વજહ યેથી કે ઉસને અપને ઘોડે કે ચલતે ચલતે ફોરન રોકલીયા થા. નવજવાન કુછ દેર દિલમેં સોચ કે અપને સવારોંકી તરફ મુતવજજેહ હો કે કેહતા હે “ બહાદુરો ! ઇમ્તિહાન ઓર નખર્દ આઝમાઇકા વક્ત આ ગયા. ડાફિર સામને નઝર આ રહે હે. ”

યહયા—“ દેખીયે, અખ હીંદૂ રાજપૂત ઝિયાદા બહાદુર હેં યા

મેરે જાંબાઝ તુર્ક હાં, બહાદુરો ! યેહી ઇમ્તિહાનકા મોકઅ હે. મગર ઇન લોગોંસે લડનાહી કયા ? ભાગે હૂવોં કેા માર લેના બી કાઈ મુશ્કિલ કામ હે ?”

જીસવક્ત નવજવાનને યે તકરીર શુરઅકીથી ઉસવક્ત, કુછ હિંદૂ સવાર નઝર આતેથે જો અબ સાફ સાફ નઝર આ રહે હેં ઓર માઅલૂમ હોતા હે કે શુમાર મેં બી થોડે નહીં હેં. જીતી દેરમેં નવજવાનને તકરીર ખત્મકી ઇત્ની હી દેરમેં વો મુસ્તઈદે કારઝાર હો ગયે. ઉન્હોંને તલવારેં મ્યાનસે નિકાલલીં ઓર ઇસ બેશો ખરોશસે બઢે કે ગોયા જન દેને હી કી ગરઝ સે બઢે થે બઢે મુસલમાનોંને હમ્લેકા ઇન્તિઝાર બી નહીં કીયા ઓર ખુદહી ઇસ શાનસે હમ્લા કર દીયા કે બહાદુર રાજપૂત તલવારેં હિલાતે ચલે આતે થે ઓર ભાટ ઉન્કી મદદખવાનીમેં અપની ફસાહત ઓર કાદિર કલામો કે જોહર દિખા રહેથે. ઇધરસે નવજવાન કે સિપાહી બી બઢે ઓર દોનો ફોજોં કે મિલતે હી ગોયા દોનોં તરફકા હર સિપાહી એક કઝાકા ફરિશ્તા બન ગયા. રાજપૂત શુમારમેં પાંચસો સે ઝિયાદા નથે મગર ઇસ સાબિત કદમીસે લઢે કે દિન આબિર હો ચલા. ઉસવક્ત મુસલમાન સિપાહી ઝિયાદા તેઝીસે ખૂરેઝી કરને લગે કે આફતાબકે શુરઅ હોનેસે પેદલે હી હરીફકા પસપા કરદેં નાગલાં હિંદૂઓં કે દોસો સવાર જો કિસી ઝુરતસે ઇધર નિકલ આયે થે અપને હમ મઝહઓંકી મદદ પર આમાદા હો ગયે ઓર ફોરન હમ્લા કરદીયા. મુસલમાનોં કે દિલોંમેં એક કિસમકા ખોફ પેદા હો ચલાથા મગર નવજવાનને અચસી પુરબેશ તકરીરેં કીં ઓર ઇસ ખૂબીસે રાજપૂત બહાદુરોંકે મુકાબિલમેં દાદે શુબખત દીકે ઇધર રાત હૂધ ઓર ઉધર હિંદુઓંકે કદમકો લગઝિશ હૂધ. અબ કયા

થા? તુર્કી સિપાહી ચક્રવર્તી દૂટ પડે ઓર દિલ હાર દેને વાલે દુશ્મનોં કો ખરાખર કતલ કરને લગે. કુછ લોગતો નિકલ ગએ જનકે તઅકકુઅમેં નવજવાન બી ઘોડા બઢાયે ચલા ગયા આકી સખ કતલ હૂએ ઓર બહોતસે ગિરફતાર કરલીયે ગએ. લડાઇકા બેહરે મવ્વાજ જસવક્ત, ઠેહરાહે ઉસવક્ત, યે સમા નઝર આયા કે મયદાન બહાદુરોં કે ખૂનસે લાલાઝાર બના હૂવા થા. અપને કોમી જોશમેં જન દેને વાલે બે તકલ્લુશીસે ખૂન આલૂદા દામને સેહરાપર લેટે હૂવે થે ઓર ખ્વાબે મર્ગકા મઝા ઉઠા રહેથે. વો ગરીબ રાજ બી મુસલમાનોંકા કેદી થા જરકે તઅકકુઅમેં યે મુસલમાન સિપાહી આયે થે ઉસ્કી આઝાદી છિન ગઈથી, દુશ્મનોં કે પંજમેં અસીર થા. મુસલમાનોં કા વો દૂસરા અફસર યહયા ઉમે અપને ખુશમે મેં લે ગયા ઓર ઇન્તિઝાર કરને લગા કે નવજવાન સરદાર બે ભાગને વાલોં કે તઅકકુઅ મેં ચલા ગયા હે આય તો રાજ સે ઉસ્કી સરકશી કી આઝપુર્સ કી જાય. રાત ગુઝરતી જતીથી ઓર ઉસ્કે મુવાફિક, ઇન્તિઝાર મેં બી એક ઇજતિરાબ પયદા હોતા જતાથા આખિર યહયામેં જિયાદા બેસખી પયદા હૂઈ ઓર ઘબરાકે રાજ સે પૂછને લગા:

યહયા—“ આખિર તુમહે અપની બગાવતકી સજા મિલેગી. ક્યા તુમકો નહીં માઅલૂમ થા કે હમારે સિપાહીયોંકી જાંબાઝિયાં અયસી નહીં હેં કે તુમ મુકાબિલા કરના કયસા, ઉન્કી તલવારોં સે અપની જન બી બચા સકો. અગર હમારે સુલ્તાન કો તુમ અપના આદશાહ નહીં માનતે થે તો અપને કદીમ આદશાહ રાજ દેહલીહીકી ખતાઅત કી હોતી. મેને સુના હે કે તુમને ઉસ્કે મુકાબિલે મેં બી અલમે બગાવત બલદ કીયા થા. યે ઉન્હી કોર નમકીયોં કા બદલા હે. હાલોં કે અબ સુલ્તાન મેહમુદ ગઝનવીકે મકાબિલમેં કોઈ આદ-

આહ દાખવા નહીં કર સકતા. એક રોઝ આને વાલા હે જમ દિલ્હી કા રાજભી યુંહી સુલ્તાન કે તખ્ત કે સામને બંધા ખડા હોગા.”

રાજા—“યે ધમકી દેને કા વક્ત નહીં હે. પરમેશર કી ચેહી મરજીથી. મુજહે તકદીરસે કિસી કિસમકી શિકાયત ભી નહિ. મેરે દિલમે ઇસ્તિફાઝ હે આહે સુલ્તાન મેહમૂદ હો ઓર આહે કાઈ ઓર આદશાહ હો મેરી નઝર મેં હિસકી કુછ હસ્તી નહીં. હાં, ઈતિ અફસોસ હે કે અગર દિલ્હી કે રાજાસે મિત્રા રહેતા તો ઝિયાદ મુનાસિમ થા, ક્યોં કે ઇસ સુરતમેં તુમ મલેચ્છોં કા યે જુરઅત નહોતી કે હમારી ઝમીનોંકા આકે નાપાક કરો.”

ચહયા—“અરસ યે હે કે તુમહારી ઇસ મુત અસ્સિયાના જુત પરસ્તી હીને તુમકો ખરામ કીયા. સુલ્તાન નિહાયત હી દીનદાર ઓર ખુદા તરસ આદશાહ હે, અગર તુમ લોગ જુત પરસ્ત ન હોતે તો વો તુમહારી સરઝમીનોકા યું શિકારગાહ ન બના દેતા. દેખો, અન-કરીમ હિંદોસ્તાનમેં સખ ઝંડે સરનિગૂં હોંગે ઓર હમારી તલ-વારેં અગર યું ન માનોગે તો જખરન “અદલાહો અકબર” કી આવાઝેં બકાંદ કરાએંગી.”

અખ ઝિયાદ રાત આ ચુકીથી ઓર ચહયા કે દિલમે એક તશવીશ પયદા હૂઘ જો સાઅત અસાઅત બદલી જતીથી ક્યોં કે નવજવાન સરદાર અબીતક તચ્કકુઅસે વાપિસ નહીં આયાથા ઉસ્ને અપને ચંદ માતહેત અફસરોં કો જુલાકે દરીયાફત કીયા તો માઅ-લૂમ હુવા કે બઝાહિર કુલ મુસલમાન સિપાહી આ ચુકે. સિર્ફ નવ-ઉંમ બહાદુર સરદારે ફોજ મનસૂર અબીતક નહીં આયા, ચહયાને હુકમ દીયા કે “પચાસ સવાર જીસતરાહ બને તલાશ કરકે લે આયેં ?” સવાર ઈધર રવાના હુવે ઓર વો દિલમે સોચને લગા કે

“ ખડા ગઝબ હૂવા, અપની ફોગકશીમે હમ કામ ચાલ્ય હૂએ. બજે-રામ જરૂરે તઅકકુઅમે હમ રવાના કીયે ગયે થે વોબી ગિરફતાર કર લીયા. રાજપૂત હમારી તલવારોં સે મારે ગયે મગર હમારે લાયક ઓર બહાદુર સરદાર મનસુરકા પતા નહીં. ખુદા જાને કહાં ચલે ગયે, ઇસ વક્ત તક વાપિસ ન આના બે સમય નહીં હો સકતા. અફસોસ ! અગર ઉન્કા પતા ન લગા તો સુલ્તાન કો ખડા સદમા હોગા ઉન્કો મનસુરસે ખડી મહોબ્બત હે, અપને બેટ્ટી જગે સમ જતે હે. અલાવાબરી મનસુરને અપની આલી ખાનદાની ઓર નેજ જુરઅત કી વજહસે દિલમે જગે કર લેના કયસા, ખુદ સુલ્તાન કો અપના કર લીયા હે. અગર હમ ચુંહી વાપિસ ગયે તો સુલ્તાન હમ લોગોંસે સખ્ત નારાજ હોંગે ઓર કયા અજબ બે હમ લોગોં કો ઇલ્હામ દીયા જાય ઓર સખ્તીસે આઝપુર્સ કી જાય ઓર સુલ્તાનકી ખરહમી બી બેગન ન હોગી. કયોં કે મનસુરકે જયસા શરીફુત્ત-સ્લ ઓર શરીફુત્તફસ નવજવાન બંઆઝ મિલના દુસ્વાર હે.”

ચહયા ઇસ્કે આઅદ ગિરફતાર રાગકી તરફ મુતવજ્જેલ હૂવા બે સામને બંધા હૂવા ખડા થા. ઓર ફેલને લગા “યે રાસ્તાજે સામને ગયા હે જીંધર તુમ જાતે થે કહાં કો ગયા હે ?”

બજેરામ—“યે રાસ્તા મુલ્કે સિંધકો ગયા હે, મેરા બી યેહી કસદ થા કે જસ તરેહ હોસકે કોશિશ કરે સિંધ ચલા જાઉં ઓર વહાં કે રાજાઓંસે મદદ લે કે ફિર તુમ્હારે મુકાબિલે કો આઉં. ઓર બેશક વો લોગ મેરી મદદ કરતે કયું કે મુસલમાન કે નામસે બિ-સ્થત હમારે વહાં કે રાજાઓં કો જિયાદા અદાવત હે. પેશ્તર મુસ-લમાનોંને ઉસ મુલ્કપર કબ્જા કરે અયસે જુલ્મ કીયે થે કે વહાં કે લોગોં કો મુસલમાનોં કે નામસે નફરત હે અરબ કે મુસલમાનોં કો

નામોનશાન મિટા દેને કે બાબદસે વો હમેશા આમાદા રહેતે હેં કે કોઇ ઇસ્લામી ફોજ ઉનપર હમ્લા કરે તો' કાફી કુવ્તસે મુકાબિલા કર સકેં અગર મેં વહાતક પહોંચ જતા તો તુમ લોગોં પર ઇતની ખડી આફત લાતા કે જુસ્કા તુમ હરગિઝ મુકાબિલા ન કર સકતે."

યહયા—“ મુલ્કે સિંધે યહાંસે કિતની દૂર હોગા ? ”

ખજેરામ—“ ચેતો મુઝે નહીં માઅલૂમ, મગરહાં ઇતના કેહ સકતા હું કે બહોત દૂર હે. મહીના બરસે કમકો રાહ નહીં હે. ”

યહયા—“ રારતેમેં ઝોરબી આબાદી પડતી હે? યા વહાં તક રેગરતાન હી ચલા ગયા હે? ”

ખજેરામ—“ જાખજા આબાદી હે ઝોર અકસર મકામાત રાજપૂતાનાકી સરહદમેં હેં ઝોર ઇન દિનોં ચૂકે મુસલમાનોંકા ખોદ્દિ દોસ્તાનપર ગાલિખ આગયા હે; ત્રિહાઝા અકસર રાજાઓંકી ફોજોંલી સરહદ પર જમ્મ્ય હે. ”

ઇસ કદર હાલ સુનકે યહયા ફિર મુતશકિકર હો ગયા. અલગરઝ ચેરાત ચુંહી તશવીશ ઝોર પરેશાનીમેં ગુઝરી, યહયા ઝોર અકસર તુરકી સરદારોંને આંખોમેં સુખ્હકી નવ ઉમ્મ મનસૂરકા, કિસિતર્હ પતા ન લગા. આફતાખ નિકલને કે બાબદ યહયાને અપની ફોજ કે સરદારોંકી તલખ ડ્રીયા ઝોર સખ્ખીતરફ દેખકે પૂછને લગા:—

“ અખ આપ લોગોંકી કયા રાય હે? સરદાર મનસૂરકા કુછ હાલ નહિં માઅલૂમ હોતા અખ તો મેરે નઝદીક જુસ કદર તાખીર હોગી ઉસી કદર જિયાદા અદેશા હે. કહીએતો વાપિસચલેં ઝોર કહીએ તો યહીં પડે રહેં. ”

એક અફસર—“ હમેં ઉમ્મીદથી કે સુલ્તાનકી ખિદમતમેં સુખ્ખ રૂઢકે સાથ હાઝિર હોંગે અખ સુખ્ખ રૂઢ ઝોર નેકનામી કયસી?

ડરહે કે ઉલ્ટે મૂરીદે ઇતાબ ન હોં, મગર જો કુછ હો હમેં તો અબ્બ
યહાં ઠહેરના ન ચાહીયે. દુશ્મનોંકી ફેજોંકા સેવાબ હરતરફ મોજ-
અન હે. ”

યહયા—“ બેશક, યહાં ઠહેરના ખિલાફે મસલેહત હે, મગર
અફસોસ ! હમ લોગ સુલ્તાનકો કયા મૂહ દિખાંએંગે ? ”

અફસર—“ જો કુછ હો. ફિસ્મતમેં જો બદનામીથી વોતો
નસીબ હો ચુકી અબ્બ ઇતની ફેજસે હમ અપને સરદાર મનસૂરકી
જુસ્તજૂબીતો નહીં કર સકતે. અગર બદનેકા બદોઅસ્ત કરેં તો
ખુદા જાને કયા પેશ આવે ? એર કિન કિન ફેજોંસે મુકાબિલા
કરના પડે ? અબ્બ ચેહી મુનાસિબ હે કે ચે હાલ સુલ્તાનસે બયાન કર
દીયા જાય. એર ઝિયાદા ફેજ લેકે હમ લોગ હુંડનેકી ગરજસે
આગે બહેં. ”

યહયા—“ બેશક, ઇસ્કે સિવા એર કોઇ અબ્બ હમારે ઇંખ-
નિયારમેં નહીં હે. ”

ઇસ તજવીઝકે બાઅદ યહયા કે હુકમસે ખયમે ડેરે ઉંઠાંપર
લાદે ગયે. રાત્રી બજેરામબી એક ઉંટપર બિઠાયા ગયા જુસ્કો
પચાસ સવાર નંગી તલવારેં લિયે ઘેરે હુએથે. ઇસ વજેઅસે ચે લોગ
શિમાલકી જાનિબ રવાના હૂએ.

દુસરા બાબ.

કદીમ તારીખ એર એક અગલા ખાન્દાન.

સંખકે પહેલે હિ.સ. ૪૪ મેં ખલીફએ સાલિમ જનાબ ઝિન્દ-
ગેન હજરત ઉરમાન (રદીફ કે હુકમસે મોહતબ બિન અબી સફર

રાને સવાહિલે સિંધપર ફેંજકશીકીથી. મોહલખ મુસ્તાનકે ક્રીપતક પહોંચ કે રૂક ગયા ઓર ઉસ મુલકકી ફત્હ નાતમામ રેહ ગઇ. અગર્યે કઇ લડાઇયાં હૂઈ. ઓર ઉન લડાઇયોમેં મોહલખ કામયા ખ હુઆ લેકીન નહિં માઅલૂમ કિસ વજહસે આગે નહિં બઢા. શાયદ ઉસકી વજહ યે હોગીકે મુસલમાન ઉસ ઝમાનેમેં પૂરી તવજ્જહેસે મમાલિક રૂમ કે ફત્હ કરનેમેં મસરૂફ થે ઓર ઉન્કી ફેંજે એક તરફ રૂમમેં ઓર એક તરફ આફ્રીકામેં ફત્હ વ નુસરતકે ઝંડે ઉઠાતી ચલી જતીથી, અલાવાબરીં વાલીએ ખુરાસાન હકમ બિન ઉમરૂકો તુર્કસ્તાનકે પહાડોમેં કુછ અયસી નાકામયાબીયાં હૂઈ કે મોહલખકો સિંધ છોડકે ઉસ્કી મદદકો જના પડા જહાં ઉસને બહોત જદ્દ ફત્હ હાસિલ કરલી. અલગરઝ ઇસસાલ એહલે ઇસ્લામ ગોયા સિંધ વાલોંકો આઇન્દા લડાઇકા મવઉદ કરકે ખુરાસાન વાપિસ ગએ. ઇસકે બાઅદ હી. સ. ૭૫મેં એક ઓર અરબ સરદારને આકે કુછ ઓર કુતુહાત હાસિલકીથીં કે હિ.સ. ૮૯મેં મોહમ્મદ બિન કાસીમ સફરીને આકે તમામ સરઝમીને હિંદકો હિલાદીયા. મોહમ્મદ બિન કાસિમ દુર દુરકે મકામાત કો તાખ્ત વ તારાજ કરકે હિ. સ. ૯૫મેં મુસ્તાન પહોંચા થાકે હુજ્જત બિન યુસફકે મરનેકી ખબર આઈ જરૂકી જનિબસે મોહમ્મદ બિન કાસિમ રવાના કીયા ગયા થા. મગર મોહમ્મદ બિન કાસિમ ઇસ્કે બાઅદબી બરાબર પુતુહાત હાસિલ કરતા રહા. યહાં તક કે ખલીફએ વલીદ બિન અબ્દુલમલિક મર ગયા ઓર ઉસ્કા બાઈ સુલેમાન બિન અબ્દુલમલિક ખલીફા હૂવા મુસ્તાનને મોહમ્મદ બિન કાસિમકો માઅજુલ કરકે યઝીદ બિન અબી કબસા સકસકી કો વાલીએ સિંધ મુકર્રર કીયા. મોહમ્મદ બિન કાસિમ રિયાઆએ સિંધમેં ઇસફળે હરદિલ અઝીઝ હો

ગયાથા કે ઉરકી માં અગ્રીવીપર સખકો સદ્દમા હૂવા. યઝીદ અધારાહી દિન વાલીએ સિંધ રેહને પાયાથાકે કઝાને ઉરકા ફેસલા કર દીયા. ખલીફા સુલેમાનને ઉરકી જગે પેહેલે ફાતહે સિંધ મોહલખકે બેટ હખીખકો સિંધકા ગવર્નર મુઅય્યિન કીયા. ઇસ્કે ખાઅદ અગચે મોહમ્મદ બિન કાસિમકે ઓહોદકી અયસી અઝીમુશ્શાન કુતૂહાત કિસીકો નસીખ નહીં હૂઈ મગર બનુ ઉમય્યાકે આખિર દોરતક સિંધપર એહલે ઇસ્લામકા કબ્જા રહા. બદ્દે ઉમર બિન અબ્દુલ અઝીઝ કે ઝમાનેમેં સિંધકા કદીમ રાજા મુસલમાન હો ગયા ઓર સિંધવાલોંકી અખલાકી હાલતપર અરબીતરજે મઆશરતકા બહોત-કુછ અસર પડ ગયાથા. ખાઅઝ અવકાત અયસાલી હૂવા કે અરબી કુવ્વત બિલકુલ ઝંદજ હોગઈ ઓર બરાએ નામ સિફ સવાહિલકે ખાઅઝ બિલાદ ઉન્કે કબ્જેમેં રેહ ગયે લેકિન જખતક બની ઉમય્યાકી ખિલાફત દુનિયામેં કાયમ રહી ઉસ વકત તક એહલે સિંધ-કા મુસલમાનોંકે બિલકુલ નિકાલદેનેકી જુરઅત ન હૂઈ.

ખિલાફતે ખાન્દાને અજખાસીયામેં અરબોંકા સિંધકી હુકુમત છોડના પડી ઓર બે અરબી ખાન્દાન યહાં આય હૂવેથે ઉનપર તર્હતર્હકી મુસીખતેં આ ગઈ. ખાઅઝતો જહાઝોંપર સવાર હોકે ફારિસ વ અરબકો વાપિસ ગયે. ખાઅઝ યહાં સિંધહીમેં રેહ પડે. જન્હોંને સિંધકે શહેરોંકા છોડકે પહાડોં ઓર સેહરાઓંકી સફૂનત ઈખ્તિયારકી ઉન મુસીખતોંકી હાલતમે યહાં પડા રહેના અસલમેં બડી જુરઅતકા કામથા; કયું કે આખિર અયસા ઝમાના આ ગયા-થાકે મુસલમાનોંકા પહાડોંમેંલી કિસીવકત ઇત્મીનાનસે બેઠના ન નસીખ જોતાથા. મગર વો બહાદુર જંગજૂ નસ્લકી યાદગાર અપને ખાન્દાનકી છોટીહી જમાઅતસે તમામ બલાઓંકા દફાઅ કરતે રહે

ઓર તમામ મુસીબતોંકો ઉસ ઓહોદતક ઝીલ ગએ જખકે સુખુકત-
ગીનને હિંદોસ્તાનકે મગરિખી દરોસે સર નિકાલા.

હિંદોસ્તાનમેં આનેસે પેહલે જનદિનોં મોહમ્મદ ખિન કાસિમ
ખસરેમેં એક નવજવાન રઈસઝાદેકી જિંદગી ખસર કરતાથા ઓર
અપની જિંદગીસે આઝાદાના તોરપર હરકિસ્મકે લુત્ફ ઉઠાતા
થા. ઉન દિનોં અગચે વો ખુદ અયસા શખ્સ ન થા કે કોઇ ઉસ્કી
અદાવત પર આમાદા હો મગર હુન્નજખિન યુસુફકે મઝાલિમને
તમામ રિઆયા કો હુન્નજખીકા દુશ્મન નહીં ખનાયા થા બલ્કે
ઉસ્કે ખાનદાન કે હર અગચેકો ભી લોગ દુશ્મનીકી નઝરસે દેખતેથે.
મોહમ્મદ ખિન કાસિમ હુન્નજખકા ચચાઝાદભાઇ થા લેહઝા
હુન્નજખકે જોરે સિતમકી વજેહસે મોહમ્મદ ખિન કાસિમભી હર-
વકત અપને દુશ્મનોંસે ખાઇફ રેહતાથા બલ્કે એક દરૂઆ અયસા
ઇતેફાક હૂવા કે ખુદાહી કો ઉસ્કી જિંદગી મંજૂર થી વર્ના વો
મારહી ઝાલા ગયા હોતા.

એકરોઝ મોહમ્મદ ખિન કાસિમ ઘોડેપર સવાર હૂવા ઓર અપને
કિસી દોસ્તસે મિલનેકે લીયે ફૂફેકી જનિખ રવાના હૂવા. ખસરેસે કુછ
દૂર નિકલા હોગા કે ચંદ સવાર નઝર આયે. મોહમ્મદ ખિન કાસિમ જખ
ઉન્કે કરીખ પહોંચાતો ઉન્મેં સે એકને ઉસ્કી ઇશારા તરફ કરકે અપને
સાથીયોંસે કહા “ દેખો યે હુન્નજખકા ભાઇ હે જુસ્કે જુલ્મોંકા બ-
દલા અખ હમ યુંહી લે સકતે હેં કે ઇસ શખ્સકો કતલ કરેં ઓર
હુન્નજખકો ઉસ્કે ભાઇકા દાગદે.” ઇતના સુન્તેહી સભોને એક સાથ
મોહમ્મદ ખિન કાસિમપર હમલા કર દીયા. કુછ દેર તો વો ઉન્કે
હમલોંસે ખચતા રહા ઓર આખિર ઝખ્મી હોકે ઘોડેસે ગિરપડ
ઉન લોગોંમેસે એક શખ્સ ઘોડેસે દૂદ પડા કે મોહમ્મદ ખિન કાસિ-

મકા સર કાટકે અપના દિલ ઠંડા કરલે. નાગહાં કિસીને દૂરસે પુકારે કહા “એક ઝરા ઠહેર જાવ ! મુઝે ઇસ શખ્સસે એક ઝુરરી અઝરિયાફત કરના હે.” ઇસ આવાઝને ઉરકા હાથ રોક દીયા વો શખ્સ. અપના ઘોડા દોડાતા હૂવા આયા ઓર મોહમ્મદ બિન કાસિમકા બેહોશ દેખકે ઉન લોગોંસે પૂછને લગા “તુમ કોન હો ? ઓર કયું ઇસ શખ્સકા બે ગુનાહ કતલ કીયે ઝાલતે હો.”

સખસવાર--“તુમહારે નઝદીક ચે બે ગુનાહ હે ! જાનતે બી હો કે ચે કોનહે ? ચે હુન્નજકા ભાઈ હે ઓર હુન્નજકે ઝુલ્મ કોઈ અયસાલી હે જરને ન સુને હોં ?”

વો શખ્સ--“હાં, હાં, હુન્નજકે ઝુલ્મોંકા હાલમેં જાનતા હું મગર ઇસને તો કોઈ ઝુલ્મ નહીં કીયા, ઇસ ગરીબકી કોઈ ખતર નહીં. હુન્નજકે જોરકા બદલા ઉરકે કિસી અઝીઝસે લેના બે ઇન્સાફી નહીં યુઝદીલી બી હે.”

ચે જવાબ સુન્કે વો લોગ ઝલ્લા ઉઠે ઓર ગઝબ આલૂદ નિગાહોંસે ઉસ શખ્સકી તરફ દેખકે કેહને લગે “અબ તો અપને સરસે યુઝદેલીકા ઇલામ તો નહીં ઉકા સકતે હેં કે તુમહેંબી ઇસ શખ્સકે પાસ લિટાવેં.”

વોશખ્સ--“તુમસેતો અયસી ઉમીદ નહીં, કયું કે તુમનેતો અપની વઝઅસે સાબીત કર દીયા કે દુશ્મનસે ડરતેહો ઓર ચોરી છુપે ઉરકે કિસી અઝીઝસે ઉરકી દુશ્મનીકા બદલા લેતે હો. ”

સખ સવાર--“તો આવ તુમહેંતો અપની જુરઅતકા મઝા ચખાએં.” ચે કહકે સખને તલવારેં ખિંચલીં ઓર ઉસપર હમ્લા કર દીયા. ઉરનેબી નેઝા હાથમેં લીયા ઓર ઉન સવારોંસે મુકા-

ખિલા કીયા. આંધીકે અથકી તહ દેરતક વો લોગ ઉસે ઘેરે રહે
 ઓર ઉસ્કા નેઝા ખિજલીકે મિસ્લ ઉન્કે હજુમમેં ચમકતા રહા.
 આખિર ઉસ શખ્સને સાખિત કરદીયા કે વો બહોત બડા બહાદુર
 યા ઓર ઉસ્કે હરિફ ખિલકૂલ બોદે થે. પાંચ, છ શખ્સ ઉનમેંસે
 ઝખ્ખી હોકર ગિરપડે ઓર બાકી ભાગ ખડે હૂવે ઉસ સવારને
 મેદાન સાફ કરકે અપના નેઝા હવામેં ધુમાયા ઓર ઉન ચંદ ઝખ્ખી
 લોગોંકી તરફ ખિતાબ કરકે કહા “કયું ! મેં ન કેહતાથા કે તુમ
 બોદે હો ?”.

ઇસ્કે બાઅદ ઉસ શખ્સને ઘોડેસે ઉતરકે મોહમ્મદ બિન કાસિ-
 મકો ઉડાયા મગર દેખાતો અભીતક નવજવાન મોહમ્મદ બિન કાસિમ
 બેહોશ થા. બડી દિફ્તોંસે ઉસે ઉઠોકે એક સાયાદાર દરખતકે નીચે
 લે ગયા ઓર કોશિશ કરને લગા કે ઉસે જલ્દી હોશ આવે. કામિલ
 એક ઘંટે કે બાઅદ મોહમ્મદ બિન કાસિમને આંખ ખોલી ઓર
 અપને સરહાને એક અજનબી શખ્સકો દેખકે કેહને લગા “કયા
 અખતક તુમને મેરા પીછા નહીં છોડા ?”.

શખ્સ.—“તુમ સુતમઇન રહો મેં તુમહારા દોસ્ત હું, તુમહારે
 દુશ્મનોં કે કઈ આદમી કતલ કરકે મેં તુમહેં યહાં ઉઠા લાયા હું.
 અબ થે બતાવ તબીબ ત કયસી હે ? કુછ સુઝન હવા ? ઝરાબી કુવ્વત
 હોતો મેરે સહારેસે ચલો. ફક્ક કરીબ હે વહાં કિસી તબીબકો
 ઇલાજ કીયા જાયગા ઓર ખુદાને આહાતો બહોત જલ્દ ઝખ્ખ
 અચ્છે હો જાએગે.”

મોહમ્મદ બિન કાસિમને પહેલેતો ઉસ શખ્સ ફા હજારત સે
 દેખા, ફિર કેહને લગા “આપ આદમી નહી હેં, ફરિશ્તા હેં !
 ખુદાને આપકો ઇસ બેકસીકે વક્ત મેરી મદદકો પહોંચા દીયા. આપ

મેરા હાથ પકડ કે મુજહે ઘોડેપર સવાર કરા દીજીયે મેં ચલા ચલુંગા. મગર શાને પર અયસા ઝખ્મ આયા હે કે દહના હાથ બિલકુલ બેકાબુહે. અગર યે કિસીતરાહ બાંધ દીયા જતા તો અચ્છા હોતા.” ઉસ શખ્સને અપના અમામા ઉતારા ઓર મોહમ્મદ બિન કાસિમકા શાના ખુબ કસકસ કે બાંધને લગા.

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—“આહ ! બડી તકલીફ હે ઓર ઇસ કસકે બાંધને મેં ઓર તકલીફ હોતી હે; મગર ઇસ તકલીફમેં મહોબ્બત કી ખૂ આતી હે. અબ મુજહે યેબી બતાવકે આપ કોન શખ્સ હે ?”

શખ્સ.—“આપ મુજહે નહીં જાનતે, ઓર અબ ચલીએ ફૂરમેં ચલકે જબ ઇત્મીનાનસે બેઠુંગા ઉસવક્ત બતાઉંગા કે મેં કોન હું.”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ કેા ઉસ શખ્સને ઘોડે પર સવાર કરા દીયા. ખુદ અપને ઘોડે પર સવાર હૂવા ઓર દોનોં આહિસ્તા આહિસ્તા રવાના હૂવે. ફૂરે પહોંચ કે મોહમ્મદ બિન કાસિમને અપના ઇલાજ કીયા ઓર દોચાર હફતોમેં અચ્છા હો મયા. વો શખ્સ ઇસ મુદદતમેં મોહમ્મદ બિન કાસિમહીકે પાસ રહા ઓર ઉસકે ઇલાજમેં અયસી સરગર્મી દિખાઈ કે આખિર મોહમ્મદ બિન કાસિમસે સખ્ત ન હો સકા ઓર એક રોઝ ઇકરાર કરકે કેહને લગા “અબ મુજહમેં જિયાદા ઇન્તિઝારકી તાબ નહીં. ખુદા કે લીયે ઇસ તિલસ્સુમકો તોડીયે ઓર બતાઇયે કે આપ કોન શખ્સ હે. આપકા યે એહસાન અયસા નહીં હે કે જિંદગી મેં કિસી વક્ત બી મેં ફરામોશ કર સકું.”

શખ્સ.—“અપના હાલ કયા બયાન કરું ? મેં બી એક મુસ્લી-

अतः शम्भु, मे' नस्ले अन्सार से हुं और अन्धुद्धाह
 भिन अशु अशु अन्सारी मेरे दादा थे, हम दो भाप हैं; यूसुद्ध
 और याम्भुद्ध. यूसुद्ध मेरा नाम है और याम्भुद्ध मेरा दूसरा
 भाप है. भव्याविद्या के जमानेमें अन्धुद्धाह भिन अशु अशु
 अन्सारी कुस्तुन्तुनीया की दीवारों के नीचे शहीद हूँ और उन्हें
 आम्भुद्धसे हमारे आनंदानपर तप्याही आगर्भ. आम्भुद्ध अम्भुद्ध
 सखम्भुद्ध के अन्सार के साथ हमदर्दी करनेवाला था नहिं रहा था.
 और अक्सर अन्सारके आनंदान मदीना छोड़ छोड़के दूर दूरके मकान-
 मातमें आयाह हो गये. मेरे वालिहने दूरेकी सुदूनत अशुभतियार
 की मगर यहाँकी अयसी तप्याही पड़ी के मेरे भाप याम्भुद्ध हस
 आरा अरस हूँ परेशान होके पुरासान चले गये. मुम्भुद्ध अम्भुद्ध
 नहीं के अशुभत वो जिंदा हैं या भन्तिहाल कर गये. मे' यहाँ पड़ा
 हूँ और नहीं माम्भुद्ध के क्या अंजम होगा. अक्सर धन-
 राके शहरसे आहिर निकल जाता हूँ और दो दो तीन तीन रोज-
 तक सेहराओंमें मारा मारा फिरता हूँ. उस रोज भी उसी वेदशतमें
 निकल आयाथा के भत्तिश. क. न आपसे मुलाकात हूँ. रसले मक-
 भूद्ध सखम्भुद्धी दुआसे पुद्दाने हमलोओंमें हमदर्दीका माहदा जि-
 यादा पेदा कर दीया है ओ धिरी वजहसे आपकी भेकसी और मज-
 लूमियतपर मुम्भुद्ध तरस आ गया. ”

मोहम्मद भिन कासिम—“अइसोस ! आप अयसे जलीलु-
 लकद्र आनंदानकी यादगार हैं और जलीलुद्धे वलीलुद्धे अयसी भे-
 परवाह है ? अगर आप भज्जत हैं तो मे' पुद्द आपका जलीलुद्धे
 वलीलुद्धे दरबारमें लेवलुं और वाम्भुद्ध करता हूँ के भन्शाअह्लाह
 इरान आपका काप मोअज्जिज ओहदा मिल जयभा. ”

યૂસુફ—“ નહિ, મેં ધન બનુ ઉમદયા કે ખાનદાન વાલોં કે સામને અપની કાઈ આરજૂ ન લે જાઉંગા. ”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—“ અચ્છાતો ચલીયે અપને ભાઇ હજજજ વાલીએ બસરાસે મિલા દું. વો બી આપકે સાથ કાઈ ન કાઇ મરાઆત ઝુરર કરેંગે. ”

યૂસુફ—“ મઆફ કીજીયે. હજજજ કે મઝાલિમ દુનિયા બરમેં મશહુર હેં. મેં અયસે ઝાલિમ શખ્સસે બી કિસી રિઆયતકા ઉમ્મીદવાર ન હોઉંગા. ઝાલિમકે હાથસે કાઇ ફય્યાઝી કરાના ગોયા ઉસ્કી હમદર્દી કરના હે; હાલાં કે વો કિસી હમદર્દી કે કાબિલ નહીં. ”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—“ ફિર કયા કીયા જાય ? ”

યૂસુફ—“ કુછ નહીં, મુજહે મેરી કિસ્મતહી પર છોડ દીજીયે અબ બુદાને આપકો સેહત મરહમત ફરમાઈ. મેં બી રખસત હોતા હું. ”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—“ યે તો ન હોગા. અપને ઇત્ને બડે દોસ્તકો હાથસે ખો દેના ઇન્સાનીયત કે ખિલાફ હે. આપ કિસીકે પ્રાસ ન જાઇયે, બસ, આપ મેરેહી હમરાહ રહીયે. જો હાલત મેરી હોગી વોહી આપકી હોગી. ”

યૂસુફ—“ યે બી હમીયત કે ખિલાફ હે કે અપના બાર આપકે સર ડાલું અબ આપ મુજહે રખસતહી કર દીજીયે. ”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—“ યે કિસી તરાહ નહીં મુમકિનહે ! અબ આપકા દામન ઝિંદગી બર ન છોડુંગા, આપકે ઓર આપકે તમામ ખાનદાનકે મસારિફકા મેં મુતકદિફલ રહુંગા. ”

યૂસુફ—“ મેં ઝિયાદા ઇસરાર નહીં કર સકતા, મગર ઇસકા કાઇ ઝુરરત નહીં. એક સિતમઝદા શખ્સકા બાર અપને સર લે લેના ખિલાફ મસલહત હે. ”

મોહમ્મદ બિન કાસિમ—" જો કુછ હો અબ આપ યહી રહીયે. "

ધરકે બાઅદસે યૂસુફ મોહમ્મદ બિન કાસિમ કે હમરાહ રહેને લગા ઝોર ઉસને અયસે અયસે વ.શાદરી કે બરતાવ કીયે કે મોહમ્મદ બિન કાસિમ ઉરકા આશિક હો ગયા. મોહમ્મદ બિન કાસિમ બી એક સખ્ત, તખીઅતકા શખ્સ, થા ઝોર હજળજળ કી દુરસ્ત મિઝાજ્યોંકી એક ઝલક ઉરકે અતવારસે બી ઝાહિર હોતી થી બાબુજૂદ ધન સખ બાતોં કે વો યૂસુફકા નિહાયત અદબ માનતા થા ઝોર શાયદ કબી કિસી બાતમેં ઉસને યૂસુફ કી મુખાલિફત નહીંકી.

આખિર મોહમ્મદ બિન કાસિમ હિ. સ. ૮૯ મેં વાલીયે સિંધ મુકર્રર હોકે આયા ઝોર યૂસુફકા અપને સાથ લેતા આયા. હિંદોસ્તાનમેં જા પુતૂહાત મોહમ્મદ બિન કાસિમ કા નસીબ હુધં ઉન્મેં જિયાદા હિસ્સા યૂસુફકી બહાદુરીયોંકા થા. યૂસુફને હર ઝેદાનમેં ઝોર હર શહેરપર બહાદુરીકે જોહર દિખાયે ઝોર મોહમ્મદ બિન કાસિમકા ઝોર જિયાદા અપના મન્નૂને એહસાન બના લીયા. યૂસુફ અપની બીબી ઝોર બચ્ચોંકા બી હમરાહ લેતા આયાથા ઝોર હિંદોસ્તાનમેં ઉસને મુસાફિરકી તરાહ નહિં બલ્કે એક મુકીમ શખ્સકી તરાહ સુફનત ઇખ્તિયાર કીથી, યૂસુફ હિ. સ. ૯૫ મેં કબ ઝોલાદેં છોડકે મર ગયા ઝોર ઉરકે દોહીએક બરસકે બાઅદ સુલેમાન બિન અબ્દુલ-મલિક દમિશ્કમેં તખ્તે ખિલાફતપર બેઠા ઝોર ખલીફા હોતેહી ઉસને મોહમ્મદ બિન કાસિમકા ઝોહદએ ગવર્નરીએ સિંધસે માઅજૂલ કરકે યઝીદ બિનઅબી કબશા સકસકીકા ઉરકી જગે મુઅય્યન કીયા. યઝીદને સિંધમેં આતેહી મોહમ્મદ બિન કાસિમકા મુકય્બદ કરલીયા. મોહમ્મદ બિન કાસિમ અપની ગિરફતારીકે ઝમાનેમેં યૂસુફકા

ચાદ કરકે અકસર રોચા કરતાં થા. ઈસિ ઝમાને કે બા.અદ જખ સિંધમેં ઇસિલામી કુવ્વત દૂટ ગઇ, કઇ મુસલમાન ખાનદાન સિંધમેં આબાદથે; ઉન્હી ખાનદાનેમેં યૂસુફ અન્સારીકા ખાનદાનભીથા. ઉન લોગોને દેખાકે અખ સિંધકી સુફૂનતમેં રોઝ કિસીનકિસી આફતમેં મુખ્તિલા હો જાના પડતાહે ઓર ન થે બન પડતાહે કે કિસીતરાહ છુપકે લાગ જાએ, ઇસ્લીયે કે સિંધકે સવાહિલ ઇસ્લામી જહાઝોસે ખાલી હો ગએ થે ઓર ઇજ્જત નથી કે કોઇ મુસલમાનકા જહાઝ બંદર-ગાહોંકે કરીખ લંગરઅંદાઝ હો સકે. આખિર યૂસુફકે ખેટોને શિમાલકી તરફ સફર કીયા ઓર સિંધકી શિમાલી સરહદપર જહાંસે જોસલમેરકા રેગસ્તાન શુરૂઆ હુવાહે, દામને કાહમેં એક છોટાસા ગાંવ અપની સુફૂનત કે લીયે ઇખ્તિયાર કીયા. ઉસ ગાંવ કે નીચે દરીયાએ અટક મોજેં લેતા હુવા ખેહ રહાથા ઓર મશરિકી રેગસ્તાન પનાહ-ગુઝીનોસે અપને દામનમેં છુપા લેનેકા વા.અદ કરતા થા. અગર્યે આખિરમેં ઉન લોગોંકા હરતરફ દુશ્મનોંહીકી સૂરતેં નઝર આતીથી મગર ઉન લોગોંને અપની હિફાઝતમેં કોઇ છડીકા નહીં ઉડા રખ્યા ઓર જો કોઈ ગિરોહ ઉન્કે મુકાબિલેકા આયા ઉન્હોંને ઉસ્કા ઝક દેદી. ખારહા રાજપૂતાના ઓર સિંધ કે રાજાઓંકી તરફસે સો દોસો જવાનોકે ગિરોહ આયે ઓર ખુદહી ઉસ અન્સારી ખાનદાનસે શિકસ્ત ખાકે વાપિસ ગએ. દોએક દફઆ અયસાભી હુવાકે ઉન અઝલાઅકે રાજાઓંને કોશિશ કીકે હિંદોસ્તાનમેં ઉસ ઇસ્લામી ખાનદાનકા ખિલકુલ તખ્તાહ કરડાલેં ઓર દો તીન હઝાર સવારોંકી ફેજ ઉન્કે મુકાબિલેકા રવાના કીગઇ લેકિન અયસે અયસે મોકેઅપર ઉન્હોંને અપને ઘરોંકા છોડ દીયા ઓર મએ એહલો અયાલકે યાતો દરીયાએ અટક કે પાર ઉતરકે ઉન પહાડોંમેં છુપ રહે જો હિંદોસ્તા-

નકો બલુચિસ્તાનસે જુદા કરતેહેં. યા જિયાદા દૂર જાનેકી ઝુરરત ન રૂઢતો રાજપૂતાનાઈકે રેગસ્તાનોમે નિકલ ગએ.

જન દિનોં મુસલમાનેને હિંદોસ્તાનપર દોખારા ચલાયકી ઓર જયપાલકો ફાશ શિકસ્તેં રૂઢ, ઉન દિનોં તમામ હિંદોસ્તાનમેં અદાવતે ઈસ્લામકા એક તાઝા જોશ પેદા હો ગયાથા. ઈસ ખાન્દાનકો ઈસ આખર ઝમાનેમેં અપની હિફાઝત જિયાદા દુસ્વાર હો ગઈથી. અખ યે ખાન્દાનબી વસીઅ હોગયાથા (૭૦) સત્તર, (૮૦) અસ્સી મર્દ ઓર અસ્સી કે કરીઅ ઓરતેંથીં જો એક ખાનાબદોશીકી હેસીયતસે રહા કરતીથીં. મુશ્વકતગીનકે એહેદમેં ઈસ તમામ ખાન્દાનકા સરગિરોહ મોહમ્મદ બિન સાલેહ નામી એક મુઅમ્મિર શખ્સ થા. મોહમ્મદ બિન સાલેહકી ઉમર અસ્સી બરસસેબી કુછ તજવુઝ કર ગઈથી ઓર ઈસી વજેહસે વો યુઝુર્ગે ખાન્દાન માના જતાથા. ખુદાને ઈખ્તે સાલેહકી ઓલાદમેંબી બરકત દીથી. આઠ બેટ, તીસ પોતેથે; જનકી જુરઅતસે ઉસ્કે ખાન્દાનકી બડી તકવીઅતથી. યુંતો મોહમ્મદ બિન સાલેહકે સબી લડકે ખાન્દાનમેં હરદિલ અઝીઝથે, મગર તીસરા લડકા કાસિમ જીરકી ઉમ્ર તકરીબન ચાલીસ બરસકી હોગી ઈસલીયે જિયાદા વકઅતકી નિગાહસે દેખા જતાથા કે અબ્વલતો ખુદ લિયાકત ઓર ખુલ્ક વ મુરબ્વતમેં ચકતાથા, દૂસરે ખુદાને ઉસ્કી ઓલાદકો ઇલમ વ ફઝલ સિપેહગીરી, હુસ્નો જમાલ તમામ ખાતોમેં બેમિસ્લ પેદા કીયાથા. મોહમ્મદ બિન સાલેહને દેખાકે હિંદુ રાજઓંકે દિલમેં આતિશે તઅસ્સુઅ લડક રહી હે ઓર અખ નહીં મુમ્કિન કે હમારા ખાન્દાન દરીયાએ અટક કે કનારે ઇત્મીનાનસે રેહ સકે. એક તરફ તો સિંધકી ફ્રાજેં ઉમંડતી ચલી આતીહેં ઓર દુસરી તરફ રાજપૂતાના કે રાજઓને અપને સવારોંકો હમારેહી મસ્કનકે કરીઅ ફરાહમ કીયાહે.

ધસ અમ્રને ઉરકો તશવીશમેં ડાલ દીયા એક શખાના રોઝ વેઠ
ધસી ફિકમેં 'ગલ્તાન વ પેચાન રહા. દુસરે દિન સુખ્હ તડકે અપને
ખાનદાન કે કુલ લોગોંકો ફરાહમ. કીયા ઓર સખકી તરફ ખિતાબ
કરકે કેહને લગા:—

“આપ સખ સાહેબોંકો મા.અલૂમ હોકે ધસવક્ત જરતરહ ખના
હમને યહાં જિંદગી બસરકી મગર અખ જહાંતક ખયાલ કીયા ખતાહે
દુસ્વારીહી દુસ્વારી નઝર આતીહે. યહાંકા આરમાન, યહાંકી ઝમીન,
યે દરીયા ઓર યે પહાડ હતા કે યહાંકી આબોહવા જસ ચીઝકો હમ
દેખતે હેં અપના દુશ્મનહી પાતેહેં. મુસલમાનોંકી પ્રત્લાત એક દિન
હમકો મુત્મધન કરદેંગી મગર ધસવક્તકા કયા ધલાજહે ? અગર હમ
ચુંહી ગણલતમેં પડે રહે તો યકીન જાની યે કેયે હિંદૂ સવાર હમેં
બડી બેઈઝઝતીયોંકે સાથ કલ કરેંગે. મેં કલસે ધસીફિકમેં હું
આખિર આજ મઝબૂત રહો કે આપકો તકલીફ દીહે કે આપબી ધસ
અમ્રમેં ગોર કીજયે.”

યે તકરાર સુનકે ચાર પાંચ નવજવાન જો આઝાદાના જિંદગી
બસર કરતે રહેથે, ચિલ્લા ઉઠું “કુછ પરવા નહીં ! સખ ચી.જેં દુશ્મન
હેંતો ખુદા મહેરબાન હે. હમ કસમ ખાકે કેહતેહેં કે અગર કિસીનેબી
હમારી તરફ કસદ કીયા તો યેહી તીરકમાન જસસે હમ રોઝ શિકાર
ખેલા કરતેહેં, ઉરકોબી હમારા શિકાર બનાદેંગે.”

મોહમ્મદ ખિન સાલેહ—“તુમહારી શુખ્હાતસે મેં ધન્કાર
નહીં કરસકતા, મગર આદમી સલ્તનતકા મુકાબિલા નહીં
કર સકતે.”

એક સિનરસીદા શખ્સને કહા “બેશક, આપકી રાય ઠીકહે.
મેરે નઝદીકતો હમેં ધસ મોકેઅ પરબી વોહી કારરવાઈ કરના ચાહીયે.

જો અકસર કરતે રહેહેં મગરિખી પહાડ ઓર બલુચિસ્તાન કે સં-
ગિસ્તાની દરે હમારે કદીમ દોસ્ત હેં ઓર ઉન્હોને પારહા હમકો
અપને દામનમેં છુપાયાહે. ચલીયે હમ સખ અપને ખાનદાન કે સાથ
મગરિખી તરફ ફૂચ કરેં. અગર રાસ્તેમેં કિસીને મુઝાહિમત કીતો
ઇન નવજવાનોંકી શુગ્ગઅત મદદ કરેગી ઓર અગર બે ખોદો ખતર
નિકલ ગયે તો સમજેંગેકે હમ ખૂદોંકી તબુખાંકારી કામ આઈ. ”

ધસી રાયપર સખને અમલ કીયા. દિનબર તૈયારીયાં હોતી રહી
ઓર શામકો ફૂચ કર દીયા. યે લોગ મએ માલ વ અરખાખ ઓર
એહલોઅયાલ કે રવાના હૂવે. રાતબર ચલકે સુખહકો એક સેહરામેં
નમાઝ પઢી ઓર ઠહેર ગયે કે શામકો ફિર રવાના હોંગે. નવજવાન
તીર કમાન લેકે ગયે ઓર બહોત કુછ શિકાર માર લાયે ઊરકો
સભોને શુક કરકે ખાયા ઓર ઝોહોરકી નમાઝ પઢી. ઝોહોર કે
ખાઅદ મોહમ્મદ બિન સાલેહકા હોનહાર ખેટા કાસિમ બિન મોહ-
મ્મદ ઊરકે હુસ્નોજમાલ ઓર ઇલ્મ વફજલકા ખાનદાન બરમેં
શોહરાયા, અપને ચંદ એહબાબકે સાથ ફિર શિકારકે લીયે રવાના
હૂવા. ઉસે વાપિસ આનેમેં બહોત દેર હૂધ. નમાઝે અસ્કા વૂક્ત
આખિર હો ચલા ઓર મોહમ્મદ બિન સાલેહ મજબૂર હૂવા કે
નમાઝે અસ્ બજમાઅત અદા કરનેમેં ઉન લોગોંકા ઇન્તિઝાર ન
કરે. આખિર યે લોગ નમાઝ પઢને લગે. અબી દો રકઅતેં પઢીથી
કે નાગહાં એક હંગામા ઓર શોરો ગુલકી આવાઝેં કાનમેં આઈ.
ઉસ હંગામેમેં યૂનસ બિન મોહમ્મદ ઓર ઉરકે હમરાહીયોંકી
આવાઝેંથી ઓર એસી વેહશતનાક શોર ગુલકી સદાએથી કે ઉન
લોગોંકા ઇખાદતે ઇલાહીમેં અગર પૂરા લુત્ફ ન આતા હોતા તો
બેશક નીચતેં તોડ દેતે. ઇમામને જલ્દ જલ્દ નમાઝ અદાકી ઓર

સલામ ફેરતેહી સખ લોગ ઉક ખડે હૂવે. હર શખ્સને અપની તલ-
વાર હાથમે લી ઓર શારો ગુલકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા. અખ-
માઅલૂમ હૂવા કે યૂનુસ ખિન મોહમ્મદ ઓર ઉરકે હમરાહી રાજ-
પૂતોં કે એક ગિરોહ સે મુકાબિલા કર રહે હેં. ઉસ ગિરોહમેં
પચાસ કે કરીખ રાજપૂત થે જો ઘોડોંપર સવાર થે ઓર અસ-
લહાસે લદે હૂવે થે. આકી મુસલમાનોંનેબી હમ્લા કર દીયા ઓર
થોડી દેરકે લીયે નિહાયત તેજીસે તલવારેં ચલને લગીં. યૂનુસ પેહલેહી
નિહાયત શુળ્ખતસે મુકાબિલા કર રહાથા. જખ ઉરકી કુમકકો
સખ મુસલમાન પહોંચ ગએ, ઉરને ઝોરસે એક હમ્લા કીયા ઓર
રાજપૂતોંકે ગિરોહપર દોચાર ખાર અચસી નેઝાખાઝીકી સખકો મુન્ત-
શિર કર દીયા. રાજપૂતોંકા મુન્તશિર હોનાથા કે હરતરફસે ઉનપર
મુસલમાનોંને યરિશ કરદી ઓર દોહીતીન ઘંટેમેં રાજપૂત સવારોંમેં
ખહોતહી કમ જિંદાથે, આકી સખ કતલ હો ચુકેથે.

ઇસ અન્સારી ખાનદાનકે લોગ જસવકત રાજપૂતોંકા ઝોર તોડ
ચુકે ઓર ચંદ આકીમાન્દા લોંગોંકા ઘેરે હૂવે થે ઉસવકત દેખાકે
એક નવજવાન શખ્સ નિહાયત જુરઅત ઓર શુળ્ખતસે ખઠતા
હે ઓર હર હમ્લેમેં સિપાહીયાના ઉસૂલ કે જોહર દેખાકે દોએક
રાજપૂતોંકા ઝુરર કતલ કર ડાલતા હે. ઉરકી ખેનઝીર શુળ્ખતને
સખકો અપની તરફ મુતવજ્જેહ કર લીયા મગર અખ ઉન લોંગોંકા
ઓર હચરત હૂધ જખ દેખાકે વો શખ્સ ઉન્કા કોઈ અઝીઝ વ
કરીખ નહિં હે. થે ખયાલાત મોહમ્મદ ખિન સાલેહકે ગિરોહમેંસે
હર શખ્સ કે દિલમેં ખસે હૂવે થે. સબોંને લડાઇકી તરફસે ખયાલાત
ફેરલીયે થે ઓર આંખેં ફાડફાડકે દેખતે થે કે યે કાન શખ્સ હે? યે
સખ લોગ ઇસી હચરતમેં રહે ઓર ઉસ નવજવાનને જસકદર

રાજપૂત બાકી રહ ગયે થે સખકા કામ તમામ કર દીયા.

નસ્તે અનસારકા કબીલા ઉસીતહ હલકા બાંધે રહાં ઓર વો નવજવાન સખ રાજપૂતોંકા કતલ કરકે લાશોંકે અંબારકે કરીખ એકકર સસ્તાને લગા. કુછ ઝમાના યુંબી ગુઝરા કે લોગ ઉસે ઇસ્તે-અબ્બાકી નિગાહોંસે દેખ રહે થે ઓર વો સર ઝુકાએ હૂવે ઝમીન પર બેઠા થા.

આખિર કાસિમ ખિન મોહમ્મદને અપને આપ મોહમ્મદ ખિન સાલેહકે કરીખ જતકે ખ અદખ અર્જ કીયાકે “અગર આપ ઇબ્બાજત હેં તો મેં બઢકે દરીયાફત કરકે યે કોન શખ્સ હે ઓર કયુંકર યહાં આ ગયા.”

મોહમ્મદ ખિન સાલેહ—“બેશક દરીયાફત કરના ચાહીયે, યકીનન યે કોઇ મુસલમાન નવજવાન હે. ખુદા જાને કિસ્તરાહ ઇસ કુફિસ્તાનમેં પહોંચ ગયા. કદીમ રસ્મે અરબ ઓર અપને મુકદ્દસ દીન ઓર ખાસ્સતન અપને આખા વ અજદાદ અનસારકે રસૂમકે ખમુજિખ હમારા ફર્જ હે કે ઇસ ગુર્ખાતઝદા મુસલમાનોંકા અપના મેહમાન બનાએ. યે અયસે વક્તમેં હમેં નઝર આયા હે કે લડલિ-ઝકર કિસી તરફ ચલા જતા તો હમ સખકો યકીન હો જતા કે ખુદાને હમારી મદદકે વાસ્તે કોઇ ફરિસ્તા બેજાયા.”

યૂનુસ ખિન મોહમ્મદ નવજવાનકે કરીખ ગયા ઓર ખઆવાઝ બલંદ કહા “અસ્સલામુન અલેયક” જવાબમેં નવજવાનને “વઅલયકુમુસ્સલામ” કહા ઓર હયરતઝદા હો કે ઉન સખકો દેખને લગા. યૂનુસને હાથ બઢકે મુસાફર કીયા ઓર પૂછા “આપ કોન હેં ઓર યહાં કયુંકર આય ?”

નવ જવાન—“મેં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીકી ફેજકા એક

સિપાહી હ. અગર્યે ખુદાને હરતરાહ મુજહે ધન કાફિરોંપર ફતહયાખ કીયા, મગર તકદીર ખિલાફતી કે ફતહ વ નુસરતકે બાઅદ મેં ધન કાફિરોંકે હાથમેં ગિરફતાર હો ગયા. યે સખ મુજહે શાયદ મુલકે સિંધમેં લીયે જતે થે. ખુદાકો મેરી બેકસીપર તરસ આ ગયા કે આપ લોગોંને નજત દિલવાઇ. જખ હિંદૂ સિપાહી થોડેસે રેહ ગયે ઉમવક્ત મુજહે મોકઅ મિલા ઓર મેને એક મકતૂલ હિંદૂકી તલવાર ઉકાલી ઓર બાકીમાન્દા લોગોંસે લડને લગા મુજહે સખસે જિયાદા યે ખયાલ મુતહયુર કીયે હૂવે થા કે ખુદાને આપકો યહાં કયુંકર પહોંચા દીયા.”

યૂનુસ બિન મોહમ્મદ—“ હમ લોગ એક મુદતસે ઇસ સરઝમીન મેં મુકામ હેં. ખુલુફાએ બનુ ઉમઇયા કે ઓહોદ મેં જખ દોખાસ સિંધપર ફોજકશી કીગઇ થી ઉમ ઝમાનેમેં હમારા ખાનદાન યહાં આયાથા. સો બરસ કે બાઅદ મુસલમાનોંકા ઓર ટૂટ ગયા ઓર હમ લોગોંને આબાદી છોડ કે સેહરાઇ મકામ મેં સુદનત ઇજિપ્તયાર કી. સિફ્ત અપની ખાનદાની કુવ્વતસે દરીયાએ સિંધ કે કનારે હમ આઝાદી કે સાથ રહાકીએ. અખ ધન દીનોંમેં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજકશીને વંત જોશો ખરોશ પેદા કીયા ઉસ્કી વજેહસે સેહરાકી સુદનતબી દુશ્વાર માઅલુમ હુઇ. અખ કર્દ હે કે સરઝમીને હિંદ છોડકર મગરિય કો તરફ બલુચિસ્તાન કે પહાડોં મેં કુછ દિનોં રહેં. જખ ખુદાકો મંજૂર હોગા ફિર ચલે ગાએંગે.”

યે જવાબ સુનતેહી નવજવાન ઉઠા ઓર યૂનુસ કે લિપટ ગયા ઓર સખ લોગ નવજવાનસે મિલે ઓર અપની ફરદોગાહમેં લે ગએ. બુઝુર્ગે કામ મોહમ્મદ બિન સાલેહને નવજવાન કે ખાસ અપના મેહમાન બનાયા ઓર સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી કે હાલાત દરીયાફત કરને લગા.”

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—“ સુલ્તાનકા કયા ધરાદા હે ? કયા વો તમામ હિંદોસ્તાનપર ફેજકશી કરેંગે ? ”

નવજવાન—“ હાં, ધરાદા તો ચેહી હે મગર ઇસ સાલ ગાલિબન વો ગઝની કો વાપિસ જાએંગે ઓર ઇસ સફરમેં વો આગે બદનેકે ધરાદેસે આએલી નથે, કયુંકે બજેરામ જો મગરિબી હિંદકા એક રાજથા ઉસને દિલ્લીકે રાજસે લી બગાવત કી ઓર સુલ્તાન કે મકાબિલે પરબી આમાદા હો ગયા. સિફ્ત ઉસ્કો સઝા દેને કે લીયે ઇસ દફતર સુલ્તાનને હિંદોસ્તાનકા સફર કીયા થા. ”

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—“ ફિર બજેરામકા કયા અંજામ હવા ? ”

નવજવાન—“ વોહી જો સુલ્તાન ચાહતે થે. પેહલીહી લડાઇમેં બજેરામ શિકસ્ત ખાકે ભાગા. ઉસ્કે તચકકુબ લીયે સુલ્તાનને પાનસો સવારોં કે સાથ મુજહે રવાના કીયા. મેંને એક મયદાનમેં ઉન લોગોંકો પાલીયા ઓર કુલ મદદરીન કો જો મુકાબિલે પર આમાદા હો ગએથે મુન્તશિર કર દીયા. હમારે સવારોંકી તલવારોંસે જો લોગ બચ રહે ઉન્હોંને ફિર રાહે ફરાર ઇખ્તિયાર કી ઓર મેંને તને તનહા ઉન્કા તચકકુબ કીયા. અપની ફેજસે દૂર નિકલ આયાથા કે ઇતેકાફન એક ઘાટીમેં મેરે ઘોડેને ઠોકર લી ઓર મેં ઇસ ઝોરસે ગિરા કે તલવાર હાથસે છુટ ગઇ ઓર કઇ જગે બદન છિલ ગયા. ઇસપર તુર્રીયે હુવા કે હનોઝ બખૂબી સંભલને ન પાયાથા કે ચંદ હિંદૂ સવારોંને આકે બાંધ લીયા ઓર બુન્પકી તરફ રવાના હુવે. આગે બદકે ઉન્કે ઓર ભાગે હુવે સવાર મિલ ગએ ઓર તદરીજન ચાલીસ પચાસ સવારોંકા ગિરોહ હો ગયા, મગર બજેરામ ખુદ નથા ખુદા જાને કહીં ભાગ ગયા યા મેરે સવારોં

કે હાથમેં ગિરફતાર હો ગયા, ઓર ધસ ઉમ્મીદમેં કે રાજા બુજ-
રામ બી અપને ધરાદે કે મુવાદ્દિક. મુલ્કે સિંધ પહોંચેગા મુજહે
જિંદા સાથ લે ચલકે વહાં પહોંચકે મુજહે ઉસ્કી ખિદમતમેં પેશ
કરેગે. લેકિન અલી મેરી જિંદગી બાકીથી કે રાસ્તેમેં આપ લોગ
મિલે ઓર ખુદાને મુજહે ધન આલિમેં કે હાથસે નખત દિલવાઇ.”

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—“ જલ્લેશાનહુ ! કયા તકદીરી
મઆમિલાતહેં કહાં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી, કહાં આપ, કહાં
બુજરામ, ઓર કહાં હમ લોગ ! વાકઁધ યે સરાસર હમારી ખુશ-
નસીબીથી. આપકે ઝરીએસે હમેં સુલ્તાનકી ખિદમતમેં સુરખુરુષ
હાસિલ હોગી ધસ દુસ્તાનમેં હમ ઓર કયા ખિદમત કર સકતે
યે, સિવા ધસકે કે આપકો લેકે ઉનકી ખિદમતમેં હાજિર હોંગે.
હાં, આપકા ઈસ્મે શરીફ કયા હે ? ”

નવજવાન—“ મુજહે મનસૂર કેહતેહેં અથ આપ અપને
દિલમેં તથવીશ ન કરેં વો ઝમાના આ ગયા કે ધસ્લામી ફરેરા હિંદો-
સ્તાન કે સખ્તઝારોંપર ઉડે ઓર હમારે સુલ્તાનકો જીસવક્ત આપકે
હાલ્લાત માઅલૂમ હોંગે, વો આપકી બડી તાઅઝીમ કરેંગે ઓર
આપકી ઉન તમામ ગુઝિશતા મસાઇબકા સિલા આપકો સુલ્તાનકે
હાથોં મિલ જાયગા. ”

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—“ દેખીયે સુલ્તાન કે દરબારમેં હમારી
કબતક રસાઇ હોતીહે ! ”.

મનસૂર—“ બહોત જલ્દ, મેં ઉન્કી ખિદમતમેં પહોંચ
જાયા ચાહું. ”

મોહમ્મદ બિન સાલેહ—“ ધ-શાઅલ્લાહ. ”

તીસરા બાબ.

આગાએ ઇશક.

મન અઝ આં હુસ્ન રોઝ અફઝૂં કે યૂસુફ દાસ્ત દાનિસ્તમ;

કે ઇશક, અઝ પરદાએ અસમત બરૂં આરદ ઝુલીખારા.

પિછલી રાત હે ઝોર તારે આસ્માનકા દોરા નિહાયતહી ખમોશી કે સાથ તે કર રહેહેં. હવાએ સુખકે ઇજ્તિદાર્દ જહોંકે આએ હૂવે હેં ઝોર બઝમે ફલકકે ચરાગ જહુલમુલાને લગે હેં. ઇજ્તિદાર્દએ શખકે ઉન જાગને વાલોંપર નીંદકા ખુમાર ઝયાદા ગાલિખ હે જો કલ એક સખત લડાઇ ફત્હ કરકે થકે હુવે બિસ્તરોં પર આએ થે. એક લોકોદક મેદાન હે જુસ્કે મગરિખી કોનો કો બલુચિસ્તાન કે પહાડ દબાય હુવે હેં. યાતો પિછલી કી ચાંદની ઉન મુસલસિલ પહાડીયોં કો બડે બડે ખંચમેં સાખિત કર રહી હે, યા વો ચંદ અસલી ખંચમે હેં વસ્તે સેહરામેં કરીખ નસખ હેં. ઉન ખંચમેં કે ગિદં કુછ લોગ તો નંગી તલવારેં હાથોંમેં લીયે ટહેલ દહેલ કે પેહરા દેરહેહેં; ખાઠી સખપર પિછલી રાતકા જદ્દ ચલ ગયા હે ઝોર એહોશો હવાસ હરચહાર તરફ પડે ખરોટ લે રહે હેં. માહતાખ આસ્માનકા પૂરા દોરા કર ગયા હે ઝોર મગરિખ કી તરફ ઇસ કદર જહુક પડા હે કે એક કરીખકી પહાડી જો સરેશામહીસે મુન્તઝિરાના વઝઅ મેં સર ઉઠાએ હુવેથી અખ ઉસ્કા ગોરા મૂંહ ચુમાહી ચાહતીહે. ઇસ આખિર શખકે ચાંદકી શિઆએં પહાડી કે મશરિકી પેહલૂસે ઉતરતી હુધ આઇ હેં ઝોર રેમસ્તાની નન્હે નન્હે ઝરોં કે આઇનોમેં માહતાખ કી છોટી છોટી તસ્વીરેં દેખતી હુધ ઝોર ગોયા સેહરામેં જવાહિરાતકા ફર્શ બિખાતી હુધ ખંચમેંકે નીચે પહોંચી હેં.

ઇન શિઆઓને કઇ ખયમેભી તે કર લીયે હેં ઓર એક દરમિયાની ખયમે કે વસીઅ સેહેનમેં પહોંચી હેં ઓર કિસી હુર-વશ કે ચેહેરેપર કુછ ઇસ કશિશ ઓર જઝબસે પહોંચ રહી હેં કે માઅલુમ હોતા હે વો નાઝનીન તો મેહવે ખવાબ હે ઓર યે શિઆઓં ઇસ ગદ્દલતકે આલમમેં ઉસ્કે ચેહેરેકા નૂર છુડા છુડાકે માહતાબ કા દે આતી હેં. સેહેનકે ગિદ્દે એક કનાત ખિચી હુધ હે ઓર માહતાબકી રોશની ઉસ કનાતકા ફાંદફાંદ કે આતી હે ઓર ગુસ્તાખીયાં કરતી હે. ઉસ પરીજમાલકે મદહોશાના ખવાબમેં કુછ અયસી અદાઓં નિકલતી હેં કે માહતાબ હી નહિં બલકે માઅલુમ હોતા હે આસમાન કે સખ તારે ઉસ્કે જમાલે જહાંગ્યારાકા આંખ ફાડકાડકે દેખ રહેહેં. ચાદર બે નાઝુકબદનકી પરદાદારી કર-રહીથી બેતકલ્લુરીકી કરવટોમેં જળખસે સરક ગઈ હે જસકી જગે સિયાહ ઝુલ્ફેં હુસ્ન કી પરદાપોશી કરને કા બઢી હેં ઓર પેશાની ઓર રૂખસારોંપર ખિખર ગઈ હેં. મગર ઝુલ્ફોંકે સિયાહ જલમમેંસે હુસ્નકી બે શિઆઓં નિકલતી હેં ઉન્હોંને એક ઓર આલમે હુસ્ન પેદા કર દીયાહે જસસે માહતાબકા કસબેનરકા પૂરા મોકાઅ મિલ રહા હે. શિઆઓં તો દેરસે શાખીયાં કર રહીથી અખ નસીમે સેહેર કે જહોંકોંને આઆકે ઝુલ્ફોંકા ઉલટના પલટના શુરઅ કર દીયા હે. વો ચાદર બે નાઝુક જસ્મકા છુપાય હુવેથી અખ નસીમને ઉસ્કે આંચલકોભી ઉલટ દીયા.

આખિર ચાંદ કી શિઆઓં ઓર નસીમ કી દસ્તદરાઝીયોંને ઉમે જગા દીયા. યકઅયક આંખ ખુલ ગઈ ઓર માહતાબ જેસે ધૂરને વાલેકા સામને દેખકે વો શરમાઇ ઓર મૂંઢ બંદ કરલીયા કે ફિર નીંદ આબખ. રાતબર મેહવે ખવાબ રેહને બાઅદ આંખ

ખુલીથી, અખ નીંદ કહાં? કુછ દેરતો ઉલજહ કે કરવટેં બદલી-
આખિર ધબરાકર ફિર મૂંહ ખોલા ઓર કિસી પાસ લેટને વાલી કી
તરફ દેખકર પુકારને લગી “લયલા ! લયલા !” મગર કોઇ જવાબ
ન મિલા. ફિર ઝોરસે આવાઝ દી ઓર ચિલ્લા કે કહા “લયલા !
હો ! દેખો મેં એકલી ધબરા રહી હું.” જો ઓરતેં આસપાસ
સોરહીથીં ઉનમેંસે એકને દો ચાર કરવટેં બદલીં ઓર એક દફ્તર
ઝોરસે સાંસ લેલોકે કેહને લગી “ક્યા હે ?”

નાઝનીન—“ઝરા જગો, મેરી આંખ ખુલ ગઈ ઓર દેરસે
પડી ધબરા રહી હું. કુછ ખાતેં કરો કે યે તનહાઈકી ઉલજહન
દફ્તર હો.”

લયલા—“ચુપકી લેટી રહો, નીંદ આ જાયગી.”

નાઝનીન—“દેરસે ખન ખન કે લેટતીહું મગર કિસી તરફ નિંદ
નહીં આતી. ઇસ જંગલમેં તો મુજહે ખડા ડર માલૂમ હોતા હે.”

લયલા—“ડરનેકી કાન ખાત હે ? ચારેં તરફ મદં હે, કુછ
આદમી પેહરાબી દે રહેહે; અખ ઇસપર ડર માલૂમ હો તો
ક્યા ઇલાજ !”

નાઝનીન—“મેરી તરફ ઘડી દો ઘડી જગી હોતીં તો તુમજી
ડરને લગતીં. રાતકા સન્નાટા હે ઓર હૂકા આલમ ઓર ઉસ્મેં
ખાઅઝ ખાઅઝ અવકાત દરદોંકી મુહીય આવાઝેં આને લગતીહે.
તુમતો સો રહીથીં, તુમહેં ક્યા ખબર ? અબી અબી કહીં શેર
ડકાર રહાયા. અય, હય ! કયસી ડરતી હું. ઓર જો કલ બહોત
બડી લડાઇ હૂઇથી ઓર બહોનસે હિંદુ મારે ગયેથે ઉસ્કો જમસે
દેખા હે હિંદુ કાબૂસે નિકલા જતા હે. રેહ રેહ કે ખયાલ આતા
હે કે હિંદુઓંકી લાશેં જીન્કો સરે શામ મેંને અપની આંખોંસે ખર્ચ-

મેસે ઝરા ફાસલે પર પડા દેખાયા અખતક ઉસી તરફ પડી હોંગી ?”.

લયલા—“અઝરા ! હાં, તુમ અબી કમસિન હો, તુમને અયસે સામાન કમ દેખે હેં, ઉસીસે ડરતી હો. કોઇ બારા તેરા બરસ હુવે જબ તુમ કોઈ દોહી બરસકીથી; ઉન દિનો એક ઓર લડાઈ હૂંધી. મેરા સિન કોઇ છે સાત બરસ કા થા ઓર મેરે હોશકા ઝમાના થા. ઉસ લડાઈમેં ઇસસે કહીં ઝયાદા કત્લોખૂં હૂવા થા. એક હિંદુ રાજાને ત્રીન ચારસો સિપાહી ભેજદીયે થે કે હમ સબકો કત્લ કર ડાલેં. મુજહે યાદ હે કે પહેલે દેર તકતો હમારે મદં લડતે રહેથે ઓર આખિર જબ ફત્હકી કોઇ સૂરત ન નઝર આઇ તો ખુદા બખ્શે તુમહારી દાદીબાનને કુનબેકી સબ ઓરતોં કા જમ્અ કીયા સબકો ઝરાં બકતર પહેનાયા ઓર લડનેકા નિકલ ખડી હૂઈ. જબ મેરી માં બી ચલીંતો મેં ઉન્કી કમરસે લિપટ ગઈ ઓર ઝિદ કરતીથી કે મુજહે બી લે ચલો. ઉન્હોંને મેરે આંસ પૂંછે, તુમહારા છોટા બાઇ કોઇ ત્રીન ચાર રોઝકા થા ઇસલીયે તુમહારી અમ્માબાન નહીં જસકી. મુજહે બી અમ્માબાનને લેબકે તુમહારી માંકે પાસ બિઠા દીયા ઓર મેરી છોટી બહેનકા બે બરસ બરકીથી ઉસે મેરી ગોદમેં લિટા દીયા ઓર મુજહે રોતા છોડકે ચલી ગઈ. અઝરા ! ધબરાવ નહીં, હમ લોગોંકા યે કામહી હે ઓર બે ઝયાદા ડરતી હો તો મેં ઉઠી બેઠતી હું. ઓર ડરનેકી કાન ખાત ? વો લાશેં ઉઠ બેઠનેસે રહીં. હમારે મદં ખયમોંકે ગિર્દ ચક્રર લગા રહે હેં. હાં, દેખો, તુમ સબ કેહતીથીં વો શેર ડકાર રહા હે.”

અઝરા—“અય ! અખતો દૂર ચલા ગયા. પેહલે યહાં કહીં કરીબહી બોલતાથા. ”

લયલા—“ હાં, બોલા હોગા, તઅબજુબકી કાન ખાત ! જંગલ

હી છે. યહાંતો ઈસ કિસમકે દર'દે રેહતેહી હોગે. ”

અઝરા—“ ઉસ્કો કયા કંઈ કે શેરકી આવાઝેં સુનકર મેરે રૂએં ખડે હોજતે હેં. ઓર સારે જીરમસે કાંપને લગતી હું. અય-હય ! દેખો ફિર આવાઝ આઈ ! અખતો યહાં કહીં કરીયહી છે. કમખખતકી કયસી બયાનક આવાઝ. લયલા ! યે શોર કયસા હોરહા હે ? દેખો સુનો તો ! ”.

લયલા—(કાન લગાકર) “ હા, કંઈ આદમીયોંકી આવાઝેં આ રહીહેં, ખુદા જાને કયા હુવા. મેં જાતીહું ઝરા દરીયાફત કર આઉં. તુમ ડરના નહીં. મેં અભી આઈ ”. યે કેહકે લયલા ખયમેમેં ગઈ ઓર અપના ધુરકાઅ ઓઢકે જાને લગી.

અઝરા—“ લયલા ! તુમતો જાતી હો, મગર યહાં તનહાઈમેં મેરા દમહી નિકલ જાયગા. ”

લયલા—“ અય ! ઈસકદર ડર ધુરા હોતા હે. હમારે ધરાને-મેં યે એઅ હે ઓર યહાં તુમ્હારે પાસ તો બહોત સે આદમી સો રહે હેં, ધયરાનેકી કોઈ ખાત નહીં મુજહે દેર નહોગી. ” યે કેહકર લયલા બાહિર ચલી ગઈ.

અઝરા—(આપ હી આપ) “ લયલા બી અબ ચલી ગઈ. કયા કહું મુજહે તો બડા ડર માઅલૂમ હોતા હે. લયલાકી ઓર ખાતથી, ઓર કિસીસે કહું તો નામ બદનામ હો. યહાં ઓરતેં ડરને કા બડા એઅ જાનતી હેં ઓર હાં જીતની ખૂટી હેં વો તો અકસર મેદાનેમેં લડકે તજુર્બાકાર હો ચુકી હેં ના ! મેં કયા કંઈ ? મુજહસે તો દિલ કુડા કોયા નહીં જાતા. અબ કિસી ઓરકો જગાઉ તો ઘર બરમેં બદનામ હોજાઉ કે ઝરાસી ખાતમેં ડર જાતી હેં. કયા કંઈ ? કુછ નહીં બનતા. ઓર લયલા ગઈ તો જાકે બેકહી રહી.

મુજહે તો યેહી હયરત હે કે લયલાસે જાયા કયુંકર ગયા ? મેં
હોતી તો કનાતસે બાહિર નિકલતેહી દમ નિકલ જાતા. કયા કરે ?
કે મેરે દિલસે ડર નિકલ—(લયલા આજાતી હે.)

અઝરા—“ કયા લયલા ! દરીયા ફત કર આપ ? કુછ મા અલૂમ
હવા કે શોર ગુલ કયસાથા ? ”

લયલા—“ બયાન કરંગી તો તુમકો ઓર ડર મા અલૂમ હોગા.
અબ સો રહો; મુજહેકો બયાન કરંગી. ”

અઝરા—“ મેરી લયલા ! જલ્દી બયાન કરો. અબ કયું ડરને
લગીથી ? તુમ તો પાસ બેઠી હો, મુજહે અકેલેમેં અલબતા ખોદ
મા અલૂમ હોતા હે. ”

લયલા—“ તુમ તો તુમ, ઉસવકત અયસા સાનહા હવા કે
ખુદ મેં દિલહી દિલમેં કાંપી જાતી હું. ”

અઝરા—“ ખુદાકે લીયે જલ્દી કહો. અય હય ! ઇસમેં મુજહે
ઓર ઉલજહન હોતી હે કે ઇન્સાન ખાત ચખા ચખા કે કહે. નો
કુછ કેહના હે જલ્દી કહો. ”

લયલા—“ અય, અબી શેરકી આવાઝ તુમને સુનીહીથી. બસ
વો શેર બિલકુલ કરીબ આગયા ઓર ઉન લોગોંપર જિહપટા નો
બયમેકે ગિર્દ પેહરા દે રહે થે. ઉન્મેં સલમા કે અબ્બાબી થે
ઉન્કી પીઠપર એક થપ્પડ મારા ઓર સખત ઝખ્મી કર દીયા. ”

અઝરા—“ હે, હે, સલમા કે અબ્બા ! (ઝરા તઅમ્મુલકે
બાઅદ) હાં લયલા ! ફિર કયા હવા ! ”.

લયલા—“ બસ ઉસ્કે બાઅદ હમારી તર્ફસે એક બહાદુર
નવજવાનને બઢે હમ્માકીયા ઓર દો તીન તલવારોંમેં માર ડાલા. ”

અઝરા—“ માર ડાલા ? બડા કામ કીયા ! કિસને મારા ? ”.

લયલા—“ તુમને સુના હોગા, કલકી લડાઇમેં એક મુસલમાન હમેં મિલાયા જીરને બડી બહાદુરીસે હિંદુ રાજપૂતોંકા કલ કીયાયા ઓર તુમ્હારે દાદાજીનને ઉસે અપના મેહમાન બનાયાયા. ”

અઝરા—“ હાં, હાં, મેંને તો ઉસે લડતે વક્ત અપને ખયમેસે જહાંકેલી દેખાયા. ખૂબસૂરતસા આદમી હે. ”

લયલા—“ ખસ ઉસીને હમ્લા કરકે તીન ચાર તલવારેં અચ્ચી મારીં કે શેરકો મારકે ડાલ દીયા. અઝરા ! સચ પૂછો તો બડી બહાદુરીકા કામ કીયા. શેરકી સૂરત દેખકે આદમીકે હાથ પાઉં ફૂલ જાતે હેં ઓર આય હવાસ જાતે રહતે હેં. ઓર કોઇ હોતા તો દૂરહીસે બાગ ખડા હોતા. ”

અઝરા—“ હકીકતમેં ખડા કામ કીયા. યે બી કુછ માઅલૂમ હૂવા કે વો કોન શખ્સ હે ? યહાં હિંદોસ્તાનમેં કહાંસે આ ગયા ? સુનતી હું યહાં તો નામકોલી કોઇ મુસલમાન નહીં ? ”

લયલા—“ હાં, ઇત્ના માઅલૂમ હૂવા કે સુલ્તાન મેહમુદ ગઝનવીકી ફેજકા કોઈ સરદાર હે. કિસી હિંદુરાજકે તઅકકુખમેં આયાયા. ઉરકે સાથવાલોંને ઉસ રાજકો પૂરી શિકસ્ત દેદી ઓર યે અપની શુખઅતકે જોશમેં દૂરતકે ઉનકે પીછે લડતા ચલા આયા. આખર કિસી મકામ પર ઉન રાજપૂતોંને જો કલ મારે ગએ ઘેર કે ગિરિફતાર કર લીયા ઓર સિંધકી તરફ લે જાતેથે કે હમારે લોગોંને ઉન રાજપૂતોંકે હાથસેઇસે આઝાદી દિલાઇ. ”

અઝરા—“ બહેન ! ખચર, હમારે લોગોંને તો ઇસપર એહસાન કીયાયા મગર ઇસ્ને હમપર બહોત ખડા એહસાન કીયા. યે કામ જો ઇસનેં કીયાહે ઓર કિસીસે ન હોસકતા. ”

લયલા—“ હાં, ઇસમેં ક્યા શકહે. મગર અઝરા ! યે એહસાન

નહીં હેં. મુસલમાન મુસલમાનકે સાથ જો બલાઇ કરે ઉરકો લોગ એહસાન કહીં કેહતે. ખસ યે સમજહ લો કે હમારા ફરજથા કે ઇસ નવજવાનકો ઉન જાલિમ છુતપરરતોકે હાથસે છુડાને ઓર ઇસી-તરહ જખ શેરને હમ્લા કીયા તો ઇસ નવજવાનકા ફરજથા કે હમ સખકો ઉરકી મુઝરતસે ખયાનેકી તદખીર કરે. વો બહાદુરથા ઉસને શેરકો મારડાલા. ઓર કોઈ હોતા તો સખકો જગા દેતા કે સખ મિલકે શેરકો માર ડાલેં. ”

અઝરા—(લયલાકી ઝખાની યે તકરીર સુનકે થોડી દેરતક ખામોશ રહી ઓર ઉરકે ખાઅદ બોલી) હાં, લયલા ! ઇસ નવજવાનકા નામ કયા હે ? ”.

લયલા—“ મનસૂર ”.

અઝરા—“ કુછ યેબી માઅલૂમ હુવા કે કિસ ખાનદાનસે હે ? ”.

લયલા—“ ઉરકા હાલ તો મેંને અબી નહીં સુના. રાત થોડી રેહ ગઇ હે. ખસ અખ સો રહો. ”

અઝરા—“ રાત કયસી ? સુખ્હ હો ગઇ. જંગલકી ચિડ્યાં ચેહચહા રહી હેં પહાડી કબે બોલને લગે. અય ! ચાંદકી રંગત તો દેખો ? તારોંકી રોશની કયસી શીકી હો ગઇ, ? ”

લયલા—“ મગર અબીતક કિસીને અઝાન નહીં દી. ”

અઝરા—“ અખ કોઇ ઘડીમેં અઝાનકી આવાઝ બી આ-એગી. ઇસીસે તો કેહતી હું અખ સોકે કયા કરોગી ? ”.

લયલા—“ તુમ ખયડી રહો, મેં પાની લીયે આતી હું; યહીં વુઝૂ કર લેના. ”

ઇસકે ખાઅદ લયલા ઉઠકે ગઇ ઓર દો લોટોં મેં પાની લે આઈ. દોનોં લડકીયાં બેઠકે વુઝૂ કરને લગીં. વુઝૂ કરકે અઝરા

કેહને લગી “અય, સખતો અભી પડે સો રહેહેં. અખ ઉન્હેંની જગાવ.” (અઝાનકી આવાજ આતી હે) “જલ્લેશાનહ ! વો અઝાનકી આવાજ આઈ.”

લયલા—“કોન અઝાન દેરહાહે ? કેરી અચ્છી અચ્છી ઓર કિસકદર મોવસ્સર આવાજ હે ?”.

અઝરા—“હાં, કોઈ નધ આવાજ હે. હમેશા અઝાન સુનતી રહી હું ઓર હમારે ખાનદાન મેંસે કોઈ નહીં જીસ્કી આવાજ મેને કબી ન સુનીરો, ન યે સમજહ આતાહે કે કોન અઝાન દે રહા હે ઓર ન અયસી મોવસ્સર ઓર દિલમેં પેવસ્ત હો જાનેવાલી આવાજ આજતક કબી સુનનેમેં આઈ. લયલા ! યે કોન હે ?”.

લયલા—(ઝરા તઅમ્મુલ કરકે) “હાં, હાં યે વોહી નવજવાન હોગા—મન્સૂર. ધરીસે કેહતી હું કે કોઈ નધ આવાજ હે. ખેહેન અઝરા ! કયા અચ્છી અવાજ હે ? જી ચાહતા હે કે સુની હી જાય. ખુદકરે નમાઝ બી યેહી પઢાય, મેં તો વહીં જાકે જમાઅત કે સાથ નમાઝ પઢુંગી. અઝરા ! તુમ બી ચલોગી ?”.

અઝરા દેરતક સત્રાટે મેં રહી ઓર જહોત દેરતક દિલહી દિલમેં સોચ કે કુછ કેહને કો સર ઉઠાયા કે લયલા કેહેને લગી “કયું, સોચતી કયા હો ? કયા ન ચલોગી ?”.

અઝરા—(મુતકફિરાના લેહજેમેં) “હાં, ચલુંગી. મગર...”.

લયલા—“મગર કયા ?”.

અઝરા—“કુછ નહીં”. (ચોંક કર) “હાં તુમ જાનતી હી હોકે મુજહે ખયમેસે કદમ બાહિર નિકાલતે ડર માલૂમ હોતા હે.”

અખ વો સત્રાટા મોકૂફ હો ગયા. બાહિરમે લોગોંકી આવાજ આને લગીં જો ખયમેસે બાહિર નિકલ નિકલકે વુઝ કર રહેથે. સુદેદ-

એ સુખ્હ કે અસરને બહે તમામ આલમે અલવીપર કબ્જા કર લીયા. ચાંદકે ચેહરે પર જયસે હવાઈયાં છુટને લગીં ઓર તારે શરમા શરમાકે સુખ્હકી સુફેદ ચાદરમેં મુંહ છુપાને લગે. અઝરા કે ખયમેમેં જો ઓરતેં સો રહીથીં વોભી ઉઠીં ઓર વુઝૂ કરકે નમાઝકો તૈયાર હો ગઈઃ જય અઝરાકી માંને ઉઠકે અપની બેટીકા બોવુઝૂ દેખાતો બહોત ખુશ હૂઘ ઓર કેહને લગી “અઝરા ! તુમ કય ઉઠીથીં ?”

અઝરા—“અમ્માજન ! મેં દેરસે જાગ રહી હું. આપ તો સોતીથીં; યહાં બેઠે બેઠે તમાશે હૂવે.”

માં—“તમાશે કયસે ?”

અઝરા—“જહાં, ઈન્કે નઝદીક વો તમાશા હી થા ઓર ઉસવક્ત ડરકે મારે બોટી બોટી કાંપ રહીથી.”

માં—“અયહય, ચેતો કુછ માઅલૂમ હો કે હૂવા કયા ?”

અઝરા—“અમ્માજન ! એક શેર ડકાર રહાથા ઉસ્કી આવાઝ સુનકે કઈ દેરે મેં ડર ડર ગઈ. આખિર વો શેર બિલકુત્ત કરીય આ ગયા ઓર ઉન લોગોંપર જો પેહરા દે રહેથે જિહપટ પડા. સલમા કે અબ્બાકો ઝખ્મી બી કીયા મગર ફિર માર ડાલા ગયા.”

માં—“અયહય, બડા ગઝબ હૂવા થા. અઝરા ! ઉસ શેરકો ફિર કિસને મારા ?” (અઝરા ખામોશ હો જાતી હે.)

લયલા—“અય ન ખતાએંગી. ચચીજન ! ચેતો ડરકે મારે આપેસે ગુઝરી જાતીથીં, મેંને જોકે દરિયાફત કીયા તો માઅલૂમ હૂવા કે ઉસ નવજવાનને મારા ને કલસે હમારા મેહમાન હે.”

અઝરાકી માં—“બડા કામ કીયા. કયા વો જાગ રહા થા ?”

લયલા—“નહીં, ચચીજન ! વો ભી પેહારા દે રહાથા.”

અઝરાકી માં—“પેહરા !! ઉસસે પેહરેસે કયા વાસ્તા ?

વો તો મેહમાન થા ? ઉલ્ટે ઉસે પેહરા દિલવાયા ? ખુદા જાને અખ લોગોકા કયા હો ગયા હે કે જેસે મેહમાનદારીખી રસ્મેં હી બૂલ ગએ ? અઝરા કે અખ્યા આએં તો ઉસે કહું કે “યે કયા શામત હે જો લોગ મેહમાનસે ઉલ્ટો ખિદમત લીયા કરતે હેં. વાહ ! વાહ ! વાહ ! વાહ ! અચ્છી ખાતિરદારી હે.” આખિર સખ ઓરતેં નિકલ કે ચલીં કે નમાઝમેં શરીક હોં. ઉસ-વક્ત યે કદીમ દીની રસ્મ ખાટીથી કે ઓરતેં બી જમાઅતમેં શરીક હૂવા કરતી થીં, ખયમેહી હિરાસત કે લીયે દોચાર ઓરતેં ખિદાદી ગઈથીં, લયલા અઝરાખી તફે મુતવજજેહ હૂઘ ઓર કેહને લગી “અઝરા ! ચલો ખેહેન નમાઝકો ચલેં. (કાનમેં) ખુદા કરે વોહી નવજવાન નમાઝ પઢાય. કયસી અચ્છી આવાઝથી ?”.

અઝરા—“નહીં; મેં તો ન ચલુંગી, મુજહે રેહને દો. મેં અપને યહીં નમાઝ પઢ લુંગી.”

લયલા—“વાહ, રોઝ જાયા કરતીથીં, આજ કયા હૂવા ? નહીં મેં તો લે ચલુંગી. લો ખસ અખ ચલો.”

અઝરા—“તુમહેં કયા ? આજ મેરા જી નહીં ચાહતા.”

લયલા—“યે નહિં જિદ હે. મેંને જો કહા ઈસે જી નહીં ચાહતા?”.

અઝરા—“હા, ફિર જો કુછ હો. મેં તો ન જાઉંગી.”

લયલા—“જાવ ન સહી.”

ખયમેમેં જીતની ઓરતેંથીં સખ જી ચુકી, લયલા સખ કે આઅદ રવાના હૂઘ.

અઝરાને દો તીન ઓરતોં કે સાથ અપને ખયમેહીમેં નમાઝ ફજ્જ અદાકી. ઓર નમાઝસે ફરાગત કરકે અઝરા તનહાં ખેડકે અપને દિલસે ખાતેં કરને લગી. વો કેહ રહીહે “મેરા દિલ આજતક

કિસી ખયાલકો ઝયાદા ઠહેરને નહીં દેતા થા. યે કયા મઝામિલાહે કે અખ એક ખયાલ મેરે દિલમેં ધસ મઝબુતીસે ઠહેર ગયા હે કે કલ રાતસે બાર બાર બુલાનેકી કોશિશ કરતી હું મગર કિસી તરહ નહીં બૂલતા. દિલમેં ગોયા નકશ હો ગયા. કિસીકા નામ બાર બાર યાદ આતા હે, કોઇ શિકલ હરવક્ત આંખોં કે સામને ફિરતી હે. કિસકી શિકલ ? નહીં અબી ન નામ લૂંગી, નહીં હરગિઝ ન નામ લૂંગી. કોઇ સુન લેગા કિતની બડી એબકી ખાતહે. મેરા યે ખયાલ કહીં અમ્માનનકો માઅલૂમ હોજય તો ગઝબહી કરદેં મુઝસી લડકી ઓર કિસી શિકલ ઓર સૂરતકો હર ઘડી અપને ખયાલમેં રખમે ? યા અલ્લાહ ! યે ખયાલ મુજહે બૂલ જય વર્ના મુજહપર એ.અસમતીકા ધલ્ઝામ આ જયગા. ખુદાસે ચાહતીહું કે ઉસે બૂલ જાઉં જુસે યાદ કરતી હું આહ ! ઉસકી સૂરત તો આંખોકે સામનેસે હટતી નહીં. અખ કયા કરું ? મેરે ધમ્કા. મેં જો કુછ થા પોતો કર ચુકી અખ ઉસ્કો કયા કરું કે અઝાનકી અવાઝ કાનમેં આઈ ઓર ખેતાખ હો ગઈ. મેં તો ઈસ આવાઝસે ભાગતીથી; દેખો લયલા ખફા હો ગઈ મગર મેં નમાઝકો ન ગઈ. કયા અજબકે વોહી દિલફરેખ આવાઝ ફિર કાનમે આ જાતી. વહાં તો ધસ શિકલસે દોચાર હો જાનેકા બી ખાફથા આહ ! ઉરમેં કયા ખાત હેકે મેરા દિલ ખેષ્ટિખતચાર નિકલા જાતા હે ? ખસ એક નિગાહમેં મેરે સાદે દિલકો ફતહ કરલીયા. ઉસ્કે નામસે માઅલૂમ હોતા હે કે બહોત બડા ફતહ કરનેવાલા હે, કયા નામ હે ! મનસૂર.”

પંરીજમાલ અઝરાને જોશ કે આલમમેં યે નામ ધસ ઝોરસે લીયા કે બઆવાઝ મૂંહસે નિકલ ગયા. યે નામ લેનેકો લે લીયા

મગર ફેરન ચોંક પડી ઓર ધખરા ધખરાકે ચારો તરફ દેખને લગી જે ફિરીતે દેખતો નહીં લીયા ? મગર સદ શુક્રકે કોઈ નથા. અબ સબ ઓરતેં ઓર અઝરાકી માં વાપિસ આ ગઈ ઓર કૂચકા સામાન હોને લગા. ઓરતેં મેહમિલોમેં સવાર કરાઇ ગઈ. ખયમે ડેરેલી ઉખાડકે ઉંટોંપર લાદેગએ બહાદુર ઘોડોંપર સવાર હૂએ ઓર ખારખરદારી ઓર ઝનાની સવારીયોંકે ગિર્દ હલકા બાધકે મગરિ-બકી તરફ રવાના હૂવે.

ચોથા ખાખ.

ખારગાહે સુલ્તાની.

અશ્વાનિતાન ઓર પંજબકી હદેં જસ મકામપર મિલી હેં વો પિત્રકુત્ત પહાડી સરઝમીનહે. પહાડીયાં હર તરફ ઘેરે હૂવે હેં ઓર મુનાફિયોંકો ધમકાતી રેહતી હેંકે તુમ સબ હમારી કેદમેં હો ઓર મુમકિન નહીં કે ઈસ કેદસે કોઇ નિકલ જનસકે. વહાં કે કોહસ્તાનેને સેંકડો બલ્કો હઝારોંકો આવારાગર્દ રખ્યા ઓર ટકરા ટકરાકે માર ડાલા. સિવા ઉન ઉજુલઅઝમ ફાતહોંકે જનહોંને ઇન પહાડોસે સર નિકાલકે, હિંદોસ્તાનકે ઝરખેઝ સખઝાઝારોંકો અપને ઘોડોંકા જંલ્લાનગાહ બનાદીયા, ઓર જને લોગ ઉધર આય મુમકિન નહીં કે સરગર્દાં ફિરતે ફિરતે જનસે તંગ ન આ ગએ હોં.

જસ વક્ત હમારા ખયાલ ઇસ મકામપર પહોંચાહે, ઠીક દો પહેરકા વક્ત હે આફતાબકી તપિશને તમામ કોહસ્તાનકો આતિ-

શકદા ખના દિયા હે. ચટાનોં પર આફતાબકી તેઝ શઆએં પડતી હેં
 ઓર ઉનકી સંગી સતહસે શાઅલે નિકલ રહે હેં. આદે સમૂમકે
 જહોંકે આતે હેં ઓર ઉન શાઅલોંકા ઓર લડકા દેતે હેં. સેહ-
 રાઇ ચરંદ ને શિકારીયોંકે ખોફસેલી આઝાદ રહેતે હેં ઉન્કો આફ-
 તાબકી હરાતને પરેશાન કર દીયા હે ઓર પહાડી દરખ્તોંકે નીચે
 ખડે હાંપ રહે હેં; કાહસ્તાનકે દરોં ઓર ખોહોંમેંલી જનમજન ચરંદ
 છુપે ખેડે હેં. જન તયૂરસે ઉડા ગયા વોતો ચઢને ચઢતે ધતની
 બલંદીપર પહોંચ ગએ કે દુનિયાકી ગરમીસે મેહફૂઝ હેં. આકી
 ઉન્હી દરખ્તોંકી ટેહતીયોંપર છુપ છુપ કે ખેડે હેં જનકે નીચે
 ચરંદોંને જનકે પનાહ લીહે.

ધસી કાહસારમેં એક મકામ પર એક બહોત બડા લશ્કર
 ઉતરા દૂવા હે. ખયમે નસબ હેં ઓર સિપાહી ને શિદ્દતે હરાત-
 તસે લશ્કરગાહ કે ગિર્દ ચક્કર લગાકે પેહરા નહીં દે સકતે વો અ-
 પને અપને ખમમેંકે દરવાજોંપર થકે હુવે સે ખેડે હે કે અગર
 કિસી તરફસે હરીફકી ફોજેં નજર આએં તો ફોરન તલવારેં ખીંચકે
 ઉઠ ખડે હોં. સબ ખયમેંકે દરમિયાનમેં એક બડા ખયમા હે
 જુસ્કે આસપાસ શિદ્દતે હરાત ઓર ઉસ તપિશમેંલી દસ આરા
 બહાદુર સિપાહી તલવારેં લીએ ટહેલ રહે હેં. ઉતરી તલવારોં પર
 દૂરકે આફતાબકી શઆએં તડપ રહી હેં જુસ્કે અસરસે એક તર-
 ફતો હગરતે મોસમીકા ઓર તરફી હોગતીહે, ઓર દૂસરી તરફ
 ઉસ રોબ દાબકા સમા બંધ ગયા હે જુસ્કો કિસી ફાતેહ શહેન-
 શાહકે ફરોદગાહ પર ઝુરર હોના ચાહીયે. ધસી વક્ત દો બહાદુર ઓર
 કદઆવર જવાન એક દૂરકે ખયમેસે નિકલે ઓર આતે કરતે હૂવે
 ઉસ આલીશાન બડે ખયમેકી તરફ રવાના હુવે ને ચકીનન શાહી
 ખયમા હે.

પહેલા—“હા, તો ફિર કુછ તદખીર ઝુરર હોની ચાહીયે.”

દુસરા—“ઐર કયા અજબ ને સુલ્તાનકો અબ અઝમ ફરખ કરના પડે.”

પહેલા—“હાં, સુલ્તાનકો મનસૂર કે સાથ ખડી મહોખ્ખત હે. ઐર હકીકતમેં વે અયસાહી નવજવાન હે. જસકિસીકે દિલમેં ખહાદુરીકી કદ્ર હોગી, ઉસ્કી સુરતકા આશિક હો જાયગા.”

દુસરા—“યેહી સમજહમેં નહીં આતાહે, મનસૂર ગાયબ કહાં હો ગયા ? ખજેરામ ગિરિશ્તાર હોકે આગયા ને આજ સુલ્તાનકે સામને પેશ કીયા જાયગા, રાજપૂતોકી અયસી શિકસ્ત હુમ્મ કે ખિલકુલ મુન્તાશિર હોકે ખદહવાસ ઐર ખે સરોપા ભાગે. ઇન કુત્તહાત કે ખાઅદ મનસૂરકા ગિરિશ્તાર હોજના હયરત સે ખાલી નહીં.”

પહેલા—“લો, અબ સુલ્તાની ખયમા આ ગયા. વહાં ચલકે સુલ્તાનકે સામને ઇસ અઝમેં જોર કરના.”

શાહી ગાર્ડ કે લોગોને ફોજ આદાખસે ઉન દોનોંકી સલામી લી જસસે માઅલૂમ હવા કે યે લોગભી કોઇ માઅમૂલી સિપાહી નહોં ખલકે કુત્તહાતે ઇસ્લામીકે નામવર ઐર હીરો હે. ઇન દોનોં સરદારાને અસાકિરે ઇસ્લામીયાને સુલ્તાની ખયમે મેં દાખિલ હોતેહી આઇને દરખારકે મુવાફિક સરે નિયાઝ ઝુકા દીયા, ફિર સર ઉઠોકે દુઆએ દોલત દી ઐર હસ્મે ઇમ્તઝતે સુલ્તાની તખ્તે શાહીકે સામને દાહની તર્ફકી કુરસીયોંપર બેઠ ગએ. તખ્તે શાહીમેં અગએં ઉસ શાનો શોકતકી કોઈ ખાત નહીં પાઈ જતીયી જસને આખિરે ખાનદાને મુગલીયાકો અશરત-પસંદ ખનાદીયા, મગર ખિલકુલ સાદાબી નયા, અફઘાનિસ્તાન ઐર વસ્તે એશીઆકે આઅલા ખયાલાતકે મુતાખિક આહની તખ્ત થા, જસપર જખજખ ચાંદી

કે પતરોસે ગુલકારી ખનાઈ ગઈથી. ખયમેમેં મખમલી ફર્શ થા ઝોર ખાસ તખ્ત કે નીચે ઉસ ફર્શ પર નફીસ ઉતી કાલીન બીજાથા ઝોર ઉસપર વો આહતી તખ્ત રખખા હૂવા થા. ખયમાલી ઉમઝમાનેકી કારીગરીકે લિહાઝસે નિહાયત પુરતકલ્લુક થા. ગિર્ફકો કનાત પર ઝોર નેઝ છતપર નિહાયત ઉમ્દા બેલબુટોસે મુશબ્બર ખનાયા ગયા થા. કનાતમેં બખબખ ખુશનુમા ફેમોમેં અયસે બેમિસ્લ કુત્મે લગે હુવે થે જીનકી ખુશનવીસી ખતા રહીથીકે આખિર ઝમાનેકે લોગ ઈસ કિસમકી તેહરીરોંકો હુંડેંગે ઝોર ન પાએંગે. ઇન ફેમોમેંસે બાઅઝમેં તો આયાતે કુરઆની ઝોર હદીસે નખવીકે પુરજોશ કલિમાત લિખખે હુવે થે મગર ખાસ તખ્તકે સામને બે ફેમથા ઉસ્મેં નિહાયત જલીહરેઈં મેં લિખખા હૂવાથા “નસરૂમ્મિનદનાહે વ ફતહુન કરીખ ” દાહતી તરફ થે કુતખા આવેઝાંથા “અલ જન્નતો તેહતે ઝનાલિસ્સયૂદે” બાઈ તરફ થા “વબાહેદૂ ફી સખીલિલાહ” ઇસ કિસમકે ચંદ ઝોર ફેમોંકે અલાવા બાકી ફેમોમેં વો અશઆર લગેથે જન્કે ઝરીએસે ખાસ સુલ્તાની દરબારકે માઅરિકાઆરા શોઅરાને સુલ્તાનકી મદદ સરાઇમેં અપની જૂદત વ ઝકાવતકે બંતહર દિખાય થે.

સુલ્તાનકે લિખાસમેંબી કુછ અયસે ઝિયાદ તકલ્લુકાતસે કામ નહીં લીયાથા એક નર્મ ઝોર ઉમ્દા પોસ્તીનકી કળા થા ઝોર ઉસ પર ચમકેકી પટ્ટી કરી હુઇથી જન્મેં લોહેકી ડાખ લગી રા ઝોર ઉસ ડાખપે સુનેહરે ફુલ બનેથે. લાં, સરપર એક બડા અમામા થા જસમેં કલગી કે નીચે એક બેશ કામત હીરા લગા હુવાથા બે ગુઝિસ્તા ફત્હમેં જયપાલકે ખઝાનેસે હાથ લગાથા. સુલ્તાનકે ખુશરેસે ઉંલુલઅઝમી ઝોર બલંદહોસલગીકે આસાર નુમાયાં થે. બડીબડી આંખે, ચોડી ઝોર કુશાદ પેશાની સુખ્ત વ સુફેદ રંગ ઇસ્કે

અલાવા! લંખી નુરાની ડાઘી; ધન સખ ચીઝેને શાહી રોઅખ વ દાખદે સીનમે એક હયખતકી જલા દેહી થી.

તુખત કે સામને દોનોં તરફ કુરસીયોંકી દો કતારેથી, દાહની તરફ વુઝરા ઓર અફસરાને ફેજ ઝરાહ બકતરસે આસ્તા બેઠે થે ઓર બાએ તરફકી કુરસીયોં પર શોઅરા ઓર એહલે મઝાક, વ નુકતારસ, દરબારદારને સુલ્તાનો જલ્વાઆરા થે. ઈસી સફમેં વે નામવર શોઅરા બેઠે હુવેથે જનકા નામ આજતક હર લાયક ઓર મોહજબ સોસાયટીમેં ઇઝતકે સાથ લીયા જતા હે- ફિરદોસી અ.સાધરી. નિનુચહેર બલ. ખી, દકીકી, હકીમ ઉનૂસરી સખ અપને રત્નેકે મુવાફિક કરીનેસે બેઠે હુવેથે ઓર બારબાર મોઝાઅ પાકે અપની નગ્માસરાખ્યેસે દરબારમેં એક નેશોખરોશ પેદા કર દેતેથે.

સુલ્તાનને યકઅયક ફિરદોસીકી તરફ નિગાહ ઉઠાકે દેખા ઓર ફિરદોસીને ખડે હોકર અપને પુરજોશ લેહજમેં થે ફિતઆ પદા:—

જહાંદાર મેહમૂદશાહે જુઝુર્ગ, બ આખે ખુરખન્દ હમી મીશો ગુર્ગ; તુ ફૂદક લખ અઝ શીરે માદર બશરત, બ ગેહવારે મેહમૂદ ગોયદ નખસ્ત.

સુલ્તાનને અપની શાહાના મતાનતકે સાથ ફિરદોસીકી નાઝુક ખયાલી ઓર કાદિરલકલામીકી દાદ દી જરકે સાથ તમામ એહલે દરબાર ખમસન એહલે શોઅરાને નાઅરએ તેહસીન વ મરહબા બલંદકીયા ઓર ફિરદોસી આદાબેશાહી ખબલાકે બેઠ ગયા. ઉરકે બાઅદ સુલ્તાન મિનુચહેર બલ. ખી કી તરફ મુતવજ્જોહ હુવા. મિનુચહેર ફેરન ઉઠ ખડ ઓર થે કસીદા નિહાયત ખુશ ઇલ્હાની સે પદને લગા-

ખૂએ ચમન ખર આમદો બર્ફે જખલ ગુદાખત
 ગુલ બા શગુફતન આમદો ખુલખુલ બ બોસ્તાં
 આં દૂર શુદ કે નાખુને દર્-દા તેજ બૂદ
 વાં રોઝગાર રફત કે ગરકી કુનદ શખાં
 ખર બુકઅએ કે ચશમે ધરાદત કુનદ ખુદાએ
 ફરમાનદહે કુનદ જ ખરે ખલક મેહરખાં
 વાં હમચુ હઝરતે શહે મેહમૂદ નામવર
 જમ મરતખત પનાહે જહાં કેસરે ઝમાં.
 શાહીકે અર્જ લશ્કરે મનસૂરે ગર દેહદ
 અઝ કેરવાં સિપેહ બકુશદ તા બ કેરવાં
 સુલતાને રૂમે રૂસ અમિન્નત દેહદ ખિરાજ
 જયપાલો હિદો સિંદ બગરદન કુશદ કલાં
 મુલ્કે બદીં લિયાકતો હુકમી બદીં નસક
 ન નવિસ્તાઅંદ બર હમા શેહનામા દારતાં
 અય આફતાબે મુલક બસે રોઝહા બતાબ
 વે સાયએ ખુદાએ બસે સાલહા ખુમાં
 ખાલી મઆદ ગુલશને ખિઝરાએ મજલિસસ્ત
 ઝાવાઝ ખુલખુલાને સખુન ગોધ મદહખ્વાં

ઇત અશઆર પર તમામ દરબારસે આફરીન ઓર સુખ્દાન-
 હાહકી સદાએ બલંદ હોરહીથી મગર ખુદા જાને કયા બાતથી કે ખુદ
 સુલતાનને સિદ્દિ ચારહી પાંચ શેઝર શાકસે સુનેથે કે કુછ સોચમે
 આ ગયા. ઇસ અમ્રકી તરફ એહલે દરબારકા ખયાલ ઉસવકત ગયા
 જખ સખ લોખ સાકિત હૂવે ઓર બાદશાહકા એક ફિકકે આલમમે
 પાયા. ઉસવકત સુલતાનકે એહરેસે ગુસ્સે ઓર ગમકે આસાર
 નુમાયાથે, પેશાનીપર શિકને પડી હૂધ થી, આખે સુખ્દાની ઓર ઉત

આસારે ગળ્ય કે સાથ એક સુદૃત થા જે કિસી સદમે ઓર ગમકી ખમર દેરહાથા ઉસ સુદૃતને વુઝરા ઓર તમામ અફસરાને ફેજાકે બી સનાટેમેં કર દીયા. સુલતાનકી ચિતવનને કુલ એહલે દરબારપર અયસા રોઅળ તારી કર દીયા કે સળ ખામોશથે ઓર મગલ નથી કે કિસીકી ઝખાનસે દોઈ લફઝબી નિકલ જાય.

એહમદ બિન હુસન મેમંદી જે વિઝારત ઓર મદારલ-મુહામીકે ઓહદે પર મુમતાઝ થા ઓર અખિલાફ ઓર સફરોંકે ઇસ સરરમેં સુલ્તાન કે હમરાહે રદાળ થા ઉસને અપની નુકનારસ અફલ ઓર તેઝ ઝેહેનસે કામ લીયા ઓર દિલહી દિલમેં ખયાલ કરને લગા કે સુલ્તાનકા મિઝાજ યકબચક કયું ખરહમ હો ગયા ? ઉસને અપને દિલમેં કહા “ઇસ કસીદમેં કયા ખાત થી જસને સુલ્તાનકે મિઝાજ પર અયસા અસર ડીયા ?”. વઝીર એહમદ બિન હુસન મેમંદીકા ખુદાને અલાવા ફેહેમ વ જુકા કે હાફિઝાબી નિહા-યત તેઝ દીયાથા. જે અશઆર મિનુચહેર અલખીને પદે થે ઉસકા યાદ હો ગએ થે ઉન અશઆરકા ઉસને અપને દિલહી દિલમેં પઢા ઓર ગોર કરને લગાકે ઇનમેં કોન લફઝથા જે ખિલાફે મિઝાજે સુલ્તાન હવા. એહમદ બિન હુસનને ચાર શેઅર પઢકે જમ પાંચવાં શેઅર પઢા ફેરત સમજલ ગયા કે સુલ્તાનકા સુદૃત ઓર મલાલ કિસ વજહસે હે. પાંચવાં શેઅર થા—

શાહી કે અર્ઝ લશ્કરે મનસૂરે ગર દેહદ;

અઝ ફેરવાં સિપેહ અકુશદ તાળ ફેરવાં.

એહમદ બિન હુસન દિલમેં કેહને લગા કે બેશક ઇસ મનસૂર કે લફઝને થે આદત દાદી. મનસૂરસે સુલ્તાનકા ખડી મહોબ્બતથી,

ઉસ્કી ખાનદાની વફાઅત ઓર ઉસ્કે ઝાતી બેહરોં કે સુલ્તાન નિહાયત ઈઝઝતકી નઝરસે દેખતા થા. અબ કિસ પેહલુસે ગુફતશુ શુરૂઅ કરે કે સુલ્તાનકા ગમ ગલતહો. એહમદ બિન હસન ઇસી પસો પેશમેંથા કે સુલ્તાનને એહલે દરબારકી તર્ફ મુતવજજેહ હોકર કહા “કયા અબ મન્સૂરકી તર્ફસે નાઉમીદ હોખના આહીયે. ? ”.

વો દોનોં અફસર બે અબી અબી આકે શરીફે દરબાર હૂવે થે દોનોં લશ્કરે સુલ્તાનીકે પુરબોશ સરદાર થે. ઉનમેંસે એક તો અરબ થા બે સુલ્તાનકી અરબી ફોજકા સિપેહસાલાર થા જુસ્કી તક્તવારને તુર્કસ્તાન, ખુરાસાન ઓર નેઝ હિંદોસ્તાનમેં ખડેખડે બેહર દિખાય થે ઓર દૂસરા એક તુર્કી બહાદુર થા. બે જાનિસારાને દોઝતમેં બહોત આઅલા ઓહદેપર મુમતાઝ થા. ઓર વઝીરે જંગકી ખિદમતકો અંજામ દેતાથા. પેહલેકા નામ થા અબ્દુલ્લાહ, તાઇ ઓર દૂસરેકો અલ્તૂનતાશ કેહતેથે. જસવક્ત સુલ્તાનને યે હસરતમંદાના જુમ્લા કહાહે ઉસવક્ત દોનોં અફસર કુછ અર્ઝ કીયા આહતે થે. મગર અબ્દુલ્લાહ તાઇને સમક્ત કી ઓર ખડે હોકર પેહલે દુઆએ દોલત દી ફિર અર્ઝ કીયા—

“હુઝૂર આપ મુતરદિદ ન હોં. મન્સૂરકી જુસ્તુજૂમેં હમ વફાદારાને તખ્ત ઓર જાનિસારાને સલ્તનત ખ્યાલ ઓર ખુર અપને ઉપર હરામ કર દેગે ઓર જુસ્તહ્ અન પડેગા બહાદુર નવ-જવાન મન્સૂરકો હુંડ નિકાલેંગે. કિસી હિંદ રાજાકી ઇતની મળલ નહીં કે મન્સૂર કે સાથ ખુરા સુલૂક કરે ઓર અગર ખુદા ન ખવાસ્તા મન્સૂરકી જાનિયસે હમ હલકાબગેશાને દોલતકો કાઇ સદમા પહોંચા તો હમારે સવાર પૂરી સરઝમીને હિંદકો હિલાદેંગે ઓર

હમારે ઘોડે હિંદોસ્તાનકી હર છોટી ઓર બડી સદતનતકો રાંદ ડાલેંગે ?”.

સુલ્તાન—“અબ્દુલ્લાહ ! તુમ લોગોંકી જુરઅત ઓર તુમહારે હાસલોંસે મુજહે અયસીહી ઉમ્મીદ હે, મગર મેં સચ કેહતાહું કે ઇસવક્ત તક જમ મેંને હિંદોસ્તાનપર હમ્લા કરનેકે લીયે તલવાર હાથમેં લી હે ઓર રકાબમેં પાઉ રખા હે, સિફ જિહાદકી ખાલિસ નિયતસે ઓર ખુદાકે મુઆરક દીને ઈસ્લામકી ખિદમતકે લીયે ઓર ઇસી વજહસે ખુદાને મેરી મદદ કી ઓર કુદકારકો ઝલીલ વ ખવાર કીયા. મેં યે નહીં પસંદ કરતા કે અપની ઇસ ખાલિસ નિયતકો ખરાબ કરું ઓર આઈન્દા ફાજકશીસે ખિદમતે દીને ઈસ્લામકે અલાવા મનસૂરકા બદલા લેનાબી મેરી ગરઝ હો. ” ઇસ પર એહલે દરબારને પાદશાહકી નેકનીયતકી દાદ કી ઓર સુલ્તાની ખયમેમેં ખુદાતરસીકા એક જોશ પેદા હોગયા. એન ઇસ જોશ વ ખરોશકે આલમમેં બહાદુર વ્ર્ક અલ્પૂતતાશ ઉઠા ઓર અઝ કીયા “ હમારી ઇલિતમ હેકે હુઝૂર અપને આલી હિમ્મત દિલમેં કિસી કિમમકી ફિક વ તશવીશકો ન જગે દે. સુલ્તાની પાક-નિયતીને અલ્લાહમેં લલાહકે હમારી ફાજકે હરહર સિપાહીકી નિયતે ખાલિસ ઓર પાકો સાફ કરદી હે. હર જનનિસારીકે ઇમ્તિહાન ઓર હર જનખાઝીકે મેદાનમેં અલ્લાહ જલ્લે શાનહૂકા જલાલ હમારી નઝરોંકે સામને હોતાહે ઓર ઇન્શાઅલ્લાહ હમેશા રહેગા. લેકિન ઇસી ખાલિસ નીયતકે સાથ હમ અપને બહાદુર નવજવાન અફસર મનસૂરકા દૂંડ નિકાલેંગે ઓર ઇસી કાશિસે જિહાદમેં ખુદા હમારે હાથોંસે યે કામબી કરા દેગા કે હમ મનસૂરકો તલાશ કરેંગે યા ઉસકે હર પાક ઇતરએ ખૂતકી જગે હઝારહા રખપૂતોં બલકે કાફિર

ઓર બુતપરસ્ત રાજાઓંકે ખૂનકા સેલામ બહા દેંગે. હુઝૂર મેરી રાયમે તો યેહી મુનાસિખ હે કે અસાકિરે સુલ્તાનીયા આગે બહેં તાકે કુહિસ્તાને હિદયર હમારી તલવારોંકા દબાવ પડે ઓર દુશ્મનોંકા ખાફ પેદા હો. ”

સુલ્તાન—“ મેરે બહાદુરો ! ઇસ અમ્રમેં અબ તુમહારી કયા રાય હે ? મેરા તો ફરદ થા કે ઇસ મરતબા ગિઝનાકા વાપિસ અલું ઓર આયન્દા સાલ આકે ફિર બાઝારે જિહાદ ગર્મ કરે. ”

એહમદ બિન હસન—“ ઇસમેં કાઇ શક નહીં કે હમારી ફોજેં અબ થક ગઇ હેં ઓર ઇસ માંદગીકે ઝમાનેમેં ઉનકા જિહાદગી તકવીફમેં ડાલના નામુનાસિખ હે. આમારે સહાબાસેબી યેહી સાબિત હોતાહેકે જિહાદમેં સિપાહીયોંકા રાહતરસાની બલકે ઉનકે મુતઅલ્લિહીન તકેખયાલાત કો હરવકત પેશે નઝર રખના ચાહીયે. જનામ ઉમરફારુક રહીં ને સિફ એક ઓરતકે ખયાલાતકા અંદાઝા કરકે નમામ ઉમરાએ અસાકિરકે નામ ફરમાન જારી કર દીયે થે કે હર સિપાહી કો ખ્યાલ વો કિસ્તી મરતબેકા હો હમેશા છે મહીનેકે બાઅદ એક મહીનેકા રૂખસત દેદી જાયા કરે.*

* જલાલુદ્દીન સયૂતીને તારીશ ખુલ ‘ખુલફામે’ તરીક કરદી હે કે એક બાર ‘બલીફ’ સાની હઝરત ફારુકે આઅઝમ. રહી. રાતકે વકત હરબે આદત મહીનેકી ગલીયોંમેં સેર કર રહેયે કે ઉનકા ધુઝર એક મકાન પર હવા. ઇસ મકાનમે પરદે પડે હૂવેથે ઓર પરદેકે અંદરસે રોશનીકી શઆઅે બાહિર નિકલ રહીથી ઓર કોઇ જવાન ઓરત અપની શીરીન ઓર લતીફ આવાઝસે દંદકે લેહજમેં કુલ અશઆર પદ રહીથી. જનાબે ફારુક ઠહેર ગએ ઓર સુનને લગેતા થે અશઆર થે—

નઝાવિલા હાઝલ લયલા તસરી કવાકિબા

દારકઠની અનિલ અમજઘલ આઅબા

અબ્દુલ્લાહ તાઈ—“ મગર હુઝૂર મનસૂરકી મફરુલ્લખમરીને હમારે હર સિપાહીકે દિલમેં એક બંશ પેદા કર દીયાહે અગર વે થકેલી હેં તો અપની માંદગીકો બૂલ ગએહેં ઓર અગર બિહાદપર મુસ્તઅેદી ગાહિરકી બાયગી તો સખ લોગ બડે બેશી ખરોશસે મોબૂદ હોબઅેંગે. ”

અલ્તૂનતાશ—“ મેં અપને સાથકે બાંનિસારોંકી તરફસેબી અયસીહી ઉમીદ રખનાહું કે વે ઝરા ઇશારા પાતેહી લડાઈકે લીમે મુસ્તઅેદ હોબઅેંગે. ”

સુલ્તાન—“ બેશક, મેં અપને ઉત વફાદાર સિપાહીયોંકી મુસ્તઅેદી ઓર સમ્મી શુબઅતકા શુક્રયુઝારહું લેકિન અલ્તૂનતાશ !

રાત કમખખત કાટે નહીં કટતી ઓર તારે ઉસી તાહ સેર કર રહે હેં ઓર મુજહે ઇસ અપને હયરાન કર દીયા હે, કેઈ હખબિસ્તર નહીં જસસે લુત્ફે સોહબત ઓર દિલચસ્પી હાસિલ હો. ઇસ મઝમૂનકે દો ઓર શેઅર પઢકે વે શેઅર પઢા—

ફવલાહો લલલાહો બખશી અવાકિબા;
લઝઅઝઅ મિન હાઝલ રીરે ખત-નિબા.

મેં ઉસી ખુદાએ પાકકી કસમ ખાત હતી હું કે અગર અબ્દુલ્લાહ ખુદાકા ખોફ હોતા તો ઇસવકત ઇત ચારપાઈકી ચુલેં હિલતી હોતી. ઇસકે બાઅદ ઉસને એક ઓર શેઅર પઢા જાકા દુસરા મિસરઅ હે “ વઅકરમ બેઅલા અન તનાલા મરાકિબા. ” યાઅની અય વે શાઅસ બે આલમે ખયાલમે મેરા મુખાતિબ હે સુનતકે મેરે મોઈઝ વ મોહતરમ શોહરકી સવારીયોં પર કોઈ સવાર નહીં હોસકતા મે અશઆર સુનકે જનાબે ફારુકકા ઇસકદર હયરત હૂઈકે દરવાજેપર દસ્તક દી. ઓરતને પૂછા “ કોન હે ? ”. આપને અપના નામ બતાયા ઓર દસ્તાફૂલ કીયાકે વે “ અશઆર કયું પઢતી હે ? ”. ઉસને ખોફુદા હોકે માબૂ

અગર વો અપને જોશે શુભ.અતમેં અપની માંદગીકા ખયાલ નહીં કરતે યા અપની ગુઝિસ્તા મશકકનોંકા બૂઝ ગયે હેં તો કયા મુના-સિય હે કે મેંબી ખયાલ ન કરેં? દેખો, તુમ સમ લોગ સુનવો, મનસૂર મેરી ફોજકા એક સિપાહી થા ઉસકો કામ તરજીહ નહીં. મેરી નઝરમેં મેરા હર સિપાહી વોહી વકઅત રખતાકે જો મનસૂર-કી વકઅત હે યે મુજહે કબી ગવારા નહીં હો સકતા કે ઉસ એક શખસકે લીયે મે અપને બહાદુર ઓર વફાદાર સિપાહીયોંકી અકસર જાનેં બે સલીકગીસે ઓર બેજા તોરપર કટવાદું. ”

યે જુસ્સા કેહકે સુલ્તાનને ઝખાન રોકકે સમગી તરફ દેખા ઓર સમ અફસરોને ખડે હોકર અદબસે સર જહુકાયા ઓર કહા “ હમ સમ તખ્ત કે જાંનિસાર ઓર શાહી એહકામકે ફરમા-બરદાર હેં. ખંદગાને આલી અપને કરીમાના અખત્રાકસે જો ફર્યા-ઝી ઓર દ્રદાની હમારી હકીર ખિદમાતકે મુઆવિઝે મેં ફરમાતે

ઝિરતકી ઓર કહકે મેરા શોહર જિહાદ પર ગયા હૂવાહે ઉસ્કી મુફારિ-કતમેં અપને નફસ પર જબ્બ કરતી હૂં ઓર જબ દિલ નહીં માનતા તો યે અશઆર પઠપઠકે અપના દિલ બેહુલાતી હૂં ” જનાબ ફારૂક યે સુનકે દેરતક દિલમેં મુતફકિર રહે કે યે બડી ખરાબી હોતીહે અયસા નહોકે જિહાદસે ધુરે નતાઇબ પેદા હોં. આખિર દેરકે બાઅદ આપને ઉસસે દરિયાફત ફરમાયાકે “ ઓરતેં કિતની મુદદત તક મુફારિકતે શોહરમેં સબ્બ કરસકતી હેં. ” ઉસને કહા ‘ ઓરતોંકા આમ હાલ મેં કયા જાતું? અગર અપની તબીઅત સે મેં કેહ સકતી હું કે છે મહીનેકે બાઅદ મુજહસે સબ્બ નહીં હો સકતા. ’ ઇસ્કે બાઅદ જનાબ ફારૂક ઉસકે દરવાઝે પરસે ચલે આયે ઓર સુખહહીકો કુલ જમરાયે અસકરીકે નામ ફરમાન બેજે કે “ હર સિપાહીકો હમેશા છે મહીને કે બાઅદ વાજબી તોર પર એક માહકી રૂખસત દીજયા કરે. ”

હેં ઉરકા શુક્રીયા પૂરે તોરપર અદા કરનેકી કુબ્વત હમારી ઝખાન
ઓર હમારી કુબ્વત મેં નહીં હે. ” ઈનતા કેહકે શિર સખ અપની
અપની કુરસીયોંપર બેઠ ગએ.

સુલ્તાન—“ હાં, હાં, મેંસય કેહતા હું અગર મનસૂરકા ત્રિસી-
કદર ઝિયાદ ખયાલ હે તો સિદ્દ ઈસ વજહસે કે વો ખડે મોહનરમ
ઓર વાગ્ગિષ્ટતાઅઝીમ ખાનદાનસે હે. વો ખાનદાને અનસર સેહે.
ઉસકે અજદાદને સરવરે કાયનાત હુઝરત રસુલે મકબૂલ (સ. અ.
સ.) ઓર તમામ મહાજરીન કો અયસે નાઝુક વકતમેં પનાહ દી થી
ઓર ઉસ હાદીયે ખરહુકકી મદદ ધીથી જખકે દુનિયામેં સિવાએ
ખુદકે કોઇ ઉસ મુકદદસ ગિરોહકા પનાહ દેનેવાલા ઓર મ-
દદગાર નથા. હમારે પેગમ્બર (સલ્વાતો અલયહે વ. અલા આલેહી)
ઉસકે અજદાદકે મેહમાન રહે હેં. (ઇસ વકત સુલ્તાનકી આંખોંમેં
આંસૂ ડગડ્યા આતે હેં ઓર તમામ દરબારમેં એક દીની રિક્કત
પેદા હોગતીહે) ખસ અગર મનસૂરકા ખયાલ હે તો ઈસ કદર.”

અબ્દુલ્લાહ તાઈ—“ હ.બુર ! યે કોઇ મા.અમ્લી ખયાલહે ?
આહ ! જીસ પેગમ્બરકા કલેમા ફેલાના હમારા મકસદ હે ઉસકે
મેઝખાન ઓર જાનિસાર અનસારકી નસલકા બહાદુર નવ-
જવાન ખુદા જાને કિન ઝલિમોંકી કેદમેં ગિરિફતાર હે ઓર હમ
મુતમઇન હેં.”

સુલ્તાન—“ અફસોસ ! બુજેરામને બી હમારે હાયમેં ગિ-
રિફતાર હોકે ખુદકશી કરલી વર્ના ઉસસે કુછ હાલ માઅલૂમ હો જાતા
ઓર નબી માઅલૂમ હોતા તો ઉસકે ઈવઝમેં શાયદ હમ મનસૂર કો
જલદી ઓર અઆસાની પાગતે, અચ્છા ફિર અખ કયા કોરરવાઇ
કીજય ? મેરે ઝેહેનમેં તો કોઈ ખાત નહીં આતી.”

અદ્વૈતતાશ—“હુરુર ! ઇસકે સિવા ઓર કાઇ તદખીર નહીં કે સુલ્તાની ફોજોં હિંદોસ્તાનકી તરફ ખડેં અગર હુરુરકે ઇરાદેકી ઝરાબી ખખર હિંદુ રાજઓંકે કાનમેં પહોંચ જાયગી તો તમામ રાજ થરોં ઉઠેંગે ઓર જીસ કિસીકે કબ્જેમેં મનસૂર હોગા વો ઉસ્કો હુરુરકી ખિમતમેં લેજકે અફવ તક્સીર ચાહેગા. ”

સુલતાન—“ ખેહતર અગર તુમ સખડી યે રાય હેતો ચેહી સહી. અચ્છા તો અખ ઇસ અમ્રકા ફેસકા હોના ચાહીયે કે ફોજ કિધર બઢાઇ જાય. ”

એહમદ બિન હુસન—“ સિવા અતરાફે સિંધકે ઓર કિધર ફોજ બઢાઇ જાસકતી હે ? કયું કે મનસૂર ઉસ તરફ ગએ થે ઓર ઉસી મુલકકી હદ્દપર પહોંચકર ગાએખ હૂવે હેં. ”

સુલ્તાન ઇસકે આઅદ દોનોં સરદારાને ફોજ અદ્વૈતતાશ ઓર અબ્દુલ્લાહ તાઇડી તરફ મુતવજ્જેહ હવા ઓર કેહને લગા “ ખેર, અખ મેને વાપિસીમેં ગઝનવીકા ઇરાદા મુલતવી કીયા. તુમ દોનોં જાકે અપને હમરાયીયોંકા ઇતિલાઅ દોકે કલ મુજ્હકો ઉઠકે નમાઝકે વક્ત સિંધકી તરફ ફરજ કરના હોગા ઓર મુસ્તઅદ હો જાએં કે ઉન્કી સિપેહગિરી ઓર મુન્નઅતકા ઇમ્તિહાન લીયાવનયગા. ”

દોનોં અફસરોંને તલવારેં મ્યાનસે નિકાલલીં ઓર ખડે હોકર જોશો ખરોશકે લેહજેમેં અર્જ કીયા “ ખુદા હુરુરકે ઇકબાલકા ખલાંદ કરે ઓર દુશ્મન હમેશા ઝલીલો ખવાર રહેં. હમારી તલવારેં અખ દિખા દેંગી કે હમ કયસે વફાદાર ઓર જાનિસાર હેં. ”

‘ ઇસકે જવાબમેં સુલ્તાનને શાહાના મતાનતકે સાથ બહાદુર અફસરોંકી વફાદારી ઓર ફરમાંબરદારીકા શુકીયા બદા કીયા. યે

અફસર શાહી ખયમેસે બાહિર નિકલે ઓર ઉન્કે નિકલતેહી દરબારબી
બરખાસ્ત હો ગયા. ઇન દોનોને બાહિર આતેહો તમામ અફ-
સતાને ફોજકો શાહી હુકમ સુનાદીયા ઓર તમામ અસાકિરે ઇસ્લા-
મીયામે એક જોશ વ ખરોશ પેદા હોગયા ઓર સખ ઉસી વક્ત સે
ફૂચકી તૈયારીયાં કરને લગે.

અબ રાત હૂઈ ઓર ખિમાફે માઅમૂન ઇસ રાતકો ફોજે ઇસ્લા-
મમે સુકૂત ન થા જો હમેશા હો જાયા કરતા થા, કયું કે અફસર
સિપાહીયોને જોશે સુરકી બેદારીમે રાત ગુઝારી. તારે જો હમેશા
જાગને કે મુશ્તાક હેં પિછલી રાતકો ઉનકી આંખેંબી જહપક ચલી.
મગર ઉન જાંબાઝોંકી પક્ક ન ઝપકીથી ગોયા આજકી રાત દર સિપાહી
નીદકો જૂલ ગયા થા. અફસરોને ઇસ બેદારીકો ઇલાદને ફલાહીમે
બસર કાયા ઓર સુખકે સુકાને વક્તમે જખકે કુમૂત્રીયને દુઆકા
વક્ત હોતા હે. અમૂમન અરબી વ તુર્કી સિપાહી દરગાહે હુઝરત
રખ્ખુલ ઇઝઝતમે નિહાયત અલહાહ ઓર આજીઝીસે ફત્હ વ નુસર-
તકી દુઆ માંગ રહે થે. હનોઝ સુખકે તારે જહુઝમુલા રહેથે ઓર
નસીમે સહેરકે જહોંકે ચલ રહેથે કે ખયમે ડેરે ઉંટોપર લદને લગે
ઓર અફસરોને એક વસીઅ મેદાનમે અપની અફવાજકા નિહાયત
ઉમ્દા સફેમે મુરત્તબ કરદીયા સુલ્તાન મેહમુદ ગઝનવીબી અપને
ખયમેસે બરખામદ હૂવા ઓર ઉસકી સૂરત દેખતેહી હરતફસે
દુઆએ દોલતકે નાઅરે બલંદ હોને લગે જખ સુલ્તાન અપની
ફોજકે આગે આકે ખડા હોગયા તો અખદુદ્દાહ તાઈકી ફોજકે
એક અફસરને અરબી લેહજમે સુખકી અઝાન દી ઓર સબોને
જમાઅતસે નમાઝ અદાકી. નમાઝ સે શરાગત હોતે હી
તબલજંગ બજને લગા ઓર ફોજ બાજોને હર સિપાહીકો ફૂચકી

ધર્તિલાચ દી. સખ લોગ સર્કે ખાંધકે જુનૂઅકી તરફ રવાના હુવે ઓર
જસ શાનો શોકતસે જરફેથે ઉસસે સાફ અયાંયા કે ઝમીને હિંદ
ઉનકે જલાલ વ સતવનસે ડરડરકે અપને સખજેઝાર ઓર અપને
સેહરા ખુદ ઉનકે સિપુર્દ કરતી જતા હે. આખિર યે ફાજ જાતે
જાતે નઝરસે ગાયબ હો ગઇ.

પાંચવા બાબ.

અજમેર.

જસ ઝમાનેકા હાલ હમ બયાન કર રહેહેં ઉન દિનો હિંદો-
સ્તાનકે વસીઅ સખજાઝારોં કો મુખ્તલિફ ફૂવતોં ઓર મદતનતોને
ઇસ કસરતસે ખાંટ લીયાથાકે મજમૂર્દ ફૂવત કબી યકજ ન હોસ-
કતીથી ઓર અગર બિલફર્જ કબી અકસર ફૂવતેં યકજબી રોજતીથી
તો ઉસસે ઈત્તેફાક નહી પેદા હોસકતેથે. જો લોગ દાઅવા કરતેહેં
કે અગર હિંદોસ્તાનકી સખ ફૂવતેં યકજ હોજતીતો મુસલમાનોંકા
હરગિઝ કામયાખી ન હોતી. ઉનકા યે દાઅવા એક હદતક માન લીયા
જસકતાહે. અગરેં મુસલમાનોંકા યે જવાબ કારીહેકે કયસરોં કસરા
જાનકે જહડોંકે સાગેમેં ફુનિયાકે બહોત બડેબડે મુલક મોજૂદથે ઉન્હોંને
અપની ઉસ મજમૂર્દ ફૂવતકે સાથ કયા કર લીયા જો હિંદોસ્તાનકી
મદતનતેં બાહમ ઉત્તેફાક કરકે કુછ કરસકતીં ? લેકિન ઇસમેં કોઇ શક
નહીં કે અગર યહાંકે સખ રાજા ઇત્તેફાક કરકે ઓર પૂરી શુજાઅત
કે સાથ મઝાહેમત કરતે તો મુસલમાનોંકા યું આસાનીસે ફતહયાખીકા
મોકાઅ ન મિલતા.

ખેર ચાહે જો કુછ હો ઇસમેં કુછ શક નહિં કે યહાં થોડી
 ઝમીન પર એક એક રાજા થા જો અપને હલકે કે અંદર આઝાંદી
 ઓર ખુદમુખારીકે સાથ એક શખ્સી સલ્તનતકે શહેનશાહકા
 રૂત્થા રખતા થા. અજમેર કે કાહે અરાવલી સે લોકે દામને વિંદાયત્ર
 તકડી થોડી ઝમીનમેં કઇ સલ્તનતેં કાયમથી ઉદેપુર, ઉજ્જૈન,
 ઇંદોર ઓર ખુઃ અજમેરકી સલ્તનતેં ઇસ થોડીસી ઝમીનકા અપને
 અપને હિસ્સેમેં બંટે હૂંચેથી. અજમેર ઓર ઉજ્જૈન ઇન દો
 સલ્તનતોં કે રાજાઓમેં આપસમેં બગા ઇતેફાકથા. ઇસ ઇતેફાકકી
 એક વજહ તો યેથી કે દરીયએ અગત્ર કે કનારે દોનોં રાજાઓંકી
 સરહદ મિલીથી ઓર દૂસરા ખાસ ખાસ બાઇસે ઇતેફાદ એક અઝી-
 ઝદારાના તબલુકથા જો દોનોં શાહી ખાનદાનોંમેં પેદા હોગયાથા
 યે દોનોં ખાનદાન નિહાયત શરીફ, મોઅજ્જઝઝ ઓર પાકો સફ
 તસવ્વુર કાયે જાતે થે ઓર અગલી શરીફ ઓર બહાદુરઆરી
 કામકા વો ખાલિસ ખૂન જો નસલન બાઅદ નસલન ઇન ખાનદાન-
 વાલોંકી રજોમેં ચક્ત્ર આયાથા વો મુલકમેં નિહાયત કીમતી ખયાલ
 કીયા જાતા થા ઓર ઉસી વજહસે ઇન ખાનદાનોંમેંબી હર હર
 બચ્ચેકી રજો પેમેં વો શુજાઅત ઓર દિલેરી મોજૂદથી જીસસે
 ઉમ્મીદ હો સક્તીયો કે હિંદોસ્તાન શાયદ ઇન્કલાબસે મેહફૂઝ રેહ જાય
 ઓર વાકઈ મુસલમાનોં કે રાકનેકી ઉનકી કોશિશેં રાજાએ દેહ-
 લીકી કોશિશેંસે કમ નથી. ખુસુસન જગેકે અજમેર કે રાજાને અપની
 એક ખેટી ઉજ્જૈન કે નવજવાન રાજાકે ઉકદમેં દેદી તો ઉન
 દોનોં સલ્તનતોંકે ઇતેફાકસે યે ઉમ્મીદ ઓર કવી હોગઈ કે મુસ-
 લમાનોંકા શાયદ કદમ બહાનેકા મોકાઅ ન મિલે.

રાજા અજમેર કે મહેલમેં એક ઓર લડકીથી જીસસે રાજાકા

ઇન્તેહાસે ઝયાદ મહોખ્તતથી ચે લડકી અપને હુસ્ન વ જમાલ કે
 એઅતેઆરસે તો અયસી થી કે ઉસકે નાઝુક ઓર પતલે હોટાં
 ઓર નશીલી શર્મગીં આંખોંકા દૂર દૂર શોહરતથી. ઉસ્કી તમના
 ઓર આરઝુ તો બડી આતથી સિફ એક જલ્વા દેખવાનેકે લીચે
 અકસર શાહઝાદે મુખતલિફ સલ્તનતોંસે આતેથે ઓર નાકામ વ
 નામુરાદ વાપિસ જાતેથે બચપનહીસે ઉસ્કો મુકદ્દસ અજાન સંસ્કૃ-
 તકી કિતાબેં પદામ ગઇથીં ઓર ઉસ્કે તેઝ ઝંહેન ઓર નુકતા-
 રસ તખીઅતને નવ દસ બરસહીમેં ઉસકો એક બહોત બડે પંડિતકે
 રૂએકો પહોંચા દીયાથા. ઉસ્કે આઅદ ખાનદાની રૂસુમકે મુવશ્ફિક
 ઉસને સિપેહગિરીકી તાઅલીમ પામ ઓર ઇસ હેસીયનસેબી ઇસ
 કમાલકો પહોંચ ગઈ કે ઘોડેપર સવાર હોકે એક આઅલા દર્જેકે
 સિપેહસાત્તારકી તર્હ કુરતી ઓર ચાલાકીસે લડામ કે કરતમ
 દિખાતીથી. ઉન દિનોંકી આહમી લડામ ઓર ઉસ ગેર મુન્તિઝમી ઓર
 એઅમની કે ઓહોદકી રોઝાના ખૂંરેઝીયોંને ઉસે એક શુખ્ત ઓર
 બહાદુર સિપાહી બના દીયા. જખ વો ઘોડેપર સવાર હોકે ઓર કાલી
 કાલી ઝુલ્ફેં શાનોંપર બિખરાકે નિકલતીથી ઓર શાહી ફૈઝ દો
 તરફસે સલામી લેકે દુઆએ દોલત દેતીથી ઉસ વક્તકા આલમ
 બહોતસે લોગોંકા બેતાબ કર દેતાથા ઓર ઇન નમ બેતાબીયોંને
 મુલકમેં એક તાઝા શોરિશ પેદા કરદીથી. મોહના ઇસ પરી જમાલ
 લડકીકા નામથા ઓર આપકે ઇસ કદર પયારીથી કે ઘડી બરકાબી
 ઉસકી મદ્દારકત નહીં ગવારા કરતાથા. ખુસસન ઉસ્કે ઝાતી જોહર
 ઓર ઉસકી સિપેહગિરીને ઉસે આપકી નઝરોંમેં ઓર મોઅઝઝિ-
 ઝ બના દીયાથા. ઉસ ઝમાનેતક હિંદુઓંમેં પરદેકી રસ્મ નહીં
 જરીથી ઓર મોહના હમેશા શાહી દરબારમેં તખ્તકે દાહની જાનિબ

નિહાયત શાને શોકતસે જલવાઅફરોજ નઝર આયા કરતીથી. રા-
જને અપની દૂરવશ ખેટી મોહનાકો આપની શાદીકા એક હદતક
ખખિતમાર દેદીયાથા ઓર ચેહી વજહથી કે ગમ ઉસકો અકારવાં
સાલથા ઓર હનોઝ શાદીકી નોખત નહીં આઈથી. બહોનસે શાહઝાદે
ઓર રાજ સાલહાસાલકી કાશિશોકે આઅદ માયુસ હૂવેથે, ખુદ રાજ
અજમેર કે વઝીરકા નવજવાન ઓર બહાદુર ખેટા જયરામ એક
અરસેસે ઇસ નાઝનીન કે દિલકો અપને કબ્જેમે લાનેકી તદખીરે કર-
રહાથા બલકે ખુદ રાજમી ચેહી ચાહતાથા કે જયરામહીકે સાથ શાદી
હોગય, મગર ઉસ અત્રને ઉસેબી મજબૂર કર દીયાથા કે ખુદ
મોહના કે મંઝૂર નથા. આવુખુદ ઇન સખ આતોંકે જયરામ
અબીતક હિમ્મત નહીં હારાથા. અબીતક વો અપની તકદીર
આઝમાઇમે મસરૂથા.

રાજકે લાયક વઝીરકા ખેટા જયરામબી એક મશહૂર સિપા-
હીથા મેદાને જંગ ઉસકી નઝરમેં એક શિકારગાહસે ઝયાદ વઙ-
ગત નહીં રખના થા ઓર બહોત બડેબડે માઅરિકામેં વો નેક-
નામી હાસિલ કર ચુકાથા, અગર ઇસમેં કોઇ તુકસાનથા તો સિદ્દી
ઇસીકદર કે મિઝાજકા તેઝથા, હર કામકો ખે સોચે સમજહે કર
ગુઝરનાથા કિતબનઝર ઉસકે કે શાહઝાદી મોહનાકી સૂરત ઓર
ઉસકે જમાલે જહાંગીરાને દુનિયાકી બાકી હસીનોકા શીકા કર દીયાથા.
જયરામકે ઝયાદ શરફતા હોનેકી વજહ ચેથી કે ખુદ બડા
બખાઝ સિપાહી ઓર બહાદુર માઅરિકાઆરાથા ઓર ઇસ વસ્ફકો
પૂરે કમાલકે સાથ અપની માઅશુકામેંબી પાતાથા. સરહદી
લડાઇઓમેં મોહનાને જીતની મરતબા અપની શુગઅત દિખાકે
ગનીમતી કોબ્જેકો પસપા કરદીયા ઉતનીહી મરતબા ઉસને

જયરામકે દિલ્લપર એક નવા તીરે ધક્ક મારા.

સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીને જળ હિંદોસ્તાંકા ઝેરાજપર કરના શુરૂ અઢાયા ઉસવકત તમામ બહાદુર રાજાઓકી રમે હમીયત જોશમે આગઈ. હર છોટે ઓર બડે હિંદોસ્તાની દરબારમે મુસલમાનોંકી મૂરશિ ઓર તાખ્ત વ તારાજકા ચરચા હોરહાયા ખુસૂસન જયપાલકી શિકસ્ત ઓર બજેરામકી નાકામીને હર રાજાકી આંખે ખોલદીથી. જો બોદેથે વોતો મુન્તઝિર બેડેથે કે મેહમૂદકે સિપાહી ઉતકી હુદ્દકે કરીબ પહોંચે ઓર વો સરે નિયાઝ જહુકાદે. લેકિન બહાદુર રાજપૂતોંકા ખૂન જોશ ખાગવા કે જહાંતક જલ્દ મુન્કિનહો તુકી ઓર તાતારી સિપાહીયોં કે સામને સફઆરા હોં ઓર દાદે શુબ્બઅત દે.

યેહી બેકા શોક રાજા અજમેર કે બહાદુર દરબારમેંબી પેદા હો ગયા થા. ખુસૂસન અજમેરમેં ઝયાદા જોશયા ઇસલીયેકે હિસસે પહેલે લકાઇમેં રાજા અજમેરને જયપાલકી મદદકે લીયે કુછ ફોજ રવાના કરીથી જો પસપા હૂઇ. ઓર દરબારે શાહી કે કઇ નામવર અફસર નઝરે અજલ હૂવે. જસરોઝ બજેરામકી નાકામીકી ખબર આઇ ઉસરોઝ રાજાએ અજમેર દરબારમેં બેકા થા. ઓર બડે બડે પંડિત ઓર નામવર બહાદુર છતરી (લાતી) સામને સફઅસ્તા ખંડે થે. રાજાકી આલમઅફરોઝ બેટી મોહના રાજાકે તખ્તકે બરાખર એક સોનેરી ચોટ્ટીપર અસતહે જંગસે આરાસ્તા બેઠીથી. વઝીર ઓર તમામ એહલે દરબાર દસ્તઅસ્તા ખંડેથે ઓર ઉન્હીકી જમાઅતમેં વઝીરકા બેટા જયરામ ખડાયા. અગર્યે શાહી રોઅબ વ અદબકી વજહસે ઉસકી આંખે નીચે જહુકી હૂઇથી ઓર મજલ નથી કે કબી ચોરી છુપેબી મોહનાકી કાકુલે-

પચ્ચાન ઓર ગુલામી રૂપસારોંકી તરફ નિગાહ લે જાય લેકિન દિલહી દિનમેં હઝારોં શોક વ આરઝૂકે સાથ મોહનાકે ખયાલસે આતેં કરરહાયા ઓર અપને ખયાલી જોશમેં ઇસદજોં મેહવ થાકે આલમે ખયાલહીમેં ગુસ્તાખીયાંબી કરને લગતા થા. ઇસકા સિલસિલએ ખયાલતો મોહનાકી તૂઝાની ઓર પુરપેચ ઝુલ્ફોંકી તરફ કબી ખતમહી ન હોને આયગા. આવ, દેખેં રાજ અપને એહલે દરબારસેં કયા આતેં કર રહા હે.

રાજ—“હાં, તો ફિર રાજ જયપાલને તખ્ત છોડ દીયા ? મુજહે ઉસ્કા અફસોસ હે.”

વઝીર—“હુઝૂર ! વો કયા કરતે ? દો દુઃખ ઉન્હોંને બહોત કુછ એહતિમામસે ફોજોં જમ્અકીં ઓર તુકોંકા મુકાબિલા કીયા મગર દોનોં મતંબા ઉન્હીંકા ચિકસ્ત હુઈ, આખિર રસ્મે ઝમાનાકે અમૂલ્ય ઉન્હોંને તખ્ત છોડ દીયા ઓર અપને બેટે અનંદપાલકા તખ્તપર બિઠા દીયા.”

રાજ—“કયા તુકોં લોગ બટે બહાદુર હે ?”

વઝીર—“હુઝૂર ! હમ સઘ લોગોંકી નાઇતેફાકીસે તુકોંકા હોસલા બઢગયા વર્ના મળત્રથી કે મેહમૂદ હિંદોસ્તાન કે હુદુદપર યૂ આફત મયા દેતા ? હમારી પસ્તહિમ્મતીહે હમપર દેવતાઓંકા ગઝબ નાઝિલ હૂવાહે ઓર બસ એહી સઘબહે કે ઉન મલેકશોકે મુકાબિલેમેં હમેં શિકસ્તેં હે તી ચલી જતી હે.”

એક ફોજ અફમર—“ઓર ઇસ મોકેઅપર ઝિયાદા ખરાબી મેરી દાનિસ્તમેં બજેરમકી વજહસે હૂઈ. ઉસ્કા રાજ સરહદપર વાકેઅ થા હમેશાસે વો દિલ્લીકે રાજકા મુતીઅ ઓર ફકમાં બરદાર રહાયા મગર અબ મેહમૂદકે આનેકી ખબર સુનકે ઉસને અપને આકા જયપાલકા છોડી દીયા.”

રાજા-(હપરત સે) “ક્યા વો મેહમૂદસે મિલ ગયા ?”.

ફોજી અફસર-“શ્રી મહારાજ ! પેહલે તો લોગોંકા પેહી ખ્યાલ થા કે વો તુકોંસે મિલ ગયાહે મગર ઇસ દરુઅ મેહમૂદને ઉસ પર હમ્લા કીયા ઇસસે લોગોંકી રાય બદલ ગઇ ઓર સખ કેહતે હેં કે અગર ઉસને રાજા જયપાલકા સાથ છોડા તો તુકોં સેબી નહીં મિલા. ”

રાજા-“ફિર મેહમૂદકે ઉસ હમ્લેકા ક્યા નતીજા હુવા ? ક્યા તુકોંકા શિકસ્ત હો ગઇ ?” મે જુમ્લા કેહ કે રાજાને જવાબ મુતનેકે લીયે અયસા શોક ઝાહિર કીયા કે ઉસકી સરતસે સાફ ઝાહિર થા.

ફોજી અફસર-(અફસુર્દગીક લેહજેમેં) મહારાજ ! ખજે-રામકા શિકસ્ત હૂઠ ઓર વો સિંધકી તરફ ભાગ ગયા.”

રાજા-(તેયરકે સાથ) “ભાગ ગયા ? ઉસને છત્રી ખરનમેં દાગ લગા દીયા. ”

વઝીર-“શ્રી મહારાજ ! છત્રી ખરનમેં તો ઉસને ઉસી રોઝ દાગ લગા દીયા જુસ રોઝ રાજા જયપાલકે સાથ મે વફાઇ કી.”

રાજા-“અબ તુકે કહાં હેં ઓર ઉતકા ક્યા ધરાદહે ?”.

સમ્દારે ફોજ-“મહારાજ ! મુતના ગયાહે કે ખજેરામકે તખ્તા-કુતુબમેં મેહમૂદને અપની ફોજ રવાના કીહે. ઉસકા કુછ હાલ નહીં માઅલૂમ હુઆ કે ઉસ તખ્તાકુતુબકા ક્યા અંગમ હુઆ, લેકિન અબ યે સમજહ લેના ચાહીયે કે સિંધ ઓર પંજાબકી હાલત નિહાયત નાજુકહે. વહાંકે રાજા ઝઘડિ હોગએહેં ઓર તુકોંકા ઝારો શોર

તાખ્ત તારાજકા બાઝાર ગર્મ છે. ગરીબ રૂઆયાકી જનો માલપર બન ગઇ છે.” જીસવક્ત યે તકરીર હો રહીથી રાજા અપને દિલમેં તપિશ ખા રહા થા. ઉસકી સૂરતસે મા અલૂમ હોતાથા કે ગુસ્સા ઉસે બેતાય કીયે દેતાહે. આખિર જહલા કે ઓર તમામ એહલે દરબારકી તરફ ખિતાય કરકે કહા “અફસોસ ! હમારી ગફલતોંકા યે નતીજાહે કે આજ મલેકશ, બેઈમાન, ડાકુ ઓર લુટેરે મુસલમાન હમારે મુદકમેં આએહેં ઓર હમારી કિસ્મતેં ફેડે ડાલતે હેં. વો રાજપૂતોંકી શુખ્ત ઓર બહાદુરી કયા હુઇ ? કયા સારે આર્યાવૃતમેં ઇતના કાઇ નહીં રહાહે જે પરમેશ્વરકી દયાપર આસરા લગાય ઓર ઇન ઝાલિમ લૂટેરોંકા રોકે ?”. રાજાકી ઝખાનસે યેફૂકરીર સુનતેહી બહોતસે બહાદુરોંકી આંખોંમે ખૂન ઉતર આયા. જયરામ બઢકે તખ્તકે આગે આયા ઓર સિજદા કીયા ઓર દેરતક દુઆ દેનેકે બાઅદ અઝં કરને લગા “મહારાજ ! યે તુર્કબી કાઈ ચીઝ હેં જીનકી તલવારોંસે હમ છત્રી નસલકે લોગ દખ્ખાએં ? ફક્ત હમારી નાઇતે-ફાકીકા સખખથા જે ઉનકા સિંધકે કરીય પહોંચનેકા હોસલા હવા. વર્ના ઉનકી કયા મજલથી કે ઉધરકા રૂખબી કરતે ?”.

રાજા—“ સુનતાહું, મેહમૂદકા ધરાદાહેકે હિંદોસ્તાન બરમેં જીતને દેવહરે હેં ઓર જીતને ખુનખાને હેં સખકા મિસ્માર ઓર મુનહદિમ કરદે. ”

જયરામ—“ મહારાજ ! હકીકતમેં વો બડા મુતઅસ્સિય હે ઓર અયસા મુતઅસ્સિય હેકે હુઝૂરકોબી અય ઉસકી ગોશમાલીકા બંદોખસ્ત કરના ચાહીયે. ”

રાજા—“ મેં કયા બંદોખસ્ત કરું ? હાં, અગર મેરી સરહદકે કરીય વો આ ગયાતો અલખત્તા દિઆદુંગા કે મેરે બહાદુર કિસ મર-દાનગી ઓર શુખ્તઅતસે લડતે હેં. ”

જયરામ—“ હુઝૂર ! મેરી રાયમેં તો ઇસ વકત ઉસકે ઝક દેનેકા બહોત અચ્છા મોકૂઅ હે ઓર મુશ્કિન નહીં કે હમ શિકરત નદે. ઉસકી ફેજ સિંધકી તર્ફ બઢતી ચલી જતી હે ઓર સાઅત બસાઅત ઉસ મકામસે દૂર જતી હે જહાંસે ઉસે કુમક પહોંચ સકતી હે. અગર ઇસ મોકૂઅ પર શ્રી મહારાજકી કોઇ ફેજ મુલ્કે સિંધમેં પહોંચ જાય તો તુર્કોંકા માઅલૂમ હોકે હિંદોસ્તાનકે લોગ કયસે બહાદુર હે. ઓર મહારાજ ! ઇસ સૂરતમેં સિવા ઇસકે કે સબ અપની જિંદગીસે હાથ ધોએં ઉનસે ઓર કુછ ન બનેગા. ”

રાજા—“ જયરામ ! મેં બી ચેહી ચાહતા હું કે જીસ્તર્હ મુશ્કિન હો. ઉન તુર્કોંકા હિંદોસ્તાનસે બાહિર નિકાલ દીયા જાય. આર્યાવૃત્તકો ઇન મલેકશોંસે પાક વ સાફ કરેં ઓર દેવતાઓંકી નઝરમેં નેકનામી હાસિલ કરે. ”

વઝીર—“ મહારાજ ! મેહમૂદકે સિપાહી અકસર માઅરકોંમે ફતહયાબ હોકે તજુર્બાકાર હોલગેહે. મેરે નઝદીકતો હુઝૂરકો ઉસ વકત તક સબકત ન કરના ચાહીયે જબતકકે મેહમૂદ હુઝૂરકી તરફકા કસદ ન કરે. હમ સબ વફાદારાને તબ્ત હેં ઓર ઇસ રાજ પર સદેકે હોળના અપના ફરજ સમજતે હેં; લેકિન હુઝૂરકો ઇતને બડે માઅરિકમેં જબહી કદમ ઉઠાના ચાહીયે જબ મજબૂરી હો ઓર સુલહકી કોઇ સૂરત ન નિકલ સકતી હો. ”

રાજા—“ કયા તેરે દિલમેં તુર્કોંકા ખોફ બેઠ ગયા ? મેરે જાનિસાર અયસે નહીં હેં કે મેહમૂદકે તુર્કી સિપાહીયોંસે દબ જાય. ”

વઝીર—“ હુઝૂર ! મેહમૂદકો છુડના મસલહતકે ખિલાફ હે. મહારાજ જયપાલને હિંદોસ્તાનકે બહોત બડે રાજાઓંસે મદદ લેકે

કિતની બડી ફોજ જમ્યા કરવીથી. ખુદ હુઝુરકે જાનિસારોંકા એક બહોત બડા ગિરોહ પિશાવરકે કરીય મહારાજ જયપાલકે કંડકે નીચે તુર્કોંસે લડ ચુકા, લેકિન ક્યા હવા ? ”

રાજા—“વો ઇતેકાકથા ઓર હિંદુ મુખતલિક ફોજોંકી બેધનિત-ઝામીસે શિકરત ખાગયે. જમ્ય મેરે સિપેહસાલાર ઓર મેરે છત્રી સિપાહી જંશો ખરોશસે હમ્લા કરેંગેતો મેહમૂદકી ગુઝિસ્તા કામયા-બીયોંકા ખાકમે મિલાદેંગે. ” ઇતના કહેકે રાજાને અપને ફોજ સરદારોંકી તરફ દેખા.

જયરામ કુછ કહેનેકા થા મગર આપકો અપની રાયકે ખિ-લાફ પાકર ખામોશ રહગયા. સિપેહસાલારે અફવાજને હાથજોંડકે અર્જકીયા “હુઝુર ! હમ જાનિસાર મેહમૂદપર અરસયે દુનિયા તંગ કરદેંગે ઓર હમારે હર સિપાહીકે દિલમેં તમન્ના હે કે મહારાજ આપ હમેં તુર્કોંકે મુકાબિલેપર રવાના કરેં, મુસલમાન હમારી કવી હુકૂમતકો બેખો ખુનસે ઉખાડે ઝલતે હેં. હમારે મઝહબકી તોહીન ઓર બેખકની કર રહેહેં. ઇન ઝાલિમ મલે-કશોને હમારે લીયે કોન ખાત ઉકા રખ્ખી હે જંત અખ હમ હાથ પર હાથ રખ્ખે બેઠે રહેંગે ? ”.

જયરામ—“શ્રી મહારાજ ! મેરા ફૂખ અઢજોય અગર ઇસ મોહિમપર મેં રવાના કીયા જાઉં. હુઝુર બહોત જલ્દ સુનલેંગે કે મેને ઇન મુસલમાનોંકા ખાકમે મિલાદીયા. સુના ગયાહે કે રાજા ખજેરામ ઉધર ભાગકે ગયાહે ઓર સિંધકા રાજામી મુસલમાનોંસે બહોત જલા હવા હે. મેં દોનોંકા મિલાલૂંગા ઓર મુસલમાનોંકી ફોજકો ઘેરકે માર લૂંગા. અગર પરમેશરને ચાહાતો પેહલે મેહમૂદકે સરદારકા સર ઓર ફિર ખુદ મેહમૂદકા સર હુઝુરકે કદમેકે આગે પડાહોગા.”

રાજા—“ જયરામ ! તુમહારી હિમ્મત ઓર તુમહારે હોસલેને મેરા દિલ ખુશ કરદીયા. તુમ જાવ ઓર ખીસ હઝાર ફોજ મુન્ત-ખિખ અપને સાથ લેલો. ” ઇસકે બાઅદ રાજા દરબારકે સખ અફસરોંકી તરફ મુતવજ્જોહ હૂવા ઓર કેહને લગા “ મેરે બહાદુર ! જયરામકે સાથ ઓર ડોનકોન જાનેકો પસંદ કરતા હે ? ”.

ઈસપર સખ અફસરોંને હાથ વેંટકે સર ઝુકાદીયા ઓર અર્જકીયા “ મહારાજ ! હમ સખ હાઝિરહેં. હુઝુર જસકો હુકમ હેં વો તુકોંકે મુકાબિલેકો રવાના હો. ” ઇસકે બાઅદ શાહઝાદી મોહના જે તખ્તકે દાહતી તરફ બેઠીથી ઉઠકે બાપકે કદમોપર ગિરપડી, બાપને ઉસકા સર ઉઠાકે સીનેસે લગાડીયા ઓર પૂછને લગા “ મોહના ! અતા તુ કયા કેહતી હે ? કયા તુ નહીં ચાહતી કે મેરે બહાદુર તુકોંકે મુકાબિલેકો રવાના હોં ? ”.

મોહના—“ મહારાજ ! નહિ, મેં યે નહીં કહેતી. મેરા મત-લખ ચેહેકે મુજહેબી જાનેકી ઇજ્જત મિલે અકસર લોગોંકી ઝખાન; મેને સુનાહે કે મુસલમાન બંદે બહાદુર ઓર લડનેવાલે હોતેહેં એક અર્સેસે ઉનકી બહાદુરીકે દેખનેકી મુશ્તાક હું. મહારાજ ! ચંદ રોઝકે લીયે મુઝે અપને કદમોસે જુદા દરમાખે કે જાકે દેખું વો કયુંકર લડતે હેં ઓર કયસી જુરઅત દિખાતે હેં. ”

રાજા દેરતકે સન્નાટેમેં રહા ઉસકે બાઅદ કેહને લગા “ બેટી તેરી બહાદુરીકા હાલ મેં ખૂબખી જાનતા હું. મુઝે ઓર કિસી બાતકા ખટકા નહીં; સિર્ફ દતના ખયાલહેં તુજહે તકલીફ હોગી. ખુસસન યે રાજપૂતાનાકે રેગસ્તાન તેરી ફૂલસં સુરત ઓર તેરે નાજુક રૂપસારોંકો કુમ્હલા દેજે. ”

મોહના—“મહારાજ ! હુઝુરકી, ખુશનૂદી ઓર રઝામંદીકી સૂરતમેં મેં ઇન સખ ખાતોંકા બખુશીખાતિર ગવારા કરતુંગી. ઓર મહારાજ ! યે તો ધરમકા કામ હે, મુસલમાન હિંદૂ ધરમકા તુઠ્ઠસાન પહોંચા રહેહેં. ઝસકે દિલમેં ધરમકી મહોખ્ખત હો ઉસકાતો ફર્જહે કે જનપર ખેલકે લડે ઓર ઉન મલેકશોંકા પાક આર્યાવૃતસે નિકાલ બહિર કરે.”

યે તકરીર સુનકે રાજકી આંખોંમેં આંસુ ડગડગા આપ ઓર તમામ દરબાર પર એક સન્નાટા તારી હોગયા આખિર રાજને દિલસે ઉઠડે હૂવે જંશકો દિલહીમેં દયાદીયા ઓર અપની ઝગરપારા મોહના કી તરફ મુતવજ્જોહ હોકે કેહને લગા “મોહના ! ખેશક હમ સખકે દિલમેં ગેરીયત નહીં રહી. કમખખત ઓર ઝાલિમ મુસલમાનોંકી લુટખસોટકા હાલ સુનકે તેરે દિલમેં એક જોશ પેદા હોગયા ઓર હમ લોગોંમેં જોસાચાહીયે વયસા જંશ નહીંહે. તુ ઝયાદા પરેશાન નહો ઓર કદમ ઘરસે બહિર ન નિકાલ. જયરામ જકે મુસલમાનોંકા ખાકમેં મિલાદેગા ઓર ઘર બેઠે તેરા કલેજ ઠંડા કરદેગા. અપની બહાદુરી તુ ઉસદિનકે લીયે ઉદારખ જખ મેં ધરમકા ઝંડા લેકર અજમેરકે બહિર નિકતુંગા. તુ મેરી જિગરપારા હે અગર તુ મુજહસે જુદા હોગી તો ફિર મેરા કિસી ખાતમેં દિલ ન લગેગા. પરદેસમેં જાનેકી મેં તુજહે કયુંકર ઇજ્જત ફૂં ? તુકોંકે બુદ્ધમકા હાલ સબી જાનતેહેં. યે પરમેશરહીકા માઅલુમ હે કે ઇસ લડાઇકા કયા અંજામ હોગા. અગર તુ ઉનકે હાથમેં પડ ગઈ તો મેરી ઝિંદગી દુસ્વાર હોજાયગી.”

મોહના—“મહારાજ ! મેં હોશિયારીસે મુકાબિલા કરુંગી ઓર મુસલમાનોંકી ઇતની મજાલ નહીં કે મુજહે ગિરફતાર કરવેં. મેં ફિર

હાથ બેઠકે અર્જ કરતીહું કે અળ મુજહે લડાઈપર જાનેકી
ધમ્મજત દીછયે અગર રામચંદ્રજીને કિરપા છી તો મેરે બારેમેં આ-
પકો સદ્દમા ન પહોંચિગા. ”

શાહઝાદી મોહનાઝા એ ઇસરાર દેખકે રાજા ફિર સોચમેં આ-
ગયા. દેરતક દિલહી દિલમેં મુતરદિદદ રહા કે ઇસ ખોદનાક ઇરાદેસે
મોહનાઝા કયુંકર રોકે ઓર ખુશ્મન મોહનાઝી મહોબ્બત ઓર
ઉસકી લિયાકત રાખકો ઓર હયરાન કીયે દેતીથી. આખિર ઉસકે
દિલને મોહનાઝી ખ્વાહિશકે મુવાફિકહી ફેસલા કર દીયા. વો દિલમેં
કેહને લગા “કોઇ હરજ નહીં. મોહના કિસી ગેરકે સાથ નહીં
જાતી હે મેરે મંત્રીકા લાયક ઓર બહાદુર બેટા જયરામ હમરાહ
જાતા હે. ક્યા અજબ કે ઇસ સફરમેં વો મોહનાઝા અપની હુસ્ને-
ખિદમતસે દોસ્ત બનાવે. મેંબી એક અરસેસે ચાલતા હું કે જય-
રામકે સાથ મોહનાઝી શાદી કરહું મગર ખુદ મોહનાઝે ઇનકારસે
એ મુઆમિલા અખતક અટકા રહા. અગર જયરામને મોહનાઝે
રામ કરલીયા તો મુજહે બડી ખુશી હોગી. વાકાઇ ઇસસે ઉમદ
ઓર કોઇ મોકઅ નહીં મિલસકતા કે જયરામ મોહનાઝે દિલકે
અપને હખિતયારમેં કરવે.” દિલમેં એ ફેસલા કરકે રાજા મોહનાઝ
તરફ મુતવબજેહ હૂવા ઓર કેહને લગા “મોહના ! તેરી મહો-
બ્બત મુજહે કિસી તરાહ તેરી જુદાઇ નહીં ગવારા કરને દેતી મગર
અળ તુજહે ઇસરાર હે ઓર મેરે વઝીરકા લાયક ઓર બહાદુર
બેટા જયરામ તેરે હમરાહ જાતા હે. લેહાઝા મેં દિલપર જખ્ત કરકે
તુજહે ધમ્મજત દેતા હું. બેટી ! જા. મગર ખુશ્મદાર, હુશીયારીસે
રેહના. અયસા નહો કે તુજહે કોઇ સદ્દમા પહોંચે ઓર તે
ગમમેં જિંદગીસે બેઝાર હો જાઉં.”

મોહના—“મહારાજ ! મેં જહોત હુશીયાર રહુંગી ઓર દેવનં તાઓંકી મદદસે મુજહે મલેકશોં પર ફત્હ હોગી. મેં મુસલમાનોકે સરદારકા સર કાટકે લાઉંગી ઓર આપકે કદમોંપર ડાલુંગી.”

રાજા—“જયરામ ! મેં અપની જિગરપારા મોહના કો તેરે સાથ કરના હું. ખજરદાર ! ઇસકે દિલકો ફિરી ખાતકા સદમા ન પહોંચે ઓર ઇસકી ખાતિર મદારાત હમેશા અપના ફર્જ તસવુર કરતા. દેખો મેરી મોહનાપર કોઇ આફત ન આને પાય ઓર અગર અયસા હવાતો તેરી ખેરીયત ન હોગી.” યે સુનકે જયરામ રાજાકે કદમોંપર ગિરપડા ઓર ફિર રાજા કી મગ્નજતસે ઉઠકર અર્જ કરને લગા “શ્રી મહારાજ ! શેહઝાદી મોહનાકો મેં આપહીકી જગે ખયાલ કરુંગા. અગર શેહઝાદીકી ખિદમત ઓર ઝુરતમેં મેરા સર કટ જાય ઓર મેરી જાન જાતી રહે તો મુજકો ઉસસેબી દરેગ ન હોગા.”

રાજા—“હાં, જયસા કહા હે અયસાહી કર દિખાના ઓર મુજહે તુજહ સે અયસીહી ઉમ્મીદ હે. કયું કે તુ હમારે રાજા કે કદીમ જાનિસારોંમે હે. તેરી ઓર તેરે આખા વ અજદાદકી ખિદમાતનેબી સાબિત કરદીયા કે તુ અજમેર કે રાજકા વફાદાર ખાદિમ હે.” યે સુનકે ખજેરામને ફિર સરે નિયાઝ ઝુકાયા.

રાજા—“જયરામ ! અજ તુમ ઇસવક્તસે જાકર ફરાહમીએ ફેજકા સામાન કરો. કલ તુમહેં ખીસ હઝાર ફેજકે સાથ તડકેહી રવાના હોજના ચાહીયે. તુમ્હારે ખાઅદ ફેજકા મેં ઓર ઇન્તે-ઝામ કર લુંગા ઓર ઝુરતકે મોકેઅપર ફારત યહાંસે કુમક પહોંચેગી. જયરામ ! દેખો ખજરદાર ! મેહમુદ કે મુકાબિલેમેં હમેશાં

શરીફના બરતાવ કરના. અગર વો ઝાલિમ મલેકશ લૂટ ખસોટ ઓર
 ઝુલ્મ કરતા હે તો કરને દો, મગર તુમ અપની શરાફત ઓર
 પાક નફ્સીકા ન છોડના. બેવફાઈ ઓર બદઅહેદી નહોતે પાય,
 જખતક હરીફ લડાઇપર આમાદા ન હો તુમહારી તરફસે સખકત ન
 કીજાય. મઝલૂમપર તલવાર ન ખુલંદ કરના. મુસલમાનોંકા કોઇ સરદાર
 યા કોઇ શેહઝાદા ગિરફતાર હોતો ઉસકો ઇઝતકે સાથ રખના.
 પૂરે દાખ ઓર લિહાઝકે સાથ મેરે પાસ લે આના. સિવા અસલહા
 લેલેનેકે ઓર હિરાસતમેં રખનેકે મોઅજિઝ ફેદીયોં પર કોઇ
 જખ ન કીયા જાય. મગર હાં મેહમૂદકી તરફસે અગર ઇન ઉસ્-
 લકે ખિલાફ કારરવાઇ કી જાય તો તુમહેલી ઇખ્તિયાર હોગા કેન્ને
 ચાહે કરે ઓર જસ કિસમકી શિદ્દતસે ચાહે પેશ આય. લેકિન
 ઇસમેંલી અપની શરાફત કી હદસે ન ચુઝર જાના ઓર મોહના! તુ
 ઓરત હે, તેરે દિલમેં ધરમકા જોશ ઝયાદા હે. તુ બી મેરી ઇન
 નસીહતોંકા ખયાલ રખના. જયરામ ! ખસ અખ જાવ ઓર ફૂચકી
 તૈયારીયાં કરો. કલ તારોંકી છાંવગેં મેં તેરી ફોજકા જાઇઝા લેને
 આઉંગા ઓર ઉસી વક્ત તુમહે ઓર અપની જિગરપારા મોહનાકો
 રખસત કરંગા. મોહના! તુ બી જાઓર સફરકી તૈયારીયાં કર અપની
 માં, અપની સહેલીયોંસે રખસત હોલે; ખસ અખ મેંલી જાના હું.”

ઇસકે બાઅદ સખ લોગ રખસત હૂવે, રાજા મહેલમેં ગયા
 ઓર હર શખસને ધરકા રાસ્તા લીયા.

છટા બાબ.

ખૂંરેઝી આર ગિરફતારી.

‘નશાહદ માંદો ને આંશાહદ આઝાર.’

સિંધ કે વો ઇન્દિહાઈ રેગસ્તાન જહાંપર હિંદોસ્તાન કી હદે તમામ હોતી હેં આર બલૂચિસ્તાન કે પહાડ ગુફ્ય હોતેહેં બિલકુલ સુનસાન પડે હેં. મોસમે ખિઝાંકી હવાકે જહોંકે આતેહેં આર મુસાફિરોંકે ઈવજ રેગરવાંકે હરચહાર તરફકી સેર કરાતે ફિરતે હેં દરખ્તોંકા સખજેવાર અફસુર્દગીપસંદ મોસમ ઉતાર ઉતારકે ખાકમેં મિલા રહાહે. હાં જખખ મુસીબતઝદા દસ્તનવરદોં કે પુરાને અનીસ બખૂલ કે દરખ્ત અપની માઅમૂલી સખ્ખી આર માઅમૂલી તરોતાઝગીસે ખડે હેં, આર આખલા શિકન કાંટોંકા દામનમેં છુપાય હૂવે હેં કે ધૂપકા મારા મુસાફર ઉનકે નીચે આકે પનાહ લે તો ઉસે છેડછેડકે ઝરા લુત્ફ ઉકાએં. એક તરફ બહોતસી લાશોં પડી હેં ને આફતાબકી તમાઝતમેં જિયાદા રેહનેસે ફૂલ ગઈ હેં. ઇન લાશોંકે કદીમી મેહમાન ગિદોંકા ગોલ આસમાન પરસે ઉનકી તર્ફ જહુકા પડા હે આર યે મુરદારખોર જનવર નિહાયત ઈત્મીનાન આર નિહાયત શોકકે સાથ ઇન લાશોંપર ચક્કર બાંધતે હૂવે ઉતરતે આતે હેં. એક પહાડીકે દરમિયાનમેં છોટીસી ઝીલ હે જુસ્મેં બલુચિસ્તાનકે પહાડોંસે કઇ આખશાર બેહતે હૂવે આકે ગિરે હેં આર ઉસકે ગિર્દ ને થોડી થોડી દલદલહે ઉસમેં બગલે આર મુખતલિફ કિસમકે તયૂર અપને પંજે ગડો હૂવે ખડે હેં. આફતાબ ઠીક સિમ્તુરાંસ પરહે

ઔર ધૂપડી તપિશ હરચીઝપર થોડા બહોત અસર કર ગઇ હે.

એન ઉસીવક્ત મશરિકો, જુનૂઝડી તર્ફસે ચાર પાંચસો સવારોંકા એક મુખતસર ગિરોહ નમૂદાર હૂવા. ઇન સવારોંકે સાથ બહોતસે ઉટોંપર આરબરદારીકા સામાન લદા હૂવાડે ઔર ઉટોંકા સખ લોગ હર ચહાર તરફસે ઘેરે હુવે આહિસ્તા આહિસ્તા આરહેહેં હર સવાર પૂરે અસ્લહાસે આરાસ્તા હે, મગર નેઝે બે સરોંસે ઉચે હેં ઔર જુનૂડી નોકોંપર આફતાખડી કરનેં તડપ રહીહેં એક નિહાચત હુદકા તમાશા દિખા રહેહેં. અમામે સખકે સરોંપર હેં ઔર વઝઅ વ લિખાસસે માઅલૂમ હોતાહે કે ઉનકો ઝમાનેને બહોત સતાયા હે ઔર નિહાચત ઇફલાસડી હાલતમેં રખખા હે મગર ઇસ્કે સાથ ઉનકે અસલહાડી દુરસ્તી બતા રહીહે કે યે ઝમાનેકા મુકાબિલા કરને ઔર હર મુસીબતસે અપને આપકો અચા લેનેકે લીયે ખૂબ મુસ્તઅદી ઔર હોશીયારીસે કામ લેતે રહેહેં.

બહોતસે ઉટોંપર મેલમિલેં હેં ઔર ઉનકે પરદે અગચે ખૂબ કસકસકે ડોરીયોંસે બાંધ દીયે ગએહેં, મગર હવા ઉનકો આરબાર બાબતસે ઉડાય દેતીહે. મેલમિલવાલે ઉંટભી સવારોં કે હલકેમેં હેં ઔર આદે સરસરકે જહોંકે સાથ સાથ આક ઉડાતે ચલે આતે હેં. ઇસ ગિરોહકે આગે આગે બતોર મુફ્ફમતુલજ્જયશ કે દો શખ્સ હેં. દોનોં કે હાથ પાઉં ઔર દોનોં કે ચેહરેકી વઝઅ સુખૂત દે રહીહે કે ઉનકી યુબ્બઅત ઔર બહાદુરી અપના મિસ્લ નહીં રખતી સૂરત વ શિકલકે એઅતિઆરસેભી દોનો આઅલા દરજેકે હસીન હેં, મુફ્ફદ અમામે સરોંપર હેં, તલવારેં બ્યાનોંમેં હેં, મગર એક જસકે હુસ્નકો નવજવાની ઉભારઉભારકે દિખા રહીહે. ઉસ્કા બ્યાન સુનેહરા હે ઔર દૂસરેકી તલવાર ચમકે કે બ્યાનમેં

હે. ये दोनों आपसमें जाते करते हूये अपनी छोटीसी झोन् के आगे आगे चले आ रहेहे.

नवजवान—“ ये मुरदारभोर जनवर यहां किस चीजपर गिर रहेहे ? ”

दुसरा—“ हां, मुण्डे भी हयरत. मायलूम होता हे यहां कहीं ड्राघ लाश पडी हे. ”

नवजवान—“ એક લાશ નહીં. માયલૂમ હોતા હે અહીંતરો લાશ પડી હે; વર્ના ઇતને એક જનવર ન ઉતરતે. ”

दुसरा—“ चलो देखो. ” ये दोनों कदम बढ़ाके चलते हे और पहाड़ीके नशेअमें पहुँचकर हयरतमें आगते हे. मुरदारभोर जनवर उनही मूरत देखतेही उड गतेहे.

नवजवान—“ શાયદ, यहां ડ્રાઈ લગાઈ હૂઘ હે, વર્ના ઇતની લાશ કહાંસે આ ગઈ ? ”.

ये जाते करही रहेथे के पीछेसे शोरही आवाज आछ. दोनों हयरतजदा छोडे अपने साथीयों की तरफ देखनेवगे भगर घसके सिवा कुछ नहिं मायलूम हुवा के उनके साथी धअरा धअराकर उन्हे पुकार रहेथे. दोनोंने अपने घोड़ोंकी आग मोड़ी और ओरसे ओड अताके हवाकी तर्ह कुरतीसे अपने साथवाले सिपाहीयों के पास गपहोये.

नवजवान—“ કયું, કયા હૂવા કયા ? ”.

કઈ સિપાહી—(એક તરફ ઇશારા કરે) “ ઉધર દેખો વેઃ જહોત ખડી ફોજ કિસી હિંદૂ રાજાની આ રહીહે. ખડા ગઝબ હૂવા. ઈસ ખેશુમાર ફોજસે હમ કયુંકર મુકાબિલા કરસકેગે. આહ! હમારે

યે થોડેસે બહાદુર સિપાહી દમભરમે નઝરે અજલ હો જાએંગે. ”

નવજવાન—“ હમકો ખુદાકે ફઝલસે નાઉમીદ ન હોખના ચાહીયે. જીસ ખુદાને હમેં યહાંતક સહીદ. વ સાલિમ પહોંચાયા હે વહી ખુદા ઇસ નાજુક મોકેઅ પરબી હમારી મદદ કરેગા ઓર હિફ્તોસે ડરના કયા? યે લોગતો હમારા શિકાર હેં. યે લોગ પહાડી ચિડીયાં યા સેહરાઇ હરનહેં હમારા બી છોટાસા ગિરોહ ઉન્હેં ઘેરકે માર લેગા.

એક સિપાહી—“ સાહબ દેખીયે ! યે લોગ હમસે કઠીબ હોતે જાતે હેં, અબ આપ અપને સીપાહીયોંકો કઠીનેસે ખડા કીજીયે ઓર અપની સંદેાંકો દુરસ્ત કીજીયે, અયસા ન હોકે હમ લોગ ઇસી-તર્હ ધખરાહટ ઓર ઇજિતરાબમેં રહેં ઓર યે સબ હમપર આ પડે. ”

યે સુનતેહી નવજવાનને બહાદુર ઓર નામી સિપાહીયોંકો નામ લેલેકે પુકારા ઓર સબકો ફરાહમ કરેકે લડાઇ ઓર અપની બચાનેપર આમાદા કીયા. મેહમિલદાર ઓર બારબરદારીકે ઉંટ પીછે કીયે ગએ ઓર તમામ સવાર ઓર પયાદે ગનીમતી તરફ સફેં બાંધકે ખડે હોગએ. અબી દુશ્મનકી ફોજ દૂરથી મગર લડાઇકે પુરજોશ શોકને અયસા એક સુકૂત પેદા કર દીયા થા કે કિસીકીબી આવાઝ નહીં નિકલતીથી. હાં, કિસી કિસી વક્ત મેહમિલોંસે ઉન બચોંકે રોનેકી આવાઝેં આ જાતીથીં જો અપની માઉંકી ગોદમેં થે ઓર કિસી ઝિદપર મચલ મચલ જાતેથે. દુશ્મનોંકી ફોજ આખિર કઠીબ આગઈ ઓર ઉસને એક સયલાબકી તર્હ તમામ મશિરકી હિસ્સએ સેહરાકો ભર લીયા. ગર્દ ઉડકે આસમાનતક પહોંચી; ઓર ઉસ ગર્દકે દામનમેં નઝર આતાથા કે હર તરફ એક

આદમીયોંકા જંગલ ફેલા હુવા હે ને અબી પહાડીકે નીચે લાશોંકા હંપરત વ ઇસ્તેઅજ્જાસે દેખ રહેથે, દોનોં સફેં કે આગે ખડેથે ઓર અપને ખ્યાલહી ખ્યાલમેં ખુદાકી દરગાહમેં દુઆ કર રહેથે કે ઉનકે સાથીયોંકા ઉસ બલાસે નજાત મિલે. યકાયક એક પીરમદ ઉન લોગોંકી સફોંમેંસે નિકલા ઓર નવજવાનકી તરફ દેખકે ફેહને લગા “ મનસૂર ! તુમહારા નામ મનસૂર હે ? ખુદા તુમહેં હર હાલમેં ફતહ દેગા. હમારી ઉમ્મ અમ આખિર હોગમ. અમ મેરી કોમકે બહાદુરો ! અમ યે તુમહારી શુજાઅતકા વક્ત હે, શિકસ્ત ઓર ફતહ તકદીરી મુઆમિલાત હે. લેકિન, દેખો અમસા ન કરના કે તુમહારા ઓર ઉસ મુજારક નસ્લકા જીસમેં હમ સમ હેં નામ બદનામ હો. શહાદતકે શોકને તુમહેં કહાં કહાં પહોંચાયા ઓર કહાં કહાં કામચાપ કીયા. તુમમેંકા એક બહાદુર કુસ્તુન-તુનિયાકી દીવારોંકે નીચે આરામ કર રહાહે, તુમમેંકે બહોતસે લોગ રમ, શામ, મિસ્ત્ર, ઇરાનકા ઝમીનોંમેં મેહવે-ખવાબે શહાદત હેં. મરાકશ ઓર ઉન્દલસબી તુમહારે નામવરોંસે ખાલી નહીં. અમ હિંદોસ્તાનકી ઝમીનોંકા અપને નામસે ઇજઝત દેનેકે લીયે તુમ યહાં આયહો. દેખો, વહી કરના ને તુમહારે શાયાં હે. અગચેં હિંદોસ્તાંમેં હમકો જીતની મુસીબતોંસે સાખિકા પડા યે મુસીબત ઉનસે બડી નહીં. તુમહારી કોમકે બુદોં, તુમહારી ઓરતોં, તુમહારે બચ્ચોં સખકી નજાત ઓર સખકી ઇજઝત ઉસી તહમ્મુલ ઓર શુજાઅત પર મુનહસિરહે ને અમ તુમસે જાહિર હોગી. ”

મનસૂર—“ જનાબ ! આપ સખકે બુઝુર્ગ ઓર વાજિબુત્તાઅ-ઝીમહેં, આપ આરામસે ખેડીયે. જગતક હમમેંસે એક શખ્સકે

બદનમેં જાન હે મુશ્કિન નહીં કે હમારી ઓરતોં ઓર હમારે બચ્ચોં
 ઓર આપકે જયસે બાબરકત છુઝુર્ગોંકી તરફ કોઇ આંખ ઉઠાકે
 દેખ સકે. અય યાદગારાને નસ્લે અન્સાર! જન્મત આપકે સામને હે,
 ફરેં આપકી મુન્તઝિરહેં. કયુંકે, ગનીમકી ફોજ કરીય આગઈ.
 હુશીયાર, હુશીયાર, યે યાદ રહે કે તુમહારીહી તલવારોંકે સાયેકે
 નીચે જન્મત હે. છુટોં ઓર ઉન લોગોંકા ઉસ શુબ્હઅતકા નમૂના
 દિખાદો ને અરબકે ખૂતકા નતીબહે ઓર ઇસ્લામકે ગોદમેં પડી હે.”

ને ફોજ સામને નજર આઇ યે મહારાજ અજમેરકી ફોજથી.
 યે લોગ અસ્લમેં તો મેહમૂદકે મુકાબિલેકા રવાના હૂએથે. મગર,
 કિસમતને ઇન ગરીબ મુસલમાનોંકે મુકાબિલ લાકે બડા કરદીયા
 ને એક અર્સેસે ખાનાબદોશીકે આલમમેં ઝમાના ગુઝરા રહેથે.
 અજમેરકે ખીસ હઝાર રાજપૂત ને પૂરે અસલહાસે આરાસ્તા થે
 સામને આકે ઠહેર ગએ. ઇસ હિંદોસ્તાનકી ફોજસે અજીબ શાનો શોકત
 આહિર હોતીથી. પાંચસો હાથી આગે સફ આંધે ખડે થે, છનકે ઝુ-
 મનેકે સાથ અર્સેએ રઝમગાહમેંબી ખોદકી હરકત પેદા હોજતી
 થી. અકસર હાથીયોંપર તિલાઇ ઓર ગંગાજમની ઝુલેં પડી
 ફૂધથી. એક બહોત બડા હાથી છસપર સોનેકી મુરસસ અમારી
 આદતાબકી શુઆઓંકી તરફ જગમગા રહીથી. ઉસીપર રાજકી બેટી
 મોહના બેટી હૂઈથી ઓર અપને રાજપૂત સિપાહીયોંકે નેશા ખરો-
 શકો દેખદેખકે મસફર હોરહીથી. ઉસકે ખરાબર એક દૂસરે હાથી-
 પર બહાદુર વઝીરઝાદા જયરામ પૂરે અસલહાસે આરાસ્તા બેકા
 ફૂવાથા ઓર ગોયા પૂરે ઝોકોશોંકસે રાજકુંવારી મોહનાકી હર આ-
 વાઝપર કાન લગાએ ફૂવેથા કે ઉસકી ઝખાનસે કોઇ જુમ્લા
 નિકલે ઓર વો તા અમીલપર મુસ્તઈદ હોજાય. જમ યે ફોજ

કુછ દેર એક સુક્રતકે આલમમેં રહી ઓર મા.અલુમ હોગયા કે ये थोड़ेसे मुसलमान जे लड़े अपने आपका जहादुर राजपूतोंके सिपुर्दे न करेंगे तो वज़ीरआद जयराम शाहजादीकी तर्फ़ मुतवज्ज्हे हूया ओर अद्वयसे डेहने लगा “ शाहजादी साहब ! अय आप હોશી-વારીसे अपने हाथीपर जेठके लडाछका तमाशा मुलाहिका इरमाये में धोडेपर सवार होके जाताहुं ताके मेरी ड्रेज जहादुरीसे मु.काबिला करेके उन मलेकश तुकीको .आकमें मिलादे या गिर.इतार करले.”

મોહના—“ જયરામ ! મેં તમાશા દેખનેકે લીયે તેરે સાથ નહીં આપહું જલકે મેરી ગરજ ઇસ સ.રસે જહાદુરીકા શિકાર ખેલના હે. મેરા ઘોડા મંગા કે મેભી ઉતરકે મુકાબિલા કરે ઓર અપની કોમી શુખઅત ઇન ઝાલિમ મલેકશોંકા દિખાદું.”

જયરામ—“ હુઝુર ! જય કિસી બડી ડ્રેજસે મુ.કાબિલા હોગા ઉસવક્ત આપ મેદાને જંગકા નામ લીજયેગા. ઓર ઇન અંદ આદમી-થોકે મુ.કાબિલેમેં આપકા તકલીફ કરનેકી કોઈ ઝુરરત નહીં. અગર મેં હાથીયાંહીકો રેલદું તો હમલરમેં ये सय कुयलके पामाल होजये, मगर नहीं मुजहे मंजुरहेके उनकोभी अपने दिलका होसला निकालनेका पूरा मो.का.अ मिले अगयें ये मलेकश जालिम ओर ना.मुदातर्सहें मगर मुजहे इनके साथ छतनी हमदहीं झरहेके अगर इनमें काछ शुखअतका दा.अवा रूपता होतो मेरे मु.काबि-लेमें आय ओर देजे के हम राजपूत उनकी जहादुरीका किसक.दर जलील समजते हें.”

મોહના—“ જયરામ ! મેં તેરી ઇસ ક્યાઝાના શુખઅતસે ખુશ હુઇ. હકીકતમેં તું અવસાહી જહાદુર હે જયસાકે મેન હ પયા-

લેક્ટિન, મેરા છ ચાહતાહે કે તેરો તહીં મેંભા ધન લોગોંકી શુભ-
અતકા ધમ્મિહાન હું ”.

જયરામ—“હુઝૂર ! ચે ચંદ આદમી કયા મુકાબિલા કરેંગે
ઓર ચેભી કાઠ શુભઅતહે જો હમ ધન ચંદ મુતન શિક્ષેસોં કે
મુકાબિલમેં ઝાહિર કરેંગે, મેંતો ઉનકો છોડ દેતા મગર આજક્લકી
હાલત ઇસી કે મુકતઝી હે કે જો મુસલમાન હાથ લગે ગિરફતાર
કર લીયા જાય. આપકો તકલીફ કરનેકી ઝુરરત નહીં. કિસ્કે મુકા-
બિલમેં તકલીફ કીજીયેગા ? ઇનકે લીયે આપ અગર અપને હાથીસે
ઉતરેંગી તો હમારો ઝિલ્લત કા આઇસ હોગા. અજ મેં જાતા હું
થોડી દેરમેં હાઝિર હો જાકેંગા ”.

મોહના—“જયરામ ! મેરાદિલ ચેહી ચાહતા થા કે ખુદહી
જાકર મુકાબિલા કરે મગર અજ તુ ઇસતાર કે સાથ મન્થ કરતા
હે તો અચ્છા તુહી જા. ઇસકા ખયાલ રહે કે ઉન લોગોંકા માર
ડાલના કાઠ બહાદુરી નહીં હે. બહાદુરી અગર હે તો ચે કે સજ
લોગ કિંદા ગિરફતાર કરલીયે જાએ ”.

જયરામ—“શાહઝાદી સાહજ ! મેં ભી ચેહી ચાહતા હું ઓર
હતતુલ ધમકાન ઇસ અમ્મકી ડોશિશકી ગઠ હે. સિદ્દી ઇસી ખયાલસે
તો મેં ખુદ જાતા હું વર્તા થોડેસે મુસલમાનોંકે લીયે મેં અપને
હાથસે ન ઉતરતા. હમારે હાથી ઓર હમારે સવાર ખુદહી ઉનસે
દુનિયાકો પાક કરદેતે ”.

મોહના—“જયરામ ! તુ અગર ઇસ પાક ઓર રહેમ દિલી
કી નીવયતસે જાતા હે તો જદ્દી જા. આહ ! મુસલમાન કયસે ઝા-
લિમ હેં ઓર ઉનકે મુકાબિલમેં હમારે છત્રી ગિરન કે લોગોંમે

કિતની શરીશના શુભચિત છે. લેકિન નહીં માચ્છૂમ દેવતાઓં કા હમપર કયા ગજબ છે કે જે મલેકશ મુસલમાન ઉન રાક્ષોસેલી બહ ગએ છનકો હમારે આર્યા છુજુર્ગોં ને આકમેં મિલા દીયા. ”

જયરમ—“શાહઝાદી સાહબ ! મેં અચ જાતા હું આપ હોશી-યારીસે રહીયેગા.” જે કેલકે જયરામ હાથીસે ઉતરા ઓર એક નિહા-ચત ઉમ્દા ઘોડેપર સાર હૂવા. હાલ ઉસડી પીકપર પડી હુઇથી. સર પર એક બડા અમ્મામાયા જસપર વિઝારતડી કલગી લગીયા હાથમેં તલવારથી જો ગર્દ કે દામનમેં એક બિજલી કે ટુકડેડી તર્ફ ચમક રહીથી. જયરામકે ઘોડેપર સવાર હોતેલી તમામ હિંદુઓંને એક જય-કારે કી આગઝ છુલંદ ડી ઓર તબલગંગ ઓર તમામ ફોજ બાજે બજને લગે, જસને મુસલમાનોં કા બી ખપરદાર કર દીયા કે અચ હમ્લા હુવા ચાહતા છે. ભાટ લોગ લડાઇ કી બાનીયાં ઓર છત્રી બિરત કી કદીમ બહાદુરયાં યાદ દિલાતે આગે બઢે.

અરઓં કે મુકિલસ કા.૪.લે મેં સિવાઝાની શુભચિતકે ઓર કોન સામાન થા કે વો ઇન બાજોંકી આવાઓં ઓર ઇસ શાનો શોક તકા જવાબ દેતે. હાં, ઉન્હોંને ઓરસે નાચરએ તકબીર બલંદ કરકે તમામ રેગસ્તાન ઓર પહાડીયોં કા હિલા દીયા ઓર ખુદ અપની ઝખાનસે અપની તાચરીફમેં રજઝ ખવાનીયાં કરકે હિંદુ ભાટોંકા કામ પૂરા કરને લગે. લેકિન રાજપૂતોં કે દરિયાએ મોજને ઉનકે દિલોંપર અચસા અસર કીયા થા કે હિંદુ ફોજને હમ્લા કીયા ઓર બરાબર ઉનસે કરીબ હોતી જતીથી મગર વો એક ખામોશીકે આલમમેં ખડેથે કે હિંદુ સિપાહી ઉનકે સરપર પહોંચ જાએં તો અપને અસલહા ઓર અપની બહાદુરી સે કામ લેં આખિર રાજ-પૂત ઇસકદર કરીબ પહોંચ ગએ કે અરબલોગ ઉનપર નેઝોસે વાર

કર સકતે થે. ઉસવક્ત એક તરફસે મનસરને ઓર દુસરી તરફસે રખસે કામ મુહમ્મદ બિન સાલેહકે બેઠેને ઓરસે તકબીર કહી ઓર સખ સિપાહીયોને એક સાથ નેજે જહુકાકે હિંદુઓંપર વાર કરના શુરખ કર દીએ. હિંદુઓ કે પાસ નેજે કમ થે ઓર ઇસમેં કાઇ શક નહીં કે જખતક ઉન્હોને અખરદસ્તી હિંદુઓં કા ન બઢને દીયા ઓર નેજોં હીકી ઝદપર રખ્યા ઉસવક્ત તક વો બહોત કામચાખ રહે ઓર ઇસ થોડે સે અરસે મેં હિંદુઓં કા બહોત નુકસાન હો ગયા, લેકિન જખ રાજપૂતોંને અપને મઝહબી જખકારે ભરકે ઓરમે હમ્મત્રા ડીયા તો મુસલમાન બિદકુલ ન રોક સકે ઓર તલવાર ચલને લગી. દોનોં તરફસે સિપાહી નિહાયત જુરખત વ ઇસ્તિકલાલસે દેરતક લડતે રહે. અરખ લોગ ચૂંકે એક મકામપર મુજતમખ હોકે લડ રહે થે ઓર હિંદુઓંકા મુતવાતિર કોશિશેં ઉનકે જથ્થે કા ન તોડ સકીં. ઇસ અમ્તને હિંદુઓંકા કિસીકદર પરેશાન કર દીયા, કયું કે વો સિર્ફ કલક કે ઉમ્મીદવાર થે ઓર યહાં લડાઇ તૂલ ખીએ જતી હે. જખ-રામ દેરતક યે રંગ દેખકે મુતફકિર હો ગયા. ઇસ લીયે કે ઇતની મુખતસર ફોજકો પસપા કરને કે લીયે જિયાદા ઝમાના નહીં ચાહીયે થા. આખિર ઉસને હુકમ દીયા કે હાથી બઢાયે જખએં ઓર હાથી યોં કે ઝરીએસે મુસલમાનોં ડી ફોજ મુન્તશિર કરકે પામાલ કર દી જખ. યે તદખીર પુરે તોર પર કારગર હો ગઈ ઓર મુસલમાનોંકી ઉસ જમાખતસે ને અખ મુખતલિફ હિસ્સોંપર બટ ગઈથી તખાહી કે આસાર આહિર હોને લગે. અરખીયા ઓરતેં ને અયસે મોક-ઓંપર અકસર લડીયોં, યે આલમ દેખકે અપને મેહમલોંસેં બેતાખ હોગઈ. ઓર અકસર તલવારેં હાથમેં લે લેકે ઉંટોંપરસે કૂદ પડીં. ઓરતોંકી ઇસ કારરવાઇને મદોં મેં તાઝા જોશ પેદા કર દીયા-

લડાઈ ફિર થોડી દેરકે લીયે જોશો ખરોશસે હોને લગી. મનસૂરને તકબીર કહી ઓર મુસલમાનોં કો લલકારકે બઢાયા. ઉસકી આવાઝ કુછ દેરતક લડાઈ કે હંગામેપર ગાલિય રહી ઓર આખિર જ્ય ઉસકે ઇશારે કે અમૂઝ્ય મુસલમાનોંને યુરિશકી ઓર હરતરફમે તકબીરેં કેહને લગે તો ઉસકી પુર જોશ આવાઝ મુખતલિફ કિસમકી સદાઓંમે ગાયબ હો ગઈ ઓર જંગ વ જિદાલકે ખાઝારમેં ફિર અઝસરે નવ એક ગર્મ જોશી પેદા હો ગઇ.

યે સમ તદખીરેં હૂઈ મગર ઇસકા કયા ઇલાજ કે રાજપૂતોંકા શુમાર ખીસહઝારથા ઓર મુસલમાન સિફ પાંચસોથે. હિંદુઓંકી તરફ કે દોહઝાર આદમી મારે ગએ લેહિન ઉનકે મુકાબિલમેં મસલમાનોં કે જો તીનસો પચાસ સિપાહી નઝરે અજલ હૂવે ઉન્હોંને મુસલમાનોંકી કુવ્વતકો બિલકુલ ઝમક કર દીયા. થોડીહી દેર લડાઈ ઓર હૂઇ હોગી કે રાજપૂતોંને મુસલમાનોં કો ઘેર લીયા ઓર ઉનકે જવાંમદોં કો થકાથકા કે ગિરફતાર કરને લગે. અનસાર કા તમામ કાફલા દરહમો બરહમ હો ગયા, જો મર્દ ઓર ઓરતેં કતલ હોનેમે બચ રહીથીં વો કામચાપ રાજપૂતોં કે હાથમે ગિરફતાર હૂઈ. અજમેર કે બહાદુરોંને મુસલમાનોંકો બાંધ કે હિરાસતમેં કર દીયા ઓર મુફલિસ કાફલએ અનસારકે ઉંટ ઓર કુલ સામાન લૂટ લીયા ગયા.

જયરામ યે ખબર ખુશીકી લેકે રાજકુમારી મોહના કે પાસ ગયા ઓર કેહને લગા “શાહઝાદી સાહબ ! યે આપકી બરકતથીં કે પરમેશરને ઇતની જલદી મલેકશોં કો ઉનકે જુલમકા બદલા દે દીયા.”

મોહના—“જયરામ ! તુજહસે તઅન્નુબ હે કે તુ ઇસ લડાઈ પર ખુશી ઝાહિર કરતા હે. યેચંદ મુસલમાન અગર ઇતનીદેર બહાદુરી દિખા કે તેરે ખીસહઝાર સિપાહીયોં કે હાથમેં ગિરફતાર

હો ગયે તો તેરે લીધે કામ ફ.પ્ર.કા મોકળ નહીં. તને ક્યા નહીં દેખાડે ઉનકા ઓરતે બી ઉંટાંસે ફૂદફૂદકે વડને લગીથી. વન કામ ઉન લોગોને કીયા, અગર ઉનકે મકામ પર તૂ યા તેરી તરફ કે કુછ લોગ હોતે તો ઉનસે હરગિઝ ન બનતા, યે ફ.પ્ર. ઝિલ્લતકા ફ.પ્ર હે. ”

જયરામ—“ શાહઝાદી સાહબ ! મેં તસલીમ કરતા હું કે મુસલમાનોને ઇસ મોકે.અ.પર બડી બહાદુરીસે કામ લીયા, લેકિન લગવાનકી દયાસે હમ કામચાખતો હુવે, ઇસ ફ.ત.હ.પર ક્યા આપકી મરઝી હે કે હમ ખુશીબી ન કરે ? ”

મેહના—“ જયરામ ! યે ખુશીકા મેહંત નહીં બલ્કે મેરે દિલમેં તો ઈન મુસલમાનોંકી મહોબ્બત પેદા હો ગઇ. ઇન્હેનેં અપની હેસીયત, અપની ફૂજવત, અપની હાલતસે ક્યાદા કામ કીયા. તુ અફસોસ કર કે તેરી કિસ્મત મેં અયસે શરીફ લોગોંપર કુલ્મ કરના લિખ્યા થા. ”

જયરામ—“ શાહઝાદી સાહબ ! મેં હરતરફ આપકા તાબચે કરમાન હું ઓર આપ બે કરમાતી હેં ઉરસે મુજહે ઇન્કાર નહીં હો સકતા. અગર આપકી યેહી રાય હે કે મુસલમાનોંકી ઇસવક્તકી શુબ્બત કાગિયે હમદર્દીથી તો મેં મંજૂર કરતા હું, મગર લગાઇ મેં દુશ્મનોં પર જય ફ.ત.હ.યાબી હોતી હે ખવાહ ઉનકી શિકસ્ત કિતનીહી બે બસો ઓર બેકસીકી હો ઓર ખવાહ વો કેસી હી બહાદુરી દિખા કે પસપા ઓર ગિરફતાર હુવે હો લેકિન યે આમ કાબેદા હે કે ઉસપર મસરરત કુરર ઝાહિરકી બાતી હે. દુશ્મનોં કે સાથ કબી હમદર્દી નહીં હો સકતી. સાંપકે બચ્ચે કો બી અગર માર ગલીયે તો ખુશી હોતી હે કે દુશ્મન મારા ગયા. ઇસ કિસ્મ કે

મોકલ્યાં પર ખુશી ઝાહિર કરના ઇન્સાની તખીયતકા ખાસ્સા હે. મુજહે તો યકીન હે કે આપ કે દિલમેં બી ખુશીકા એક ગંશ ઉસ વક્ત, જુરર પેદા હોગા જ્યા હમારે સિપાહિ મુસલમાનોં કે ગિરફતાર કર રહેથે.”

મોહના—“ હાં, હાં, ઉસવક્ત મેં અપને દિલમેં એક ખુશીકા અસર પાતીથી લેકિન થોડીહી દેરકે બાઅદ મુજહે માઅલૂમ હો ગયા કે વો અક્લકા કામ ન થા; બલકે નફ્સકા કામ થા. અબ મુજહે ઇન ખીચારે ગિરફતારોં કે સાથ એક કિસમકી મહોખ્ખત ઓર હમદર્દી હે ઓર જયરામ ! મેં સચ કેહતી હું કે અગર તેરી જગેપર મેં હોતી તો ઇન ગરીબોં કે રિહા કર દેતી.”

જયરામ—“ શાહઝાદી સાહબ ! ઉમુમન ઓરતોં કે દિલમેં મદ્દોંસે ઝયાદા રેહમ હોતા હે. શાયદ યે ઉસકા નતીખહે. ”

મોહના—“ જયરામ ! અગર તૂ ઉસ દિસમ કે મદ્દોંમે નહીં જુન્કે દિલમેં રેહમ ઓર તરસ નહીં તો મુજહે તેરે સાથબી કિસી કિંસમકી હમદર્દી નહીં. વો મદ્દ અસ્લમે ઓરતોં સે બી ઝયાદા બોદે હે. ”

ઇસ બુમ્લેને જયરામ પર બહોત ખડા અસર ટાપા. ઉસકા નમામ ઉમ્મીદોં ઓર આરજુઓં કે સદમા પહોંચ ગયા. દિલમેં કેહને લગા “ અબ કયા કરના ચાહીયે ? અગર દુશ્મનોં કે સાથ હમદર્દી કરે તો મહારાજ સાહબકા કયા મૂંહ દિખાઉંગા ? ઓર અગર સખ્તી કી જય તો ખ્યારી મોહના કી નારાઝીકા આઇસ હોગા. ” આખિર ઉસને સર ઉઠા કે કહા “ શાહઝાદી સાહબ ! અગર આપકા યે મરઝી હે કે યે લોગ છોડ દીયે જાએ તો આપકે હુકમસે મુજહે ઇન્કાર નહીં. જસતર્હ ચિડ્યાં અકસર સદ્દેકે કરકે છોડ દી જતી હેં ઉસી

તહાંમેં ઇન મલેકશોં કો આપકે દિલરૂખા ચેહરે ઓર આપકી સિયાહ બુલ્દોંપર તસદદુક કરકે છોડ દૂંગા. ”

મોહના—“ નહીં, અબ્બ એ ગિરફતાર હુવે હેં તો ઉન્હે રહેને દે. અબ્બ ઉન્હેં લે ચલકે કિસી ઇત્મીનાનકે મોકે આપર રખ. મેં ખુદ જોકે દેખુંગી કે એ કયસે ઓર કિસ ખયાલકે લોગ હેં ઉનકી બહાદુરીને મેરે દિલમેં જગે કરતી હે. અગર ઇન લોગોંને કુખૂલ ડીયા તો મેં ઉમ્દા તોરસે ઇનકી મેઝબાની કરુંગી, ઓર ખુદ અપની અબાનસે ઉનકો ઉનકી શુખ્તઅતપર મુખારકબાદ દુંગી. અમતૂ જલ્દી કિસી ઉમ્દા સખ્સેઝારમેં ચલકે ખયમા નસખકર ઓર આપની ફેજાંકે સસ્તાનેકા મોકઅદે કયું કે સફર ઓર લડાઇ દોનોં ચીઝોંને સખકો થકા દીયાહે બસ અબ્બ જલ્દીગળ ઓર કોઈ ઉમ્દા મકામ હેરને કે લીયે તજવીઝ કર. ”

જયરામ—“ બેહતર, અબી પડાવકા સામાન હૂવાગતાહે. ”

પહાડોંકે દામનમેં લાશોંસે દૂર હટકે જહાં આખશારોં ઓર નેહરોંને ચક્કર ખાકે ઝમીનોંકા શાદાખ બનાદીયાથા ઓર મન્ઝરમેં એક કુદરતી પુરબ્બેશ કેશીયત પેદા કરદીથી ઓર હર ચહાર તરફ સર સખ્ખી ઓર શાદાખીકે આસાર પાયે ગતેથે ઉસસે ઉમ્દા કોઇ મકામ ફેજાંકે હેરને કે લીયે તલાશ કરનેસેબી મિલસકતાયા. ઉસી મકામ પર તમામ ફેજાંખયમે નસખ કરદીયે ગએ ઓર પહાડીટી બલંદી પર જહાંસે કુલ ફેજાંકે ખયમે ઓર સદહાકોસ તકકા સીન હરવકત નઝરકે સામને રહા કરતાયા એક મુસતાલ તખ્ખતા તજવીઝ કાયા ગયા કે વહાં શાહઝાદી મોહના કા ખયમા નસખ ડીયા ગય. દરમિયાન મેં ઉસકા ખયમા ઓર ઉસકે ગિદં ઉસકા સહેલીયોં ઓર પેશખિદમતોંકે ખયમે નિહાયત ઉમ્દા તરતીખ ઓર ખૂખસરતીસે

કાયમ કરદીયે ગએ. યે સખ ઇન્તેઝામ કરકે જયરામ શાહઝાદી મોહનાકે પાસ આયા ઓર સરે નિયાઝ જલુકાકે કેહને લગા “ શાહઝાદી સાહબ ! હુઝૂરકે હુકમ કે મુવાફિક સખ સામાન કરદીયા ગયા. ઓર હુઝૂરકી ખારગાહ ઓર જલુકે ખયમે સખ એક ઉમ્દા સરસખઝ ઓર બલદ તખ્તેપર કાયમહે. તશરીફ નેચલકે મુવાલિકા ફરમા લીજયે ઓર વહી આરામ ફરમાઇયે આશતાબકી તેઝ શુઆઓ ઓર મેદાનકી ઉત્તી હૂદ ગર્દને હુઝૂરકો પરેશાન કરદીયા હોગા.”

મોહના—“ જયરામ ! યે ચીઝે મુજહે બિલકુલ તકલીફ નહી દેતી, અગર્યે મેં નાઝ પરવરદા હું મગર જહાકશબી હું. સિપેહ ગીરીકે શોકને ઇન તમામ મુસીબતોંકો મેરી નઝરમેં હેચ કર દીયા, હાં, જયરામ ! કેદી તુકોં કે લીયે કયા મન્તિઝામ ટ્રાયા ગયા ? ઓર વો કહાં હરેઝાએ ગએ હેં ? ”

જયરામ—“ અબી તકતોવો ફોજકી હિરાસતમેં હેં ઓર મેદાન હીમેહે, લેકિન થોડી દેરકે બાઅદ ઉન તીન બડે ખયમોં મેં ભરદીયે જએગે જે હુઝૂરહીકે ખયમે કે કરીબ નસખ કીયે ગએ હેં ઓર દોસો સિપાહી ઉનકી હિરાસતકે લીયે મુકર્રર કરદીયે જએગે.”

મોહના—“ અચ્છા, ચલો, મેં, અપને ખયમે મેં ચલકે થોડી દેર કેલકે, ફિર ઉન કેદીયોં કે દેખને કેા ચલૂંગી.” યે કેલકે શાહઝાદી મોહનાને અપના હાથી બઢવાયા ઓર ગિર્દ કે હાથી જનપર હિસકી સહેલીયાં ઓર પેશખિદમતે સવારથી ઓર વો બલાદુર ઓર પરીજમાલ ઓરતે જે અસલદએ જંગમે આરાસ્તા ઓર અપની જુદકોંકા શાનોપર બિખરાય હૂવે થોડોંપર સવારથી ઓર શાહઝાદીકે હાથીકા લરવકત અપને જલુરમુટમેં લીયે રેહતીથી સખને મોહનાકે હાથી કે સાથ ફરોદગાહકી તરફકા રૂખ કીયા,

સાતવાં બાબ.

ઠંન્ના મ.અલ ઉસરે ચુસરા.

તારીકીને આલમકે ચેહરેપર સિયાહ બુર્કઅ ડાલ દીયાહે ઓર કમરી મહીનેકી પિછલી તારીખોકી રાતને અપના સિયાહ લિખાસ દુનિયાકો પહેના દીયાહે. હમારા ખ્યાલ ઈસવકત સેહરાઇ દરદો ઓર ચંદ આમશારોંકે બેહનેકી આવાઝકે સિવા ઓર કોઇ આવાઝ નહી સુની જતીહે. ઇસ મુહીય ઓર ખામોશ સીનમેં એક બહોત બડી ફોજકે ઉતરનેસે શોર ગુલ ઓર હંગામા પેદા હો ગયા હે. આખિર રાતકા ખમોશી ઇસ ફોજપરબી ગાલિય આ ગઈ ઓર બિલકુલ સન્નાટા હો ગયા. લેકિન કુછ ગિરફતારાને બલા બે શાયદ ઇસ ફોજકે હાથ મેં અસીરહેં ઇનેકે રોને ઓર કુરાહનેકી આવાઝેં અયાદા ઉભર ઉભર કે સુની જને લગીં. ઇન ગિરફતારોંમેં મદદબી હેં મગર ઉનહોંને તહમુલ ઓર સખસે કામ લીયાહે ઓર અપને દદે વ ગમકો હસરતનાક સુદતકે ઝરીએસે જાહિર કર રહે હેં. હાં, ઓરતોં ઓર નન્હે નન્હે બચ્ચોંકી રોનેકી આવાઝેં સેહરાકે ખુલે સીનમેં દૂર દૂર તક જતીહેં ઓર અપને હમદદ ઓર મદદગાર કો દુંડતી ફિરતીહેં. ઉન્હી કેદીઓમે વો મુસીયતઝદા બલાદુરબીહે ઇસ્કે લીયે સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજકા હરસિપાહી દદેમંદ બન ગયાહે ઓર ઇસ્કી બુસ્તુખૂમેં સુલ્તાની ફોજેં સિંધ કે કરીય રેગસ્તાનોંકી ખાદ ઉડાતી ફિરતીહેં. મનસૂર અપની બેગસી ઓર અપની હાલતે ગારકા ખ્યાલ કરકરકે બેતાબ હો જતીહે ઓર દિલમેં કેહતાહે " અફસોસ !! મેરીહી કિસમતને ઇસ સખ યાદ-

ગારાને નસ્તે અનુસાર કાબી આપ્તમેં ફસાદીયા હે. ખુદાને મુજહે જયરામકે સિપાહીયોંકે હાથસે નખત દિલવાઇ ઓર ફિર ત્રાકે ઇસ અઝીમુશ્શાન ફોજકે હાથમેં ગિરફતાર કરદીયા. મુજહે ખુદાકી મરજી ઓર ઉસકે હુકમસે ઇનકાર નહીં; લેકિન, આહ ! મેરે સાથ જો ઓરતેં ઓર અચ્ચે ગિરફતાર હૂવેહેં ઉનકી હાલત દેખદેખકે કલેજ પ્રતા જતાહે. કિંમતને ઇન સખ ઓરતોંકી પરદા દરી કરદી. આહ ! જાલિમ હિંદુઓંકે સામને ચે બે ખુર્કિ અવ ચાદર બેઠી રોરહી હેં. અગચેં મુજહે ઉનકી સૂરત ન દેખના ચાહીયે, લેકિન અખ સખ જામજ હે. ”

ચે સખ કેહી સિંદૂં હિરાસતમેંચે ઓર કિસી કિસમકા સખ્તી ઉનપર નહીં ટી ગઈથી શરૂકી વજહ ચેહી હોગીકે રેહમ દિલ શાહ-ઝાદી મોહનાકો ખુદાને ઉનકા હમદદે જનાદીયા. હર કેદી દૂસરે કે પાસ જોકે ઉસકી મિઝાજપુર્સી કરસકતા થા. મનસૂરબી ઇન્દી આસાનીયોં કે બાઈસિ અપને મકામસે ઉઠા ઓર ઇધર ઉધર ટહેલ કે કેદીયોંકી હાલત દેખને લગા. ઓરતોં ઓર અચ્ચોંકી મુસીમત દેખ-દેખકે વો બારબાર બેતાબ હોખતાથા ઓર ફિર ખુદાકે સચ્ચે વચ્ચે ઉસકી તસદ્દી કર દીયા કરતેથે. ખુદા મનસૂરહી મારે ઝખ્મોં કે ચૂરચૂર હોરદા થા લેકિન અપની તકલીફેં ઉસ સેરકે વકત ઉસે ભૂલ ગઈથી. હાં, હુસનમાન ઓરતોંપર ઉસકે ઝખ્મ સિતમ કર રહેથે, કયું કે ઉસકી બાઈદરી. ઉસકી ખુશ અખલાકી ઓર ઉસકી દિલક-રેખ સૂરતને હર મુતતદ્દિફાકે દિવમેં ઉસકી મહોબ્બત ડાલદીથી. એન ઇસ હાલતમેં ઉસકા ગુઝર દો કમસિન લકડીયોંપર હૂવા ઓર ઉનકી તરફ નજર જાતેહી મનસૂરકે દિલમેં ખુદા જાને કયા અયાલ ગુઝરા કેવો યકબચકે કિકકે મખહૂતસા રેહ ગયા. થોડી દેરકી હયરત

ઝઢગીને ઉસકે ખયાલાતપર બહોત ખડા અસર ડાલ દીયા. અપના ઓર તમામ ફેદીયોંકા ગમ ઉસકે દિલસે ગાયખ હો ગયા; એક ખાલિસ ઓર પાક મહોખ્ખતકા વફાન આલમે ખયાલમે ઉસપર તારી હો ગયા ઓર બાદે ઉલ્કતકે તેજ જહોંકે કુલ ખાતોંકા ઉસકે દિલસે ઉડા લે ગએ. ઉન લડકીયોંને ઉસે નહીં દેખાયા મગર યે આલિસ્તા ખડા હોકે ઉનકી ખાતેં સુનને લગા. ઉસ હંચરતકી હાલતમેં જો આવાજેં મનસૂર કે કાનમેં આઈ વો યે થી.—

લયલા—“અખતો તુમનેબી દેખલીયા કે હમારે ચલાંકી ઓરતોંને કેસી જુરઅતસે મકાબિલા કીયા.”

અઝરા—“હાં, દેખ લીયા મગર અયસી મેર ખુદા કિસીકો ન દિખાય. આહ મેં તો અપને ઈસ નાતજુબેંકારી કે સિનમેં કયા કરસકતીથી; લેકિન જન્હેંને બહાદુરીસે કામ લીયા જન્હેંને કયા બના લીયા ? યાતો મારી મઘં, યા જખ્ખી હૂઘ ઓર અખ હમારે સાથ કાફરોંકે હાથમેં ગિરફતાર હેં.”

લયલા—“અખ ઈસ કેદસે નખત પાનેકી ઉમ્મીદ નહીં. ખુદાજને કયસી બેઈઝઝતી ઓર કિસ કિસમકી બે આબરૂઈ કિસ્મતમેં લિખ્ખીહે, યે કાફિર હમેં લોંડી ખનાએંગે ઓર બેહુમંતી કરકે હમારી શરાફતમેં દાગ લગાએંગે.”

અઝરા—“લયલા ! યે કયા કલા ? કયા બે અસ્મતીબી હોગી ? આહ ! અગર અયસા થા તો મુજહે પેલલે કયું ન ખતા દીયા કે મેં લડકે જનન દે દેતી ?”

લયલા—“અઝરા ! અખ ઈઝઝતો આબરૂકા અયાને વાલા કાઠ નહીં.”

અઝરા—“ લયલા ! ઇસકદર માયુસ ન કરો. આહ !! તુન્હારી ગયરત કયા હૂઈ જે અયસી આતેં ઝયાનસે નિકાલતી હો ? ”

અઝરા—“ જખ કિસમત ખિલાફ હોતીહે. જખ તકદીર ખિ-ગડતીહે ઉસવકત ઇન્સાન મેં ન ગયરતહી આકી રહેતીહે ઓર ન અસ્મત. જખ ખુદાને હમેં એક ઝાલિમ ઓર મુશારફ કામકે હાથ મેં ગિરફતાર કર દીયા તો ગયરત કયસી ઓર પાક દામની કહાં ? ”

લયલા—“ કેસી બોલી આતેં કરતી હો ? અખ હમ ગોયા ન ઉસ નસલસે હેં છસપર હમેં નાઝયા ? ઓર ન વો અસ્મત-શીઆરી હમમેં આકી હે જે દૂર દૂર મશહુરથી ? ”

અઝરા—લયલા ! તુમને ચાહે ઇન આતોંકો ગવારા કર લીયા હો લેકિન મેંતો અપને આપકો વેસાહી પાકદામન સમજહતી હું જેસા કે મુજહે જ્ઞાના ચાહીયે. ”

લયલા—“ આહ !! હમેં ઇસપર કુછ ઇખ્તિયાર હે ? અપને દિલસે તો સબી અયસા ખયાલ કરતે હેં લેકિન જખ જખ ઓર ઝુલ્મ અપને ઇશદોંપર ન કાયમ રહેને દે તો કયા કોયા બાય ? ”

અઝરા—“ નહીં લયલા ! કોઇ જખ ઓર કોઈ ઝુલ્મ મુજહે ઉસ ઝિલ્લતમેં નહીં ડાલ સકતા અપની બનતો દે સકતી હું. ”

લયલા—“ હાય, ચેબી નહીં હો સકતા, અસલહા ધીન લીકે ગયે. કોઇ ઇતના બી તો નહીં કે કહીસે ઝહેર લાદે ફિર બતાવ કયું કર બન દોગી ? ”

યે સુનકે અઝરાને સર જહુકા લીયા. ઇસ તકરીરને પેદસે તે ઉસે ઉસ દરજે નાદિમ બનાયા કે કોશિશ કરતીથી મગર કિસી તહ

સર નહીં ઉઠાયા જતા થા. ઓર શર્મ દિલાને વાલે ખ્યાલાતને
અપને કસરને હુનુમસે આખિર ઉસકે દિલમેં ખોડ પ્રેદા કર દીયા.
દેખસારોંકી સુખીં ચેલરેકી બશાશત સખ ઉસ ખોડકી નઝર હો
ગમ ઓર દિલરખા ચેલરા બે સારી દુનિયાકી રોનક ઓર સારે
જઝબાતકા મરકઝથા બિલકુલ ઝર્દ ઓર અફસુર્દા હો ગયા. જ્ઞાન
કેહ સકતા હે કે વો અપને દિલમેં કયા કેહ રહીથી ? લેકિન ચેલરે
કે જલ્દ જલ્દ નુતગમ્બુર હોનેસે બે બસો બેદસ્તોપા બહાદુર મન-
સર ઇસ કહર સમજહ રહાયા કે ઉસકે ખ્યાલાત બહોત જલ્દ જલ્દ
સુરત બદલતે હેં ઓર ઉસકે બોલે દિલપર નઈ નમ્ર મુસીબત ડાલતે
હેં. આખિર ઈન ખ્યાલાતને અઝરાકો બિલકુલ માયુસ બના દીયા
ઓર અપની ખ્યાલી નાકામીયોંસે ઉકતા કે ઉસને સર ઉઠાયા ઓર
લયલા કી તરફ દેખકર નિહાયત માયુસીકે લેહજેમેં કેહને લગી “અખ
ઓર કોઈ તદખીર નહીં બાકી રહી બે મેં બતાઉં ઇસસે અચ્છી
કોઈ તદખીર નહીં. આવમેં તુમ્હારા ગલા દબાડું ઓર તુમ મેરઃ
ગલા દબા દો. ઇસ ઇસ તર્ફ ઇન સખ મુસીબતોંસે બહોત જલ્દ
નબત મિત્ર જાયગી.”

લયલા—“હાં. અઝરા ! તદખીર તો અચ્છી હે લેકિન યે
ખુદા કે હુકમકે ખિલાફ હે. આહ ! ! કયામત કો હમ દોનોં કયા
જવાબ દેમે ? જખ પૂછા જાયગા કે બે શુનાહ અપની મોમિના બેહેન
કો કયું માર કાલા ?”

અઝરા—“બેહેન ! કયા ખુદા નહીં જાનતા કે હમપર કયસી
મુસીબત પડી હે ?”

લયલા—“વો અલ્લામુલગુયુમ હે. યે સખ અપની આંખોંસે
દેખ રહા હે મરર ઉસકા હુકમ હે કે મુસીબતકે વક્ત મુસલમાન કે

સાચ કરના ચાહીયે વો અપની ઉમ્મીદ કો મુન્કતે અકરે ઓર મુન્ત-
ઝિર રહે કે પરદએ ગે. બસે કયા ઝાહિર હોતા હે.”

અઝરા—“ આહ ! અય સિવા બે ઇઝઝતી કે કયા ઝાહિર
હોગા ? ”

સયલા—“ નહિ, અઝરા ! ખુદા કે ફઝલસે માયુસ ન હો. ”

યહાંતક ચુફતગૂ કી નોખત આઈથી કે હમારા નવજવાન મન-
સૂર અપની બે ખુદી કે ખવાબસે ચોંકા બદકે ચું કહીયે કે ઉસ બેકસ
લડકી કી માયુસી ઓર બેકસીને ઉસકી આદત કે મુયાદિક. ઉમે
ચોંકા દીયા. હમારે નવજવાનકી ઝિંદગી ઇસ કિસમ કે વાકેઆતસે
લખગેઝથી. મઝલૂમ કી આહ ઓર બેકસકી બેકરારી નર વો હમેશા
ચોંક પડા કરતા થા ઓર ઇસી તર્ફ ઇસમર્ગ્યા બી એક આહે
ફલક દોઝ ખીંચતા હુવા ચોંકા ઓર યે કેહતા હુવા ઉન લડકીયોં કી
તરફ બઢા “ અય પાકદામન લડકીયો !! ઓર અય ઇઝઝતમંદ નરલે
અનસાર કી મેહમિલોમેં બેઠને વાલીયો ! કયાદા ન બેકરાર હો.
તુમહારી બે કરારી મુજહે બેચેન કીયે દેતી હે. ” બે જુમ્લા સુનકે
દોનોં લડકીયોં પર ઉનકે ખ્યાલી ખોદ. ને ઇસ દરજે અસર કીયા
કે યકઅયક ઉઝલ પડીં ઓર દોનોંકા માઅસૂમ દિલ ઝોરઝોરસે ધડ-
કને લગા. મગર જલ્દી અપને મુન્તશિર હવાસોં કો સંલાલકે ઉન્હોંને
દેખાતો વો નવજવાન હે જસકે કારનામોં ઓર જસકે આવાઝને
ઉનકે દિલમેં જગે કરલી. સયલા તો ઉઠને લગી કે અપને હમ દર્દકી
તઅઝીમ કરે મગર અઝરાને મૂંઢ ફેરકે ચેહરે પર નકાબ ડાલ લિયા.
સયલાને આગે બઢનેકા કર્દ. કીયા તો ઉસને પુસ્તકી જાનિઅસે ઉસકા
કુરતા ચુપકે સે પકડ કે રોક્કા ઓર ખુદ ઉસકી આડમેં આ ગઇ.
હમ નહીં કેહ સકતે કે ઉસ પાકદામની કે જોશને નવજવાન બહાદુર

કે દિલપર ક્યા અસર કીયા. દેખને વાલોને બસ ધંસી કંદર દેખા કે કિસી ફેરી નેશને ફિર ઉસપર બે ખુદી તારી કરદી જીસસે જલ્દ નજાત પાકે વો લયલાકી તર મુતવજ્જેહ હુવા ઓર કેહને લગા “અય ખાનુમાં અરબાદ લડકીયો ! યે તો મઅલુમ હે કે તુમકો ખુદાને હમારી મુસીબતકા શરીક કીયા હે લેકિન યે બતાવકે ટોન હો ઓર કિસ ખાનદાનકી ઝેમોઝીનત હો. આહ !! યાગે અનસારમે ખિઝાં આ ગદા ઓર ઉસકે કયસે શાદાબ ઓર શગુફતા ફૂલ આજ મુરજહાય નઝર આતે હે.”

લયલા—“હઝરત ! કિસી મુલકકી શાદાદીયાં અપને મુલકમે વો વકઅત ન રખતી હોંગી ને હમકો અપને ખાનદાનમે હાસિલથી સાદગીકી ગોદમે હમારી પરવરિશ હુદા ઓર આઝાદગી કે સેહરાને હમારે હોસલે વસીઅ કરદીયે, યે બેકસી ઓર બેદરતોપાઈ હમારે લીયે નષ્ટ મુસીબત હે.”

મનસૂર—“હાં, હાં, મેંયે જાનતા હું મગર યે મઅલુમ હોનઃ ચાહીયે કે તુમ કિસ ખાનદાન સે હો ઓર કિસકે યાગે ઉમ્મીદકે તુમસે ફૂલોંપર નાઝ થા ?”

લયલા—“આહ ! અબ ખાનદાનકો બદનામ કરનેસે કય કાએદા, મગર અપને હમદદોં સે અપના હાલ ન છુપોના ચાહીયે. રહસેકોમ મુહમ્મદ બિન સાલેહકો આપ બખૂબી જાનતે હે. મેં ઉનકે ભાઈ હસન બિન સાલેહ કી પોતી હું ઓર લયલા મેરા નામ હે ઓર યે કમ ઉમ્મ લડકી જીસસે મેં બાતેં કર રહીથી યે ઉનકી પોતી ઓર કાસિમ બિન મુહમ્મદ કી બેટી હે. કાસિમ બિન મુહમ્મદ આપકે બડે દોસ્ત હે. મુજહે મઅલુમ હે કે રાતદિન હરવકત આપકા ઉનકા સાથ રેહતા થા. યે ઉન્હીકી બેટી અઝરા હે. ઇસ

કેદને અઝરકો ઇસકદર માયુસ કર દીયા હે કે ખીયારી બે અસ-મતી કે ખાફસે જન દેનેપર આમાદા હે.”

ઇસ જવાબને નવજવાન મનસૂરકો દેરતક એક હયરતનાક સુદ્-તમે રખખા ઉસકે ખયાલાત એક અજબ કિસમકા તગધયુર દિખા રહેથે; કેદ ઓર અપની મુસીબતકા સદમા ચકચક દિલસે નિકલ ગયા ઓર ઉસકી જગે હમદર્દી, હયરત કે ખયાલાત ઓર દુશ્મનોંકી નફરત તદરીજન જોશ કે સાથ ગળ્યા હાસિલ કરતી જતીથી ઉસને અપને ઇજ્તિદાર ખયાલમેં કલા ઓર ઇસ સુદ્તકે સાથ કહાકે ઉસીને કલા ઓર ખુદ ઉસીને સુના “આહ ઇન લડકીયોં કે સાદે દિલપર કયા સદમા હોગા ? કેસ આમરીકે ખયાલકે મુવાફિકે યે લડકીયાં ઇન સરહદી કોહસારોં ઓર રેગસ્તાની મેદાનોંકી હરન હે”. આઝાદી ઉનકી ધુદીમેં પડી, નાઝમરદારીસે પરવશ પામ. કેસીનાઝ ખરદારી ? વો નહીં જો આલીશાન મેહલોં ઓર દોલતમંદી કે સામાનોં સે તુમાયાં હોતી હે બલકે વો જુસ્કા દારોમદાર સિફ આઝાદી, બેફિકરી, ખુદ મુખતારી ઓર ખુશહાલી પર હોતા હે. આહ ! યે કેદ ઇનકે નાઝુક દિલોંપર કયા સિતમ કર રહી હે ? ઇનકે હુસ્નો જમાલપર કે કિતના બડા ગઝબ હે. ખુસુસન વો દુસરી લડકી જુસ્કી સાદી તખીયતકો મઅલુમ હોતાયા કે નેયરને અબી સિફ બોલેપનહીકા સબક દીયા હે. આહ ! ઇસકી સૂરત કિસકદર દિલકરેખ, ઇસ્કા હુસ્ન કેસા દિલરખા, ઇસકી અદાએં કિસ દરજે દિલકશ હેં ! ઇસકી શરમાઈ હુઈ નિગાહેં અપની નેયરત નશાના બાઝીમેં કિતની કામચાપ હેં ? હાં ઉસકા કયા નામ બતાયા થા ? અઝરા ! ! આહ ! કયા અઝરા નામ હે ? ચેતો માંખાપકા રખખા હુવા નામ નહિં મઅલુમ હોતા, કદ્રદાને હુસ્ન ઓર કિસી આશિક મિઝાજને રખદીયા હોગા. ઓર

એટી કિસકી હે ? કાસિમકી ! મેરે દોસ્તકી ! જો હર મોકે અ. પર મેરે પેહલુ અ પેહલુ રેહતા થા ? મેને જો ખ્યાલાત ઈસકે હુસ્નકી નિસ-
ખત ઝાહિર કીયે કયસે થે ? અપની નઝર ! તૂને છુરી નિગામ તે નહિ દેખા ? અય દિલ તૂ નાખખઝ ઓર ખરાય નીચતસે તો ઈસકો તરફ નહીં મુતવજ્જેહ હુવા ? હાં, એક શોક ઓર એક મુઝતરિયાના જઝબેકા તો ઝુરર ગુનેહગાર હું મગર જાઇએ. મેરી નીચત છુરી ન થી. મેને પાક નઝરસે ઈસે દેખા ઓર પાક દિલ ઓર પાકલી નીચતસે ઈસકા આરઝુમંદ હુવા; હુવા નહીં, હું. મગર આહ ! યે તો જાન દેને કો કેહતી હે. કુફરાર કે ખોશ્સે ઈસ કદર તંગ આ ગઈ હે, લેકિન મેં ભી ઈસકે સાથ અપની જાન દૂંગા. મેરે દિલમેં ભી ગેરત હોતી ચાહીયે. અગર ઇસે અપની પરદા દરી ઓર અપની બે અસ્મતીકી ગેરત હે તો મુજહે ભી અપની ઇસ ઝિલ્લત ઓર ઇસ ગિરફતારીપર ગેરત આના ચાહીયે. હાં, હાં, મેં ભી ગેરતમંદ હુ ઓર મેરી મઅશકાભી નહી અભી નહીં, યે દોશીઝા લડકી ભી ગેર-
તમંદ હે. ”

ઇસકે અઅદ મનસૂર લયલાકી તરફ મુતવજ્જેહ હુવા ઓર કેહને લગા “ લયલા ! તુમ અપની બેહેનસે કેહદો કે ઝયદા પરેશાન નહોં. ખુદા હમ સખકી ઇઝઝત વ આયશકા નિગેહયાન હે અગર ઊનકે દિલમેં ગેરત હે તો મેં ભી ગેરતમંદ હું. મેં સચ કેહતા હું કે અપની જાનભી ઈસ મકામપર દૂંગા જીસ મકામપર નસ્લે અનસારકી લડકી ખુસુસાન તુમહારી બેહેનકા ખૂન ગિરેગા. કુફરારકી તરફસે અગર પદાદરી કી યા ઈસસે ઝયાદા ઓર કિસી કિસમકી કા-
શિશકી ગઈ તખભી યે યકીન હે કે મુસલમાન ઓરત વ મદદ દોનો ઈસકે મુતહમ્મિલ ન હો સકેંગે. ”

મનસૂર—“ બેશક, ઇસ ઝમાનેમેં મેરા કોઇ ખિસ્તિયાર નહીં
ઝોર મેં કિસીતરફ તુમ્હારી મદદ નહીં કર સકતા, કેકિન યે તો
હો સકતા હે કે તુમ્હારી હિફાઝત ઝોર હમદર્દીમેં મેં અપની
જાન દેઢું. ”

લયલા—“ અયસે જુમ્હે ઝયાનસં ન નિકાલીયે. આપને હમારે
ખાનદાનકે સાથ જયસે સુલૂક કિયે હેં. કનકી વજ્હસે આપકો
મુસીબતકો ખયાલ આતેહી હમારા કલેજન રટને લગતા હે. ”

મનસૂર—“ તયલા ! તુમ્હારી બેહેન કે મિઝાજમેં શર્મ ખહોત
ઝયાદા હે. ”

લયલા—“ હ હાં, શર્મ ઝોર ખોદ દોનોં ખાતેં. ઉનકે મિઝાજમેં
એ અતિદાલસે ખદી હમ્હે. (અઝરાડીતરફ મુતવજ્જેહ હોકે)
અઝરા ! અઝરા ! અય યે શર્મકો કોન મોકઅ હે ? જય કિસ્મતને
કાફિરોંકે સામને પદાંદરી કરદી તો અપને હમદર્દોં ઝોર અપની
મુસીબતકે શરીફસે શર્મ કયસી ! આહ ! તુમ શરમાત જાતી
હો. દેખો, ખુદાને ઉસ ફરિશ્તેકો તુમ્હારે પાસ મેજ દીયા જસને
ખારહા હમારી મદદકી ઝોર હમારે ખાનદાનકો ખતરોંસે ખયાયા.
ઉસકે હાથોં ઉમ્મીદ હે કે હમેંબી ઇસ આફતસે નગત મિલ
જાયગી. આપ ઇસ્કે સામને મુઅજિરતકરો ઝોર ઇસકી ખુશામદ
કરો કે હમારી બેકસીમેં કામ આય. ”

ઇસકે જવાબમેં પેહલેતો અઝરા શર્મિ-દગીકે સાથ
ખામોશ રહી ફિર અપની દિલકશ ઝોર શીરીન આવાજસે બોલીઃ—
“ જો ખુદ બેકસ હેં વો ઝોર કિસીકે કયા કામ આ સકતે હેં. હુઆ
કરો કે ખુદા ઇનકી બેકસીપર રહેમ કરે કે હમ સખકી નગત
ઇન્હીપર મુતલમિર હે. ”

ઇસ જવાબને મનસૂરકો ઈસ બાતકા ચકીન દિલાયાકે ઉસકે દિલી જઝબાત બેઅસર નહીં રહે ઓર ઉસને ઝરા જુરઅતસે કામ લેકે કહા “અઝરા ! તુમ મુઝતરિય નહો. અગર મેરી જાન બાકીહે તો મળલ નહીં કે કાઠ તુમકો તિરછી નિગાહસેબી દેખ સકે. અગર્યે મેં કેદમેં હૂં, મેરે પાસ અસલહા નહીંહે, મગર દેખો મેરે હાથ પાઉ ખુલે હૂવેહે. ઇન હાથોંસે વો હમદદોં ઓર મહોબ્બત બે મુજહે તુમસે હે પૂરા કામ લેલેગી.”

અઝરા—(શર્મકે લેહજેમેં) “આપકે જયસે હમદદોંકા મેં કયુંકર ગવારા કરસકતીહૂં કે યું બે સોચે સમજહે ખુદ અપને હાથસે અપની જાન દેદે. આહા ! જબ આપકો હમારી મુસીબતકા અયસા મલાલ હેતો ઇન્સાફ કીજીયે કે આપકી મુસીબત હમારે દિલપર કયા સિતમ હાયગી.”

મનસૂર—(દિલમેં) “વાહ, જઝબે દિલ ઇસકા કેહતે હેં. મેરી મહોબ્બતને અપના અસર દિખા દીયા (ઝાહિરમેં) નહીં તુમ ઇસકા ખ્યાલ કરો કે ખુદાને મુજહે ઇસલીયે પેદા કીયા હે કે તુમસી પાકદામનોંકી દિમાયતમેં અપની જાન દેદૂં; લેકિન તુમ ઇસલીયે નહીંહો.”

અઝરા—“અઝાતો મેંકિસલીયે હૂં.”

મનસૂર—“સિફ ઇસલીયે કે અપને જાનિસારોંકા અપને દિલમેં જગે દો.” યે જુમ્લા કેહતે વક્ત મનસૂરકી આંખોંસે એક અયસી મોવસ્સર કેરીયત તુમાયાં હૂઘ જસને સાદાદિલ ઓર પાકદા-મન અઝરાકો ગેરત ઓર શર્મકે દરીયામેં ડિખોદીયા. અઝરા અપને દિલહી દિલમેં નિહાયત દરજે નાદિમથી ઓર બે પિછલે અલ્લાહ મનસૂરકી ઝબાનસે નિકલેથે હસે કિસીતહં જૂલતેહી ન થે.

વો અપને દિલસે ખૂદા હોહોકે ઓર બિગડ બિગડકે કેહ રહીથી
 “કમઅખત ! તુને બદનામ કીયાના ! મેં યે નહીં જાનતીથી કે મેરા
 જાઝબા ધતના સચ્ચા હોગા. આહ ! ઇસસે ક્યાદા ક્યા હોગા કે
 જમા અતકે સવાબસે ખુદ અપને આપ મેહરમ રહી ઓર અપને
 ખયમેમેં છુપી બેઠી રહી કે કહીં સામના ન હોગાય. અબ આજ
 અય દિલ ! વો તુસે તુ ચાહતાહેં મેરી આંખોકે સામને ખડાહે.
 સિદ્દાખડાહી નહીં અપને અદ્વાજસે ઝાહિર કર રહાહે કે તેરી
 ઉલ્લત ઓર તેરી કશિશકા જાદુ ઇસપરબી ચલગયા. કિસમત
 તુ કયું મેરી દુશ્મન હૂઘહે ? ક્યા ઇસ કેદસે મેં બદનામ ઓર
 રસ્વા હોકે નિકાલૂંગી ? મગર આહ ! યહાંસે નજત હી કયું મિલને
 લગી ? હમારી મહોખત ઓર હમારી મુસીબત દોનોકા એક
 સાથહી ફેસલા હોગા.” અઝરા ઇન્હી ખયાલાતમેં થી. મનસૂરબી
 ઉસકી સૂરતકા ઇસદજે શેદાયા ઓર ઉસકી અદાએનિ ઉસપર
 ઇસદજે અસર કીયાયા કે નકશ હેરત બના ખડાયા. વો નયા
 ઉસકી તરવીરથી ઓર દોનોકે દિલ ગોયા ઇસ આલમે સુફતમેં રાઝો-
 નયાઝકી ખાતેં કર રહેથે ઓર ઇશ્કકે અસરકા ખર્કો ટેન્કોફેન
 દોનોકે કાનોમેં લગા હુવાયા, ઇસ ઇશ્કકી નઇ રાઝદાર લયલા
 આલમે હેરતમેં થી ઉસકી મુતલબપર આંખેં કબી મનસૂરકી તરફ
 મુતવજજેહ હોતીથી ઓર કબી અઝરાકે ચેહેરેપર જાતીથી જો
 ખાવજૂદ આલમે ખુદરહતગીકે ખારખાર ઉસકે દામનમેં છુપનેકી
 કશિશ કરતીથી. નરલે અનૂસારકે દીગર કેદી જો ઇસ ખયમે
 મેથે વો અપની મુસીબતોકે ખયાલસે સર જહુકાએ બેઠેથે ઓર
 કિસીકા કિસીકી ખબર નથી. નાગહાં ખયમેમેં ચંદ રાજપૂત જવાન
 આય ઓર ચારોં તરફ દેખકે શિર બાહિર ચલે ગએ. જનકે

નતેહો શાહઝાદી મોહના ઉન કેદીયોંકે ખયમેમેં દાખિલ હુધ.

પ્યારી મોહનાકી વઝઅ ઓર સૂરત અયસી નથી કે કિસી શખ્સકે કુરીઅ જાકે વો ખડી હોજતી ઓર વો શખ્સ ઉસ હેરતસે ન દેખને લગતા. આહ ! કિસકી મળવથી કે મોહનાકી ઉઠતી જવાની, દિલરૂઆ સૂરત, દિલદોઝ નઝર ઓર આલમફરેઅ હુસ્નો જમાલકો દેખતા ઓર વકફે હેરત ન હોજતા. ખુસ્સન ઉસ મોકેએપર જઅકે માઅશુકાના પ્યારે પ્યારે હાથ પાઉં, સિપાહી-યાના તેવરોંને ક્યામતકા ખાંકપન પેદા કર દીયાથા. ખાલોંકા જૂઝા બંધાયા ઓર શહઝાદગીકી અલામતકે તોર પર પેશાનીકે ઉપર એક સોનેકા મુરસ્સઅ ઝેવર થા જીસપર કલગી લગીથી. એક ચુસ્ત દુરતી બદનમેંથી ઓર રેશમી સાડી જીસપર તિલાઇ કામ બનાયા અપની ખુશનુમા શિકનોંસે ઉસ ઉભારકો ખુપા રહીથી જો દોલતે હુસ્નકે સાથ ઈખ્તિદાએ શખ્સાબ કોબી આલમ આસ્કારા કીયે દેતાથા. સાડીકે ઉપર કમરમેં સોનેકી મુરસ્સઅ ડાખ થી ઓર ઉસમેં એક નિહાયત નાજુક તલવાર લગી હુધથી જો જાંસિતાનીકે જોહર દિખાનેમેં ખુદ ઉસીકી તેગે અબ્જકે હમપાયા થી. ઉસકે નાજુક પાઉંપર કદીમ હિંદૂ સોસાયટીકે ઉસજા ઝુસ્મ કર રહેથે ઈસ્વીયે કે આહ ! બિરહના થે. ઈસ દિલરૂઆ અદાસે મોહના આકે ખડી હોગઇ લેકિન મનસૂર લયલા ઓર અઝરાકી મેહવીયત ઇસદર્જે બઢી હુધથી કે કિસીકો ઉસકા ખયાલ ન આયા ઓર તીનોં અપને હેરતઝા વઝવલોંમેં ઉસીતરફ ગરીક રહેરા. અહા ! ઇશકકા જાદુ કિસકદર સમ્યા ઓર મોવસ્સર હોતાહે. કદીમ હેરતઝદગાને ઇશકકા હોશમેં આના દરકિનાર યહાંયે ક્યામત હુધકે મોહના પરબી વોહી બેખુદી તારી હોગઇ ઓર ઇસ બેખુદીકે સીનકો એક ચોથે પરીજમાલ મેખ્મરને ઓરબી રોનક દેદી.

મોહનાપર જળ થે આલમ દેરતક તારી રહા તો ઉન રાજપૂત અક્ષરેમેંસે ને ઉસકે હમરાહ આએથે એકને આગે બઢકે કહા “શાહઝાદી સાહબ ! અગર ઇસ ખંચમેકે કેદીયોંકો આપ મુલાહિઝા કરમા ચુકી હોતો દૂસરે ખંચમેમેં તશરીફ લેચલીયે.”

મોહના—(અપની બે ખુદીસે ચોંકકર) “આહ ! નહીં, હાં મુઝે અબીધન લોગોંસે કુછ ખાતેં કરનાહેં તુમ ઇન લોગોંકી ઝખાનમેં ગુફતગૂ કરસકતે હો ? કયું કે ખિલાવાસ્તા મેં ઉનસે ગુફતગૂ નહીં કર સકતી.”

અક્ષર—“યે લોગ આપકી ગુફતગૂ કર સકતે હેં કયું કે યે મેહમૂદકે હમરાહી નહીં હેં. બઢકે યે વો લોગ હેં ને કદીમસે મુઢકે સિધમેં સુકૂનત પઝીર હેં ઓર એક ઝમાનએ દરાઝકે કયામને ઉંહેં યહાંકે રસૂમ ઓર યહાંકી ઝખાનસે અખૂખી વાકિફ કર દીયા હે.”

મોહના—“હાં, તો મેં ખુદ ઉનસે ખાતેં કરંગી.”

ઇસ તકરીરને ખાકી ખુદરફતગાને ઇશકકોબી ચોંકા દીયા. પેહેલેતો લયલાકી નઝર મોહના ઓર ઉસકે હમરાહીયોંપર પડી ઓર લયલાને ફેરન અઝરાકો હાથસે ઠોકા દેકે ચોંકા દીયા. અઝરાને પેહલે ધઅરાકે ઉન રાજપૂતોંકો દેખાં ઓર ફિર યકઅયક ખાફઝહા હોકે લયલાકે પીછે બદન સમેટ કે બેઠ ગઇ ઓર સરઝુકા લીયા. અઝરાકી ઇસ હરકતને મનસૂરકો અરહમીકે સાથ હોશીયાર કીયા ઇસને ફેરન ગરદન ફેરકે દેખા ઓર દેખતેહી ગઝબઆલૂહા હોકે ફિરા ઓર આહતા થા કે એક રાજપૂતકો ને સખકે આગે ખડાથા બઢકે થપ્પડ મારે કે શાહઝાદી મોહનાપર નઝર જા પડી ઓર દોખારા મુતહદયર હોનેકે સાથહી ઠઠક કર ખડા હો ગયા. મનસૂરકી યે બહાદુરાના કુરતી ઓર યે હેરત મોહનાપર ઓર અસર

કરગઈ ઓર વો અપને દિલ્લી દિલ્લમેં કિસી બેઇખતયારીકે શોકકા મઝા લેકે બોલી “ સાહબ ! આપકી કોમકી શુખઅત ઓર ખુસસન આપકી ઝાતી જુરઅતને મુજહે આપકા કદ્રદાં બના દીયા હે, બરાહે ઇનાયત બતાઇયે કે આપ કોન હેં ઓર આપકા નામ ક્યા હે ?”.

યે જુમ્હે સુનકે મનસૂર હેરત વ ઇસ્નેઅમઅકે સાથ શાહઝાદી મોહનાકી સૂરત દેખને લગા. મોહનાને કુછ દેર જવાબકા ઇન્તિઝાર કરનેકે બાઅદ પૂછા “ કયું સાહબ ! આપકો અપના નામ બતાનેમેં કુછ ઉજ્જ હે ?”. અમ હમારા નવજવાન ઓર મુતહઇયર હોગયા ઓર ઉસને ઇશ્વારેસે બતાયા કે મેં અપકી શુદ્ધતૂ નહીં સમઝ સકતા લેકિન કબ્લ ઇસકે કે મોહના કોઇ ઓર જુમ્ઝા ઝખાનસે નિકાલે લયલાને શાહઝાદીકી તર્ફ મુતવજજેહ હોકે કહા “ યે ઇસ સરઝમીન પર નયે આએ હેં ઇસ વજહસે આપકી બાતેં નહીં સમઝ સકતે. આપ મુતમઇન રહીયે મેં સમઝાએ દેતી હું.” યે કેહકે લયલાને મનસૂરકો બતાયા કે “ તુમ્હારા નામ ઓર હાલ પૂછતી હે.”

શાહઝાદી મોહનાને લયલાકા શુક્રીયા બદા ડ્રાયા ઓર ઉસીકો મુતવરિસત કરાર દેકે બહાદુર નવજવાન મનસૂરસે બાતેં કરને લગી.”

મનસૂર—“ મેરા નામતો મનસૂર હે ઓર હાલ ક્યા ? મુસલમાન જંગઆઝમાઉકી ફોજકા એક સિપાહી હું.”

મોહના—“ આપકી નવજવાની ઓર ઇસ નવ ઉમરી પર આપકી શુખઅતકા ખયાલ કરકે મેં હેરતમેં આ જાતી હું.”

મનસુર—“આપની તો નવજવાન હેં ? ઓર આપકી વઝાએ મંચલૂમ હોતાહે કે આપ બહાદુર બી હેં.” ઇસ જવાબને શાહઝાદી મોહનાઝા કિસી કદર શર્મિદા કર દીયા, મગર ઝખર-દસ્તીયોસે ચેહેરે પર ઇસ્તિકલાલકે આસાર કાયમ કરકે ફિર બોલી “નહીં, મેનેતો આપકી શુબ્બઅત ઓર જવાંમદીંકા સમાં અપની આંખોંસે દેખાહે ઓર ઉસ અન્નને મુજહે અયમા મુસ્તાક બનાદીયા કે આપસે મિલને આઈ હૂં.”

મનસુર—“મેં કયા ચીઝ હૂં ? જીતને લોગ મેરે સાથ અસીર હેં ઉનમેંસે હરશઅસ મુજહસે ઝયાદા શુબ્બઅ ઓર બહાદુર હેં ઓર અબતો હમ સબ બિલકુલ બોદે હેં કયુંકે જબ આપકે હાથમેં ગિરફતાર હોગએ તો બહાદુરી કયસી ઓર શુબ્બઅત કયસી ?”

મોહના—“ઇસસે કયા હોતાહે ? શેહસવારહી ગિરતા હે ઓર પેરનેવાલાહી કુબતા હે તઅરીફ ઇસ બાતકી હે કે આપને અપના પૂરા બંહર દિખાદીયા. ઇતને બડે સેલામે અઝીમમેં હોશ વહવાસ બળ રેહના દુશ્વાર હોતાહે ન કે વો બહાદુરી ને આપસે ઝાહિર હૂધ.”

મનસુર—“મેં કુછ આપસેબી દરિયાફત કરના ચાહતા હૂં. ઇબ્બજત હોતો પૂછું.”

મોહના—“પૂછીયે, મેં ખુશીસે જવાબ દૂંગી.”

મનસુર—“આપ દોન હેં ઓર યે લશ્કર કિસ્કા હે ? હમ લોગોંસે કયું મુઝાહમત ડોગધ. લાલોંકે હમારે સાથીઓંમેંસે કિસીકા મેહમૂદસે તઅલ્લૂક નહીં. યે સબ લોગ ખુદ અપની જાન છુપાતે ફિરતેથે.”

મોહના દિલમેં સોચને લગી કે કયા જવાબ દૂં ઓર ઇસ ફિક્રમેં ઉસને અપની ગરદન ઝુકાધીથી કે એક રાજપૂત અફસર

ਮੇਲ ਭੇਜਾ “ਹਮਜੋਗ ਮਹਾਰਾਜ ਅਯਮੇਰਏ ਜਾਨਿਸਾਰ ਹੋਂ ਐਰ ਉਨ੍ਹੀਓ
 ਫੁਕਮਸੇ ਆਏ ਹੋਂ ਐਰ ਭੁਨਸੇ ਤੁਮ ਆਏਂ ਕਰ ਰਹੇਏ। ਧੇ ਹਮਾਰੀ
 ਸਰਤਾਜ ਐਰ ਹਮਾਰੇ ਰਾਜਾਈ ਲਾਯਕ ਐਰ ਅਛਾਦੁਰ ਸਾਹਜਾਈ
 ਮੋਹਨਾ ਹੈ”.

ਮੋਹਨਾ—“ਆਹ ! ਤੁਮਨੇ ਕਧੁਂ ਅਤਾਈਧਾ ? ਮੇਂ ਯੁਧਾਯਨੇ
 ਕਿਸ ਫ਼ਿਕਮੇਂਧੀ ਐਰ ਤੁਮਨੇ ਯੇਸੋਧੇ ਸਮਝੇ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਅਤਾਈਧਾ.
 ਐਰ ਅਧ ਅਧਰਦਾਰ, ਯੇ ਮੇਰੀ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇਓ ਕੋਓ ਲਫ਼ਜ਼ ਅਧਾਨਸੇ
 ਨ ਨਿਕਾਲਨਾ.”

ਸਾਹਜਾਈ ਮੋਹਨਾਕਾ ਨਾਮ ਐਰ ਹਾਲ ਸੁਨਕੇ ਲਯਲਾ ਐਰ
 ਮਨਸਰ ਦੋਨਾਂ ਮੁਤਫ਼ਖ਼ਿਰਸਾ ਹੋਗਏ ਐਰ ਮਨਸਰ ਮੁਕਤਰਿਆਨਾ ਲੇਖ-
 ਜੇਮੇਂ ਫੇਲਨੇ ਲਗਾ “ਆਪ ਸਾਹਜਾਈ ਹੋਂ ? ਹਮ ਆਖ਼ਨਏਓ ਪਾਸ
 ਆਨੇਕੀ ਕਧੁਂ ਤਕਲੀਫ਼ ਗਵਾਰਾ ਧੀ ?”.

ਮੋਹਨਾ—“ਅਵਲਤੋ ਆਪਕੀ ਯੁਗਤਯਤਨੇ ਮੁਝੇ ਆਪਸੇ
 ਮਿਲਨੇਕਾ ਸ਼ਾਫ਼ ਦਿਲਾਧਾ. ਦੂਸਰੇ ਅਧ ਆਪਕੇ ਯੁਧਕ ਐਰ ਆਪਕੀ
 ਲਾਜ਼ਤ ਐਰ ਨੇਝ ਸੁਰਤਨੇ ਆਪਕਾ ਹਮਦਰਦ ਅਨਾਈਧਾ ਹੈ. ਮੇਂ ਆਪਸੇ
 ਐਫ਼ ਅਖ਼ਤੀ ਦਰ-ਯਵਾਸਤ ਕਝੰਗੀ ਮਗਰ ਪੇਲਵੇ ਮੁਝੇ ਧੇ ਅਤਾ ਈਭਏਓ
 (ਅਝਰਾਧੀ ਤਰਫ਼ ਖ਼ਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ) ਧੋ ‘ਕਾਨ ਹੋਂ ਭੁਨਕੇ ਮਿਯਾਯਮੇਂ ਫੁਨਿਧਾ
 ਕਰਸੇ ਅਧਾਫ਼ਾ ਸ਼ਰਮ ਹੈ ? ਆਪਿਰ ਧੋ ਓਧਰ ਫ਼ਰੀ ਕਧੁਂ ਜਾਤੀ ਹੋਂ ?
 ਅਪਨਾ ਮੁੰਛ ਕਧੁਂ ਯੁਧਾਯੇ ਲੇਤੀ ਹੋਂ ?”.

ਖ਼ਸਕੇ ਜਵਾਬਮੇਂ ਮਨਸਰ ਤੋ ਕੁਝ ਮੁਤਫ਼ਖ਼ਿਰਸਾ ਹੋਗਧਾ, ਮਗਰ
 ਲਯਲਾ ਫ਼ੈਰਨ ਫੇਲਨੇ ਲਗੀ “ਸਾਹਜਾਈ ਸਾਫ਼ ! ਹਮ ਮੁਸਲਮਾਨੇਮੇਂ
 ਧੇ ਰਸਮ ਹੈ ਫ਼ੇ ਐਰਤੇ ਨਾਮੇਲਰਮ ਧਾਯਾਨੀ ਐਰਮਦਫ਼ੇ ਸਾਮਨੇ ਨਹੀਂ
 ਆਤੀ ਹੈ ਐਰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪਰਦੇਮੇਂ ਯੁਧੀ ਯੇਧੀ ਰੇਦਤੀ ਹੈ. ਧੇ ਯੀਧਾਰੀ

મેરી બેહેન હેં. ઇન્હોને જિન્દગીભર કિસી મર્દકા સામના નહીં
કીયા આપકે સાથે જો સરદાર હેં ઉનકી વજહસે શર્મ આતી હે
ઓર અપના મૂંઢ છુપાએ લેતી હેં.”

મોહના—“ મુઝે ઇસકા હાલ બિલ્કુલ નહીં મઅલૂમ થા
વર્તા, મેં તનહા આતી ઓર ઇન લોગોંમેંસે કિસીકા અપને સાથ
ન લાતી ઇસલીયે કે આપકી તોહીન ઓર બેઇઝઝતી મુજહે હર-
ગિઝ નહીં મંજૂરહે.” અપને હમરાહીયોંકી તરફ મુતવજ્જહે હોકર
“ અચ્છા, અમ તુમ લોગ બાહિર જાકર ઠેહરો; મેં અબી આતી હૂં.”

સમ અફસરાને ફોજ યે સુનકે અયમેસે નિકલ ગએ.

મોહના—“ બસ, અબતો કોઈ બાત આપકે મિઝાજકે
ખિલાફ નહીં હે ? ”.

મનસૂર—“ નહીં આપકી ઇનાયતોંસે હમ સમ શુકયુઝાર
હેં. આપકે શરીફના બરતાવને મુજહે આપકા મમનૂને એહસાન
બનાયા હે, શાયદ દુનિયામેં ઓર કોઈ અપને દુસ્મનોંકે સાથ
અયસા બરતાવ ન કરેગા જેસા કે આપને હમ લોગોંકે સાથ કીયા.”

મોહના—(લયલાસે) “ મગર મુજહે તઅબ્જુઅ હેકે તુમ્હારી
બેહેન અબતક ઉસીતર્ફ તુમ્હારી આડમેં છુપી હુઇ હેં. મેરી
તર્ફસે ઉન્હેં ઇત્મીનાન દિલાવ ઓર કહો કે મુજહે અપની બેહેન
સમજહેં ઓર અપની સરત દિખાએ.”

લયલા—(અઝરાસે) “ અઝરા ! દર હકીકત યે કબજુહકી હે.
ખુદને ઇસ હિંદૂ શાહઝાદીકા તુમ્હારા હમદર્દ બનાદીયા હે. હમ
સખકા ચેલી ફર્જ હેકે ઉસકી દિલશિકતી ન કરે.” ઇતના કેહકે
લયલાને અઝરાકા હાથ ખીંચકે સામને ખડા કરદીયા મગર

હમારે નવજવાન મનુસૂરકી વજહસે અઝરાકો કિસીતહ સર ઉદાને
 યા ચાર આંખે કરનેકી જુરઅત ન હોતીથી. મોહનાને અખ
 અઝરાકી સૂરત દેખી તો હેરતઝદા હોગઈ કે ખુદાને ઇસકી
 સૂરતમેં કેસી ખૂબી પેદા કીહે ઓર ઇસકે હુસ્નો જમાલસે કિસ
 દરજેકી દિલકશી ઝાહિર હોતી હે. લેકિન અસ્લમેં યે અમ્ર નવજ-
 વાન મનુસૂર પર ઝયાદા અસર કર ગયાથા વો અવ્વલતો શાહઝાદી
 મોહનાકા એહસાનમંદ થાકે ઉસકી બદોલત ખારી અઝરાકી
 ઝિયારત કરસકા, દુસરે અઝરાકે સેહેરઅસર હુસ્નો જમાલને
 ઉસે દીવાના ઓર મદહોશ બનાકે ખડા કર દીયાથા. મોહનાને થોડી
 દેરતક તઅમ્મુલ કીયા ઓર અઝરાકે હુસ્નો જમાલકો દેખદેખકે
 ગોર કરતી રહી ઉસકે બઅદ નવજવાન મનુસૂરકી તરફ મુતવજજેહ
 હુમ્મ ઓર કેહતે લગી “અખમેં આપસે એક અમ્રકી આરઝુમંદ હૂં
 ઓર ઉમ્મીદ હે કે આપ કુબૂલ બી ફરમાએંગે.”

મનુસૂર—“ફરમાધયે.”

મોહના—“ચાહતી હું કે આપ મેરી દઅવત કુબૂલ ફર-
 માએં, ઓર કોઝ નહીં સિફ આપ તીન સાહબ.” ઇસ દરખાસ્તને
 મનુસૂરકો કિસી કદર સુસ્ત કર દીયા કયું કે ઉસકદીમ ઝમાનેકે
 મુસલમાન હિંદુઓકા ખાના નહીં ખાતે થે ઓર અગર કોઈ ઇસ
 અમ્રકા મુરતકિય હોતા તો હર તરફસે ઉસપર મઝહબી ઇલ્જામ
 કાયમ કીયા જતાથા લેકિન મુરવ્વતને ઉસકી ઝખ્યાનસે સિફ ઇન્કાર
 ન નિકલને દીયા ઓર કેહને લગા “અચ્છા, લયલા ઓર અઝરા
 સે દરિયાફત કીજીયે અગર યે મંજૂર કરેંગી તો મુઝેબી મંજૂર હે.”

મોહના—(લયલાસે) આપકી બેહેન કયા મેરી મેઝખ્યાનીકા
 ન કુબૂલ કરેંગી ? ”

લયલા—“ નહીં, હમેં ઇન્કાર નહી મગર કયા આપ હમારે સાથ બેઠકે ખાના ખા સકેંગી ? ”.

મોહના—“ આહ ! એ મુમ્કિન નહીં, (કુછ સોચકે) હાં મુમ્કિન હે મગર અભી નહીં. અગર મેં અવસા કરેં તો બેધરમ હો જાઉં ઓર મેરી ઝાતકા કોઇ આદમી મેરે સાથ ન ખાય. તુમકો હિંદુ ધરમકી રસ્તે ન માઅલુમ હોંગી. મેં તો ઇસ્કો મંજૂર કર લેતી, મગર અભી મુનાસિઅ નહીં હે. આપ અપને ચંદ ઓર લોગ લે લીજીયે જન ખુદ આપકો દાઅવતકા સામાન કરેંગે ઓર આપકે લીયે ખાના પકવાએંગે.”

મનસૂર—“ શાહઝાદી સાહબ ! ઇસકી જુરઅતકી કયાહે કે હમસે ઝલીલ કેદીયોંકે લીયે ઇતની તકલીફ ગવારા ફરમાઇયે. મહેર-ખાની ઓર લુત્ફકે વો કલેમાતહી કાફી હેં જીન્હોને હમેં આપકા મમનૂને એહસાન ખનાલીયા.”

મોહના—નહીં મેરી દાઅવતતો આપકો મંજૂર કરના હોગી, આપ અપની કામકે શરીફ ઓર મુઅઝિઝ લોગ હેં. અગર આપકે સાથ ઇસ ઇઝઝતકા મુલુક ન કીયા જાય જીસકે આપ મુસ્તહિક હેં તો દુનિયા હમ લોગોંકો કજબુલક નાકદશનામ અહેકે ઝાલિમ કહેગી. ”

મનસૂર—અચ્છા, મુજહે, મંજૂર હેં ઓર ગાલિખન લયલા કોભી મંજૂર હોગા, મગર મેં નહીં જાનતા કે અઝરાનેબી દિલસે મંજૂર કીયા યા નહીં, આપ ઇનસે દરિયાફત કર લીજીયે.”

એ સુનકે ઇસ મર્તબા મોહનાને ઇતની ઓર જુરઅતકી કે અહેકે અઝરાકે જુકે હૂવે સરપર હાથ રખ્યા ફિર દસરે

હાથસે ઉસકો હુડડી પકડકે દિલદહીકે લેહજમેં કહા “ખેહેન! હાં મેં તુમકા ખેહેનહી, કહૂંગી; મેરી મેઝબાની કુચુલ કરકે મુઝે મશ્કૂર કરો.”

અઝરા—“મુજહેબી ઇન્કાર નહીં, મગર મેરે દિલમેં ખોદ સમાયા હવાહે. ડરતી હું કે દોસ્તીકે પરદેમેં મુઝસે દુશ્મની ન ડાળાય. બે ઇઝઝતીકા ખયાલ ઓર બે અસ્મતીકા ખોદ કિસી વક્ત મેરે દિલસે નહીં નિકલતા.”

મોહના—“નહીં, નહીં, તુમ ઝરા ખોદ ન કરો. મેં છત્તીનાન દિલાતી હું. મેરી બાતકા યકીન માનો. હિંદુ ફ્રાજમેં કિસીકી છતની મળાલ નહીં કે મેરે હુકમસે સરતાખી કરસકે. બસ અબતો કોઈ ખોદ નહીં? આપ તીનો સાહબ ચલેં ઓર ચલકર ખાસ મેરે કમરેમેં આરામસે રહેં.

મન્સૂર—“મગર યે કયુંકર મુશ્કિન હે કે હમતો આરામસે શય બસર કરેં ઓર હમારે યે સય બહાદુર સિપાહી જનમેં અકસર હમસે ઝયાદા ઇઝઝત રખતે હેં ચુંહી મુસીબત ઓર ગમમેં રાત કાટેં? જખતક સય મુસલમાનોંકી રાહતકા સામાન નહોગા ઉસ વક્તતક ખુશી હમપર હરામ હે.”

મોહના—“મેં સબકી દાઅવત કહેંગી ઓર સબકી રાહતકા સામાન બી કરહૂંગી; મગર આપ મેરે સાથ મેરે ખયમેમેં ચલેં ઉન લોગોંક લીયે ઇલાહેદા ઈન્તેઝામ કરદીયા બનયગા.”

મન્સૂરને યે જુમ્હા મુનકે પાકનફસ ઓર ફર્ધયાઝદિલ શાહઝાદી મોહતકો હયરત ઓર ઇસ્તેઅજબકી નિગાહસે દેખા ઓર આંખોંહી આંખોમેં શુદ્ધીયા અદા કીયા.

મોહના—“અખતો આપકો કુછ ઉઝ નહીં હે ? મેરી દર-
ખાસ્ત મંઝુર હુઈ ?”

લયલા—“સાહબ ! કિસ ઝખાનસે ઓર કિસ દિવસે આપકો
ઈનાયત ઓર મહેરબાનીકા શુક હમ અદા કરેં અબ્બ હમેં કોસી
ખાતમેં ઉઝ નહીં હે.”

યે સુનકે મોહનાને બઢકે અઝરાકા હાથ પકડ લીયા ઓર
કેહને લગી “ખેહેન ! અબ્બ ન ઘખરાવ ચલો, મેરે સાથ ચલો; મે
તુમ્હારી મેઝખાન હું ઓર તુમ મઝે અપને હમરાહીયોકે મેરી
મેહમાન હો.”

અઝરા ઓર લયલા દોનોને નકાબ મૂંઢપર ડાલી ઓર
મઝે નજવાન મનસૂરકે શાહઝાદી મોહનાકે સાથ ખયમેસે નિઝતકે
ચલી ગઈ.

આઠવાં ખાખ.

રંગ મેં ભંગ.

હસતઈ આરમાનકી બહાર તારોસે હોતી હે. સેહને ચમન-
કો નાઝુક ઓર ખુશરંગ ફૂલ રોનક દેતે હેં ઉસીતઈ હમારે નાવિ-
લકી રોનક અઝરા ઓર મોહનાસે હે. દોનોં આગે હુસ્નકે નવ
શગુફતા ફૂલહેં, મગર ઈન દોનોંમેંસે હરએકમેં એક ખાસ કેરી-
યત હે જે દોનોંકે હુસ્નકો જુદા કરનેકે સાથ એક ખાસ આલમ
ફરેખી ઓર દિલરખાઇકા નમૂના દિખાતી હે. મોહનાને શાહી મેહ-

લોમેં પરવરિશ પાછહે, ઉરકે હુસ્ન ઓર ઉરકી અદાઓંત્રી શેહરત દુરદુરતક પહોંચી હે. ઉસકી ઝિયારતકે પ્યારઝુમંદ ઓર ઉરકે રૂપેએબાકે દીવાને હિંદોરતાનકે હરકોનેમેં મોજૂદ હેં. સિત-મકશોધી બેકરારીયોને ખુદ ઉસે બતાદીયા હેકે ઉસકા હુસ્ન કિસ કદર કરિશમાબેઝ હે ઓર ઇસી વજહસે વો અપને હુસ્નકી ખુદબી કદ્રદાં હે. નાઝપરવરદુંધી ઓર બેકરાર આરઝુમંદોકી નાઝબરદારીને હિસે એક દલતક ખુદ અપના દીવાના બનાદીયા હે. ઉસકી નિગાહ-બાઝીમેં સિર્ફ પેદાયશી ઓર કુદરતી નશાનાબાઝી નહીં હે બલકે વો અપની અદાઓં ઓર તીખી ચિતવનોંસે તીરે નઝરકા ઓર કારી ઓર જગરદોઝ બનાનેકી મુસ્તાક હે. ઝમાનેને ઉસે બતાદીયા હેકે હર મોકાઅ ઓર હર મેહેલમેં ઉરકે મુતમન્નિ મોજૂદ હેં. ઈન્હી અસબાબને ઉસે નાઝ ફરોશીકાબી નિહાયત ઉમદા સબક દેદીયાહે. હમારે નાઝરીનને દેખાહોગા કે બહાદુર ઓર લાયક વઝીરઝાદા જયરામ ઉસકી ઝુલ્ફે ગિરેહગીરકા અસીર હે. ઇસકે દિલપર કાબુ પાનેકી વો હમેશા કોશિશ કરતા રેહતા હે, મગર મોહના ઉસે મજકે નાઝ દિખા રહીહે ઓર કિસીતર્ફ ઉસકી આરઝુ પૂરી નહીં હોને દેતી.

અખિલાય ઇસ્કે અઝરા એક બોલી લડકી હે, વો હસીન હે મગર આલ! ખુદ ઉરકા નહીં માઅલૂમ કે મેં હસીન છું. ઉસકી આંખેં તીરે દિલદોઝકા કામ દેતી હેં, ઉરકી ઝુલ્ફેં ખુદફરામોશોધી અદાઓંમે દિલોંકા અપને પેચો તાબમેં ઉલઝા લેતી હેં, મગર વો નહીં જાનતી કે મેરે હુસ્નસે દરપરદા અયસે ઝુલ્મ ઝાહિર હોતે હેં. અલીતક ઉસે ચેલી નહીં માઅલૂમકે હુસ્ન કયા ચીઝ હે ઓર દિલકા રૂપે એબાસે કયા તઅલ્લુક હોતા. ઉન-સેહરાઓંમેં ઉસને પરવરિશ

પાઈ જ્યાં રેગસ્તાનકી ગર્મ બૂખલ કિસી દિલમેં માઅશકાના સદ્મહેદરી પેદાહી નહીં હોને દેતીથી, જ્યાં દિલી ઇમંગોં ઓર ખયાલી ગેશોં-કે દરીયાએ અટકડી લેહરેં અપને સાથ લેગકે સમંદરમેં ફેંક-આતી થીં. ખારસ્તાન ઉસકે લીયે ગોયા ફૂલોંકા બિછોનાથા ગે નાઝુક પાઉકે સાથ વેહી સુલૂક કરતાથા ગે ઉસ્કી નિગાહેનાઝ દિલે ઉસ્શા-કકે સાથ કરતીથી. દામને કોહ ઓર મુખતલિષ નશેમનોમેં વાકેઅ હોનેવાલે તાલાખ ઓર આઅશાર ઉસકે આખનાથે જનમેં શાયદ કબી ઝુકકે વો અપને રૂખેઝેઆકી અકસી તસ્વીર દેખ લેતી, કેકિન ઉસપર યે સિતમ થા કે મોજેં સૂરતકો કુછ અયસા અદલકે દિખાતીથીં કે જખકબી ઉસે અપને જમાલે જહાંઆરાકે દેખનેકી નોખત આઈ હોગી શાયદ અપની તરફસે ખુદ અપના દિલ હટગયા હોગા. ખુલાસા યેકે ઉસકી નઝરમેં હુસ્નો ઇશક દોનોં બેઅસ્લ ઓર વેહમી ચીઝેથીં. ઉન દોનોંકી અસલીયત ઇસે ઝુર્ર મઅલૂમ હોજતી મગર આહ ! ઉસને કબી અપની સૂરતબીતો અચ્છીતહ જી ભરકે નહીં દેખી.

યે દોનોં દિલશ્યા ઓર નાઝનીન લડકીયાં જનમેંસે એક ખુદપરસ્ત ઓર એક ખુદફરામોશ હે તકદીરકે ઇનકલાખસે એક જગે જમ્મ હોગઇ હે. મોહનાકો અગર્યે અપને હુસ્નો જમાલપર બહોત કુછ દાઅવા થા મગર અઝરાકે બોલેપન ઓર સાદગીને અયસા મેહવ ઓર અઝખુદ રક્તા કરદીયા હેકે અપની ખુદ-પરસ્તી બૂલકર ઉસકે નાઝો અંદાઝકી દીવાની હુછ જતી હે. અઝરા કે સાથ લયલા ઓર બહાદુર નવજવાન મનસૂર બી મોહના કે મેહમાન હે. મોહના ધડી ધડી અઝરાકી દિલદેહો કરતી હે ઓર ઉસકે નાઝુક દિલકો મોજૂદા સદમાતસે બચાનેકે લીયે તહ તહકી

કોશિશોં કર રહીહે, લેકિન ઉસ ખુલુસકી સોહખતમેં સિફં યેહી દિલચસ્પી નહીંહે કે અઝરાકા ગમ ગલત કીયા જતાહે બલ્કે જ્યાદા હેરતઅંગેઝ યે ખાત હે કે કબી અસ્નાએ સોહખતમેં દોદો ખાતેં મોહના ઓર મનસૂરમેં હો જતીહેં, વો બહોતહી જ્યાદા કાબિલે ગોર હોનેકે અલખત્તા મુખતલિફ પેહલુ લીએ હોતી હેં. એન ઉસવકત જખંકે મોહના અઝરાકે આગે મઅઝિરતકે સાથ અપના અફસોસ ઝાહિર કરકરકે કેહરહીથી કે “ મુઝે નદામત હે કે મેરી ફોજને આપકે લોગોંપર અયસા જુલ્મ કીયા. આપ લોગોંસે મુકામિલા કરનાહી જુલ્મ થા, આપકે મદોંમેંસે કોઇ હમારા દુશ્મન બીતો નથા ? ”.

મનસૂર—(ખાત કાટકર) “ કયું, થા કયું નહી ? ”.

મોહના—(હયરતસે) “ વોહ કોન હેં ? ”.

મનસૂર—(અપની તરફ ઇશારા કરકે) “ યેહી ગુનેહગાર જો આપકે સામને બેઠા હે. આપ કયા નહીં જાનતી કે મેં સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજકા એક અફસર હું ? ”.

મોહના—(તઅન્જુબકે લેફજમે) “ તુમ મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજકે અફસર હો ? (ચેહરાઝર્દહો જતા હે) ખુદા કરે યે જુટ હો. કયા હકીકતમેં તુમ ઉસકે હમરાહીમેં હો ? નહીં કેહદોમેં મેહમૂદકા મરાહી નહીહું. અઅજ તો ફિર આપ ઇન લોગોંમેં કયુંકર આય ? ”

મનસૂર—“ શાહઝાદી સાહેબ ! મેરી દાસ્તાન બહોત બડી હે. ઉસકે સુનનેમેં આપકા જ્યાદા વખત રાએગા હોગા. મેંબી યેહી ચાહતા હું કે ઇસવકત આપ મેરી અઝરાકી દિલદેહી કીયે જાઈયે.” યે કેહકર એક સન્નાટેમેં આ જતાહે.

મનસૂરકી ઝખાનસે યે જીમ્ના સુનકે અઝરા શર્મસે સર ઝુકા લેતી હે ઓર લયલાકી આડમેં છુપને લગતી હે, ધધિર ધસિ જીમ્નેને મોહનાકે દિલપર અયસા કુછ અસર કીયાકે વેા દેરતક એક સુકૂત ઓર તશવીશકે આલમમેં રહી. અસેંકે બ.અદ ઉસને સર ઉઠાકે મનસૂરસે કહા “મેરે દિલમેં ધસ વક્ત કુછ ઉલઝનસી હોરહી હે મુઝે બિલ્કુલ નહીં મ.અલૂમકે મેરે સિવા ધસિ સોહજતમેં ઓર લોગીંકે દિલમેં કયા હે, કુછ અયસી વહેમ દિલાનેવાલી ખાતેં હર-શ.ખસકી ઝખાનસે નિકલતી હેં કે મેં ધઅરા ખતીહું, કાશ્ચ મુઝે મ.અલૂમ હોતા કે આપકે દિલમેં કયા હે ઓર ધસિ બોલી શરીફ લડકી (અઝરાકી તરફ ઇશારા કરકે) કે દિલમેં કોન ખયાલાત નેશ માર રહે હેં”.

મનસૂર—“આપ વહેમ ન કીજીયે, અગર્યેમેં આપકે દુશ્મ-નોંકે ગિરોહમેં શામિલ હું મગર મેરે ખયાલાત અયસે ઝડીઝ નહીં હેં કે અપને મોહસિનોંકા એહસાન ન માનું; મેં ઝિંદગીલર આપકા એહસાનમંદ રહુંગા”.

મોહના—“આહ! ધસસે મેરે દિલકો તસદ્લી નહીં હોતી, અચ્છા આપ અપના હાલ ખતાબયે; શાયદ આપકી દારતાન સુનકે મેરે દિલકો ઇત્મીનાન હોખાય”.

મનસૂર—“આખિર આપ કિસ ખાતમેં ઇત્મીનાન ચાહતી હેં?”

મોહના—“નહીં, કુછ નહીં આપ અપના હાલ ખયાન કરમાબયે”.

મનસૂર—“મેં સુલ્તાન મેદમૂદ ગ.ઝનવીકી ફોજકા અફસર હું, થોડીસી ફોજકે સાથ બજારામકે ત.અ.કકુમમેં રવાના હૂયા થા ઇત્તિફાકન દુશ્મનોંકો પરખા કરકે ઉનકે પીછે ધસિ કદર ખદતા ચલા

ગયાકે ઉન ચંદ મંદર સિપાહીયોને મુજતમે અ હોકે મુઝે ગિર-
ફતાર કરલીયા ઓર સિંધ લીયે જતેથે, ઇત્તિફાકન રાસ્તેમેં યે લોગ
મિલ ગએ ને એક મુદતસે યહાં મુકીમ હેં ઓર ઇન્દી સેહરા-
ઓંમેં ઝિંદગી બસર કીયા કરતે હેં. ઉન્હોંને ઉન લોગોંકે હાથસે
નજત દિલવાઇ; જખસે ઇન્દીકે ગિરોહમેં થાકે આપકી ફેજને મેરે
સાથ ઇન બેકસોંકાબી ગિરફતાર કરલીયા.”

મોહના—“ અઝા, અબતો મેહમૂદકે પાસ જાનેકા ધરાઇ
નહીં હે ? ”.

મનસૂર—“ મેં અબ અપને બસમેં નહીં દૂં. મેરા જાના
ઓર ન જાના દોનોં આપકે ઇખ્તિયારમેં હેં.”

મોહના—[દિલમેં] “ કયુંકર પૂછું કે ઇસ શખ્સકે દિલકા
હાલ માઅલૂમ હો? મુઝે ખોદ હોકે યે સાદા મિઝાજ અઝરાકે
હુસ્નકા દીવાના ન હો. દેખો, અઝરાહીસે પૂછતી હું; ઉરકી બાતેસે
માઅલૂમ હોજાયગા કે મનસૂરકા ઉસસે કિસી કિસમકા તઅલ્લુક તો
નહીં હે? [અઆવાઝ] બેહેન અઝરા! મેં ઇન્હેં છોડદું કે યે
ફિર સુલ્તાન મેહમૂદકી ફેજમેં શામિલ હોજાએ? તુમ કહોગી તો
મેં છોડ દૂંગી.” અઝરાને કુછ ઇસકા જવાબ ન દીયા ઓર જખ
મુકર્રર સેકર્રર પૂજા ગયા તો નિગાહેં નીચી કરકે લયલાકી તરફ
બઢી ઓર ઉસકે કાનમેં શરમાઈ દૂઈ આવાઝસે કહા “ લયલા! તુમ
પૂછોકે ઇનકે સાથ મુજહેબી જાને દીજયેગા? મગર હાં, દેખો
અપની તરફસે પૂછના મેરા નામ ન આય.”

લયલા—“ ક્યા? અપની તરફસે પૂછું કે મુઝેબી જાને
દીજયેગા ? ”.

અ.ઝરા—“જ્યાં તુમકો ઇજ્જત મિલેગી તો તુમ્હારે સાથ
ખવાહ મ.ખવાહ મુજહેબી મિલહી જાયગી.”

યે સુનોકે લયલા અ.ઝરાકી સૂરત દેખને લગી ઓર કુછ
તવકકુદકે ખાઅદ મોહનાકી તર્ફ મુતવજ્જેહ હેદિ ખોલી “યે
હમારે મેહમાન યે ઓર મેહમાનીકી હાલતમે ઇન્હેનિ હમારે ખાન
દાનપર અયસે અયસે એહસાન કીયે કે ઇનસે જુદા હોનેકા દિલ
કિસી તર્ફ ગવારા નહીં કરતા. આપકા ખડા એહસાન હોતા આર
ઉનકે સાથ આપ હમ સખકાબી આઝાદ કરદેતી.”

મોહના—“મેં તુમસે નહીં પૂછતી હૂં. અ.ઝરા જો કેહદેંગી
ઉસપર અમલ કરેંગી.”

લયલા—“અ.ઝરાકીબી ચેહી મરઝી હે.”

ઇસ જવાબને મોહનાકો મુતરદિદ કરદીયા. ઉસને દેરકે ખાઅદ
ફિક્રકે દરીયાસે સર નિકાલા. મનસૂરકી સૂરત સરસે પાઉં તક
દેખતી કુછ દેર ઉસકે તેવર ઓર ઉસકે ખુશરેપર જોર કરતી રહી
ઉસ વક્ત મ.અલૂમ હોતાયા કે વો અપને દિલી જઝબાતકો નિહા-
યત જોશ વ ખરોશસે દબા રહીહે. આખિર ન રહા ગયા ઓર
મનસૂરકી તરફ દેખકે કેહને લગી “કયું સાહબ! આપ કયા ચાહતે
હેં? કયા આપકીબી ચેહી ખુશી હે?”

મનસૂર—“આપકે ખુદક વ મુરવ્વતને ઇસ દર્જે એહસાન-
મંદ બના દીયા હે કે અયસી ખાલિશ ખિલકુલ એહસાન ફરામોશી
હે મગર હમ લોગોકે હાલસે આપ ખુદ અંદાઝા કરસકતી હેં
કે હમેં રિહાઇકી કિસ્કદર તમન્ના હેં.”

મોહના—(દિલમેં) “અચ્છા આવ, ઇસ્કી મુસ્તકિલ મિઝાજ
ઓર શરાફતકાબી ઇમ્તિહાન કરલો (મનસૂરસે) અચ્છા, મેં ઇસ

સૂરતમેં આપકો રિહા કરસકતી હું કે આપ એક અમ્રકા ઇકરાર કરે.”

મનસૂર—“ વોહ કયા ? ”

મોહના—“ આપ ઇકરાર કરે કે મેહમૂદકી તરફસે આપ ફિર હિદ્દ ફેગ્ગેંકા મકાબિલા ન કરેંગે.”

મનસૂર—“ નહીં, યે કિસીતર્હ મુશ્કિન નહીં; અગર રિહાઈ ઇસીપર મનહસિર હે તો મેં અયસી રિહાઈ ઓર આઝાદીસે ખાઝ આયા. ”

યે ખાતેં મોહનાપર સાઅત ય સાઅત ખેતાખીકા અસર જાયાદ પેદા કરતી જતીથી. આખિર ન જખત હોસકા ઓર મનસૂરકા હાથ અપને હાથમેં દખાકે આખદીદાસી હોગઈ. દો તીન મિનિટ તકતો ઇસકી પુરનમ આંખેં નીચે ઝુકી રહીં મગર જખ એકરારી ઓર ખદી તો ઇનમેં ડખડખાએ હૂવે આસૂઓકા પીકે અજખ હયરતકી નિગાહોંસે ઇસકી સૂરત દેખને લગી. ઇસવકત ઇસ સોહખતમેં એક નયા સીન પેદા હોગયા ઓર મોહનાકે દિલી જખખાત ચૂંકે લયલા ઓર અઝરાપર ઝાહિર હોગએ થે લેહઝા સખપર એક સુદૂતકા આલમ તારી થા. નાગહાં મોહનાકો આવાઝ આંખકે ઇસકી કાઈ પેશખિદમત ઓરત ઇસકી પુસ્તકી જનિખ પુકારકે કેહ રહીહે “ શાહઝાદી સાહખ ! ખડા ગઝખ હૂવા. શાયદ હમારે મહારાજ સાહખ આપકે વાલિદ અપની ફેજ લેકે ખુદ આગએ. એક બહોત ખડી ફેજ આરહી હે.”

ઇસ આવાઝને મોહનાકો ધખરા દીયા, ઇસકા દિલ ધડકને લગા ઓર ફિરકે પીછેકી તરફ દેખને લગી. કસરતે ઇઝતિરાખમેં મનસૂરકા હાથ ઇસકે હાથસે છૂટ ગયા ઓર એક સકતેકે આલમમેં રેહ ગઈ. યે સુદૂત હનોઝ તમામ ન હોને પાયા થા કે અઝરા ઓર

લયલાકી જાનસે મેઘજિત્યાર ચે કલેમા નિકલા “હા, હા, હમારે સાથ ફરેય કીયા ગયા.” શિરકે દેખતી હે તો કાઈ શખ્સ મનસૂરકી પીઠપર હાથ રખકે ખડા ઓર દૂસરે હાથસે છુરી તાને હુવે હે ઓર કસ્ટ કરતા હે કે છુરી મારકે ઉસકા કામ તમામ કરદે. ઉસને તો અખતક કામ તમામ કરદીયા હોતા, મગર લયલા ઓર અઝરાને ફોરન ઝિપટકે વો હાથ પકડ લીયા છુસ્મે છુરી થી. વો શખ્સ ઝિટકે દેદેકે કોશિશ કરતા હે કે ઉન દોનો લડકીયોંસે હાથ છુડાકર નાર કરે, મગર દોનો લડકીયોંને ઇસ મઝખૂતીસે હાથ પકડાહે કે ઉસકે ઝિટકોંમેં ઘુટનોંકે બલ ગિર ગિર પડતી હેં મગર હાથ નહીં છોડતીં. પેહલી નઝરમેં મોહનાને નહીં પેહયાના કે વો કોન શખ્સ હે, મગર દૂસરી મરતયા ગોર કરનેસે ઉસને પેહયાન લીયા. આહ ! વોહ ઉસકા પેહલા આશિક જયરામ થા.

જયરામકી સૂરત પેહયાનતે હી મોહના તેશમેં આકર ઉડ ખડી હુઈ. અપને નાઝુક હાથસે તલવાર ખીંચલી ઓર બે ઇન્તેહા બોશે દિલકે સાથ કેહને લગી “જયરામ ! મુઝે નહીં માઅલૂમ થા કે તેરી મોત મેરે હાથ હે. સંબલ કમખખત ! !”.

જયરામ—“પ્યારી મોહના ! અખતો મેરે દિલકો ઇતના ખડા સદમા પહોંચાહે કે મોતકો અગર આપકે હાથસે હો ખખુશી કુશુલ કરલૂંગા.”

મોહના—“અબ મુઝકો પ્યારીકે લફઝસે ખખરદાર યાદ ન કરના.” ચે કેહકર તલવારકો હરકત દી. જયરામ મનસૂરકા શાના છોડકે ઓર લયલા ઓર અઝરાકે હાથસે અપના હાથ છુડાકે ઉસકે સામને ખડા હોગયા ઓર સર ઝુકાકે બોલા “સરે તસ્લીમ ખમ હે બો મિઝાબે યારમેં આએ.”

મોહના નલવારકો સીધા કરકે ચાહતી થી કે એકહી વારમે જયરામકો સર ઉડાદેકે મનસૂરને ઝિપટકે મોહનાકો હાથ પકડ લીયા ઝોર કહા “શાહઝાદી સાહબ ! અબ આપ ઇસકી ખતા મઆફ ફરમાએ. યે મેરા ગુનેહગાર હે મેને ઉસકી ખતા મઆફ કી આપબી મઆફ કર દીજીયે.”

મોહના—“યે હરગિઝ ઇસ કાબિલ નહીંહે કે ઇસપર રહેમ કીયા જાય. યે આપકો દુશ્મન હે ઝોર મેં સચ કેહતી હું કે યે ફિર દગા કરેગા.”

મનસૂર—“ખેર, જો કુછ હો, અખતો મેને ઉસકી ઇસ હરકતસે દરગુઝર કી.”

જયરામ—“નહિં, યે બહોત અચ્છા હે કે મેં મોહના કે હાથસે મારઝાકા જાઉં. આહ ! યે નહીં ગવારા હો સકતા કે મોહના કે દિલમેં મેરે સિવા ઝોર કિસીકો જગે મિલે.”

મોહના—(અપની ચંદ ખાસ ખાદિમા ઝોરતોંકી તરફ દેખકર) જાય, અબી જયરામકો ગિરફતાર કરલો. જખતક મેં કુછ હુકમ નહું ઉસે ખૂબ અચ્છી તર્ફ હિફાઝતમેં રખ્ખો.”

યકાયક શોરો હંગામેકી આવાઝ સુની જાતીહે ઝોર સાથહી એક ફોજ અફસર દોડા હવા આતા હે ઝોર ઇઝતિરાબકે અલ્ફાઝમેં કેહતાહે “શાહઝાદી સાહબ ! બડા ગઝબ હવા. જસ ફોજકી નિસખત ગુમાનથા કે હમારે મહારાજકી હે વો મુસલમાનોંકી ફોજ નિકલી, આહ ! હમેં બડા ધોકા હવા ઝોર ધોકકી વજહ સિફ યે ફૂર્ક કે કિસી રાજને મુસલમાનોંકે સાથ અપની ફોજકે કુછ લોગ કરદીયે હેં જો આગે આગે હેં. ઉન લોગોંકા હમ હિંદુ ખયાલ

કરકે મુતમધન થે. અખ વો સરપર આ પહોંચાતો મુઅલૂમ હવા કે યે ફેજ તુકોંકે આદશાહ મેહમુદ્દી હે. અખ કયા કીયા જય. સરેદસ્ત કોઇ ઇન્તિઝામ નહીં હો સકતા. ”

ઇતના સુનનાથા કે મોહનાકી સૂરતપર હસરત ખરસને લગી. મનસૂર લયલા ઓર અઝરાકો ઉસને વહીં છોડા ઓર ફેરન તલવાર ટેકે ઉઠ ખડી હુઇ. જયરામકી તરફ દેખકે કહા “જયરામ ! ચલ; કોમી મુઆમિલા હે ઇસમેં હમ ઓર તુ દોનો હમદદ હે, આ ચલ, હમદોનોં અપની જાંખાઝીકે જોહર દિખાએ.” ઇતના કહા ઓર જયરામકો સાથ લેકર ખયમેસે બાહિર નિકલી. બાહિર જાકર દેખતી હે તો સુલતાનકી ફેજેં બિલકુલ ફરીખ આગઇ. ગઝની અફવાજકા નશાન હવામેં લેહર રહાહે ઓર તુકીં ઓર અરખી બહાદુર બિરેહના તલવારેં હિલાતે હૂવે બઢતે ચલે આતે હે. શાહઝાદી મોહના દેખહી રહીથી કે સુલ્તાન મેહમુદ્દી ફેજમેં તબલે જંગ બજાને લગા. બહાદુર જયરામ અગર્યેં બિલકુલ અફસુદાં ઓર દિલશિકસ્તા થા મગર યે લડાઇકા સીન ઓર રાજપુત બહાદુરોંકી મુસીબત ઓર બેકસીકા આલમ દેખકે ઉસકે દિલમેં ખુદ ખુદ એક બેતાબી પેદા હુઇ. રગે હમીયતે કોમી ચકબચક અયસી જોશમેં આગઇ કે હમ ભરકે લીયે વો મોહનાકે ઇશ્ક ઓર અપની નાકામીકો ભૂલ ગયા. ફેરન અપને ઘોડેપર સવાર હવા ઓર રાજપુત બહાદુરોંકો કોમીગેરત ઓર મઝહબી જોશ દિલાદિલાકે લડાઇપર આમાદા કરને લગા. ખુદ મોહનાબી ઘોડેપર સવાર હુઇ ઓર ઉસ્કે સાથ તમામ ઓરતોને ચારોં તરફસે ઉસે ઘેર લીયા ઓર હિંદુ ફેજમેં દો દફતર જયકારોંકી આવાજેં બલંદ હૂઇ. એકતો જખ સિપેહસાલાર જયરામ શાનો શોકતકે સાથ

અપને સવારોંકે આગે જાકે ખડા હૂવા. દુસરે જળ્ય મોહના શાહઝાદી સવાર હુધ ઓર ઇસ શાનો શોકતસે મયદાનમેં આછકે ઉસકો સહેલીયાં ઉસે અપને ઝુરમુટ મેં લીયે હુધથીં હિંદુઓંસે ઇસકદર જલ્દ આરાસ્તા ઓર મુસ્તઇ દે જંગ હોજાનેકો ઉમ્મીદ નથી, મગર શાહઝાદી મોહનાકે આતેહી મહારાજા અજમેરકી ફધયાઝી ઓર ઇન્સાફપસંદીયોંકા ખયાલ હર દિલમેં જોશ મારને લગા ઓર સખ જાનિસારીપર તૈયાર હોગએ. આનન ફાનન સફેં દુરસ્ત હો ગઈ. ઓર કડકેત છતરી ખૂનકી અગલી ઘરકતેં યાદ દિલાને લગે. જયરામ અપની ફોજકે આગે બઢા ઓર અપને બહાદુરોંકી તરફ દેખકે કેહને લગા “બહાદુરો! યે જાંબાઝીકા મોકાઅ હય દુશ્મન-કાન દુશ્મન!! જે મલેકશ ઓર નાપાક હેં તુમ્હારે આર્યાવૃતકા ખરાબ કરને આય હેં. અગયેં હમારે મહારાજા સાહબ ઇસ મકામપર નહીં મોજૂદ હેં મગર ઉનકી જીરગોશા રાજકુંવારી મોહના યહાં મોજૂદ હેં જીનકી સિપેહગીરી ઓર બહાદુરી તુમ્હેં ખુદ રાજ સાહબકા યાદ દિલાયગી.” યે જીભ્લા જયરામ જોશમેં આકર કેહતો ગયા, મગર શાહઝાદી મોહનાકા નામ ઝખાનપર લાતેહી ઉસકી ખેવફાઇ ઓર સદ્મોહરીને ઉસે સાકિત કરદીયા. દિલમેં માયુસી ઓર હસરતમંદીકે સાથ કેહને લગા કે “અફસોસ! મેરી મહોબ્બતકા નતીજા યે હૂવા કે આજ મોહના મેરે સામને એક મલેકશ નવજવાનકી ઉશ્કૃતકા દમ લર રહીથી? આહ! મુઝે ઉરકે સાથ મહોબ્બત હે, ઉરકી અદાવત ઓર ઉરકે ઝરર પહોંચાનેકી કાશિશ મુઝસે નહીં હોસકતી વર્ના બહોત આસાનીસે મુમકિન થાકે તમામ ફોજ મોહના કે ખિલાફ હોજતી ઓર મેં ખુદ મોહનાકા હિરાસતમેં કર લેતા, અગર મહારાજા સાહબકા ઇતિલાઅ

દેદુ'તો મોહનાકે હકમે ગઝમ હોખય. મગર નહી મુઝસેં મોહનાકે સાથ અયસી દુશ્મની ન હોસકેગી. મેરા ખયાલ હે કે મોહના અપની ઈસ બેદૂદા મહોખ્ખતસે બહોત જલ્દ દસ્તખરદાર હો જાયગી વર્ના ઉસ્કો સખ્ત ઝરર પહોચેગા. મેં કયું દખ્લ હું? મહારાજ સાહબકો એક રોઝ માખ્યાલુમહી હોગા. ઉસ્કા નતીજબી ચેહી હોગા કે મોહના બહોત ઝિલ્લતકે સાથ ગિરફતાર કી જાયગી." જયરામને યહોતક ખયાલી સેર કીધી કે શેરો હંગામેકી આવાઝને ઉસે ચોંકાદીયા ઓર વો ઘબરા ઘબરાકે મયદાને જંગ ઓર અપને જાનિસાર જંગઆઝમાઓંકો દેખને લગા. મુસલમાન ઓર હિંદુ ફોજેં બાહમ મિલ ચુકીથીં.

દોનોં તરફકે જાંબાઝ શુખ્ખતકે જોહર દિખા રહેથે. ખાસ સુલ્તાની ગાર્ડકે સિપાહી હનોઝ અલાહિદા ખડે હુવે તમાશા દેખ રહે થે, મગર અલતૂનતાશને જે સુલ્તાનકી તરફસે ફોજકા આઅલા સિપેહસાલાર થા પેહલેહી હમ્લેમેં સિફ્ત અપનેહી જવાંમર્દ સગારોંકા મદદસે રાજપુતોંકી સફોંકો દરહમો ખરહમ કરદીયા. દુસરી તરફસે દાઉદ તાઘ અપને અરબ સિપાહીયોંકે સાથ બઢા ઓર બહાદુર રાજપુતોંકે ખૂનસે ઝમીનકો સુર્ખ રંગમેં રંગને લગા. રાજપુતોંકા જીરઅતકા ચે બહોત અચ્છા ઇમ્તિહાન થા કયુંકે વો કામ જીસકે કારનામે અગલી દુનિયાકી તરફકીઓંકો ઝરીએ વાકેઅ હુવેથે વોહ કામ ઇસવક્ત ઉન લોગોંસે લડ રહી થી જીન્હોંને અપને તાઝા જોશસે દુનિયાકા મુરકકઅ ઉલટના શુરૂઅ કીયાયા.

લડાઈ દરતક એકહી રંગપર રહી રાજપુતોંને દિખા દીયા કે વાકઃ ઈનકી જીરઅત ઓર શુખ્ખત ઉન્હી ખયાલાતકી મુતકાઝી હે કે તમામ ઓરતોંકો કતલ કરકે મયદાને જંગમેં ફૂદ પડે ઓર

નેકનામીકે સાથ અપને તઇ નેસ્તો નાખુદ કરદે, જેસાકે અકસર લડાઇયેમિં જાહિર હૂવા. લેકિન ફતહયાબ બહાદુરાને તુર્કકે હોસલે ઇસકદર બઢે હૂવેથે કે રાજપુતોંકી ઇસ શુબ્બઅત ઓર સાબિત-કુદમીકો વો ખયાલમેંભી ન લાય. રાજપુત બહાદુરોંકી આવાઝેં અકસર હવામેં ગૂંજતીથીં ઓર તબલો કરનાકી આવાઝકો દેખા દેતી થીં.

દાઉદ તાઇને લડાઇકો ઇસકદર તુલ ખીંચતે દેખા તો ઉસસે સખ ન હોસકા. અપને ચરબોંકા એક ગિરોહ લેકર ઉસને સખત હમ્લા કીયા. ઇસ હમ્લેકો રાજપુતોંને બહોત રોકા ઓર નિહાયત જાંખાઝીસે સાબિતકદમ રહે, મગર તજુરબાકાર તુર્કોં સવારોંને આખિર ઉન્હેં પરપા કરદીયા. ઇસીતરૂં ઇસસે પેશ્તરબી રાજપુત કઇ બાર પરપા હોકે કુછ દૂરતક હટે ચલે ગએથે, મગર હમેશા જયરામકી કાશિશોંસે સંભલ ગએ ઓર બડી બહાદુરીસે મુકાબિલા કરને લગે. ઇસ મર્તબા જયરામને જેસેહી દેખાકે રાજપુત કુછ દૂરતક પરપા હો ગએહેં; અપને ઘોડેકો બઢાયા ઓર દરીયાએ મળવાજમેં દૂદ પડા. ઝુરત થી કે ઉસકે સાથલી તમામ હિંદૂ સવારબી મુસલમાન સવારોંમેં ઘુસ પડતે, મગર જયરામ તેશસે ચલાયા ઓર જુસ મરદાનગીસે ઉસને અપને આપકો મુસલમાનોંકી સફેકે અંદર દાખિલ કર દીયાથા વો એક અયસી અદાથી કે ઉસકે સખ સિપાહી એક હયરત ઓર ઇસ્તેઅજબકી નિગાહસે ઉસકી સૂરત દેખને લગે ઓર ગોયા લડના ઓર ગનીમકા મુકાબલા કરના બૂલ ગએ.

મુસલમાનોંકી તરફસે દાઉદ તાઇને જાંખ દેખાકે રાજપુતોંકા સરદાર ઇસ શુબ્બઅતસે હમારે ગિરોહમેં આ ગયા તો ઉસને અપને

સખ હમરાહીયોંકો ઉસકે મુકાબિલેસે રોક દીયા ઓર ખુદ ઘોડેકો કાવા દેકે ઉસકે મકાબિલ જાકે હરેરા ઓર કેહને લગા “અય નવ-જવાન કાફિર ! મેં સમજાકે તુ અપની કોમકા સરદાર હે. અપને ઉપર નહીંતો અપની નવઉમીપર તરસ ખા. તુ ઘોડેમેં હે. જવાની કે જોશકો તુ શાયદ બહાદુરી ઓર શુજ્જવત ખયાલ કરતા હે. હાલાંકે હરીફી નઝરમેં તુ બચ્યા હે ઓર એક તળુએંકાર ખાઝૂ-આઝમાકે મકાબિલેમેં તુ હરગિઝ કામચાલ નહીં હોસકતા.”

ઇસ તફીરકો વો ખુદતો નહીં સમજા, મગર જખ તરળુ માનને જો અખ ઉસકે પાસ આ ગયાથા સમજાયા તો ઉસે દાઉદ તાઇફે કલામકા મતલબ માઅલૂમ હૂવા ઓર ઉસીકે ઝરીએસે ઉસને જવાબ દીયા કે “મલેકશ મુસલમાન ! અગરેં મેં નવઉમ્ર હૂં મગર લડાઇકે મયદાનેમેં મેરી તલવાર બડે બડે સિન રસીદા સિપાહીયેસિ ઝયાદા જોહર દિખા ચુકીહે ઓર અગર તુઝે યકીન નહીં આતા તો તૂબી મેરી તલવારકા મજા અખલે”. યે કેહકર જયરામને દાઉદ પર હમ્લા કીયા. દાઉદને એક કારઆઝમૂદા સિપેહસાલારકો તહે જયગમકે વાર ખાલી દેના શુરૂ અ કીયે. દેરતક ચુંહી લડાઈ હોતી રહી કે જયરામ ઝલ્લા-ઝલ્લાકે ઓર તેશમેં આઆકે વાર પર વાર કર રહાથા ઓર દાઉદ ઉસકે હમ્લોંકો બરાબર રોકતા જતાથા. આખર હમ્લા કરતે કરતે જયરામ સુસ્ત પડ ગયો. ઉસ-વકત દાઉદને ચિલ્લા કે કહા “તેરે હમલે હો ચુકે ? અખ મેરે વાર ખાલી દે.” ઇતના કહા ઓર અપના નેઝા દાઉદને હાથમેં લેકે જયરામ પર વાર કીયા. જયરામને નેઝોકો હાથસે પકડ લીયા મગર દાઉદને દોખારા ઝાર દીયા તો જયરામ અપને ઘોડેકો પીડ પર દાઉદકા નેઝા હાથમેં પકડે હૂવે પીછેકી તરફ ઇતના ઝુકા કે

લેટનેકે કરીખ હોગયા. દાઉદ થોડા બઢાકે ઉસ્કે કરીખ પહોંચા
 છુસ્કી વજહસે જયરામ બિલકુલ લેટ ગયા ઓર કરીખ થા કે વો
 ઉસ્કે નેઝે કો છોડકે ઉઠે કે દાઉદને હાથ બઢાકે જયરામકા ગલા
 પકડ લીયા ઓર ચાહતા થા કે દૂસરે હાથસે નેઝા છોડકે તલવારકા
 વાર કરે બઢે તલવાર પુરે ઝોરકે સાથ ખીંચ ચુકાથા કે નાગહાં
 કિસીને પીછેસે આકે હાથ પકડ લીયા ઓર અરખી જખાનમેં કહા
 “બસ અખ જાને દીજીયે, મેરી ખાતિરસે ઇસપર રહેમ કીજીયે.”

ગઝબઆલૂદ હોકે વો મુઝા; દેખતાહોકે એક નવઉમ્મ શખ્સ
 ઘોડેપર સવાર હે ઓર જયરામકે કતલ કરનેસે મન્ય કર રહાહે.
 દાઉદકી આંખોંકો ગુસ્સેને ખીરા કર દીયાથા, બિલકુલ ન પેહચાન
 સકા કે કોન શખ્સ હે.

નવજવાન—“કયા મુઝે નહીં પેહચાના ? બૂલ ગએ ?”.
 દાઉદને ગોરસે દોબારા દેખા ઓર પેહચાનતેહી પેહલેતો ઝોરસે
 ચિલ્કાકે કહા “આહા ! મનસૂર !”. ઓર જયરામકો છોડકે ઉસકે
 ગલેસે લિપટ ગયા.

દાઉદ—મનસૂર ! ખૂબ મુલાકાત હુઈ, તુમ્હારે લીયે હમારે હર
 સિપાહીકો જીગર ખૂન હો રહાથા. ખુદ સુલ્તાનકો ઇતના સદમા થાકે
 દરબાર અફસુર્દા હોગયા.”

મનસૂર—“ચેહીતો હમારા ફરજ હેકે હમારે સુલ્તાન અપને
 નમક ખવારોંકે અયસે શરીફ ઓર મહેરબાન હેં ખેર યે ખાતેં
 બાઅદકો હોંગી. સરેદસ્ત મેં ચાહતા હાં કે આપ ઇસ શખ્સકો
 (જયરામકી તરફ ઇશારા કરકે) છોડ દીજીયે.”

જયરામ ખુદ હયરત મેં થા કે કયા ઓર કયા હોગયા.
 પેહલી નઝર ઉસનેબી મનસૂર કો નહી પેહચાના મગર પેહચાનનેકે

બા અદ દિલમેં નિહાયત નાદિમ ઓર પરેશાન હૂવા. જીસવક્ત દાઉદ ઉસે છોડકે મનસૂરસે બગલગીર હૂવાહે ઉસવક્ત બખૂખી મોકાઅ થાકે જયરામ એક વારમેં દાઉદકા કામ તમામ કર દેતા, મગર હયરતને ઉસે અપને હોશ હવાસમેં ન રખ્યા ઓર જખ હોશ આયાતો મનસૂરકો પેહયાનકે દિલમેં કેહને લગા “અબ હન્સા કરના યા લડાઇકા કરદ ઇન્તિહાકી બુઝદિલી હે. અફસોસ !! યે વોહી શખ્સ હે જીસકે લીયે મેં અપની જાનસે બેઝાર હું. જીસકી વજહસે પ્યારી મોહનાકે દિલપર મુઝે બિલકુલ કામયાબી ન હાસિલ હો સકી આહા યે દોબારા મુઝપર એહસાન કર ચુકાહે, ઇસને દો દુઃખ મેરી જાન બચાઇ. આસાનીસે મુમકિન થાકે મેં ઉસસે મકાબિલા કરકે અપના ઓર ઉસ્કા ફેસલા કર લેતા મગર ઉસકે એહસાનને મેરી નજર ઉસકે સામને ઝુકાદી. અબ કિસ મૂંહસે મકાબિલેકા નામ હું, કહાંતક બેહયાઇ ઇજ્તિયાર કરે ?”. જયરામ તો ઇન ખયાલાતમેં મેલવ રહા. ઉધર દાઉદને મનસૂરસે કહા “અબ યહાં મયદાનમેં ફિર આઇયેગા પેહલે ચલકર મોહતરમ સુલ્તાનકી કદમબોસી હાસિલ કરલીજયે.”

મનસૂર—“ચલીયે.” દોનોં રવાના હૂવે. સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી અપને શાહીગાર્ડકે બીચમેં તમામ ફોજકે પીછે ખડા હૂવાથા અલમે સુલ્તાની હવામેં લેહરા રહાથા ઓર ઉસકે ફરેરેકી હરકતકે સાથ મુઘલિદીને ઇસ્લામકે દિલમેં જોશે જાંબાઝી તરકકી કરતા જતાથા. ખાસ અફસરાને ફોજ સુલ્તાનકી જુલુમેથે ઓર લડાઇકે રંગકો દેખદેખકર રાયઝની કર રહેથે.

સુલ્તાન—“બખુદા મેને બહોતસી હિંદુ ફોજોંસે મુકાબલા કીયા, મગર ઇન લોગોંકે જયસે જરી ઓર જાંબાઝ નહીં દેખે.”

એક અફસર—“હુઝુર ! વાકિયે લોગ બડે જરી ઓર બહાદુર હેં ઓર અયાદ તાઅબ્બુતકી યે ખાત હેકે અફસર બહોત કમ માઅલુમ હોતે હેં. વહાં વો એક નવજવાન તો અલખતા નજર આતા હે જો અપની ઉમર ઓર વઝૂઅસે બહોત અયાદા જુરઅત અહિર કર રહા હે. મગર, યે કયા ! ઉસકી તો કાકુલે છુટી હૂધ હેં !! કયા ઓરત હે ?”.

મુસ્તાન—“હાં, માઅલુમ તો મુઝેબી એસાહી હોતાહે. અગર ઓરત હે તો બડી હેરતકી ખાત હે. બેશક ઓરતહી હે. જીસ્તર્હ વો અપને તઇં બચા બચાકે લડ રહી હે ઇસસે મુઝે ઉસકે ઓરત હોનેકા યકીન હોગયા, મગર મેં નહીં જાનતા થા કે રાજ-પુતોંકી ઓરતેંબી અયસી જરી ઓર શુખઅ હોતી હેં.”

અફસર—“હુઝુર ! ઉસકે મકાબિલેસે અહિર હોતા હેકે ઉસકે જંબસેબી ખૂબ વાકિફ હે. સિફ કામીએશસે નહીં આઇ હે, બલકે પેશ્તરસે ફન્ને સિપેહગીરીમેં કમાલ હાસિલ કરચુકી હે”.

મુસ્તાન—“ઇસ ઓરતકો ઝિંદા ગિરફતાર કરના ચાહીયે. અગર મનસૂર હોતા તો ફારન ઉસે ગિરફતાર કર લેતા. લડાઇમેં જો પુરતી ઓર ચાલાકી મનસૂરસે અહિર હોતીહે વો ઉસીકા હિરસા હે”.

અફસર—“બેશક, હુઝુર, યે લડાઇમેં મનસૂરકી ઝરૂરત થી.”

મુસ્તાન—“અલોતક મનસૂરકા પતા નહીં લગા ? ખુદા જાને વો કિસ મુસીબતમેં મુજિતલા હોગા ? અફસોસ ! ઉસકે ન હોનેસે લડાઇમેં મેરા દિલ નહીં લગતા. ખુદાકી રાહમેં જેસી જાંબા-ઝીયાં ઉસને દિખાઈ ઓર કિસીસે અમુશ્કિલ અહિર હૂધ હોંગી

ઓર કયું ન હો. આખિર કિસ નસલસે હે ?”. ઇધર સુલ્તાનકી યે તકરીર ખતમ હુઇ ઓર ઉધર દાઉદતાઇ મનસૂરકો લીયે હૂવે હાઝિર હવા ઓર જોશે મસરતસે ચિશ્વાકે કેહને લગા—

ઇલાહી તાજહાં આશી ય ઇફ્યાલ—જવાંખખતો જવાં દોલત જવાંસાલ. દોસ્ત શાદ ફુશ્મન પામાલ, હુઝુર ! મનસૂર મિલ ગયા ઓર કદમખોસીકો હાઝિર હવા હે. ” સુલ્તાનને જોશકે લેહજેમેં કહા “ કહાં ?”. સુલ્તાનકી ઝખાનસે ઇસ લફઝકા નિકલના થાકે મનસૂર બદા ઝુકકે રકાય ચૂમી ઓર દસ્તખરતા સામને ખડા હોગયા.

સુલ્તાન—“ મનસૂર ! તુમ્હારે લીયે સખ લોગ બે તાખ થે. કહાંથે ? ઓર કિસ હાલમેં થે ? ”.

મનસૂર—“ હુઝુર ! મેં દરતહાં ખેરીયતસે થા. સુલ્તાની હુકમકી તાઅમીલકો મેં જસવક્ત બજેરામકે પીછે રવાના હુવે, મેંને સિંધકી હદુદમેં પહોંચકે બજેરામકો મએ ઉસકે હમરાહીયોંકે ઘેર લીયા. લડાઈ થોડીહા દેર હૂઇ ઓર આખિરકાર હિંદૂ ભાગ નિકલે. મેને યે ગલતી કીકે તાઅકકુખમેં દરતક ચલા ગયા. મુઝે કુછ ખખર નથી કે બજેરામકા કયા હથ્ર હવા, મગર જખ મેં અપની ફેજસે ઝયાદા દૂર નિકલ ગયા તો મકરૂરીનકે એક ગિરોહને જસમેં કમસે કમ પચાસ રાજપૂત હોંગે મુઝે આકે ઘેર લીયા. મેને અવવતો મકાખિલા કીયા મગર આખિર ઝખ્ખી હોકે ગિરા ઓર ગિરફતાર કર લીયા ગયા. વો મુઝે મુલ્કે સિંધકી તરફ લે જાતેથે કે મેરી કિસ્મતને મેરે હમદદ વહાં સેહરાએ સિંધમે પેદા કર દીયે. એક ઇસ્લામી ફેજને જસમેં પાચ હેસો આદમી થે ઉન તમામ હિંદૂઓકા ઘેરકે કતલ કરડાલા ઓર ઉનકે હાથસે

મુઝે નજત દિલવાઈ. મુઝે હયરત થીકે ચે લોગ યહાં કહાંસે આગએ
 ઓર કેન લોગ હેં દરીયાફત કરનેસે માઅલૂમ હુવાકે વોહ ઉન ઈસ્લામી
 ખાન્દાનેમેંસે એક ખાન્દાનકે લોગ હેં જે મુહમ્મદ ખિન કાસિમકે
 ખાઅદ હિંદોસ્તાન આએથે ઓર યહીં આખાદ હોગએ. મુઝે ઉન
 લોગોંસે મિલકર બડી ખુશી હૂઈ ઓર વો સમ્મી ઈસ્લામી ઉખુ-
 વ્વતકે સાથ મુઝસે મિલે. મેં ઉન લોગોંમેં રહેને લગા. ચૂકે
 વો લોગ હિંદુ રામઓંકી મોબૂદા શોરિશકે ખો.૫સે બલુચિસ્તાનકી
 તરફ ભાગે જાતે થે. મેંભી ઉનકે સાથ મગરિબકી તરફ રવાના
 હવા. ઇતિફાકન એક રોઝ ચે હિંદુ ફોજ જે આપકે મકાબિલેમેં
 હે હમપર નાગહાં આ પડી અગચેં ઉસ ખાન્દાનકે લોગોંને કયા મર્દ
 ઓર કયા ઓરત બડી મરદાનગીસે મુકાબિલા કીયા મગર નતીજા ચે
 હવાકે યા કતલ હૂવે ઓર યા ગિરફતાર કર લીએ ગએ. ગિરફતાર-
 શુદા લોગોંમેં મેંભી થા ઓર ઇસનકત મોકાઅ પાકે ભાગ આયા
 ઓર હુઝૂરકી કદમખોસીકી ઇઝઝત હાસિલ કી. ” મનચૂર યહાંતક
 અર્જ કરને પાયા થાકે ઝયાદા શોરો ગુલકી આવાઝેં આઈ ઓર
 સખ લોગ કયા સુલ્તાન ઓર કયા મનચૂર ઉધર દેખને લગે.
 દેખાતો માઅલૂમ હવા કે રાજપૂતોંકા શિકસ્ત હૂઈ ઓર ઉનકે
 જવાંમર્દ અફસર અગચેં અપની તમામ ફોજકે આગે ખડે હોરહેહેં
 ઓર લડાઇકા જોશ દિલા રહે હેં મગર વો હરગિઝ નહીં સુનતે
 ઓર ભાગતે ચલે જાતે હેં.

સુલ્તાન—(ખુશ હોકર) “મનચૂર ? દુશ્મનોંકા શિકસ્ત હૂઈ ઓર
 ખુદાને હમેં ફત્હ નસીબ કી ઓર સખસે બડી ખુશી ઈસખાતકી
 હે કે તુ મિલ ગયા. અજ દેખ મેં ઈન કાફિરોંકા કેસી સખ્ત સજા
 દેતા હું ઓર ઉનકે અફસરોંકા જીન્હોંને તુજપર ઓર ઉસ અરબી

ખાનદાન કે લોગોંપર બુદ્ધિ કીયા થા. તેરે સામને બુલાકે કિસ બે ઇંઝબતી કે સાથ કતલ કરતા હું. ”

મનસૂર—“ ખુદાવંદે ને અમતકો બે મુજહ ઝલીલ કે સાથ હમદર્દી હે ઉસ્કા. ચેહી મુઆવિઝા હે કે મેં અપની જાન હુઝૂર પર નિસાર કર દૂંગા, એક અમ્રકા આરઝૂમંદ હું આર ઉમ્મીદ હે કે જહાંપનાહ ઉસ્કો કુખૂલ ફરમાએગે. ”

સુલ્તાન—“ તેરી બે તમન્ના હો ખયાન કર. મે ઉસ્કે પૂરે કરનેકા એહેદ કરતા હું. ”

મનસૂર—“ ઉસ ફોજકે સરદાર અયસે શરીફ આરને કહેં કે કુસ્તાને હિંદમે અયસે આર લોગોં કે મિલનેકી મિલકુલ ઉમ્મીદ નહીં હો સકતી. ચે રાજા અજબરકી ફોજહે મુજહે ઉન લોગોંકા સબ હાલ બ. ખુબી મા. અલૂમ હે. રાજા કે વઝીરકા બેટા જયરામ આર ખુદ રાજાકી બેટી મોહના દોનોં ઇસ ફોજકે સરદાર હે. ”

સુલ્તાન—(તઅજબુઅસે) “રાજાકી બેટી સરદાર હે ? ચે કયા ?”

મનસૂર—“ સુલ્તાને આલમ ! અજબ શરીફ આર નેક ન. ફસ લડકી હે. હમલોગોંને ચૂંકે જુરઅત આર શુખ. અતસે મ. કા. ખિલા કીયાથા. ઇસ્તીયે ઉસને હમારી કદ્રદાનીકી આર નિહાયત ખુદકો મુરુવતસે પેશ આઈ. હમ લોગોં કા કદમેં ધરસે ઝયાદ રાહત મિલી બલકે એક રોઝ ઉસને હમારી દા. અવતકી થી. ”

સુલ્તાન—“ આર મેદાને જંગમેં આકે મુ. કા. ખિલાબી કરતી હે ?”

મનસૂર—“ જહાંપનાહ ! બડી શુખ. અતસે મ. કા. ખિલા કરતી હે. ”

સુલ્તાન—“ તો શાયદ વોહી હોગી જુસ્કો મેને અબી મેદાન-મેં ઇધર ઉધર ઘોડા દોડાતે દેખાયા. મનસૂર ! અગર એસા હે તો અબી આર જુસ્તહ મુઝિન હો ઉસે ઇંઝબત કે સાથ લેઆ. ઇસ્તીયે

કે મુજહે ઉસ એહસાનકા મુ.આવિઝા કરના ઝુરર હે જો ઉસને તોરે સાથ કીયા. અબ હિંદૂઓંકા શિકસ્ત હો ચુકી હે. ઉનકે સિપાહી ઘુરી તહાંસે કતલ હો રહે હેં, ઓર ઝિલ્લત કે સાથ ગિરફતાર કીયે જ રહે હેં અબસા નહોકે મેરી ફાજલે હાથોં ઉસે કાઠસદમા પહોંચ જાય. ”

મનસૂર—(સલામ કરકે) “ હુઝૂર મેં જાતાહું ઓર ઉસે લીયે આતા હું. ” યે કેહકે મનસૂર રૂખ્સત હૂવા ઓર મયદાને જંગ-મેં જાકે સિપાહીઓંકે હુજૂમમેં ગાયબ હો ગયા. અબ ઉસવક્ત તુરકી સિપાહી ઓર અરબી બાઝૂ આઝમા રાજપૂતોંકા કત કલા કર રહેથે. હિંદૂ સિપાહી ધધર ઉધર ભાગતે ફિરતે થે અકસરતો કતલ હોતે થે ઓર બાબર જિંદા ગિરફતાર કર લીયે જાતે થે. સુલ્તાન મેહમૂદ—ગઝનવી દેરતક યે તમાશા દેખતા રહા. બારબાર ઉસકે દિલમેં મસરતકા જોશ પેદા હોતા થા ઓર વો ફત્હ કે શુક્રીયેમેં કબી તો વો અપને ઘોડેકી પીઠપર સિજદેમેં ગિર પડતા થા. ઓર કબી ઝખાનસે ખુદાકા શુક્ર અદા કરતા થા. થોડી દેરકે બાબર મનસૂર ચંદ લોગોંકા અપને સાથ લેકે હાઝિર હૂવા. સુલ્તાનકે સામને દસ્તબસ્તા ખડે હોકે ઓર સરે નિયાઝ જહુકાકે અર્જ કીયા. “ હુઝૂર ! મેં ઉસ શાહઝાદીકો લે આયા. ઓર ઉસકે સાથ ચંદ ઓર લોગોંકા બી લાયા હું જનકા હાલ સુનકે આપકો ઉનકે મિલનેકી ખુશી ઇસ ફત્હસે ઝયાદા હોગી. ”

સુલ્તાન—“ પેહલે શાહઝાદીકો જતા ઓર સામને પેશકર. ફિર ઉન બાકીમાન્દા લોગોંકા હાલ ખ્યાન કર. ” મનસૂરને શાહઝાદી મોહનાકી તરફ (જો ઉસકે પીછેથી) ઇશારા કીયા ઓર કહા “ વોહ નેક નફિસ ઓર ફૈયાઝ ઓર કદ્રશનાસ શાહઝાદી યે હે. ”

સુલ્તાન—“ હાં, ઇસ લડકીકો મેને મેદાને જંગમેં બડી સર ગરમીસે તુરકોંકા મુકાબિલા કરતે દેખાયા. વાકુષ્ઠ યે કદ્ર કે કાબિલ હે. ઇસે હમરાહ લે જાકે મિહાયત ઇઝત ઓર આરામસે રખ. મેં ફિર દરઆરમેં ઉસસે ખાતેં કરંગા. ઓર કાન ભોગ હે ? ઉનકો બી મેરે સામને લા. ”

મનસૂર—“ મેને નસલે અન્સાર કે જીસ ખાન્દાનકા તઝકિરા ક્રિયા થા ઉસકે સખ નામવર લોગ લડાઇમેં મારે ગએ. મરદોમેં જીતને નામવર થે સખ ઇસ રાજપૂત ફોજકે મુકાબિલેમેં શહીદ હો ગએ. હાં, ચંદ મદં ઓર ઉસકે મુમતાઝ બહાદુરોંકી દો લડકીયાં જો ગિરફતારથી મેં ઉનકોબી હુજૂરકી કદમ ઓસીકે લીયે લે આયા હું. ”

સુલ્તાન—“ મનસૂર ! તોરે ઇસ જીભલેને મુજહે ખુશ કર દીયા. અહા ! કહાં નસ્લે અન્સારકી મુખારિક યાદગારેં ઓર કહાંમેં. મેશક મેં ખુશનસીપ હું. ખતાવ વોહ કાન હું કે મેં ઉનકી ઝિયારત કરૂં.”

મનસૂર—[લયલા ઓર અઝરોકો પેશ કરકે] “ એક રઇસે કામ મુહમ્મદ ખિન સાલેહકી પોતી હે ઓર એક ઉતકે બાઈકી પોતી હે. યે લડકીયાં નિહાયત ઇમાનદાર બોલી ઓર પાક નફીસ હે. ઓર મેં શાહઝાદી મોહનાકા ઝયાદા એહસાન મંદ હૂં કે ઉસને ઇન લડકીયોં કે સાથ બહોત અઘા ઓર શરીફાના સુલક કીયા.”

સુલ્તાન—“ ખુદા મોહનાકો હિદાયત દે. ઉસને જીતની ખાતેંકાં સખ એક મુસલમાનકે શાયાં હે. મુજહે એક હિંદુ લડકીસે એસી ફૈયાઝાના હમદદીં એ રહેમદિલીકી ઉમ્મીદ ન થી.

મનસૂર—“ હુજૂર ! મોહનાકો અગર ઉસકે અખ્સાક ઓર

પાકતીનતી કે લિહાઝસે દેખા જાય તો ફરિસ્તા હે ઓર હુસ્નો જમાલકી હેસીયતસે દેખા જાય તો પરી હે.”

સુલ્તાન મનુસરસે યે ખાતેં કર રહ્યા થા કે દાઉદ-તાઇ એક નવજવાન હિંદુકા ગિરફતાર કરકે લાયા ઓર બાદશાહકી રિકાબ ચૂમકે અર્જ કરને લગા “હુઝૂર ! યે હિંદુ ફૈજકા સરદાર હે. ઇસીકી કોશિશ સે રાજપૂત ઇતની દેર લડતે રહે. સુલ્તાની ઇકબાલ ઓર ખુદાકી તાઇદને મેરી મદદકી કે મેને ઇસ કાફિરકા ઝિંદા ગિરફતાર કર લીયા ઓર ઇસવકત હુઝૂર કે સામને ખીંચ લાયાહું.”

સુલ્તાન—“ યે ઇસ ફૈજકા સરદાર હે. મનુસર તુમ મોહનાસે દરીયાફત કરો કે યે કોન શખ્સ હે ઓર કિસ રત્નેકા સરદાર હે.”

મનુસર—“ હુઝૂર મુજહે ખુદ માઅલૂમ હે. રાજા અબમેર કે વઝીરે આઅઝમકા બેટા જયરામ હે. યે બી નિહાયત ખલીફ ઓર અચ્છા શખ્સ હે. ઉસ્કી નેક દિલી ઓર બહાદુરી દોનોં કદ્રકે કાબિલ હે. મગર અફસોસ કાફિર હે. હુઝૂરસે મેં ઉમ્મીદવાર હું કે ઉસ્કી ખતા મઆફકી જાય ઓર અચ્છા હોતા અગર યેબી મેરે સિપુર્દ કર દીયા જાતા.”

સુલ્તાન—“ અયસે નામી કાફિરકા ઝિંદા ન રખના ચાહીયે ઇસ્કે સામને તખલીફે ઇસ્લામ કર અગર કુખૂલ કરે તો મેહતરહે વર્ના અબી કતલ કર ડાલ.”

મનુસર—“ હુઝૂર ! મેં ઇસ્કા એહસાનમંદ હું. મેં બકમાલ અદખ વ ઇતિજા દરખવાસ્ત કરતા હું કે યે નવજવાન રાજપૂત મેરે સિપુર્દ કર દીયા જાય.”

સુલ્તાન—“ મનુસર ! તેરી ખાતિરસે મેને ઇસ્કે કુસર

મ.આફ કીયે. અચ્છા ઇસે અપને સાથ રખ ઓર વાપિસ ચલકે મેરે દરબારમેં હાજિર કરના. ”

મનસૂર—“ [સરેનિયાઝ જાણુકા કર] બસરો ચશ્મ. ”

સુલ્તાન—“ દાઉદ ! અબ વાપિસીકા હુકમ દે. મેં અફગાનિસ્તાનકી ધાટીયેમેં પહોંચ કે દો તીન રોઝ ઢેહડંગા ઓર ઉસકે બાઅદ સીધા ગાઝની ચલૂંગા. ”

ફોજમે વાપિસીકા હુકમ દીયા ગયા ઓર તમામ સિપાહી ખુશખુશ ઓર શાદાં વ ફરહાં શિમાલકી તરફ વાપિસ હુવે.

નવ્વાં બાબ.

નઝરે ખુશ ગુઝરે.

વો સંગસ્તાની સિલસિલા ને પેશાવર કે બાઅદ સે શુરૂઆત હવા હે. ઓર શિમાલકી તરફ હિમાલયાકી ચોટીયોસે મિલતા હવા કોહે હિંદુકુશતક ચલા ગયા હે. ઉસ્કે બાઅદ મંઝરે નિહાયત દિલચસ્પ ઓર નિહાયત દિલકરેખ વાકેઅ હૂવે હેં અગરે બર્ફબારી ઓર નેઝ વેહશી ઓર રૈહઝન કોમોંકી વજહસે યે મકામાત અકસર સુનસાન ઓર વેહશતનાક રહા કરતે હેં, મગર જીન લોગોંકો ઇન પહાડોંકી સફર ઇતમીનાનકે સાથ નસીખ હો જાતી હે વો કુદરત કી બહાર દેખતે હેં ઓર ઉનકે દિલમેં સાનઅ કુદરતકી વકઅત સાઅત બસાઅત ઝયાદા તરકકી કરતી જાતી હે. સેહરાઇ દરિન્દે કસરતસે હેં ઓર ઉન આદમીયોંકે હમ પેશા હેં ને અકસર યહા ફિરતે

ઓર સયર કરતે નઝર આ જાયા કરતે હેં. ઇન દરિન્દોં કી આવાઝે-
 ઇન દિલ્દરેઅ મંઝરોં કો હમેશા ખોદનાક ઓર મખદ્દશ બનાયા
 કરતી હેં. હાં, અગર લુત્ફ હાસિલ હોતા હે તો ઉન તયુરસે જો
 હમેશા સખ્તાઝારોં ઓર મુર્ગઝારોં કે ઝિન્દા દિલ મેહમાન ઓર
 બઝમે કુદરત કે ખુશગુલુ નગ્માસંજ હૂવા કરતે હેં. ઇન્હી પહાડી-
 ચોમિં એક દુશવાર ગુઝાર ઘાટી હે જુસ્કે ઇસ તરફ એક વસીઅ
 મુસત્તહ તખ્તએ ઝમીન હે, જુસ્કો ચંદ તેઝરવ આબશારોસે શાદાખી
 હાસિલ હોતી હે. હર ચહાર તરફ ઉંચે ઉંચે કુલ્લાહાએ કોહ હેં
 ઓર ઉન્હી પરસે મુખતલિફ ચશમે ઉતરકે આતે હેં ઓર એક
 બડી ઝીલમેં ગિરતેહેં જો અપની ફઘઝાના દિલચસ્પીકો ફર્શ હર-
 વકત બિઝાએ રેહતી હે ઓર ખુશ ગુલુ, ખુશ આવાઝ તયુરકો,
 અપને લુત્ફકી કશિશસે ખીંચતી રેહતી હેં. પરંદ કબી પહાડીયોં કી
 ચોટીયોં પર બેઠકે અપને નગ્મોંકી આવાઝ ફરિસ્તોં કે કાનોમેં પહોં-
 ચાતે હેં ઓર કબી જોશમેં આકે ઓર આસ્માનકી તરફસે બે
 મહેલ સુકૂત દેખકે ઉડતે હેં ઓર દામને કોહકો છૂતે હૂએ ઉતરતે
 હેં ઓર ઝીલકે કનારે આ આકે બેઠ જાતે હેં.

ઇસ વકત જખકે હમને અપને દોસ્તોંકો ઇસ દિલચસ્પ સીનમેં
 પહોંચાયા હે યહાં માઅમૂલ સે ઝયાદા લુત્ફ પેદા હો ગયા હે.
 ઇસ્લીયે કે અધકા એક ટુકડા બરસ કે નિકલ ગયા હે ઓર આસ્મા-
 નકી નીલગૂતી ગદોં ગુબારસે સાફ હો કે ખૂબ નિખરી નિકલ આઇ
 હે. અગરે અબ બરસને વાલા અધ નહીં હે મગર સુફેદ સુફેદ
 અધકા જાલ આસમાનપર પડા હૂવા હે જુસે હવાએ તુન્દ કે જહોં કે
 ઇધિર ઉધર ઉડાકે સાઅત બસાઅત એક નઈ વઝઅ મેં દિખાતે
 હેં. સખ્તાઝારકી શાદાખી ખૂબ ઉમરકે ચમક રહી હે ઓર હરે

હરે દરખ્તોં કે રંગમેં ઇસ ક્યામત ભરી દિલફરેખી હે કે દિલ ખે ઇખ્તિયાર ઉનકા શેદા હુવા જતા હે. આદમીકા તો કહીં પતા નહીં. હાં, તયુર કસરતસે જમ્અ હો ગએ હેં ઓર અપની અપની ખે અખાની કી અખાન મેં ખુદાકી ફઇયાઝીયોંકા શુક્રીયા અદા કર રહે હેં.

યકાયક એક તરફસે ફેજી તખલકી આવાઝ આઇ ઓર આ-તેહી ચારોં તર્ફકી પહાડીયોંમેં ગુંજ. યે સીન આવાઝસે બિલકુલ ભર ગયા ઓર વેહશી મખલૂકને ઉસ સીનમેં અયસી બેકરારી પેદા કર દી કે સખકે સખ ધખરા કે ઉઠે ઓર કુછ દેરતક ફિઝાએ આલમમેં ચકર લગાકે પહાડી કી ઉંચી ઉંચી ચોટીયોં પર જ જાકે બેઠને લગે. તખલ વ કરના ઓર તમામ ફેજી બાબોંકી આવાઝેં આખિર ઇસ કદર ગાલિખ હૂઈ કે વો સીન જો અબી બઝમે ઇશરત માઅલૂમ હોતા થા ઓર જીરમેં તયુરકી નગ્માસરાઇને હર-દિલદાદા કે લીયે એક અઝખુદ રફતગીકા સામાન પેદા કર દીયા થા વોહી સીન અખ મેદાને રઝમ બન ગયા ઓર શાહી રોખ વદાય ઓર ઇસ્લામી હયખતો જખરતને ઉન તયુરકો જો ઉડ ઉડકે ઉંચી પહાડીયોંકી ચોટીયોંપર જ બયઠે થે વહાંસે બી ઉડા દીયા. નાગહાં એક અફસર ને જો ઇસ્લામી અલમ હાથમેં લીયેથા આગે બઢકે એક મુસતતેહ મુકામ પર નેઝા ગાડ દીયા, વોહી નેઝા જીરમેં દોલતે ગઝનવીયા કા જખરત ઝહિર કરનેવાલા ફરેરા લગા હુવા થા. હવા એ તુંદ ફરેરે કે સાથ શોખીયાં કરને લગી ઓર ફરેરે ને અપને લેહરાનેકી રોઅખદાર આવાઝ દિખાના શુરૂઅ કીયા કે વો કિસ ઇકબાલ ઓર કિસ ફતેહમંદી કે સાથ સરઝમીને હિંદમે વાપિસ આયા હે, ઇંસ જહાંડે કા એક ખાસ મુકામપર નસખ દેખકે કુલ સવાર ઠેહર ગએ ઓર અફસર હરતરફસે બઢબઢકે ક્યામ ઓર

પડાવકા સામાન કરને લગે. બહોત કુરતીસે કામ લીયા ગયા, ઓર થોડીહી દેરમેં ઉસ મંઝર કી હયઅત ખિલકુલ બદલ ગઈ. યા તો ખુદલા મેદાનયા કિસી તરફ ઇન્સાનકા નામોનશાન બી ન થા અબ બે દેખતે હેં તો હર ચહાર તરફ ખયમેહી ખયમે નસખ હેં. આદમી ઇધર ઉધર સયર કરતે ફિરતે હેં, ખાઝાર લગે હૂવે હંય, જખજખ નશાન ઓર જહંડીયાં ઉડ રહી હેં, વો ઝીલ જસમેં નેહરેં પહાડીયોંકી બલંદી સે આકે ગિરતી હેં લેહરેં લે રહી હે. ઉસ્કે કનારે આમ લસ્કરગાહ સે હટકર એક બહોત બડાખયમા નસખ કીયા ગયા હે જુરકે ઉપર સુલ્તાનકા પરચમે ઇ.કબાલ લેહરા રહા હે. કબલ ઇસકે કે ઇસ ફેજમેં કયામકા સૂફત પેદા હો મોઅઝ-ઝનને ઉસ ફેજ ખયમાનુમા મસ્જિદસે બે એક ઉંચે ટેકરે પર શાહી ખયમેકે કરીખ કરારદી ગઈથી બાહિર નિકલકે બઆવાઝ બલંદ અઝાં દી ઓર વો આવાઝ સરાપા જલાલ બે હિદોસ્તોનકે છુત કહોંકા દર હમો અરહમ કર આઈથી ઉન સરહદી પહાડીયોંકે સીનમેં ગૂંજ ખુદા વાહિદે લા ચઝાલકા નામ સુનતેહી તમામ આશિકાને તોહીદ ઓર મુજહિદીને ઇસ્લામકી ઝખાનસે ખેસાખ્તા કલમ એ “જલલે જલાલહુ.” નિકલ ગયા ઓર વો બહાદુર બે દુનિયાકે તખ્તોતાજ ઉલટકે મરદે મયદાન બન ગએ થે કુછ ખોદ ઝદાસે હો કે કાંપ ઉઠે ઓર તમામ અસાકિરે ઇસ્લામીયાકે બેશો ખરોશ કે ઇસ આવાઝને ચાહે ઓર કિસી ઓર મોદેઅ કે લીયે બહા દીયા હો મગર ઉસવકત ફરોકરકે સખકો સાકિત કર દીયા. સિપાહી જૂ.ક જૂ.ક ઝીલ કે કનારે ખેડકે વુઝૂ કરને લગે ઓર મસ્જિદકા તમામ સહેન બે બહોત બડા રખખા ગયા થા નમાઝીયોંસે બર ગયા. ઓર કુછ દેર ઇન્તેઝાર રહા ઓર દેરકે બાઅદ જખ ખુદ

સુલ્તાન અપને ખયમેસે યરઆમદ હો કે મસ્જીદમેં દાખિલ હુવે તો મોઅઝીઝનને ઉઠકે તકબીર દેના શુરૂઆતી ઓર સખ લોગબી ખડે હો ગએ ઓર અફસરાને ફાજ બઢબઢકે સફેં દુરસ્ત કરને લગે. ઇમામને ફિર વોહી જલાલ આમેઝ કલમા “અલ્લા હો અકબર” કહા ઓર નીચત બાંધ કે નમાઝ અઢાકી.

જસ મકામપર યે મસ્જીદથી ઉસસે ઝરા શિમાલકી તરફ હટકે એક સર સખઝ પહાડી હે ઓર ઉસકે હરે હરે દરખ્તોં કે નીચે લેહરાતી દૂધ કંઈ નેહરેં આતી હેં જો આકે ઝીલમેં ગિરતીહેં ઓર ઉસ વકત બવજહ ઉસકેકે પાની યરસકે ખુલ ગયા હે નેહરોસે ઝયાદા પાની આતાહે ઓર ખડે ઝોરશોરકે સાથ ઝીલમેં ગિરતાહે. ઇસ પાનીકે ગિરનેકી આવાઝકી વજહસે મોઅઝીઝનકી આવાઝ રૂઝાવ સુજૂદ કે વકત ઝોરસે સદાએ “અલ્લાહો અકબર” બલંદ કરતા હે દૂરતક નહીં જાતી ઓર ઉસ સખઝાઝારતક જો પહાડી ઓર ઝીલકે દરમિયાનમેં વાકેઅહે સિફ પાર્નહીકી આવાઝ સુની જાતી હે. ઉસી સખઝાઝારમેં આમ લસ્કર ગાહસે ઇલાહિદા બહોતસે ખયમે નસખ હેં જીનકે ગિદ સખ્ત જંગીપેહરા હે ઓર અફધાની સિપાહી ઓર ગઝનવી વ અરબી જવાન બડી સર ગર્મીસે નંગી તલવારેં હાથેમિં લીયે ચારોં તરફ ટહેલ રહે હેં, મગર ઉન લોગોકે ખયમેસે બાહિર એક નહેરકે બિલકુલ કનારે એક છોટાસા ખુશનુમા ખયમાહે. અગરોં વહાંબી તુરકી સિપાહી મોજૂદ હેં મગર ઉનકી વઝઅ ઓર હરકાતસે માઅલૂમ હોતા હે કે પેહરેકી ગરઝસે નહીં બઢકે ઉસ શખ્સકી ખિદમત કે લીયે હેં જો ખયમેમેં હોગા. યે તમામ ખયમે ફિન લોગોં કે હેં કે ઉનકી હિરાસતકી જાતી હે? ઇસસે તો માઅલૂમ હોતાહે કે યે સરઝમીને હિંદ કે બદનસીખ

ਫੇਦੀ ਹੋਂ ਜੇ ਪੇਹਤੇ ਮਹਾਰਾਜ ਅਯਮੇਰ ਦੇ ਵਡਾਦਾਰ ਜਾਨਿਸਾਰਥੇ ਆਰ
ਆਯ ਦੋਤਤੇ ਗਯਨਵੀਯਾ ਦੇ ਫੇਦੀ ਹੋਂ ਆਰ ਪੁਛਾ ਜਾਨੇ ਆਗੇ ਜਾਏ
ਉਨਕਾ ਕਯਾ ਹੁਥਾ ਹੋਗਾ. ਮਗਰ ਉਸ ਘਰਾਮੇਮੇਂ ਫਾਨ ਹੋਂ ਜੇ ਉਨਸੇ ਖਲਾ-
ਫਿਛਾ ਹਟਕੇ ਆਰ ਯਥਾਥਾ ਖੜਕਤ ਦੇ ਸਾਥ ਰਖਿਆ ਗਯਾ ਹੈ? ਖਸਮੇਂ
ਮਹਾਰਾਜ ਅਯਮੇਰਕੀ ਭਗਰਗੋਸ਼ਾ ਰਾਜਕੁੰਵਾਰੀ ਮੋਹਨਾ ਹੈ ਭਰਕੀ
ਭੁਛਾਖਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਦਿਤਕੇ ਪੁਛਾ ਜਾਨੇ ਕਯਾ ਸਦਮਾ ਪਹੋਂਯਾਯਾ ਹੋਗਾ.
ਮੋਹਨਾਨੇ ਜਯਸਾ ਐਛਸਾਨ ਨਵਜਵਾਨ ਮਨਸੂਰਕੇ ਸਾਥ ਕੀਯਾਥਾ ਉਸਸੇ
ਯਥਾਥਾ ਮਨਸੂਰ ਖਸਕੇ ਸਾਥ ਘੁਲਕੇ ਸੁਰੰਧਤ ਪੇਸ਼ ਆਯਾ. ਅਗਰੇਂ
ਸੁਲਤਾਨੀ ਛੁਕਮ ਦੇ ਅਮੂਭਯ ਉਸਕਾ ਘਰਾਮਾ ਫੇਦੀਯੋਂ ਦੇ ਘਰਾਮੇਂ ਦੇ
ਕਰੀਯ ਰਖਿਆ ਗਯਾ ਥਾ ਮਗਰ ਆਰ ਫਰ ਹੋਸੀਯਤਸੇ ਉਸਕੀ ਆਤਿਰੋ
ਮਦਾਰਾਤ ਆਰ ਦਿਵਦੇਹੀ ਮੇਂ ਕੋਖ ਦੁਕੀਕਾ ਫ਼ਰੋਗੁਯਾਸਤ ਨਹੀਂ ਕੀਯਾ
ਜਾਤਾਥਾ. ਪੁਛ ਮਨਸੂਰਕਾ ਘਰਾਮਾ ਗੋਛੇ ਸੁਲਤਾਨੀ ਘਰਾਮੇ ਦੇ ਪਾਸ ਥਾ
ਮਗਰ ਵੇ ਅਕਸਰ ਅਵਕਾਤ ਉਸੀ ਘਰਾਮੇਕੇ ਕਰੀਯ ਰਹਾ ਕਰਤਾ ਥਾ. ਅਪਨੀ
ਦਿਤਕੀਆ ਅਯਰਾ ਆਰ ਉਸਕੀ ਯੇਛੇਨ ਲਯਵਾ ਕਾਫੀ ਉਸਨੇ ਸਾਫ਼ਯਾਦੀ
ਮੋਹਨਾਕੇ ਘਰਾਮੇਮੇਂ ਰਖਿਆਥਾ ਤਾਕੇ ਮੋਹਨਾਕੇ ਦਿਤਮੇਂ ਕਿਸੀ ਕਿਸਮਕਾ
ਘਰਾਮਾ ਨਗੁਯਰੇ. ਸੁਫ਼ਰਕੇ ਅਵਕਾਤਮੇ. ਜਾਯਕੇ ਫ਼ੋਯੇਂ ਕੁਯ ਮਨਾਜ਼ਿਯ
ਕਰਤੀ ਹੋਤੀਥੀ ਵੇ ਉਸੀ ਮੇਛਮਿਲ ਦੇ ਪਾਸ ਰਹਾ ਕਰਤਾ ਥਾ ਭਰਮੇਂ
ਸਾਫ਼ਯਾਦੀ ਮੋਹਨਾ ਹੋਤੀਥੀ ਆਰ ਉਸਕੇ ਆਯਦ ਅਯਰਾ ਆਰ ਲਯਵਾ
ਕੀ ਮੇਛਮਿਲ ਹੋਤੀਥੀ.

ਖਸਵਕਤ ਅਥਾਏ ਨਮਾਝ ਦੇ ਵੀਧੇ ਮਨਸੂਰ-ਮੋਹਨਾਸੇ ਰਖਸਤ
ਹੋਛੇ ਗਯਾ ਹੈ ਆਰ ਆਯਦੇ ਫ਼ਰਾਗਤ ਫ਼ਾਰਨ ਵਾਪਿਸ ਆਨੇਕਾ ਵਾਯਦ
ਕਰ ਗਯਾ ਹੈ. ਖਸ ਘਰਾਮੇਕੀ ਯੇਛੇਨਵਾਲੀਯਾਂ. ਦਿਵਦੀ ਦਿਤਮੇਂ ਉਸਕਾ
ਖਨੇਝਾਰ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਆਰ ਆਰਯਾਰ ਘਰਾਮੇ ਦੇ ਪਰਦੇਕੀ ਫਰਕਤਪਰ
ਆਂਘ ਉਛਾ ਦੇ ਵੇਖ ਲੇਤੀ ਹੈ. ਖਨੇਝਾਰਕੀ ਯੇਤਾਯੀ ਜਯ ਯਥਾਥਾ ਘਟੀ

તો મોહના લયલાકી તરફ મુતવજજેલ હૂંધ ઓર કેહને લગી.

મોહના—“ મનસૂર અબી તક નહીં આય. અબી આનેકા કેહ ગએ હે. ”

લયલા—“ હાં, વા. અદા તો અબી આનેહીકા કર ગએ હે. શાયદ સુલ્તાનને કિસી કામકેલીયે રોકલીયા વનાં ધતની દેર નહોતી. ”

મોહના—“ નમાઝ કિતની દેરમેં હો જતી હે ? ”

લયલા—“ નમાઝ દમ ભરમેં હો જતી હે. હાં, લોગોંકે ઇન્તેઝારમેં જસકદર દેર હો. ”

મોહના—“ સુલ્તાનને રોક લીયા હોગાતો મેં જાનતી હું કે દેરમે આએગે. ”

લયલા—“ હાં, કિસીકી મજલ હેકે ખજેર ઇજ્જત સુલ્તાન કે દરબારસે ઉકે ચલા આય. ” યકાયક પરદા ઉઠા ઓર દિલેર વ ખુશર નવજવાન મનસૂર ખયમેમેં દાખલ હૂવા. ઉસ્કી સૂરત દેખતેહી યે સખ ઓરતેં દિલહી દિલમેં ખુશ હો ગઈ.

મોહના—“ આપકો ગએ હૂવે ખહોત દેર હૂંધ, કયા સુલ્તાનસે કુછ ખાતેં કરને લગે થે ? ”

મનસૂર—“ નહી, સિફ નમાઝહીમેં મશગૂલ રહા. જસકદર દેર હૂંધ લોગોંકે ઇન્તેઝારમેં હૂંધ. સિપાહી અબી અબી ઇસ સેહરામેં ઠેહરે થે ઓર અપને કામોમેં મશગૂલ હો ગએ થે. ઉન્હેં આતે આતે ખહોત દેર હૂંધ. ”

મોહના—“ મેરા દિલ આપકી રાહ દેખતે દેખતે ધવરા ઉઠા થા. ”

મનસૂર—“ ખાસ આપકી દિલચસ્પીકે લીયે મેને અઝરા ઓર લયલા કાબી યહીં રખ્યા. ”

મોહના--“ મગર મેં તો બે તુમ્હારે વખરાયા કરતી હું. ”

યે જવાબ સુનકે મનસૂર ચુપ હો ગયા ઓર દિલમેં સોચને લગા કે “ મોહના કે સાથ કયા કાર રવાઇકી જાય. અંગરેઝે ઉરકે મજહબ કે મુવાફિક ઉરકે ખાનેખીનેકા ઈન્તેઝામ કર દીયા ગયા ઓર ઉસે કિસી કિસમકી તકલીફ નહીં હે મગર વોહ જયાદા ઇસ અમ્રકી આરઝૂમંદહે કે મેં ઉસકે પાસ બેઠા રહું. મેરે નજદીક મેરા ઉસકે પાસ રેહના જયાદા મુનાસિબ નહીં હય, ઉસીકે હક મેં મુઝિર હોગા. મેં જાનતા હું કે યેહ મુજહસે મહોબ્બત કરતી હે મગર અવ્વલતો મેરે દિલમેં અઝરાકી ઉદ્દેશતકા નકશ કાયમ હો ચુકા ? ઓર જો દિલમેં અઝરાકો દે ચુકા મુઝિકન નહીં કે ઓર કિસીકો દે સકું. દૂસરે મોહના અપને ખાનદાનમેં સખત બદનામ હોગી, અપને આપ ઓર અઝીઝોંકી નજરોંમેં ઝલીલ હોગી. અગર ચે વોહ ઇનખાતોંકા બિલકુલ ખયાલ ન કરે મગર મેરી બદનામી હોગી. અગર મેં ઉસકો ઉસકે મજનૂનાના બેશસે ન રેઠું. ”

મનસૂર દેરતક ખયાલાત કે દરીયામેં ગર્ક રહા. મોહના ઓર અઝરા ઓર લયલા સખ મુન્તઝિરથીં કે મનસૂર સર ઉઠાકે શગુફતગી ઓર દિલ ચસ્પીસે ખાતેં કરે મગર વોહ ફિકકે બિયા-ખાનમેં ઇસ શિદ્દતસે ગર્મસયર થા કે જો જો દેર હોતીથીં ઉસકે બુશરેસે થકન કે બી આસાર નુમાયાં હોતે જાતે થે. નાગહાં એક ખાદિમાને આકે અર્જ કીયા “ હુઝૂર ! સુલ્તાનને યાદ ફરમાયા હે ઓર આપકે મુન્તઝિર બેઠે હે. ”

મનસૂર--(ચોંક કર) મુઝે ? કુછ કામ હે ? ” ઇતિના કહા ઓર ઉઠ ખડા હુવા. સખસે રૂખસત હો કે દરબારે સુલ્તાનકો રાહલી. જસવકત મનસૂર સુલ્તાનકે ખયમેમેં પડોંચા હે ઉસવકત

તમામ એહલે દરબાર જમ્ય થે ઓર શોઅરા તેહનીયત ઓર ફતેહમંદી કે અસ્આર પઢપઢ કે સુલ્તાનકે હોસમે ઓર વલવલેમેં એક તાઝા જોશ પયદા કર રહેથે. ગુઝિસ્તા કામયાખી ઓર ફતેહમંદીને સુલ્તાન મેહમૂદ ઓર ઉસકે ફેઝલ અફસર કયા માઅની હર હર ઇસ્લામી સિપાહીકે દિલમેં એક વલવલા પયદા કર દીયા થા. યે પેહલા દરબાર થા જો ઇત્મીનાન કે સાથ ઓર ઉસ ત.અ.સ્સુખકે દોરમેં ખુત પરસ્તોં ઓર મુશરિકોંકી સર ઝમીનસે નિકલકર અફઘાનિસ્તાનકી હુદૂદમેં કાયમ હૂવાથા. શોઅરાકો સખસે ઉમ્દા મોકાઅ તેહનીયાતે ફત્હ અદા કરનેકા ઇસી દરબાર મેં મિલાથા. શોઅરાબી કોન જીનકે આઅદ નઝમે ફારસી ઇન્દીકે રંગ ઓર ઇન્દી કા તકલીદપર ચલતી રહી ઓર ચલતી રહેગી. ફિરદોસી કે પુરઝોર મિસરએ જીસકા હરહર લફઝ એક રજઝકા અસર રખતાથા દેર તક દરબાર કે તમામ હાઝિરીન કો સાકિત વ ખામોશ બનાએ રહે.

જમ્ય શોઅરાકો અપની તબાઅ આઝમાઇયા દિખાનેસે પુરસત મિલી તો સરદારાન ફેઝને ઉઠ ઉઠકે સુલ્તાનકો મુઆરિક બાદદી. ઇત્મીનાતોં કે આઅદ સુલ્તાન એહલે દરબારકી તરફ મુતવજજેહ હૂવા ઓર કેહને લગા “બહાદુરાને ઇસ્લામ ! અલહમ્દોલિલ્લાહ કે આજ હમ સખ અપને વતનકો સુખર્ષે ઓર કામયાખ જાતે હેં. તુમ્હારી જીરઅત વ શુબ્હાઅતને જો હદીયા તુમ્હારે નઝર કીયા હે યાઅની ખુતપરસ્ત કેદી ઉનકી નિસ્ખાન તુમ્હારી કયા રાય હે ?”

મનસૂર—“હૂઝૂરકા ઇકબાલ હમેશાં યુંહી બલંદ રહે ઓર દુશ્મનકો સુલ્તાની અલમકે સામને યુંહી ઝિલ્લત નસીબ હો. મેરી રાયમેં ઇન સખ કેદીયોં કો બિલફઅલ યુંહી હમારે સાથ ગઝની લેજાના ચાહીયે. વહાં પહોંચકે હૂઝૂરકી મરઝીકે મુવાફિક ઇનકા ફેસલા કીયા જાય તો મુનાસિબ હો.”

સુલ્તાન—“મનસૂર ! અચ્છા મેં તેરી રાયકો તસ્લીમ કર લેતાહું. રાજાની લડકી જો તેરે સુપુર્દકી ગઇથી વો કહાં હે ? ઓર કયા વોહબી ગઝની ચલેગી ?”

મનસૂર—“જો હુઝૂરકી રાય મગર મેરે નઝદીક તો વો રહેમ ઓર શક્કતે સુલ્તાનીકી મુસ્તહિક હે. ઉસને એક જાનિસારે સુલ્તાનકે સાથ બહોત અચ્છા સુલૂક કીયાથા.”

એક આલિમે દરબાર—“હદીસમેં આયાહે કે “અકરમેા અઝીઝા કોમા ઝિલ્લા ” ઓર બેશક અગર કોઇ મોઅઝિઝ શખ્સ ઝિલ્લતો મુસીબતમેં પડ જાય તો ઉસકે સાથ હતુલ્લમકાન નેક સુલૂક કરના ચાહીયે.”

સુલ્તાન—“ઉસકે અયસે શરીફાના બરતાવકા મુઆવિઝા કયું કર કીયા જાયગા ?”

આલિમ—“હુઝૂર ! મેરે નઝદીક તો સખ્સે કયાદા યે મુનાસિબહે કે વો નિહાયત કદ્રો માંઝિલત ઓર ઇઝઝન વ એહતિરામ કે સાથ અપને બાપ રાજા અજમેરકે પાસ ભેજદી જાય. ઇસ કાર રવાઇમે તમામ રાજાઓંપર, હુઝૂરકા બહોત અચ્છા અસર પડેગા. રાજા અજમેર હુઝૂરકા દિરમે નાખરીદા ગુલામ હો જાયગા ઓર ઉસ્કી બેટીકી બી દિલ્લી આરઝૂ પૂરી હોગી. ઓર કિતબ નઝર ઇન સખ બાતોં કે ઇન્સાની હમીયત કા મુતકાઝાબી યેહી હે”

સુલ્તાન—“મેને ઇસબારેમેં મનસૂરકો મુખતાર કર દીયા. મનસૂર ! તુમ બી ઇસ રાયસે ઇત્તિફાક કરતે હો ?”

મનસૂર—“હુઝૂર ! નિહાયત મુનાસિબહે (દિલ્લમેં) અગર્યેં મોહના યે મુતકે અપને દિલ્લમેં બહોત રંજદા હોગી મગર કયા કીયા

જાય. અબ્બ ઉસકે સિવા ઓર કિસી તહાં મુમકિન નહીં કે મુજહે ઈસ અગડેસે નજાત મિલે. ”

સુલતાન—“અચ્છા તો અબ્બયે તજવીજ કરના ચાહીયે કે યે લડકો કયુંકર ઓર કિસકે હમરાહ મહારાજ અજમેર કે પાસ બેજી જાય. ઇસ લીયે કે અબ્બ હમ રાજપૂતાનાકી સરહદસે બહોત દૂર નિકલ આવ્યે, રાસ્તે ડાકુઓં ઓર લુટરોંસે ભરે હૂવે હેં.”

મનસૂર—“ખુદ રાજાકી ફાજલે બહોતસે લોગ ગિરફતારહેં ઉનમેં સે ચંદ ઓર લોગ મુન્તાખિયા કર લીયે જાએં જો રાજાકી બેટીકો અપને સાથ લે જાએંજે ઓર ખાઅઝ રાજપૂત સુલ્તાનકે જાનિસારોંમેં શામિલ હેં ઉનમેંસે કોઈ મોઅજિઝઝ ઓર લાયક હુઝૂરકી તરફસે હમરાહ ચલા જાય. કયા ખૂબ હો અગર બલદેવસિંધ જો એક અસેંસે હુઝૂરકે દામાને આશિયતમેં પરવરિશ પા રહા હે. ઓર મુખ્તલિફ મોકાઓંપર આસ્તાને સુલ્તાનીકા જાનિસાર સાબિત હો ચુકા હે વોહ મોહના કે હમરાહ રવાના હો.”

સુલ્તાન—“મનસૂર ! મુજહે તેરી રાયસે ઇતિ ફાક હે ” બલદેવસિંધ ઇસ શાહી ખયમેમેં એક તરફ મોઅદદત્ત બેઠા હૂવા થા. સુલ્તાનને ઉમ્મકી તરફ દેખા તો વો ફારન ઉઠ ખડા હૂવા.

સુલ્તાન—“બલદેવસિંધ ! તુમ મેરી તરફસે ઇસ લડકી કે હમરાહ જાય ઓર ઉસકો મેરી તરફસે ઉસકે ખાપકે પાસ બતોર હદીયે કે પેશકશ કરો. ઉસસે કેદ દેના કે તેરી સરતાખીને અગર્યે તુજહે ઇસ ઇન્આમ ઓર ઇસ દોસ્તાના તાઅલુક કે કામિલ ન રખ્યાથા મગર મેં તેરે સાથ શરીફાના બરતાવસે પેશ આતા હું. તેરી લડકી જીસકે ધરમઝી યહાં નિગેહે દાસ્તકી ગઈ ઓર જીસકી ઇઝઝત વ આબરકો મેને બહોત હોશીયારી કે સાથ ખચાયા હે વોહ

તેરે પાસ ઉસી તહં પાકદામન બેજી જાતી હે ઉસે અપને મેહ મિલમેં ખિઠા ઓર ઉસ ખુદાકા શુક અદાકર જીસકી ખુદાઇકા વૃને અપને એઅતિફાદે શિકંસે આજતક કબી નહી માના. મોહના નિહાયત શરીફ ખયાલકી લડકી હે. ખખરદાર ! તુ ઉસકો નિહાયત ઈઝઝત ઓર તાઅઝીમ કે સાથ લે જાના ઓર હમેશા ઉસસે બઅદબ પેશ આના.”

બળદેવસિંધ—(સરજીકાકર) “ ખુદાવંદ ! મે નિહાયત અદબકે સાથ ઉસકે હમરાહ જાઉંગા ઓર એહકામે સુલ્તાની કે બજાણનેમેં પૂરી સરગર્મી દિખાઉંગા.”

સુલ્તાન—મન્સૂર ! તુ જા કે મોહનાકો યે ખુશખબરી સુના ઓર અજમેર કે ફેદીયોમેં સે જીનજીનકો વૃત્તહાં બેજના ચાહતા હો ઉનકો મુનતખિય કરલે કયું કે ઈસ ખારેમેં મેને તુજહે પૂરા ઇખ્તિયાર દિયા હે.”

મન્સૂર યે શરૂકકત આમેઝ ખિતાબેશાહી સુનકે ઉઠ ખડા હૂવા આદાબે શાહી બજા લાયા ઓર શાહી ખયમેસે નિકલકે રવાના હૂવા. રાસ્તેમેં વો અપને દિલસે ખાતેં કરતા કરતા જાતા થા ઓર નિહાયત પરેશાન થાકે મોહનાકો ઇસ મઝમૂનસે કયુંકર આગાહ કરે. વોહ અપને દિલમેં બખૂબી સમજ્હા હૂવાથા કે મોહના ઇસ એહસાનકો એહસાન ન સમજ્હેગી. વો કિસી તહં નહીં ચાહતી કે અપને ખાપકે પાસ જાય મગર જમ અપની હાલતકા ખયાલ કરતા થા તો ઓર અપાદા પરેશાન હોતાથા, કયું કે ઉસકે નઝદીક યે કિસી તહં મુશ્કિન થા કે અપને દિલમેં દો માઅશ્કોંકો જગેહ દે કે આખિર ઉસને ઇસી અત્રપર ફેસલા કર લીયા કે ખેશક મોહના કો ઉરકે ખાપકે પાસ બેજદેના ચાહીયે. ઇસ કિસમકે ખયાલોમેં

મેહવ થા ઓર મોહના કે ખયમેકી તરફ ચલા જતા થા. જખ ખયમે કે અંદર દાખિત હૂવા તો વોહ અપની હવસ ઓર મોહનાકી મહોખત ભરી આખે દેખદેખકે ઓર દિલમે પરેશાન હોને લગા. મનસૂરકી સૂરતપર આસારે ફિક્ક દેખકે મોહના નિહાયત હી મહોખતકે લેહજમે પૂછને લગી “કયું, તુમ ઇસવકત શિકમંદ કયું હો ?”

મનસૂર—“કુછ નહીં.”

મોહના—“આખિર કુછ મા અલૂમતો હો.”

મનસૂર—“સુસ્તાનને ઇસવકત એક અયસા હુકમ દીયા હે જે શાયદ આપકી મરજીકે ખિલાફ હો.”

મોહના—“કયા મેરેલીયે કોઈ સઝા તજીઝ કીહે ?”

મનસૂર—“નહીં, મુજહે હુકમ હૂવાહે કે આપકો મંએ આપકી ફોજકે ચંદ મુન્તખિખ અફસરોકે નિહાયત ઇઝઝત વ આખર કે સાથ આપકે વાલિદ મહારાજ અજમેરકી ખિદમત મેં રવાના કરે ઓર બલદેવસિંધ એક મોઅઝઝિઝ રાજપૂતકો જે સુસ્તાન કે જાનિસારોમેં હે આપકે હમરાય અજમેર તકે જાનેકા હુકમ હૂવાહે.” યે સુતકે મોહનાકી સૂરતમે આસારે હઝન વ મલાલ ઝાહિર હોને લગે ઓર એક આહે સર્દ ખીયકે કેડને લગી “મુજહે ઇસ ખાતકા અફસોસ હે કે સુસ્તાનકી તરફમે મેરે સાથ અચ્છા ખરતાવ નહીં કીયા ગયા. અચ્ચતો યે ઝુરર હે કે જયરામકો રિહાઈ દીખયગી ઓર વોહ મેરે સાથ પહોંચ કે કોઈ દુકીકા દુશ્મનીકા ન ઉકા રખમેગા અખ વોહ મેરે ખૂતકા ખ્યાસા હે.”

મનસૂર—“કયા આપ ચાહતી હેં કે જયરામકો રિહાઈ ન દી

નય ? ઓર યે આસાની મેરે ઈન્કાનમેં હે કે ઉસ્કો હમેશા કે લીયે હાં કેદ રખ્ખું યા ઉસ્કો કતલ કર ડાલું. અગર્યો યે દોનો અત્ર મેરી મરજીકે ખિલાફ હેં મગર આપકે કેહનેસે મેં ઇન ગુનાહોંકાલી રતકિય હો જાઉંગા. ”

મોહના—“ મેં અપને લીયે કિસીપર જુદમ કરના નહીં ચાહતી, । મુજહસે કબી ન હોગા કે ઉસકી આખત કોઇ છુરી રાય દુઃ માપ ઉસકો સખસે પેહલે આઝાદી દીજીયે વોહ અજમેરકા સચ્ચા રસ્ત ઓર મહારાજા જાનિસાર હે. ઉસને હમારે રાજકી બડી પડી ખિદમતેં કરીહેં મેં કયું કર કહું કે આપ ઉસકો ન છોડીયે. રેશક છોડ દીજીયે મગર કયા યે નહીં હો સકતા કે સખ છોડ દીયે જાએ ઓર મેં યહીં રહું ? ”

મનસૂર—“ સુલ્તાન કે હુકમસે કયું કર સરતાખી હો સકતી કે ? (કુછ સોચકર) હાં, ખેશક સુલ્તાનકે ખિલાફ હોગા. અચ્ચક મુલ્કી જુરરતોંસે સુલ્તાન ચાહતે હેં કે મહારાજા અજમેરકા અપના એહસાનમંદ બનાલેં ઓર ઉસકે લીયે ઇસસે અયાદા મુનાસિખ કોઇ તદખીર ઉનકે ખયાલમેં નહીં હે. ”

મોહના—“ કયા યેબી નહીં હો સકતા કે મેં ખુદ સુલ્તાન ક સામને પેશ કરી જાઉં ઓર ઉનકે સામને જાકે મેં દસ્ત અસ્તા અર્જ કરું કે મુજહે યે ગવારા હયકે સુલ્તાનકી હમેશાં લોડી બની રહું મગર વહાં રાજા સાહબ કે પાસ ન બેજી જાઉં આપકો નહીં માઅવૂમ અખ મેં વહાં કિસી કામકી નહી રહી. આપ હજાર ઇતમીનાન દિલાએં ઓર મેં હજાર કસમે જાઉં મગર વહાં કિસીકો યકીન ન આપગા કે ઇતને દિનોં મુસલમાનોં કે કખ્જે મેં રેહ કે મેં બે ધર્મ નહીં હૂઈ. હિંદુઓંકા એઅતેકાદહી અયસા વાકેઅ હૂવા હે ઓર

વો લોગ ઝરાસી ખાતપર બદ ગુમાન હો જાતે હેં ઝોર ઉનકે ખયાલ મેં અપની કોમસે જુદા કરને કે આચદ ઇન્સાન અપને ધરમ મેં રેહ હી નહીં સકતા.”

યે મુનકે નવજવાન મનસૂર ખામોશ હો ગયા ઝોર દિલમેં સોચને લગા કે “યે કિસીતર્હ મુમ્કિનહી નહી કે સુસ્તાન કે સામને યે અમિનતો ઇલતિમ અપની આરજુ ઝાહિર કરે ઝોર વોહ રાઝી ન હોજાએં ઉનકાનો યેહી મકસૂદ હે કે મોહના કા ઉસકે એહસાનાત-કા બદલા દેં જમ્મ યે અપને આપકે યહાં જાનેપર રાઝોહી નહીં તો વો હરગિઝ ઉસપર જમ્મ ન કરેંગે અમ કયા કીયા જમ્મ કુછ નહીં જાનતા ઝોર મેં જહાં તક ખયાલ કરતા હું ઇસકા યહાં રહેના મુજ હે અપને લીયે મુનસિમ નહીં માઅલૂમ હોતા.” મનસૂર યે સોચકે મુનશકિરસા હો ગયા. મોહના સમજ્હ ગઈ કે ઉસકી દર-ખવાસ્તને મનસૂરકો ખામોશ કર દીયા ઝોર ઇસ્કે અલાવા મનસૂર મેરે ઇસરારકી વજહસે એક ફિક ઝોર પરેશાની કે આલમ મેં હે, ઇન જઝબાત ને ઉસકે દિલમેં જોશ મારા ને પાક ઝોર સચ્ચી મહોજમતને પેદા કર દીયે થે એક એતાખી કે ફવરી જોશકે દિલમેં દયા કર ખોલી “મનસૂર ! અગર મેરી ઇન દરખવાસ્તોંકી વજહ સે આપ તરફુમેં પડ ગએ હેં તો મેરી ઇસ ગુસ્તાખીકા મઆફ કીજીયે. મેં સુસ્તાન સે બી કુછ ન કહુંગી ઝોર મેરે હકમેં જો કુછ તજવીઝ કીયા ગયા હે મેં ઉસે ખુશીસે ગવારા કરતીહું ચાહે મુજહપર કિતનાહી બડા જુદમ હો જાએ મગર મેં આપકી મરજી કે ખિલાફ ન કરુંગી.”

ઇન ખાતોંને નવજવાન મનસૂર કે દિલપર બડોત બડા અસર કીયા. ઉસકે દિલમેં ફિર ઇન ખયાલાતને હુજૂમ કીયા કે “અફસોસ !

મેં અપની મોહસિન શાહઝાદી મોહનાપર ઝુલ્મ કરતાહું. અબી તક તો ગનીમત હે કે ઉસકે ખયાલ મેં સારા ઇસ્તિખ્સાર સુલ્તાનકે સર હે, અગર કહીં ખુદ ન ખવાસ્તા ઉસે યે માઅલૂમ હો જાએ કે મેં ખુદ ઇસ રાય ઓર ઇસ તજવીઝકા મુહરિફ ઓર ખાની હું તો ઉસકે દિલપર કિતના બડા સદમા ઝુઝરે ? આહ ! કયા કરે ? અબ તો ઇસકે યહાં રહેનેમેં ઓર ખરાબી હે. ઇસલીયે કે અગર યે યહાં રહેગી તો ઉસે ઝુઝર માઅલૂમ હો જાએગા કે યે મેરીહી રાયથી કે શાહઝાદી મોહના અજમેર ભેજદી જાય. ઓર ઉસવકત ઉસકી નઝરમેં મેરી બડી સુખકી ઓર ખેદઝઝતી હોગી. ફિર બી ચેહી મુનાસિખ હે કે યે અજમેર ચલી જાય વહાં જો કે મેરા ખયાલ ઉસકે દિલસે નિકલ જાયગા ઓર યે ઉન તમામ ડામી જિલ્લોતોસે બી મેહફૂઝ રહેગી જો ઇસકો અપની ડામમે નસીખ હોતીં. અફસોસ ! ઇસકી મહોબ્બતને મેરે દિલમેં બી જગે કર લીહે ઓર મેં શાયદ અરસે તક મોહના કે ખયાલમેં મેહવ ઓર મોહનાકી સુરત કા દીવાના રહુંગા.” યહાંતક કેહને પાયા થા કે ખાદમાને આકે અર્જ કીયા ” હુઝૂર ! પેહરેકા સિપાહી અર્જ કરતા હે કે બલદેવસિંધ સુલ્તાનકે હુકમકી તઅમીલ કે લીયે મએ અપને દીગર સવારોંકે દરવાઝેપર હાઝિર હવે હે. ”

ઇસ આવાઝ કે સુનતેહી મોહનાને હઝાર ઝખ્ત કીયા ઓર લાખ રોકા મગર ઉસકે ચેદરેકા રંગ ઉઝ મયા ઓર ઘમરાકે કેહને લગી “કયા અબ ચેહી ફેસલા હો ગયા કે મેં આપસે જુદા હોઉં-ગી ? ઓર કયા અબ આપનેબી ગવારા કર લીયા કે મેં સિયાહર અનકે વતન જાઉં ? ”

મનસૂર—“મેરે નઝદીક તો આપકે વહાં જાનેસે રાજ

સાહબકા કલેજ ઠંડા હોગા એર તમામ અજમેરે લોગે
કા ખેઇ-તેહા મસરરત હોગી. હાં અગર આપકે સાથ યહાં કિસી
કિસમકી ઝિયાદતી કીજતી એર આપપર જખો તશદ્દુદ હોતા યા
આપકે ઉસૂલે મઝહબકે ખિલાફ કોઇ કાર રવાઈ કી જતી તો
શાયદ વહાંકે લોગ આપકો અફસોસ એર હસરતકી નિગાહસે દેખતે
એર યુંતો ધરધર ખુશીકે શાદિયાને બજેંગે.

મોહના—“ આપ હિંદુ ધરમસે અભીતક વાકિફ નહીં હેં મેં
નેતો કેહ દીયા કે વહાં ખ્વાહ મ ખ્વાહ બદ ગુમાની હોતી હેં યેહી
કયા કમ હેં કે મેં આર્યાવૃત એર હિંદુ દેસસે નિકલકે ઉતકે
એઅતિકાદકે મુવાફિક ફિર મલેકશેાં કે દેશ મેં આગઈ ઉતકે નઝ-
દીક ઇતનેહીમેં આદમી બે ધરમ હો જતો હેં.”

મનસૂર—“ અફસોસ સુલ્તાની હુકમસે કોઇ ચારા નહીં મેરે
નઝદીક તો અબ આપ જાઇયે એર ખુશી ખુશી અપને વાલિદસે
મિલીયે. સુલ્તાની હુકમકી તબદીલી અબ કિસી કે ઇમ્કાનમેં નહી
હેં.” ઇતના કેહ કે મનસૂર થોડી દેરતક ખામોશ રહા એર ફિર
ખુદ ખુદ ચોંક કે કેહને લગા : “ અહો ! બલદેવસિંધ દેરસે બાહિર
ખડે હેં એર મેં જયસે ઉતકા આના બૂઝ હી ગયા. મોહના !
આપ અબ સફરકા સામાન કીજીયે, મેં અહી વાપિસ આઉંગા.”

યે જુમ્લા સુનકે શાહઝાદી મોહનાને હસરત વ અંદોડકી વઝઅ-
સે નિહાયત માયુસી કે સાથ સર જહુકા લીયા એર નવજવાન મ-
નસૂર અપની કારરવાઈ પર પચતાતા એર ગમ ખાતા હૂવા ખય-
મેસે બાહિર નિકલા. સુલ્તાન મેહમૂદ કી ફોજે ઝરર મોજકા વફાદાર
જનિસાર બહાદુર બલદેવસિંધ ઇતેઝારમેં ખડા હૂવા યા મનસૂ-
રકી સૂરત દેખતેહી ઉસને ફોજ કાઇદેસે સલામી દી એર દરત બસ્તા
ખડા હો ગયા.

મનસૂર—“ બલદેવસિંધ ! તુમને સફરકા સામાન કર લીયા ? ”

બલદેવસિંધ—“ સખ સામાન હો ગયા. ”

મનસૂર—“ કિસી ખાતકા ઇન્તેઝારતો નહીં હે ? ”

બલદેવસિંધ—“ કિસીખાતકા નહીં આપકા હુકમ હો ઓર મેં અજમેરકી તરફ રવાના હોઉં. ”

મનસૂર—“ અચ્છાતો એક ઉમ્દા સુખપાલ મંગાવ ઓર અખરદાર ! ઇસકા ખયાલ રહે કે મોહનાકા રાસ્તે મેં કિસી ખાત કી તકલીફ ન હોને પાય અગર ઝરાબી તકલીફ હૂઝહે તો તુમહારે હકમેં નિહાયત મુઝિર હોગા ઓર વહાં હર તરાહસે રાજ અજમેર ઓર ઉસકે તમામ દરઆરદારોં પર ઝાહિર કરદેના કે મોહના નિહાયત અસ્મત મઆય લડકી હે ઓર ઉસ્કી અસ્મત વ પાક દામની મેં કિસી કિસ્મકા ફર્ક નહીં આને પાયા. ચેબી કેલદેના કે ઉસકે ખાને પીને કે લીયે બી હિંદૂ ધરમંક સુવાદિક પુરી એલતિયાત સે ઇન્તેઝામ રખ્યા ગયા થા. ”

બલદેવસિંધ—“ મેં ચે તમામ ખાતેં ખખુખી રાજ કે ઝહેન નશીન કર દુંગા આપ સુતમઘન રહીયે ખુદ સુલ્તાનને મુઝહે ઇસ અમ્રમેં હિનાયત ફરમા દીહે ઓર અખ ઉજ્જલત ફરમાઇએ કયું કે થોડા દિન ખાકી હે મેં આજહી ઇન ઘાટીયોંસે નિકલ જાઉંગા ઓર સુખહસે હિંદોસ્તાન કે ખુલ્લે મયદાનોંકા સફર કરકે અહોત જલ્દ અજમેર પહોંચ જાઉંગા. ”

મનસૂર—“ આપકે હમરાહ કિતને સવાર જાએંગે ? ”

બલદેવસિંધ—“ મેરે સાથ મેરે કુલ હમરાહી જનકા શુમાર

દસ હઝારહે અગર આપ ઝુરત સમજહેં તો થોડેસે ઓર સુસ્તાની સિપાહી બી સાથ લે લું.”

મનસૂર—“ નહી, દસ હઝાર જવાન કાશી હેં કાઈ જંગી મોહિમ નહીં હે સિફ્ત ખતોર સફારતકે જનાહે ઇસકે લીયે જેબી બહોત હેં મગર હાં દોયાર તુફ્ત ઓર ગઝની કે અફસર બી હોંતો અચ્છા હો કયુંકે વો સુસ્તાની વકઅત ઓક ઇઝઝતકો રાખ અજ-મેર પર અચ્છી તહ્ જાહિર કર દેંગે.”

ખલદેવસિંઘ—“ આપ જીન જીન લોગોકો ફરમાઇયે મે હમરાહ લે લું.”

મનસૂર—“ તુમ કો ઇખ્તિયાર હે જીન અફસરોંકો ચાહો અપને હમરાહ લેલો અખ મુજહે ઝયાદા ખાતોંકી કુરસત નહીં સવારીયાં મંગાવ.” જે કેહ કે મનસૂર અંદર આયા ઓર શાહ-ઝાદી મોહનાકી તરફ દેખ કે કહેને લગા “ અખ સખ ખાતોંકા સા-માન હો ગયા જલ્દી તૈયારી કીજીયે કયું કે સ્વારી ઓર વો મખ-લોગ બે આપકે હમરાહ જાએંગે હાજિર હો ચુકે.”

ઇસ જુમ્હેને મોહનાકો ખિલકુઝ સુસ્ત ઓર શકિસ્તા દીઝ કર દીયા હુજૂમે યાસને અખરદસ્તી ઉસ્કા સર જહુકા દીયા. આહ ! ઉસ્કાસર અયસા જહુકાકે કિસીતહ્ ઉંકનાહી ન થા. દેરતક ઇન્તેઝાર કરકે મનસૂરને જહુકકે દેખાતો ઉસ્કે રખસારોંપર આંસૂ જરી હેં. અગર્યે આવાઝ નહીં નિકલતી લેકિન આંખેં ગોયા આંસૂઓંકે દરીયામેં એક હુઅતી હૂઈ કસ્તીકી તહ્ ડગમગા રહી હેં જે આલમ દેખ કે મનસૂરકે દિલપર ગોયા એક તીર લગા, ઉસ્કાબી દિલ બર આયા ઓર કેહને લગા “ મોહના ! કાઇ રોનેકી ખાત નહીં હે જે તો ખુશીકી ખાત હે કે તુમકો અપને આપકી ઝિયારત નસીખ

ી વતનકી સુરત નજર આયગી વોહ માં જીસકો તુમ્હારી મુશ્કા-
 ૧ મેં ખુદા જાને કયા કુછ સદમા હોગા તુમકો સીનેસે લગા કે
 ના કલેજા હંડા કરેગી ”

ઇન બાતોં ને મોહનાકા દામને સખ ચાક કર દીયા ઉસમે
 કુલ સુકુતકી તાકત ન રહી એ ઇજ્તેયાર એક ‘આહ’ ખીંચ
 હા “મનસૂર ! અબ તો મેં જાતી હૂં અબ કયા ઝુરરત હે કે
 ને દિલી ખયાલાતકો મખ્શી રખૂં સુનો મેં અપને દિલસે
 ધુર હૂં હઝાર કુછ હો યે દિલ તુમ્હારે ખયાલ કો કબી ન ભૂલે
 તુમને મુજહે છોડ દીયા ઓર મુજહસે બેતઅસ્લુકી ઝાહિરકી
 ૧ મે સચ કહેતી હૂં જહાંતક મેરે ઇમ્કાન મેં હોગા તુમ્હા-
 પીછા ન છોડુંગી ઇસ વક્ત જાતી હૂં મગર વોહદિન બહોત
 ૧ આને વાલા હે કે મેં તુમ્હારે પાસ મવજૂદ હોઉંગી જો
 કેહના થા મેં કેહ સુકી અબ મેરે સવાર હોનેકા ઇન્તેઝામ
 ”

ઇન બાતોંને કુછ અયસા અસર કીયા કે ખયમેમે હર
 ર તરફ સુકુત હો ગયા મનસૂરને તો નદામતસે સરજહુકા
 ઓર અઝરા ઓર લયલા નિહાયત વહેશત ઓર હયરતકી
 ૧ હોંસે મોહનાકી ઉન ચિતવનોં કો દેખને લગીં જો ગોયા કિસી
 સીધી હોને કો નહીં આતીથીં લયલા આગે બઠી ઓર
 ના કે રૂબારોંસે આંસૂ પૂંછને લગી. હમદદીં કે ઇન
 ૧ ત કે સાથ લયલા ઉસકી તસલ્લી વ તશક્કી કે લીયે ઝખાન-
 ૧ યે કલમાત કેહતી જાતીથી “પ્યારી શાહઝાદી ! હમ સખ
 ૧ કે એહસાન મંદ હેં. આપકી શકિસ્તાદિલી દેખ કે હમારે દિ-
 ૧ બ બહોત બડા સદમા હોતા હે. ખુદા કે લીયે ઝખત કીજીયે.

મેં દુઆ કરતી હું ઓર આરજી મંદ હું કે ખુદ આપસે ફિર ખહોત જલ્દ મિલાય ઓર ये કાઈ ત.અજબુઅકી ખાત નહીં. સુલ્તાન થોડે હી દિનોમેં ફિર હિંદોસ્તાન આઝમેં ઉસ વકત મન-સૂર ઓર હમ સખખી આકે આપસે મિલેંગે. ”

મોહના—“ અખ ઇન ખાતોંકા ઝિક ન કરો. મેરી.ફિરમતહી અચ્છી નથી અખમેં તુમસે રૂખ્સત હોતી હું. ” ઇતના કેહ કે લયલા કે ગલે ત્રિપટ ગઇ. લયલાસે બી સખ ન હો સકા ઓર ઉસકે રૂખ્સારોં પરબી આંસુ જારી હો ગયે. વોહ બોલી પરીવશ અઝરા જીસકી પ્યારી સુરતહીકા ये કરિશમા થા ઉસકે દિલ પર બી ઇન કારરવાઇયોંકા અજબ અસર પડ રહા થા. વોહ ખામોશ બેઠી થી. કબી મોહનાકી સુરત દેખતીથી ઓર કબી મનસૂર કે ચેહરે પર ગોર કરતી થી. ઉસકો ઇસકા મુતલક ઇસ્મ ન થા કે ‘ મોહના મજબુરન કયું અપને આપકે ઘર બેજી જાતી હે. ’ ખાર ખાર ઉસકે દિલમેં મોહના પર તરસ આતાથા ઓર વો ઉસકો ઝખ્ત કરતી થી, દિલબર આતા થા, આંખોં મે આંસુ ડખડખા આતે થે ઓર વોહ નિહાયત ખમોશી કે સાથ સખકી આંખેં બચાકે ઉન ઉમૂરકો દિલહી દિલમેં દખા દેતીથી.

લયલાસે રૂખ્સત હો કે મોહનાને અઝરા કી તરફ દેખા ઓર ઝરા ખલંદ આવાઝસે કેહને લગી “ અઝરા ! આવ તુમસેબી રૂખ્સત હોલું. શાયદ મેરી સૂરત તુમ ફિર ન દેખ સકો. યા મુજહી કે અખ ફિર તુમહારી ઝિયારત કરનેકા મોકઅ ન મિલે. ” ये કેહ કે ખુદ બઠી ઓર અઝરા સે ત્રિપટ ગઇ. દેર કે ખાઅદ અઝરા કા છોડા તો ઉસકે ગુલાખી રૂખ્સારબી આંસુઓંસે બીગે હુવે થે. ઉસકો રોતે દેખ કર મોહના બોલી “ અઝરા ! તુમ અપને સાદે

દિલ કો કયું ગમગીન કરતી હો. ?” ઇત્ના કહા ઓર ઉસકે રૂખ્સારોં પર એક ગર્મ જોશીકા બોસા દે કર કેહને લગી “ આહ ! ઇન રૂખ્સારોંહીને મુજહ પર ઝુલ્મ કીયા. ” ઇસ બુમ્દે ને ઉન તમામ લોગોં પર જો ખયમે મેથે ખુદા જાને કયા જાહૂ કરદીયા કે સખ એક હયરત ઓર સન્નાટે કે આલમ મેં આ ગએ. મનસુર જો દે-રસે સર જહુકાએ હુએ થા ઓર મોહના કી હર હસરત દિવાનેવાલી કાર રવાઈકે દેખનાહી નહીં ચાહતા થા યકબચક ચોંક પડા ઓર નેઝ લયલા ઓર અઝરા મેંસે હરએક એક દુસરેકી સુરત દેખને લગીં ઉસવકત અયસા સન્નાટા પયદા હો ગયાથાકે કિસીકા કિસી-તર્ફ કોઈ લક્ઝ ઝપાનસે નિકાલને કી જુરઅત ન હોતી થી આ-ખિર મોહનાહીને નિઝરસુમે સુદન કા તોડા ઓર કેહને લગી “ અખ ઇસ સોહઅતકા ખાતિમાહે, મુજહે જો કુછ કરના ચાહીયે થા કર ચુકી, અખ ઇજત દીજીયે કે મેં ‘સવાર હોઉ’ ” અસલ મેં મોહના સમજહ ગઇ થી કે ઉસકે રૂખ્સત કરનેકા ખાતી ખુદ મનસુરહી હે વો અઝરા કી તર્ફ બોલી ન થી. અગરે કમસિનથી મગર ઈસ્મી ત્રિયાકત ઓર જોહરે શુનઅતને ઉસે પૂરા તજુર્બા-કાર બના દીયા થા. યે અજીઅ ખાતથી કે મોહના જો જોં જ્યાદા બેતાખી ઝાહિર કરતીથી વોંવોં અઝરા કી સુરતસે બહોત જ્યાદા સિતમકશી ઓર લઝનો મઝાઝ કે આસાર ઝાહિર હોતે જતે થે બહે બાઅઝ અવકાત ઉસકી ચીને જીબીનસે ઝાહિર હોને લગતા થા કે વોહ સખત ગઝમ આલુ દહે. ઇસ વકત ઉસકે ઉન તખ્વી જોશોંકી તરફ બી બિલકુલ તવજ્જોહ નહીં કી ગઇ આખિર મોહ-ના કો ઇન સખસે જુદા હોના પડા.

મનસુરને ઇસવકત અપને દિલકો ઇન્તિહા દરજે કા સખત

ખના લીયા થા મોહનાને જ્યસેહી સવાર હોનેકી ઇજ્જત તલખડી વોહ ખયમે સે બાહિર નિકલા ઓર હુકમ દીયા કે ‘ મોહના સુખ પાલ મેં સવાર કરાદી જય ! બાહિર આનેકે બાઅદ જો દુસરા હુકમ ઉસને દીયા વોહ ચેહથા કે “ બલદેવસિંધ જોકે રાજપૂત કેદીયોંકા દેખકે ઉનમેંસે જયરામ કો ઓર દસ બારા ઓર અફસ-રોંકો અપને હમરાહ લે આય જીતકો રિહાઇ દીજયગી ઓર શાહઝાદી મોહના કે સાથ વોહ બી અજમેર જાએગે. ”

બલદેવસિંધને ઇસ હુકમ કી ફવરન તઅમીલકી ઓર જય સખ સામાન દુરસ્ત હો ગયા ઓર કેદીયોંમેંસે આઝાદ કરને કે લીયે લોગ મુનતખિય કર લીયે ગએ તો મનસુરને રવાનગી કા હુકમ દીયા ઓર બલદેવસિંધ કે દસહઝાર હમરાહીયોંકા ગિરોહ શાહઝાદી મોહના ઓર દીગર કેદીયોંકા લે કે ઇસ્લામી લશ્કર ગાદસે રવાના હુવા. મનસુરને અગચે દિલપર જખ્ખ કરકે ઇન સખ બાતોં કી તાઅમીલ કરાદીથી મગર દિલ પર જો જો ચોટેં મોહના કે ગમોઅં-દોહકી વજહસે પડી થીં ઉનકો ખવાહ મખવાહ બાઅદ મેંઉલરના ચાહીયે થા. મોહનાકા સુખપાલ રવાના હોતેહી ઉસકે દિલસે બેસખીકે આસાર નુમાયાં હોને લગે જખ્ખ તક શાહઝાદીકી સવારીકા જીજીસ નઝરકે સામને રહા ઉસકી નઝર ઉધરસે હટતીહી નથી. અપને ખયમેં કે દરવાજે પર ખડા હસરતો અંદોહ કે સાથ ઉન લોગોંકા દેખ રહા થા જો શાહઝાદી મોહનાકો લીયે જતે થે આખિર વોહ લોગ એક પહાડી કી આડમેં આ ગએ ઓર ઇધર આંસુઓંને મનસુરકી આંખો પર બી પરદે ડાલ દીયે થે. વોહ અપને દિલહી દિલમે અપને આપકો લાઅનત વ મલામત કરતા હુવા અપને ખયમેમેં આયા ઓર પલંગ પર મૂંહ છુપાકે પડ રહા.

દુસરે રોઝ સુલ્તાન મેહમૂદ કે લશ્કરને મગરિયકી તરફ આગે
ફેર્ય કીયા ઓર યેસબ લોગ ગઝનીકી તરફ રાહી હુવે.

દસવાં બાબ.

હિંદોસ્તાનકા દુસરા સફર.

અબ હમ તારીખકે ઉતને વરક ઉલટે દેતે હેં કે ઉસ વકતસે
જબકે હમને નવજવાન મનસુરકા ઓર હુરસીમા અઝરાંકા છોડા દે
દો યરસ ગુઝર ગયે. હમકા નહીં માઅંલુમ કે ગઝનીમેં સુલ્તાન
મેહમૂદ ગઝની ધત્તે સાલ તક કિસ કામમેં મશગુલ રહા. અઝાલિર-
યે મુદત સિફ સસ્તાને ઓર ઇત્મીનાનસે અસર કરને મેં ગુઝરી,
કયું કે અપની ઉમ્દા શિકારગાહ યાઅને સરઝમીને હિંદ મેં ઉસને
ઇસ ઝમાનેમેં તવજ્જોહ નહીં કી. દો યરસ કે બાઅદ ઉસકે
દિલમેં ફિર ફત્હમંદીકા જોશ પેદા હુવા ઓર ઉસને કસ્ટ કીયા કે
દો બારા હિંદોસ્તાન પહોંચ કે નુસરતો ઈકબાલ કે ફરેરે ઉડાય.
હિંદોસ્તાન બી ધત્તે ઝમાને તક એક સુકૂત કે આલમમેં રહા. બાઅ-
ઝ ગેયરતમંદ ઓર પુરજોશ રાગ્ગઓંને અલબત્તા કાશિશકા કે
બાહમ સિલસિલએ ઇત્તિફાકકા જોશ ફેલા કે મુસલમાન મલેકશોંકા
આયાવૃત કે પાક સખ્તઝારોંસે અયસી સખ્ત શિકસ્ત દે કે નિકાલેં
કે ફિર દોબારા ઉન્હેં પેશકદમીકી જુરઅત ન હો, મગર હિંદોસ્તાન
ઓર ઉસકે દોસ્ત ઉનદિનોં અયસી ગફલતકી નીંદ નહીં સોયે થે કે
મેહમૂદ કે એકહી હમ્લે મેં ચોંક ઉઠતે. અગર્યેં ઉસકે બાઅદ બાઅઝ
મર્તબા પૂરા જોશ હો ગયા, મગર મેહમૂદ કે દુસરે સફરતક પૂરે

હિંદોસ્તાન મેં ઉરકે દફ્તર કરનેકા ખયાલ નહીં પયદા હૂવાથા. રાજા અજમેરકા મેહમૂદ ગઝનવી કે ઉસ દોરતાના ખરતાવને પૂરા ઇતમીનાન દિલા દીયા થા, ઉસે ખયાલબી ન થાકે મેહમૂદ ઉસ્કી તરફકા રૂખ કરેગા. વોહ અપની બેટીકી સૂરત દેખકે ઇન્તેહાસે ઝયાદા મેહમૂદકા મમનૂન વ મશકુર હો ગયા થા. ઉરકો દોખાતોંપર જીતની ખુશી હોતી ઝેખાથા. એકતો યે કે મોહના જોયસી પાકન ફસ ઓર બહાદુર લડકીને ફિર અપને બાપકી આંખોકા આંકે ઠંડા કીયા. દૂસરે યે કે ઉરકે વઝીરકા હોનહાર ઓર શુબ્હા બેટા જયરામ ફિર આંકે રાજા કે તખ્ત કે સામને દસ્તબસ્તા ખડા હોને લગા. યે હમ અબી નહીં કેહ સકતે કે ખુદ મોહના કે દિલપર કયા ગુઝર રહીથી. ઓર ઉરકે દિલકે સાથ નવજવાન મનસૂરકા ખયાલ કયા કાર રવાઇ કર રહા થા. બહર હાલ ઉસને બઝાહિર અસ્બાબ યે ઝમાના નિહાયત તહમ્મુલ ઓર સુકુતો ખામોશી કે સાથ બસર કીયા.

દૂસરે ખરસ સુલ્તાન મેહમૂદ એશી રાહત ઓર સુકુતો ખામોશી સે ઉકતા ગયા, ખયાલી આલમમેં ઉસને અપની નઝરકો હર ચહાર તરફ દોડાયા, મગર હિંદોસ્તાનસે અચ્છા ખુશસોદા જોલાન ગાહ ઓર કાઇ ન નઝર આયા. મુસન્મમ ધરાદા કર લીયા કે ફિર ઉસ સરઝમીનપર જાકે અલમે ફત્હ ઉડાયા જાય. દુન્યાવી હેસીયતસે ફતેહમંદી કે સાથ સલ્તનતકો તરફકી હોગી ઓર દીની હેસીયતસે ગાઝીકા ખિતાબ મિલને કે અલાવા છુત પરસ્તી કે મિટાને ઓર તવહીદ કે ફેલાનેકા સવાબ હાસિલ હોગા. યે ધરાદા કરકે ઉસને કુચકા હુકમ દીયા. હુકમ પાતેહી તમામ ગઝની મેં એક જોશ ફેલ ગયા. દુનિયા તલબોને હિંદોસ્તાનકી મઝલૂમ લોંડીયોં કેા ખુશ હો કે દેખા કે ફિર ઇનસે અચ્છી અચ્છી ગુલ એહરા લોંડીયાં હાથ

બાએંગી. બહાદુરોને અપને અસલહા જીનકી જીજા બરસોં બેકાર રેહને સે માંદ હો ગઇથી ગોરસે દેબે કે અમ ફિર ધનપર નયે સરસે જીજા આ બયગી ગરઝ એક બહોત બડા બેશ ગઝની ઓર ખુસુસન સુલ્તાન મેહમૂદકી ફેજકે સિપાહીયોં મેં પેદા હો ગયા. યે અયસા બેશ થા જીસ્કા નતીમ સિવા ફત્હ વ ઝફરકે ઓર કુછ હોહી નહીં સકતા થા ઓર ઉસી બેશને ઇસ્લામકા હિંદોસ્તાન મેં કામચાલ કરાયા.

મગર ઇસસે એક બરસ પેસ્તર ઓર વાઙ્યા હૂવાથા જીસને હિંદોસ્તાનપર પોશીદાહી પોશીદા બહોત બડા અસર ડાલ દીયા. ખુખારાકા રેહને વાલા એક મુસલમાન આલિમ જીસ્ને ઇલ્મ મેં ફિલસુફા ઓર ખુસુસન ઇસ્લામી કલામ મેં બહોત બડી બસીરત હાસિલ કીથી ઉસે શોક પેદા હૂવા કે હિંદુઓંકી મુકદ્દસ ઝમાન સંસ્કૃત હાસિલ કર કે ઉનકે ઉલૂમ ઓર ઉનકે ફિલસુફાસે સુરે રહાની હાસિલ કર લે. વો કોઇ સિપાહી ન થા કે ગઝની ઝંડે કે નીચે આકે હિંદોસ્તાનકે સખ્તઝારોંપર અપની વકૂઅતકા સિકા બિડાના; વોહતો એક દીનદાર ઓર ઝાહિદ મશરૂબ આલિમ થા ઉસને કઇ બરસ હિંદોસ્તાનકી સરહદપર કયામ કર કે હિંદુ મઝાહિરત ઓર હિંદુ મુરવવીમ ઝમાનમેં મલેકા હાસિલ કીયા, ફિર આગે બદા ઓર હિંદોસ્તાન કે તમામ મુકદ્દસ મુકામોંકા હિંદુઓંકી તર્હ ઝિયારત હાસિલ કરકે વોહ વસ્તે હિંદ કે સેહરાઓં મેં ધુસા. ઉન મકામાતકા મરકઝ અબમેર થા લિહાઝા ઉસને અબમેર પહોંચ કે ખાસ હિંદુ બિરહમનોંકી તર્હ એક મંદર મેં સુકુનત ઇખ્તિયારકી. હિંદુઓંગ ઉસે અપના બહોત બડા પેશવા ઓર મુકતદા ખયાલ કરતે થે ઓર વોહ અકસર પૂજા કરાને કે રૂમ કોબી શાયસ્તગીસે અન્નમ

દેતા થા. ઇસ આલિમકા નામ યહયા ઇબ્ને ઝિકરીયા થા, લેકિન ઉસ હોશિયાર આલિમને અપના યે નામ હિંદોસ્તાનકે આહિરહી છોડ દીયા થા ઓર અજમેર બલ્કે તમામ હિંદોસ્તાનમેં ઉસને અપને લીયે મહારાજ કરશન એક હિંદૂ નામ તજવીઝ કર લીયા થા. ઇસ નામને બહોત શોહરત હાસિલકી. વાકઈ યહયાને અપની આહિરી રિયાઝતોં ઓર નફસકુશી થોસે ઇસ નામકો હિંદૂ પબ્લિક મેં બહોત શોહરત દે દીથી.

એક રોઝ યહયા યા મોબૂદા મહારાજ કરશન મંદર કે મુત-અલિક ઠાકુરદારેકી એક કોઠડી મેં તનહા બેઠા થા. ઉસ ઝમાને મેં ઉસકી યે કોશિશ ચલી જતીથી કે અકસર તનહાઈ કે આલમ મેં ઉન ઉમુલ્લપર બેઠા હિંદૂ કિતાબોસે અખજ કીયા કરતાથા અરબીમેં કિસી ન કિસી કિસમકા રિમાર્ક કર લીયા કરતાથા. લિહાઝા ઉસને યે તનહાઈકા મોકઅ ગનીમત જાના ઓર કલમ દવાત લેકે અરબી ઇબ્નારતમેં કુછ લિખને લગા. થોડી સો ઇબ્નારત લિખ કે ઉસને અવરાફ સામને ડાલ દીયે થે ઓર દિલમેં બેઠા કુછ સોચ રહાથા કે યકાવક એક બિરહમન જસને ઉસકે ચેલે હોનેકી ઈઝઝત હાસિલ કીથી આ ગયા ઓર ગુરૂકા નઇતલ્લેકી કિતાબતપર ગોર કરતે ઓર લિખતે દેખકર હયરતમેં આકે પૂછને લગા “ગુરૂ ! યે આપ કયા લિખ રહે હે” ઓર જ્ઞાનસી બાબામેં લિખતે હો ?”

મહારાજકરશન—“ બચ્ચા ! તુમ નહીં જાનતે યે એક બાબા હે બે દખખન દેશમેં બોલી જતી હે. મેં ઉધર બહોત દિનોં તક રહા હું ઓર વહીં મેને યે બાબા સીખી હે. ”

ઉસ બિરહમનને ઉસ્તાદ કી ઝખાનસે યે સુનકે આહિર તો સુકુત કીયા મગર દિલમેં ઉસે કુછ શક હો ગયા. ઉસી દિન ઉસને

મંદરકે દુસરે પુળરીયોંમેં યે ખખર મશહુર કરદી સખ લોગ બિગડ ગએ ઓર કરીય થા કે મસનુધ મહારાજકરશન સાહય પર કોઇ આફત નાજિલ હો જાય. ગનીમત યે હુવા કે બાઅઝ લોગોંકી તજવીઝસે ઇસ અમ્મકી ઈતિલાઅ રાજકો કી ગઇ ઓર રાજબી દિલમેં ગોર કરને લગા કે કયુંકર મા.અલુમ હો કે યે પંડિત કિસ બાબા મે લિખતા હે ઓર અસ્લમેં કોન હે. ઇસ રાજકો અફશા હુવે તકરીબન એક હફતા ગુઝરા હોગા ઓર શહેર કે બહોત કમ-લોગ હોંગે જનકો ઇસ વાકઁએકી ખખર ન હો ગઇ હો.

શાહઝાદી મોહના બે અજમેર આને કે બાઅદ સુસ્ત ઓર મુઝમહિલ રહા કરતી થી. અલાવામરીં યે ખોફ, ઉસે ઓર પખ મુદ્દા બનાય રખતા થા કે ઉસઝી ગુઝિસ્તા કાર રવાઇયોંકો જયરામ મશહુર ન કર દે બે ઉસ્કે લીયે મૂળ્ય બહોત બડી બદનામી ઓર બે ઇઝઝતીકા હોગા. સિવા ઇસકે મનસુર કા એક ખ્યાલબી મોહના કે દિલમેં હર લેહઝા રેહતા થા ઓર નેઝ ઉસકી વજહસે મોહના અપને ઉપર એક બેતાબીઓર બે દરારીકા અસર નુમાયાં પાતીથી. હમ બયાન કર ચુકે હેંક મોહનાને જતને કમાલાત બહેસીયત એક સીપાહી કે પેદા કીયે યે ઉસસે જયાદા ત્રિયાકત એક આલિમોફાજિલ પંડિતકી હેસીયતસે હાસિલ કરવી વી. મુસલમાનોંકો કયદસે વાપિસ આને કે બાઅદ ઉસકે દિલકો દુનિયાવી મઆમિલાતસે કુજ અયસી બેતઅ તુકી હુઈ કે ઉસને ફાજકશીકી કાર રવાઇયાં બિલકુલ છોડદીં ઓર અબ અપની જિંદગી ઉલુમ વ કુનુતકે ઉમ્દા ઓર લતીફ મંઝરોંમેં ગુઝરાના કરતી થી. દરબારકે સિપેહસાધારોં ઓરગુઝરા કે અલાવા અબ ઉસે પંડિતોં ઓર નફસકુશ એહલે-દલમકી સાહબત પસંદ થી.

યે ખૂબર ઉરકે કાન મેં પહોંચી તો ઉસે મહારાજ કરશનસે મિલનેકા શોક હુવા. એક રોજ રાતકો ઉસને સાદી વઝામ મેં આખઝ ખાસ લોગોંકા ધત્તિલાય. કરકે ઓર ઉમ્મન સખસે છુપકે ઉસ મંદરકી રાહલી જીસ્મેં વોહ મુસલમાન પંડિત રહા કરતા થા.

રાત જયાદા આ ચુકીથી ઓર તારે અખૂચી ખિસે હુવે થે. કેહકશાંને આસમાનકી પેશાની પર એક ખુશનુમા અફશાં ચુનદીથી ઓર માહતાય કે તુલુઅ. હોનેકા ધન્તિઝાર થા. સડકોં કે ચરાગ ગુલ હોતે જતે થે દુકાનદારોંને અક્સર દુકાનેં બદ કરલી થીં. હાં મંદરોંકે દરવાઝોંપર પુખરી ઓર ખિરહમન ફુલ ઓર સેંદૂર વગેયરા લીયે અખતક ઇસ ધન્તિઝારમેં બેયકે થે કે દેવતાઓં કે આશિક ઉનકી પૂજા કે લીયે આઝેં તો ઉનકો અઆ-સાની પૂજા કરા દેં. તારોંકી સખુક રોશની મે હર ચહાર તરફ પહાડોંકી ચોટીયાં નઝર આરહીથીં ને છોટેસે શહેર અજમેરકા મુ-હાસિરા કોયે હૂવે હેં ઓર જી-હોંને વડાંકે હુકમરાનોંકે શહેરકો મઝબુતીકા જયાદા મત્મીનાન દિવાયાહે. જીનૂબકી તરફ પહાડીપર સરસ્તીજીકા બડા મંદર સંદેહ ચમકતા નઝર આરહાહે જીમપર એક છોટીસી ઝંડી ઉડ રહી હે. શોરો હંગામા કમ હો ગયા મગર સંખ ઓર થાંટોકી આવાઝેં હરનરફસે આ રહી હેં.

વોહ મંદર જીસમેં મહારાજ કરશન રહા કરતેથે ઓર ઉસકે મુતઅલિક ને બડા આલીશાન ડાકર દ્વારથા દોનોં શહેરસે બાહિર એક પહાડીપર વાકેઅથે. યે પહાડી અગરે શહેરસે બાહિરથી મગર ઉમ્મસે મિત્રીદૂતથી ઓર ઉસકે લંગે લંગે ચુંગદા કલસની શહેરકે ઉસ વસીઅ ઓર કુશાદા સડકસે નઝર આ રહાયા જીમપર હમારી હીરાયન શાહઝાદી મોહતા જા રહીહે. એક સાદી સુખ સાડી ઉસકે

ઝેમે બદનહે. સરસે પાઉંતક મુરસસ.અ. ઝેવરમેં લદીહૂધી. માહતાઅ નહીં હે તો ન હો કુચ્છ પરવા નહીં છોટે છોટે તારોંહીકી માંદ શુઆ ઓમેં ઉસ્કા ચેહરા અપની પૂરી આમોતાઅ દિખા સકતા હે મગર ખુદાખને કિસ ગમ ઓર શર્મસે વોહ અપના સર ઇસ અંદાઝસે ઝુકાયે હુવે હય કે ઉસકે સરાપા અસ્મત ચેહરેતક કિસી ખાઝારીકી નિગાહ પહોંચહી નહીં સકતી. મોહના કે દિલકો અગચે ખુદાને બહાદુરી ઓર દુરઅતે મર્દાના ઝેવરસે આરાસતા કર દીયા હે મગર ઝનાના તખીઅત કે બેશકી વજહસે ઓરતોંકી તર્હ હર આને જાને વાલેસે બચક જાનહીહે. ઉસકી મસ્તાના ચાલ બહોત નિગાહોંકા અપની તરફ મુતવજજેહ કરલેતીહે, લેકિન વોહ ઇસ દુરતીસે હર નઝરકો અપની એક ઝલકી દિખાકે નિકલ જાતીહે કે નિગાહોં હય-રતમેં આ આકે રેહજાતીહેં ઇસી વઝઅસે મોહના જાતે જાતે શહેર કે બાહિર નિકલી ઓર ઉસ પહાડીપર ચઢને લગી જીસપર મંદર ઓર ઠાકુરદ્વારા થા. દરવાઝેપર પહોંચકર દરવાઝા ધમધમાયા. અંદરસે કિસી શખ્સને આકે દરવાઝા ખોલા ઓર પૂછા “કાન હે ?”

મોહના—“મહારાજ કરશનજી હેં ?”

શખ્સ—“હાં કયા કામ હે ?”

મોહના—“મેં ઉનસે મિલકે બયાન કરંગી. મુજહે ઉનસે બડા ઝુફરી કામ હે.” યે મુનકે ઉસ શખ્સને કહા “તો તમાપ અંદર આવ” યે કેહકે ઉસને રાસ્તા છોડ દીયા ઓર મોહના અંદર દાખલ હૂધ. પેહલે મંદરમેં જાકે ઉસને મુરત કે આગે અદઅસે હાથ જોડ કે દર્શન ક્રિયા ફિર વહાંસે નિકલકે ઉસશખ્સ સે જીસને દરવાઝા ખોલાથા ઓર જો મંદરકે દરવાઝેકે બાહિર બડા હવાથા કેહને લગી. “અમ મુજહે બતાવ મહારાજ કરશનજી કહાં હેં ?”

વોહ શખ્સ મહારાજ કરશન કે કમરેકી તરફ લે ચલા. કમરેકા દરવાજા ખુલા હૂવાયા અંદર ચટાઇ બિછીથી ઓર તાક પર એક ચરાગ ટિમટિમ રહાયા. બહોતસી કિતાબે એક મકામ પર તરતીય કે સાથ રખીથી ઓર કુછ ચટાઇ પર બેતરતીય પડી હૂધી. વોહ શખ્સ ને માહસીમા મોહના કે અંદર લાયાયા : ઉસને કિતાબો કે હટા કે એક તરફ કીયા ઓર મોહના કી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા “ બેડીયે. ”

મોહના—(મદ્યુમાતીકી વજ્જાસે કિકકકર) “ મેં મહારાજ કરશનજીકે પાસ આઇ હૂં. વોહ કહા હેં ? ”

શખ્સ—“ મેંહી મહારાજ કરશન હું. આપકો ને કુછ પૂછના હો પૂછીયે. ”

ઇતના સુનતેહી મોહના એક સન્નાટેમેં આ ગઇ, ઓર ઘચરા ઘચરાકે મસનૂર્ક બિરહમનકી સૂરત દેખન લગી. દેરકે બાવ્યદ કેહને લગી “ વાહ કયા આપ હી હેં ? મેંને નહીં પેહચાના. મહારાજ મેંને આપકે ઇદમકા બહોત શોહરા સુનાહે ઓર ઇસી લીયે આપ કી જિયારતકો હાજિર હૂઇ હૂં. ”

મહારાજ કરશન—“ બેડી ! તુ દેવતાજીકી પૂજા કર ઓર જી તુજહે ઇનબાતોંસે કયા કામ ? તુ મેહલોંકી બેઠને વાલી હે, ઇદમકા મુસીબતેં તુજહસે ન બરદાશ્ત હોંગી ”

મોહના—(હાથ જોડકે) “ મહારાજ ! મેંને થોડા બહોત જો હાસિલ કીયા હે ઉસકી વજ્જહસે આપકે દરશન કી મુસ્તાકથી ઓર અબ ચાહતી હૂં કે આપ મુઝે અપને ફેઝસે મેહરમ ન રખે. ”

બિરહમન યે સુનકે કુછ દેર ગોરમેં રહા. અપના રાજ અફ-

શા હો જાનેકા ઉસેલી કિસીકર ખટકા હો ગયા થા ઓર ઉસવંકત ખિલાઈ મંઅમૂલ ઇસ શિકવો શમાઇલકી ઓર ઇસ કિસમકી એક પરી જમાલ લડકીકા આના ઝયાદા બદગુમાનીકા બાઇસ હો ગયા વોહ મોહતાકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહને લગા “અચ્છા, બેટી ! તુ કહાં રહેતી હે ? તુજહે યહાં તકલીફ કરનેકી કુછ ઝુરરત નહીં. તું જો કહેગી મેં ખુદ આકે પઢા જાયા કરંગા.”

મોહતા—“ નહીં, મેં આપકો તકલીફ દેના નહીં ચાહતી મેં ખુદ હી હાજિર હો જાયા કરંગી. મેં એક મુસલમાન આલિમસે મિલીથી ઉસકે ખયાલાત સુન સુનકે અયસી ગરવીદા હૂઈ કે મુજહે ઉસકી સખ બાતેં અપને ઇલ્મોંસે ઝયાદા માઅલૂમ હૂઈ. આપકે પાસ સિફ ઇસ્વીયે આઈ હું કે આપકી બાતેં સુનકે ઓર આપસે ફેઝ ઉકા કે અપને દિલસે મલેકશોંકી મહોબ્બત નિકાલ ડાલું.”

યે સુનકે મસતૂઇ ગિરહમન એક સન્નાટેમેં આગયા, ઉસે યકીન હો ગયા કે બેશક યે લડકી મેરે રાઝસે વાકિફ હે, મગર થોડા બહોત જો શક બાકી થા ઉસકે રફઅ કરનેકે લીયે પૂછને લગા “ તૂને મલેકશોંકા કહાં દેખા ? કોન મલેકશ આલિમ તુજહતક પહોંચા ઓર તૂને કયું કર ઉસકી મોહબત ઉકાઇ ? કયા કોઇ મલેકશ યહાં અજમેર મેં આયા થા ? ”

મોહતા—“ મહારાજ ! મેરી બીતી સુતીયે તો આપકો બડા અચંબા હો. મેં મહારાજ અજમેરકી દોજદે સાથ લગાઇપર ગમથી વહાં મલેકશોંકે હાથમેં ગિરફતાર હો ગઈ. મેં કુછ કુછ ઉતરી ઝયા-નેલી સીખ ગઈ. વહીં ઉતરા એક આલિમ મુજહે મિલાયા જો મુજહસે અકસર બાતેં કરનાથા ઓર ચાહતા થા કે મેં બી તુર-કત હો જાઉં.” મહારાજ કરશન જાંજું ઇત વાકેબાતકો સુનતા

થા હયરત મેં આ જાતા થા. આખર ક્યાદા મુતહયર હોકે પૂછાં લગા. “અચ્છા, તૂ કિસી મુસલમાનકા નામ જાનતી હે?”

મોહના—“હાં મહારાજ! અલ્તૂનતાશ સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝ નવી કી ફેજકા એક બડા સૂરા સિપાહી હે વોહ મેરે પાસ અક સર આયા કરતા થા ઓર ઉસીને મેરી આખર બચાલી.”

અલ્તૂનતાશકા નામ સુનકે બરહમન ઓર હયરતમેં આ ગય ઓર કેલને લગા “અચ્છા, ચેતો બતા તૂ કાનહે? જો છતની બડી લડાઈ પર ગઈથી?”

મોહના—“મેં યહાં કે એક સરદારકી બેટી હું. મહારાજ બાબી મેં આપકો ઉસકા નામ ન બતાઉંગી. મેં સખસે છુપા? આઈ હું.”

મહારાજ કરશન—“તો અબ મેં તુજહે ક્યા સિખાઉં?”

મોહના—“ચેહી બતાવે કે મુસલમાનોકા ધરમ કયસાહે?”
ઇસ બુમ્દેને બરહમન કે ચેહેરે પર ફિર ખોશ તારી કર દીયા ઓર ધબરા કે બોલા “મેં ક્યા જાનું કે મુસલમાનોકા ધરમ કયાસાહે?”

મોહના—“નહીં, મહારાજ! મેંને સુનાહે કે આપ જાનતે હે (બરહમનકા ચેહરા ઝડે હો ગયા) મહારાજ! આપ ધબરાઈને નહીં. યહાં મેં અકેલી હું ઓર કોઈ દૂસરા નહીં. મુજહે આપ અયસ ન સમજીયે કે મેં આપકા રાજ કિસીપર ઝાહિર કર દૂંગી. આપ સાફ સાફ બતા દીજીયે કે મુસલમાનોકા ધરમ કયસાહે?”

મહારાજ કરશન સાહબપર ઇસકદર ઇજિતરાબ ગાલિબ અ ગયા થા કે મોહના કે ચેતસહીકે અલ્દ્રાઝ કુછ અસર ન કરસકે ઉન્હોંને જો ધબરાકે મોહનાકી સૂરત દેખના શરૂઆતી તો દેખતે હ

રહગએ. દેરકે બાઅદ મોહના ફિર બોલી “આપ ઇસકદઃ
ઘખરાતે કયું હેં ? મેં ઉન લોગોમેં નહીં હૂં જો કિસીકા બેદ છુપ
ન સકેં ?”

મહારાજ કરશન—“તુમ્હેં કયું કર મા.અલૂમ હૂવા કે મે
મુસલમાનોં કે ધરમસે વાકિફ હૂં ?”

મોહના—“આપ કિસી રોઝ મુસલમાનોંકી કિતાબ દેખ રહેં
ઓપ આપકા એક ચેલા આ ગયા થા, (મહારાજ કરશન પ
સન્નાટા તારી હો ગયા) યસ ઉસ ચેલેને સખમેં મશહૂર કરદીયા
ચે ખખર અખ દુનિયામેં મશહૂર હો ગઈ. મહારાજ સાહબ લ
બનતે હેં ઓર સારે નગરમેં મશહૂર હે. ”

મહારાજ કરશન—“બેટી ! તો ઇસ્કા કયા બંદોબસ્ત કી
બાય ? મેં તો સુનકે બહોતહી હયરાન હો ગયા. ”

મોહના—“આપકા કોઇ કુછ નહીં કર સકતા. મેં આપં
વાઅદ કરતી હૂં કે કોઇ કુછ ન કર સકેગા, મગર આપ મુજ
બતાઇયે બદકે મુસલમાનોંકે ઇલ્મકી કિતાબેં પઢા દીજીયે. ”

મહારાજ કરશન—“બેટી ! અખ તુજહે મા.અલૂમ હો ગ
તો મેં અપના હાલ તુજહે બતાએ દેતા હું દેખો અયસા ન હો
મેં બનસે મારા બાઉ. ”

મોહના—“મહારાજ ! મેં વાઅદ કરતી હૂં કે કિસીકા કાને
કાન ન ખખર હોગી. ”

મહારાજ કરશન—“તો સુતો મેં એક મુસલમાન શખ્સ !
સિફ તુમ્હારે પંડિતોં કે ઇલ્મોંકા શોક મુજહે હિંદોસ્તાનમેં ખીં
લાયા. પેહલે મેં પંબાબ ઓર સિંધમેં રહા, ફિર વહાંસે આ

બઢા ઓર હિંદોસ્તાનકે તમામ મકામાત મેં ફિરતા ફિરતા યહાં આયા હું ઓર અરસેસે યહાં કયામપઝીર હું. આજતક મેરી નિસ્ખત કિસીકી કિસી કિસમકી બદગુમાની નહીં હુઇ. અબ કમબખ્ત મેરે હી એક શાગિર્દકા યરાં મેરા હાલ મા અલૂમ હો ગયા. અફસોસ, બેટી ! મેં તુમહારા એહસાનમંદ હું કે તુમને મુજહે તસલ્લી દિલાઇ. ”

મોહના—“ તો આપ પરેશાન ન હોં કાઇ આપકા કુછ નહીં કરસકતા અબ મેં ચાહતી હું કે આપ મુજહે ફારસી પઢા દીયા કરેં મુજહે મુસલમાનોંકી ઝખાન ઓર ઇદમકે પઢનેકા બડા શોક હે. આપ અગર યહાં રહેંગે તો મુજહે અપની ઇન આરઝૂઓમેં કામચાખી હાસિલ હો જાયગી. ”

મહારાજ કરશન—“ મુસલમાનોંકા ઇદમ ફારસી નહીં અરખી મેં હે અગર મુસલમાનોંકે ઇદમકા શોક હે તો અરખી ઝખાન પઢો. ”

મોહના—“ આપ અરખી જાનતે હે ? તો મેં ઉસી ઝખાનકો સીખૂંગી. પઢાદીજયેગા ”

મહારાજ કરશન—“ હાં, મેં—.” ઇતનેમેં કિસીને દરવાઝા ધમધમાયા. મોહના ઘરારાકે પૂછને લગી. “ કોન હે ? ” બિરહમનને કહા “ કાઇ નહીં મેરે દો ચેલે હેં જો જોગી હો ગયે હે શાયદ વોહી હોંગે. રાત ઝયાદ આ ચુકી હે. ગાલિબન વોહી આતે હોંગે, ઇસવક્ત રોઝ આયા કરતે હેં. આપ બેડીયે મેં જાકે દરવાઝા ખોલ આઉં. ” ઇતના કેહકે બિરહમન ઉડકે બાહર ગયા. સાથ દો નવ ઉત્ર શખ્સ આયે જીનકે હુરનોજમાલ ઓર ઉતફાને શયામ કો દેખકે અશસોસ મા અલૂમ હોતા યાકે નફસકુશી ઓર જોગ કે મસાઈમ ઇનપર બડા ઝુલ્મ કર રહે હેં. દોનોં કે લંબે લંબે બાલોંકી લટ હિંદૂ જોગીયોંકી

તહાં સરપર લિપટી હૂંધથી, ચેહેરેપર લબૂત મલાહવાયા. જો બ જાહિરતો ઉતકે હુસ્નકો ખાકમે મિત્રા રહાયા મગર અસ્ત્ર મેં વોહ ચેહેરે કે નૂરકો ઓર લીયે ઉડતા થા. ગેરવી કફતીયાં ઉતકે જીસ્મ પરથી. દોનો આઝમે ઓર અપને ગુર કે સામને સરજહુકોકે અદખસે બેઠ ગએ.

મોહના ઉનડી સૂરત દેખતે હી એક સન્નાટેમેં આ ગઈ ઓઃ ઉતકે દિવમેં તહાંતહાં કે ખયાલાત ગુઝરને લગે, ખિરહમન મહારાજ કરશનને ઉતકી તરફ ઇશારા કીયા કે ઇન લોગોં કે સામને વોહ કોઇ લફઝ જખાનસે ન નિકાલે લેહાઝા જો ઉતપર સુદૂતકા આલમ હો ગયા થા ઉતકો ઇસ ઇશારેને ઓર તરકકી દિલાલી. મહારાજ કરશનને જખ દેખાકે મોહનાપર જયાદા હયરતો ઇજિનરાખ તારી હેતો ઉતને અપને ચેલોંસે કહા “તુમ દોનો અલીમકે અપની કોઠડીમેં બેઠો થોડી દેરકે આઅદ મેં તુમહેં ખુલાલૂંગા.”

ચેલોંને ગુરકે હુકમકી તાઅમીલકી ઓર ઉતે વક્ત ખ્યારી મોહનાકો હયરત ઓર દિલચસ્પીડી નિગાહોંસે દેખતે હૂવે ચલે ગએ ઉતકે જાનેકે આઅદ ખિરહમન ફિર મોહનાકી તરફ મુતવજજેહ હૂવા ઓર બોલા “લડકી ! તુ મુસલમાનોંકા ઇસ્મ પઢકે કયા કરેગી ? તુજહે મુસલમાનોંસે કયા ગરઝ ! જો મતવજ્ય હો ઉતકો સાફ સાફ ખયાન કર. શાયદ મેરે ઇમ્કાનમેં હો કે મેં તેરી હાજત રવાઈ કર સકું.”

મોહના—“આહા કિસીતહાં મુજહે ઇતના માઅલૂમ હોતા કે સુલ્તાન મેહમૂદકી ફ્રેન્જ હિંદોસ્તાનમેં ફિર આયગી યા નહીં ?”

મહારાજ કરશન—“સુલ્તાનસે તુજહે કયા ઇલાકા ? ઓર અગર વાકઈ ઇસમેં તેરી કોઇ ગરઝ હે મેં બતાએ દેના હું કે

સુલ્તાન ખુદ હિંદોસ્તાનમાં આ ગએ ઇસદફ્ અ ઉનકા ઇરાદા હે કે કનોજકો ફત્હ કરકે રાજપૂતાના મેં આએ. ”

મોહના—(ખુશીસે યોંકર) “ સુલ્તાન આ ગએ ? આપકો કયું કર મા અલૂમ હયા ? ”

મહારાજ કરશન—અમ મેં ચેલી ખતાય દેતા હું કે મેરે દો એક શાગિદંબી મસલમાન હેં જે હિંદૂઓકી વજ્ અમે અપને આપકો છુપાય રહતે હેં ઉનકે ઝરીયેસે અયસી ખમરેં હમેશા મુજહે પહોંચ જાયા કરતી હેં. ”

યે જવાબ સુનકે મોહના ખિરહમનકી સૂરતકો ફિર ગોરસે દેખને લગી ” તો આપકો શાયદ ચેલી મા અલૂમ હોગા કે ઇસ સફરમેં સુલ્તાનકે સાથ કોનકોન અફસર આયા હે.

મહારાજ કરશન—“ સબી અફસર હેં જીસકો પૂછો ખતા હું. ”

મોહના—“ સુલ્તાની ફોજમેં એક નવ ઉમ્ર અફસર હેં મન્સૂર, વોહબી હમરાહ આએહેં યા નહી ? ”

ખિરહમન—“ હાં આએ હેં કયું તુમકો મન્સૂરસે કયા ગરઝ ? ” ઇતના કેહકે ખિરહમનને મોહનાકી સૂરત ગોરસે દેખી ઓર આપહી આપ સોચકે કેહને લગા “ બેટી ! તું રાજકુંવારી મોહના તો નહીં હેં ? ”

યે જુમ્હા સુનતેલી મોહના કી સૂરત ઉતર ગઈ ઓર ચેહરે પર હવાઇયાં છૂટને લગી, મગર અપને દિલકે ફોરી જોશકો રોકકે કેહને લગી ” મેરી અયસી કિસ્મત કહાં કે મેં મોહના હોઉં ? મોહના રાજકી બેટી હે ઓર મેં તો એક રાજપૂત સરદારકી બેટી. અપને આપક સાથ મેંલી લડાઇપર ગઇથી ઓર ઇસી વજહસે

મેં મનસૂરકો જનતો હું ઇસ્લીયે કે કેદ કે ઝમાને મેં ઉઠેને હમ-
પર બડી મહેરબાની કીથો. ”

મહારાજ કરશન—“ નહીં, મેં સમજી ગયા મગર મુજહે તઅજબુઅ કે શાહઝાદી હો કર આપ ઇસતહાં યક્કાઓ તનહા મેરે પાસ ચલી આઈ. ”

મોહના યે જુમ્લા સુન કે શરમા ગઈ ઓર બિરહમન કે સવાલ કા જવાબ ન દે સકી. ”

મહારાજકરશન—“ અચ્છા તો અમ મુજહે આપકા હાલ માઅલૂમ હોગયા. મનસૂર કે મુતઅલ્લિક મેં આપકો હર અમ્ર બતા સકતા હું. મનસૂરસે મુજહસે મુલાકાત હે ઓર મેરે શાગિર્દ બરાબર આતે જાતે હેં ઉનકે ઝરીએસે મેરા પેગામ ઉનકે પાસ જાતા હે ઓર ઉનકા પેગામ મેરે પાસ આતા હે મગર મેને ઇતના એહેદ કર લીયા હે કે યહાંકી ફ્રાજ ઓર રાજ અજમેર કે હાલાતસે મુજહે કુછ સરોકાર નહીં. ઉનકી ફ્રાજ કશી ઓર લગાઈ કે મુતઅલ્લિક યા યહાં કે બાદશાહ કે મુતઅલ્લિક મેં કિસી કિસમકી ખતો કિ-તાબત ન કરંગા. ”

મોહના—“ મેં પૂછતી હું કે મનસૂરકા નામ આતે હી આપકો મેરે સમ હાલાત કયું કર માઅલૂમ હો ગયે ? ”

મહારાજકરશન—“ મુજહે અપને શાગિર્દોં કે ઝરીએસે આપ કે સમ હાલાત માઅલૂમ હો ચુકે હેં. મેં ચેલી જનતા હું કે મનસૂરને અપરદસ્તી બદલે જુદમ કરે આપકો યહાં ભેગ. ”

યે જુમ્લા સુનકે મોહના ફિર શરમા ગઈ દેર કે બાઅદ ઉસને નદામતસે સર ઉઠાયા ઓર કેહને લગી. “ જનાબ ! અખતો આપકો મેરે સમ રાજ માઅલૂમ હો ગયે. મેં ચાહતી હું કે જીસ્તહાં આપ

કી મેં રાજદાર હું આપભી મેરે રાજદાર બનેં ઝોર મેરે હાલાત કી કિસીકા ઇતિલાઅ ન કરેં. આપકે ઝરીઝે સે મેં મનસૂર કે સફર ઝોર હાલાત દરિયાફત કરતી રહૂંગી ઝોર ઝોરભી બહોત સે કામ લૂંગી. ઝાહિરમેં આપ મેરે ઉસ્તાદ બનેં ઝોર મેં આપસે અરબી કિતાબેંભી પઢૂંગી, મગર પોશીદા તોરપર ઇસકે વાસ્તે યે ઇન્તિ-ઝામ હોના ચાહીયે કે કોઈ વક્ત ખિલ્વતકા મુઅધ્ધયન કીબીયે ઉસ વક્ત મેં રોઝ હાઝિર હુવા કરૂંગી.”

મહારાજકરશન—“મેં હરતર્કસે આપકી ખિદમતકો હાઝિર હું, મગર મેરે દોનોં શાગિર્દ જીનકો અભી આપને દેખા વોહ મેરે રાજદાર હેં, વોહભી મુસલમાન હેં, બલ્કે જીનદિનોં આપ મેહમૂદ કી દોજમેંથી ઉત દિનોં વોહ ભી વહીંયે. ઉતકો મેં આપકે રાજસે ભી મુતલઅ કરૂંગા ઇસ્લીયે કે ઉન્હીં કે ઝરીઝે સે સખકામ નિકલ સકતા હે. દેખીયે મેં ઉતકો યહાં બુલાતા હું શાયદ આપ ઉન્હેં પેહચાન લે.” યે કેહકે મહારાજ કરશન ઉડકે ગયા ઝોર ઉત દોનોં લડકાંકો બુલા લાયા. વોહ આકે ફિર અદબસે બેઠ ગયે. મોહના દેરતક ઉતકી સૂરત ગોરસે દેખતી રહી ઝોર ઉન્હોં ને ભી કભી કભી નિગાહ ઉડા કે ઉસકી સૂરત દેખતી.

મહારાજ કરશન—“શાહઝાદી સાહબ ! આપને ઇતકો કભી દેખાતો નહીં હે ?”

મોહના—“નહીં, મુજહે યાદ નહીં કે મેંને કભી ઇન્હે દેખા હો.”

યે જીમ્કા સુનકે વોહ દોનોં લડકે મુસ્કુરાય ઝોર ઉન્હીંસે એકને આપને ઉસ્તાદકી તરફ દેખકે કહા “હાં, શાહઝાદી સાહબને હમેં ન દેખા હોગા મગર હમને ઉતકો લડાઇ કે મેદાન મેં મુકાબિલા

કરતે ઓર ફિર ઉસવક્ત, જમ ધનકી સુખપાલ વહાંસે રવાના હૂધ હે દેખાયા. ”

મોહના યે ખાતેં સુનકે બહોત પરેશાન હૂધ ઓર દિલમેં કેહને લગી “ કયા ખુદાકી કુદરત હે. કહાં કે આદમી કહાં પહોંચ જાતે હેં. હમેં યુમાન બી ન થા કે હમારે દેસમેં કોઈ બી તુક હોગા, મગર અખજે દેખા તો બહોતસે નિકલ આય ”

મહારાજકરશન—“ અચ્છા તો આપ જીસવક્ત, ચાહીયે આયા કીજીયે, રાતકા વક્ત, અચ્છા હોગા. કલબી આપ ધસી વક્ત, આધીયે. ”

મોહના—“ બહોત અચ્છા. મેં રાતહી કો હાજિર હોઉંગી.”
યે કેહકે મોહના ઉડી ઓર સખસે રૂખસત હોકે ચલી ગઈ.

ગ્યારવાં બાબ.

મથરાજી.

દરીયાએ જમના કે કનારે એક કદીમ શહેર આપાદ હય જીસે મથરા કેહતે હેં. ઇસ શહેર કો ઇસ અત્રસે મઝબખી વકબૂત હાસિત હો ગઇ હે કે ઉસકે પડોસમેં વોહ દિવદરેખ મકામ વાકેબ હય જીસકો ખંદરાખન કેહતે હેં ઓર જીસે શ્રીકરશનજી કી પેદાઇશ સે ઇઝઝત હાસિત હૂધ હે. મથરા યુંતો હમેથાં હિંદોસ્તાન કે દીનદાર હિંદૂઓંકા મુરજખા. રહા, મગર મુમતમાતોં કે પેસ્તર ઇસ શહેરકો જો રોનક હાસિતગી વોહ ફિર નસીખ ન હુઈ, ઇસકે ઉમદા સવાદમેં મુસ્તનીત વઝખ કે મંદર મુકદ્દસ દરીયાએ જમન કે કનારે કનાર દૂરતક ચલે ગયે યે જીન મંદરોં કે દરશનકા શોક સધયાહોંકા

દૂર દૂરસે ખીંચ લાતાથા, ઉનકી ઇમારતેં લોગોંકા હયરતમેં ડાલ દેલીથીં. સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીને અપને આયદકે હમ્લેમેં ઉસપાક ચક્કમ એ જમના કે કનાંરે એક ઓર કદીમ શહેર કે તાખ્ત, વ તારાજ કીયા થા જુસ્કે આસાર અબ નઝર નહીં આતે. ઉસ શહેર મેં પહોંચ કે ઉસે માઅલુમ હૂવા કે મથરા યહાંસે કરીઅ હે ઓર વોહ અકીદતમંદ હિંદૂઓંકા અયસા મરજઅ હે કે ઉસકે મંદરોં મેં બહોત કુછ દોલત મિલનેકી ઉમ્મીદ કી જા સકતી હે. મેહમૂદ કે દિલમેં ઇસ્લામી જોશને દોશોક પેદા કર દીયે થે. એકતો યે કે બુતોં કે તોડ તોડકે સવાબે આખિરતકા મુસ્તહિક કરાર પાય. દૂસરે યે કે હિંદોસ્તાન કે ખજાનોં સે માલોદોલત જસકદર મિલે ઉસે લુટકે અપને શહેર કે બલકે ઉમૂમન દીનદાર મુસલમાનોકી નઝર કરે. ઇસ તખીઅત કે ઉલુલ અઝમ બાદશાહ કે લીયે યે ઇશારા કારી થા, ફેરન કૂચકા હુકમ દીયા ગયા. ઓર વોહ મુઆરિક ઓર બરગુઝીદા શહેર જો આજતક ઝાલિમોં ઓર ખૂંરેઝ ફરમાં રવાઓંકી તેગે-સિતમસે મેહફૂઝ રહાથા ઘેર લીયા ગયા. મથરા ઇસસે વાકિફ્ હી ન-થા કે લઘાઈ કયસી ચીઝ હે ઓર ઉસકે નતાઇજમેં કયા હૂવા કરતા હે. વોહ શ્રી કરશનજીકા એક ઇશરતકદા થા જહાંસે એશીયાઈ કદીમ હુસ્નો ઇસ્ક ઓર બિરજ કી આશિકાના દિલફરબીયોંકી ઇખ્તિદા પડીથીં. ઉસમેં ઇતની કદાં તાકતથીં કે મુસલમાન હમ્લા-આવરોં કી નવચારોંકા ઝરાબી રોક સકતા. રાજએ દેદવી જુસ્કી હિમાયતમેં યે પાક શહેર થા ઉસને ખૂબરહી ન લી ઓર મેહમૂદ ગઝનવી કે જવાંમદોંને અપની જવાંમદોંકા વંતશો ખરોશ બિર-હમનોં યા નાજુક અંદામ ઓર શીરીન ગુફતાર દિલરૂપા ઓરતોં કે દિઆ દીયા.

ઈસ તાખ્ત. વ તારાજસે ફરાગત હોને કે બાઅદ સુસ્તાનને અપની ફેજ ઝફર મોજકો વાપિસીકતા હુકમ દીયા. સુસ્તાન કી ફેજકા બહાદુર જાનિસાર મનસૂર બી ઉત લોગોં મેં થા જન્હોને ઈસ સફરે જંગમેં અપની બહાદુરીયાં દિખાઇથી, જીસ રોઝ વાપિસીકા દિન થા ઓર કુદર થા કે ઇજિપ્તદાએ શખસે ફૂચ કીયા જયગા ઉસરોઝ મનસૂર અપને ખયમેમેં સુસ્ત ઓર મુઝમહિલ ખેડા હુવા થા. સરજહુકા હુવાથા ઓર ખુદા જાને કિસકિસ કિસમ કે ખયાલાત દિલમેં ગુઝર રહેથે કે ચેહરેકા એક રંગ આતા થા ઓર એક જાતા થા. વોહ ઇન્હી અફકાર મેં થા કે મોઅજિઝતને મગરિબ કી અઝાન દી. મનસૂર કે દિલમેં જો ઇમાની જોશ થા ઓર જો ઉસે ઇન જંગ કે મેદાનોં મેં લે આયાથા, ઉસને ચક્રચક્ર વોહ તમામ ખયાલાત ઉઠાદીયે ઓર દફઅતન વો અપને ખયાલાત કે ખવાબસે ચોકા, યાદ આયા કે વુઝૂસે હે ઉક કે મસ્જિદ કી તરફ રવાના હુવા, જો હર ઇસ્લામી લશ્કર ગાહમેં ખયમોં કે તોરપર કાયમ કરલી જાતી થી. પહોંચ્યા તો વહાં તકબીર હો રહીથી. મનસૂર બી શરોકે નમાઝ હુવા. ખુશ ઇલ્લાહ કારીને ઇમામતકી ઓર ખુદા કે રોઅબ વ જલાલ કે સાથ હિમાયતે દીનકા જોશ હર આબિદ કે દિલમેં પયદા કર દીયા.

અલગરઝ નમાઝસે ફરાગત હુઈ ઓર દુઆએં માંગ કે લોગ સુન્નતોં પઢતે લગે. કુછ દેરતક ચેસમાં રહા કે લોગ સુન્નતોંસે ફરાગત પાતે થે ઓર મુતશરફે તોર પર અપને અપને ફરોદગાહકો રવાના હોતે થે.

મનસૂર જમ નમાઝસે ફરાગત કરકે ચક્કાતો દોહીયાર કદમ ગયા હોગા કે મસ્જિદસે કાઢ ઓર શખસ નિકલા જાતને દોડકે ઉસે

સલામ કીયા ઓર અદખકે સાથ કેહને લગા “મુજહે આપસે કુછ પોશીદા તોરપર અર્જ કરના હે.”

મનસૂર—“ફરમાઇયે.”

શખ્સ—“મેં યહાં નહીં અર્જ કર સકતા. આપ મેરે સાથ ઇસ લશ્કર ગાહે સુલ્તાનીસે બાહિર તશરીફ લે ચલેં તો અર્જ કરું.” મનસૂરને યે સુનકે ઉસ શખ્સ કી સૂરત દેખી ઓર હયરત મેં આકે પૂછને લગા “આપ કોન હેં?”

શખ્સ—“ઇસકો આપ ન પૂછતે તો અચ્છા થા મગર આપકા શક દફત્ર કરને કે લીયે મેં બતાય દેતા હું. મેં એક મુસલમાન ફકીર હું. મેરી જિન્દગી જોહદો રિયાઝત મેં ગુઝરતી હે સુલ્તાની ફેજકે સાથ હી મેં હિંદોસ્તાનમેં આયા હું. મગર યહાં એક હિંદુ જોગીસે મુલાકાત હુઇ, ઇસ્કે રહાની કમાલાતને મુજહે હયરત મેં ડાલ દીયા હે. મુજહે હયરત હે કે એક કાફિરમેં અયસે કમાલાત કયું કર પયદા હો ગયે. ઉસસે જો ખિરકે આદાત હુવે હે ઉન્કો કરામત કહું, ઇસ્તદરાજ કહું, કયા કહું? બહર હાલ અબ મેંને ઉસીકી સોહબત ઇખ્તિયાર કરલી ઓર વાપિસીકા ઇરાદા નહીં હેં. આપકો ઉસી જોગીને જુલાયા હે. ખુદા જાને વોહ કયા કહેગા. બજાહિર સુલ્તાન કે બારે મેં વોહ કોઈ પેશીન જોખ કરેગા.”

મનસૂર—“ઉંહ, મેં ઇન બાતોંકા નહીં મોઅતકિદ હું. એક મુશરિક હમારેં બારે મેં કયા કેહ સકતા હે? જેબકા હાલ સિવા ખુદા કે કિસીકા નહીં માઅલુમ.”

શખ્સ—“તો આપકો ચલેચલને મેં કયા ઉઝર હે? અબી અબી ચલે આઇયેગા.

મનસૂર—“અચ્છા તુમ્હારે કેહને સે ચલા ચલતા હું.” યે

કેહકે મનસૂર ઉસકે સાથ રવાના હુવા. અપને ફેાજકે ખ.યમેાં મે
ઓર સિવાહીયોં કી વઝય. ઓર ઉસ બેશો ખ.રોશકો બે સુલ્તાન
મેહમૂદ કે દિલસે શુરય. હો કે હરમુખહિદકે દિલમેં ફેલ ગયા થા
દેખતા હુવા લશ્કર ગાહસે બાહિર નિકલા, શુરય. શામકા વક્ત. થા
તારે નિકલતે આતે થે ઓર તયુર દરખ.તોંપર ખસેરા લેતે જતે થે.
ખજમેં આલમપર ખમોશી તારી હોખનેકે કખતકા હંગામા ભી
ખ.શીફ. હો ચલાથા રાસ્તા જુસ્કદર નઝર આતાથા અખ ઉસકો સી
યાહી અપને દામનમેં છુપાને લગી. એક અયસે વક્ત.મેં સુલ્તાન
મેહમૂદ કી ફેાજકા જરી ઓર બહાદુર અફસર મનસૂર ઉસ મુસલ-
લમાન દુરવેશ કે સાથ ચલા જતા હે.

વોહ ફ.કીર પહેલે તો મનસૂર કો એક મુસતેહ ઓર એક
સરસખઝ મેદાનમેં લે ગયા જુસકે દામન હરતરફ ફયલે હુવેથે, ઓર
શામકી આહિસ્તા ખિરામ હવા આઝાદીસે ધધિર ઉધર ખ.શીફ.
ખ.શીફ. ખુનકી કા અસર ફેલાતી ફિરતીથી. ખસ મેદાનકી ધનિતહા
પર એક જંગલ થા, જે દોનોં રેહનવહ સેહરાકો કતય. કરકે ઉસ
જંગલમેં દાખિલ હુવે. જંગલકી થોડી મસાફત તે કરકે મનસૂર
અપને રેહબરકી તરફ મુતવજજેહ હુવા ઓર પૂછતે લગા “ અખ
કિતની દૂર આકા. હે. ”

દુરવેશ—“ જતની દૂર આખ આખ હેં મત્તીહી દૂર ઓર હોગા
જે જંગલ દરીયાએ જમતા તક ચલા ગયા હે. વોહ જંગી. દરીયા
કનારેહી એક મકમેં મેલતા હે. ”

મનસૂર—“ મુજહે અગર માખ.ખુમ હોતા કે મત્તી દૂર હે
તો મેં અપને થોડે પર સવાર હો લેતા ઓર જે ખ્યાદા પાઈકી
મુસીબત ન ઉઠાતા. ”

દુરવેશ—“ આપકા કામ ફેળકશી ઓર હમલા આવરી હે. આપકા ચલને મેં ચું હિમ્મત ન હાર દેના ચાહીયે. અગર ચેહ કાઠ સુને કે વોહ અફસર જસને ગઝનીસે ફૂચ કીયા ઓર મથરા પર તાખત કી વોહ દો કદમ ચલનેસે. આજીઝથા તો શાયદ સુલ્તાન કે લીયે શર્મકી ખાત હોગી. ”

મનસૂર—“ અચ્છા; ખેર, મઆફ ફરમાધયે; મગર અખ જલ્દી કદમ બઢાય ચલીયે ” થોડી દેરમેં મનસૂરને જંગલકા કિત્તઅ કરલીયા ઓર દરીયાએ જમના કે કનારે પહોંચ્યા જહાં દાહની તરફ ફારલે પર એક પુખ્તા ઘાટ બના હુવા થા જરકી સીઢીયાં પાની કે અંદર ચલી ગાજીયાં ઓર ઉન સીઢીયાં કે બરાબર હી બલંદીપર એક મુસતતીલ કદીમ હિંદૂ વઝઅકા મંદર થા. કબલ ઉસકે કે ચે લોગ મંદર કે કરીબ પહોંચે ચંદ નવ ઉત્ર જોગીયાંને આકે દોનોં કા ઘેર લીયા ઓર કેહને લગે “ હમારે ગુરજી તુમહારી ઇસ વઝઅકા નાપસંદ કરતે હેં અગર ઉનકે પાસ જના હે તો અપની તલવારકા ચહીં છોડદો. ”

મનસૂર—(તયેશમેં આકે) “ મેં તો ગુરૂર મિલૂંગા ઓર અપની ઇસી વઝઅસે મિલૂંગા ”

વોહ દુરવેશ જો મનસૂરકા લાયાથા, ઉસકે ચેહરેપર ગેઝા-ગઝઅકે આસાર દેખકે સમજલાને લગા “ કાઠ મુઝાછેકી ખાત નહીં. ફકાર લોગ તારિકુદ્દ દુનિયા હોતે હેં, જિનકે પાસ જાને મેં કિસી કિસમકા ખોદ નહીં હે. આપ અપની તલવાર મુજહે દે દીજીયે મેં વહાં લીયે બેઠા રહૂંગા, મુશ્કિત નહીં કે કાઠ ઓર શખ્સ. તલવાર લીયે હૂવે ઇવરસે વહાં જસકે. આપકા અગરચે ઇસ કુદ-ફારકે મુલકમેં એહતિયાત હોગી, મગર મેં સચ કેહતાહૂં કે વહાં

जनेका रास्ता धरी तरफसे है. अंगरे मेरे धर्मके काँध अस्वहायंद शम्स वहांतक नहीं पहुँच सकना. अपनी तलवार आप मुझसे ही छेये और जेगी साहजसे भिन्न आधये. ”

मनसूर—“ मेँ अपने शोकसे यहाँ नहीं आयाहूँ. फिर क्या वजह है के किसी और के उसूलकी पायंदी करूँ, सिर्फ़ तुम्हारी आतिर है. वो येह तलवार में तुम्हें देताहूँ. अंगरदार काँध अस्वहायंद छिंदू उधर जनेका करद करे तो मुझसे अंगर देना में वहाँ पहुँगा नहीं सिर्फ़ भिन्नके यत्ना आउगा. ”

ये कहके मनसूरने तलवार उस इन्डार के हाथमें दी और उन जेगीयोंके हमराह मंदीरकी तरफ़ यत्ना. मनसूर थोड़ीही दूर गया होगा के वोह दुरवेश उसको तलवार दे आयाथा नज़रसे गायब हो गया, मगर मनसूरने यँदाँ अँधारा न डीया. मंदर के अँदर जेसेही हाजिर हुआ. कछ छिंदू जेगी लिपट गये. उसने हज़ार का-शिरीश की के उन लोगोंके हाथसे न जत पाय, मगर उन लोगोंने किसीनहं न छोडा. सबोंने भिन्नके उसको आँध लीया और देहीयोंकी तर्ह मँहके अँदर आँधके पिडा दीया. मनसूर का हयरतथी के ये लोग कान हें और उन्होंने मुझसे कयुं गिरइतार कर लीया. आ-पिर ऐककी तरफ़ मुतयमज्जेह होके केहने लगा. “ कयुं ! आपिर मेने क्या कुसूर डीया है जे यूँ इरेय दे के तुमने मुझे गिर-इतार कर लीया ? ”

ऐक जेगी—“ तुम्हारा कुसूर तुम्हसे अपनी नहीं माअलूम हो सकता. ”

मनसूर—“ क्या सिर्फ़ मुसलमान होना मेरा जुर्म है ? या मस अयावसे गिरइतार डीया गया हूँ के मेने छिंदू राजाओंपर अहोत अडे हम्मे डीये हें और उन्हें तयाहो अरयाद कर दीया है. ”

જોગી—“ નહીં. એહ નહીં, હમ લોગોંકા ઇન મુ.આમિ.જાતમે કયા ગરજ ? લેકિન તુમકા ચંદ રોઝ આ.અદ ખુદ્દી મા.અલૂમ હો જાયગા. ”

મનસૂર—“ આહ ! મુજહે સતાના ખેકાર હે, તુમ લોગ કયા જનોકે મેં કિસ મુસીમનમે મુખ્તિવાહ. મેરી જિંદગી ખુદાજને કયૂં કર ગુઝર રહી હે ! હાય ! તુમને મુજહે યોકા દેકે ગિરફનાર કીયા હે. એહ તુમ્હારી ખત્તા નહીં, એહ ખુદ મેરી ફિરમનકા કસૂર હે. મેંને અયસે અયસે લોગોંપર જુઝમ કીયા હય જીન્કે જુઝમ જમાના ઉઠાયા કરતા હે. આહ ! મેંને મા.અશૂકોંપર સિતમ કીયે હેં. આહ ! મોહના ! મેંને તુજ્હપર જુઝમ કીયાથા. આહ ! અઝરા ! ખુદા જને તુ મુઝે કયૂં છોડકે ચલી ગઇ ? હાય, મેંને તેરા કયા કસૂર કીયા થા ? તેરહી લીયે મેંને મોહનાસે ખેવ.ફાઇડા, તૂંબી મુજહે દગા દેકે ઓર મુજહે છોડકે ચલી ગઇ ? આહ ! લવજા બી નહીં, જે શાયદ તસલ્લી દેતી; ઉરને બી તેરાહી સાથ દીયા. ઇતને મા.અશૂકોંસે છૂટકે મેં ઈસ સફરમે યૂંડી અપની જાનસે ખેઝાર હો રહાથા ઉસપર એહ સિતમ ! નહીં, (જોગી) તરફ મુતવજ્જહેલ હોકે) બેહાર હોકે તુમ મુજહે કતલ કર ડાલો તાકે મેં ઇન અઝાબોં ઓર ઇન રૂઝની અઝાબોંસે તજત પાઉં. ” મનસૂર યદાંતક અવાન કરકે રોતે લગા.

જોગી—“ આપ દિલમે રજા ન હોજયે. મેં ઇત્મીનાન દિલાતાહૂં કે આપકો કિસી કિસમકી તકલીફ ન હોગી. ”

મનસૂર—“ એહી તો ગમહે, તુમ મુજહે કતલ કર ડાલો, મેં હાંહી ઇસ કામિલ અઝાબા એહ મુસતમાન દુરવેશ કહાં હે જે મુજહે ફરેબ દેકે યહાં લે આયાથા ? ”

જોગી—“ હમ નહીં જાનતે વોહ કહાં હે ? ઓર હમકો યેબી નહીં માઅલૂમ કે વોહ કોન હે ? ”

મન્સૂર—“ ઉસ ઝાલિમહીને મુજહે ધોકા દીયા, વોહ ફરેખ દેકે યહાં લે આયાથા, અબતો મેં તુમ્હારે હાથમેં કેદ હૂં અગર મુજહે બતા દોગે તો કોઈ હરજ ન હોગા. આહ ! વોહ કોન શખ્સ થા, યેહ મુશ્કિન નહીં કે તુમ ઉસે ન જાનતે હો. ”

જોગી—“ હમ નહીં જાનતે ઓર ન કુછ બતા સકતે હે. ”

ધતના કેહ કે સખ જોગીયોને નવજવાન મન્સૂરકો ઉસી મંદરકી એક કોઠડીમેં બંદ કરકે કુંડી ચઢાલી.

ખારહવાં બાબ.

ગિરફતારે બલા

સુલ્તાન મેહમૂદકી ફોજકા બહાદુર ઓર નવજવાન અફસર એક ગુમનામ મકામ મેં કેદ હો ગયા. સરેદસ્ત હમ ઉસે મોકા અદતેહેં કે ઉસી બેકસી વ તનહાઇકે મકામ મેં બેકકે અપને ખ્યાલાતપર ગોર કરે. સુલ્તાની ફોજમેં જો તેહલકા પડ ગયા હોગા ઓર ખુદ દરબારે ઇસલામીમેં જો સરાપા ગમ તશવીશ પેદા હો ગઇ હોગી. બિઝફએઝ હમ ઉસેબી કિત્બ નઝર કરતે હેં; મન્સૂર ઇસી મંદરમેંહે ઓર સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી દરીયાએ જમનાકે કનારે હિંદોસ્તાનકે મુકદ્દસ શહેર મથરામેં ઠેહરા હૂવાહે. મથરાકી તખ્તાડીકા અસર ચૂંતો હિંદોસ્તાનકે હર શહેરપર પડા મગર દો રાજાઓકો ઝયાદા ફિક્ક હૂઇ. એકતો રાજાએ દેહલી જે મથરાકા માલિક થા ઓર બરકો

મઝહબી તોહીનકે અજ્ઞાવા મુલકી નુકસાનભી પહોચાયા હસરે રાજાએ અજમેર જુસ્કે દિલકો ગુઝિસ્તા શિકસ્તકો બહોત બડા સદમા પહોં-ચાયા ઓર જુસ્કો ખોદ્યા કે અયસા નહો સુલ્તાન મેહમૂદ મથરાસે ફરાગત કરકે અજમેરકો કસદ કરેં વોહ એક શરીફ રાજપૂત થા ઓર સચ્ચી બહાદુરી ઉસ્કે રંગો મેં ખૂત કે સાથ દોડ રહીયી. વોહ ઇસ અમ્રકો બિલકુલ ગવારા નહીં કર સકતાથા કે ખુદ સમ-કત કરકે આગે બઢે ઓર મેહમૂદને ઉસ્કી પ્યારી મોહનાકો નિહાયત ઇઝઝત વ એહતિરામ કે સાથ ઉસ્કે પાસ ભેજ દીયા થા. હમ ઉસે બી ઉસીકે અફકારમેં છોડે દેતેહેં. ઓર ઉસ્કે રાજસલાસે નિકલકે ઉસ ખુશનુમા મંદરકી તરફ ચલતેહેં, જુસ્કે મુતઅલ્લિક એક શિ-વાલયમેં હમારે દોસ્ત મહારાજ કરશન સાદમ ઝરા ફિકમંદ બેઠે હૂવે હેં.

રાતકો વકત હે ઓર અંધેરા હરતરફ છાયા હૂવા હે, વોહ વકત હે જુસ ઘડી શ્રી કરશનજીને જન્મ લીયાથા યાઅની આધી રાત ગુઝર ગઈ હે ઓર ચાંદનીને અભી અભી ખેત ડીયા હે. મંદરકે સુનહરે કલસપર માહતાબકી શુઆએ જગમગાને લગી હેં ઓર શહેરકે બાહિર હોનેકી વજહસે વોહ ખુખારાત સાફ નઝર આ રહે હેં જો કાહરીકી સૂરતમેં ઉસ તમામ હિસ્સેપર છાય હૂવે હેં જો સમંદર કે બાહિરસે શુરૂઆ હૂવા હે ઓર કોહસ્તાનકે નશીબો ફરાઝ દિખાતા હૂવા કોસોંતક ચલા ગયા હે. મર્ગારબકી તરફ શહેરકી ઇમારતોં કે બલંદ કમરે ઓર શિવાલોંકી લંબી લંબી ચોટીયાં ખમોશી ઓર સૂકૂતકે સાથ અપના તમાશા દિખા રહી હેં ઓર મશરિકકી જાનિય પહાડોંકી ચોટીયાં નઝરકી તેઝરીકા સાથ દેતી હૂઘ આસ્માન કે ઉસ ઉફકસે જાકે મિત્ર ગઈ હેં જીવર તારે અપની

તેજ આંખોંસે દુનિયા કે ખામોશ સીનકો ઘૂર ઘૂરકે દેખ રહે હેં, કિસી જનદાર મંખલૂંકકા પતા નહીં. તયુર જો તરોતાઝા મન્ઝરોં પર હમેશા વજદમેં આઆકે દાદ દીયા કરતે હેં ઉનપર ખમોશી તારી હો ગર્ઘ ઓર કિસી કિસમકે આસારસેબી અપની હસ્તીકા સુખત નહીં દેતે.

મહારાજ કરશન કે હુજરે કા દરવાઝા ખુલા હૂવા હે, વોહી માઅમ્લી ચરાગ રોશન હે જો દેરતક જલ્દનેસે ટિમટિમાને લગા હે ઓર ખત્તીકી લો તેલ કે દૂર હો જાને કે બાઅસ જલ્દકે ચરાગકે કનારે સૂરત હો કે રેલ ગઘ હે જલ્દકી વજહસે કાઠરીમેં એક તારી કી પેદા હો ગર્ઘ હે. ખુદ મહારાજ કરશન અપને મકામ પર બેઠા હૂવા એક અરબી કિતાબ પઢપઢકે ઉભકા મતલબ ખયાન કર રહા હે ઓર હૂરવશ માહરીમા મોહના જોસે આજ ઉસ્તાદકી દિલચરપ દરખીચને અપની ખાતોમેં ફસાકે જયાદ રાત આતેકા ખાલ ખિલકુલ ભુલા દીયાથા, હુરને અકીદત કે સાથ ઉસ્તાદકી ખાતેં સુન રહી હે, મોહના કે પીરબાઈ ઓર મહારાજ કરશન કે દોનોં રાઝદાર એક્ષે બેઠે ઉસ્તાદકી ઉપદેશ નિલાયત હી દસ્તિગરાક કે સાથ સુન રહે હેં.

યકાયક રાગકી દેવદીસે નરસીંગકી આવાજ આઈ જો હમેશા આધી રાત કે વક્ત આમ લોગોંકી ઇતિલાઅકે લીચે બજ કરતા થા. ઇતના સુનતે હી મોહના ચોંક પડી ઓર ધબરા કે કેહને લગી. “મહારાજ ! આજ મુજહે બડી દેર હો ગઘ, અબ જાતી હૂં.”

મહારાજ કરશન—“યેહ તો મુમ્કિન નહીં કે બેટી ! તું ન જાન, મગર હાં. યેહ હો સકતા હે કે મેરે દોનોં એક્ષે તુજહે પહોંચા આએ.”

મોહના—“હાં, મહારાજ ! મેં આજ ઇન્દ્રે લે જાઉં છું. ઉન્દ્રે તકલીફ તો હોગી, મગર રાતકો મેં અકલી ન જાઉં છું.” ઇન્દ્રે મેં બહાર કુછ રોશની માગ્યું, હૂંધ. દોનોં ચેલોંને ગુરૂકી કોઠડીસે નિકલકે દેખા. હનોંજ દેખતે હી થે કે કુછ શોર ઓર ગુરૂકી બી આવાજ કાનમેં આઘ સમલોગ ફિકમંદ હો ગયે ઓર મોહના ધમધમાકર કેહને લગી “ નહીં માગ્યું કયા હે કે ઇસવક્ત. યેહ લોગ યહાં આય હે. ”

મહારાજ કરશન—“ શાયદ ઓરતેં પૂજા કરને આઘ હોંગી.”

એક ચેત્રા—“ મહારાજ ! આવાજ તો મરદોં કી હે ! ”

મહારાજ કરશન—“ હાં, રાત ઝંવાલ આઈ હે, હિફાજત કે લીયે કુછ મદ બી ચલે આયે હોંગે. બેટી મોહના ! તુઝરા સામનેસે ઉધર હા. ” ઇતનાહી કહાથા કે કઈ બાદમીયોંને દરવાઝા ઓરસે ધમધમા કે કહા “ દરવાઝા ખોલ દો. ”

મહારાજ કરશન—(એક ચેલેસે) “ અચ્ચા ! તુમ દરવાઝા ખોલો; મેં આના હું. ”

ચેત્રા ઉઠકે ગયા ઓર દરવાઝા ખોલા. દરવાઝા ખુલતેહી બહોતસે બાદમી અસલહાઈંદ અંદર ધુસ આય. સભોંને આતેહી પેહલે તો શિવાચયકે સામને ઝુક ઝુકકે મૂરતકો સન્નામ કીયા, ઉસ્કે બાબદ યે સમલોગ પૂછને લગે “ મહારાજ કરશનજી કહાં હે ? ”

ચેત્રા—“ મેં બુઝાય લાતા હું. ” યે કેહકે વોહ ચલને કે લીયે મુઝાહી થા કે કિસીને ઝાંટ કે કહા. “ જલ્દી બતાવ વોહ કહાં હે ? ઉન્દ્રે આનેકી ઝુરત નહીં. યેહ બતાવ કે વોહ કિસ કમરે મેં હે. ” ચેત્રા કાંપકે કુછ સોચતા હી રેહ ગયા કે ઉન્દ્રી લોગોંમે સે કિસીને બઢકે કહા “ હમ જાનતે હે. કિસીકે બતાનેકી ઝુરત નહીં. ”

ધતના કહા ઓર વોહ શખ્સ મહારાજ કરશન કે કમરેકી તરફ ચલા ઓર સખલોગ ઉસ્કે પીછે હો લીયે. કઇ મશઅલે ઉન લોગોં કે સાથ થીં ઓર સખલોગ અસલહાખંદ થે જનમેં એક નવ ઉમ્મ શખ્સ અપની વળહતસે સાફ ખતા રહાથા કે કોઇ નામ-વર અફસર હે. યેહ સખલોગ હુજૂમ કર કે મહારાજ કરશન કે કમરે મેં ધુસ ગએ. દૂસરા ચેલા જો ગુરજ કે પાસ ખેઠા હૂવા થા ફોરન બદલવાસ હો કે ઉં ખડા હૂવા ઓર ઉસ્તાદ કી તરફ ખોડ ઓર માયુસીકી નિગાહોંસે દેખને લગા. પ્યારી ઝાહિદ ફરેખ મોહના ! આહ ! યેહ ન પૂછો કે ઉસ્કા કયા હાલ હૂવા ઉસને સારીસે અપના મૂંહ છિપા લીયા ઓર કોને મેં દબક કે ખેડ રહી. ધતને મેં ઉન સખ લોગોંને મહારાજ કરશનકો પકડકે ઝખરદસ્તી બાહિર નિકાલા. ઉન્હીમેં સે કિસીને ડપટ કે કહા “યહાં ઓર કોન કોન હે ? જો કોઈ હો ઉસેબી બાહિર લાવ.”

ચેહલે લોગ ઉસ ચેલેકા લે ગયે જો બદલવાસ ખડા હૂવા થા. ઉસ્કે બાઅદ ધધર ઉધર દેખાતો કોઈ ઓરત કોને મેં દબકી નઝર આધ. કઇ આદમીયોંને શોર કરકે કહા “અહા ! યહાં કોઈ ઓરત બી હે !” ઇસ આવાઝ કે કાનમેં પડતે હી કઈ શખ્સ ઝિપટ પડે ઓર ઉસ ઓરતકો ખે ઈઝઝતીસે ઘસીટતે હૂવે બાહિર લાય ઓર ઉસ્કો ધમકાને લગે. ઓરત જખ બાહિર આધ તો ઝુક ગઇ કે કોઇ ઉસ્કી સૂરત ન દેખે, મગર સખકા અફસર આગે બઢા. મશઅલેં કઠીખ લાઈ ગઈ. ઓર કિસી સિપાહીને ઝખરદસ્તી ઓર-તકા સર ઉઠાયા. વોહ આંચલસે અપના મૂંહ છિપાય હૂવેથી. દૂસરે ને ઝખરદસ્તી હાથસે ઉસ્કા મૂંહ ખોલા. મૂંહકા ખુલનાથા કે હુસન કા નૂર ચમકા જુસ્કે સાથ શાહી રોઅબકી કરનેંબી થીં; સખ લોગ

કાંપકે હટ ગયે ઓર કિસીને સેહમી દૂધ ખોદ જદા આવાઝમેં કહા
 “એંય ! યેહતો હમારી રાજકુંવારી મોહના હે ! !” ઇસ જુમ્લેને
 કુછ અયસા અસર કીયા કે હરતરફ સન્નાટા હો ગયા. સમ લોગોને
 નદામતો ખોદ. સે સર ઝુકા લીયે, લેકિન અસર બઢકે કેહને લગા
 “શાહઝાદી સાહબ ! મેં આપકો યહાં કહાં દેખતા હું ?”

મોહના—“ઝાલિમ જયરામ ! તૂને મેરા પીછા ન છોડા.
 મુઝે તુઝસે ખેશક અયસાહી ખોદ. થા.”

જયરામ—“શાહઝાદી સાહબ ! મુઝે મઆદ કીજીયે, મેં
 ખિલકુલ નહીં જાનતા થા કે આપ યહાં તશરીફ રખતી હેં. કયા
 આપને નહીં સુના કે યેહ ખિરહમન નહીં તુર્ક હે ? હમારા મંદર
 નાપાક કરને કે લીયે યે ખેલરૂપ બદલ કે યહાં અજમેર આયા હે.”

મોહના—“નહીં, મુઝે એઅતિમાર નહીં. ખેશક, તુ મુઝે
 ઝલીલ કરને કે લીયે યહાં આયા.”

જયરામ—“મેં કસમ ખાતા હું કે આપકી મુઝે ખિલકુલ
 ખબર ન થી. મેં ઇસવક્ત મહારાજ સાહબકે હુકમસે યહાં આયા હું.
 ઉનકા હુકમ હય કે ઇસ દગાખાઝકો અબી ગિરફતાર કરકે ઉનકી
 ખિદમતમેં લે જાઉં.” ઇતના કેહકે જયરામ આગે બઢા ઓર ઝુકે
 મોહના કે કાનમેં કેહને લગા “શાહઝાદી સાહબ ! કિસીકો ખબર
 બી નહોગી. આપ ચુપકે સે અપને મહેલમેં તશરીફ લે જાઇયે. મેં
 યહાં આપકા ઝિક્કબી ન કરુંગા.”

મોહના—“જયરામ ! યેહ નહીં હો સકતા. મહારાજ કર-
 શન મેરે ઉસ્તાદ હેં, ઉનકા મેં ઇસ ઝિલ્લત કે સાથ ન જાને દૂંગી.”

મોહનાકી ઝબાનસે યેહ જવાબ સુનકે જયરામ સન્નાટે મેં આ
 ગયા ઓર ગોર કરને લગા કે શાહઝાદી મોહના કે મહારાજ કર-

શન કે સાથ ક્યા હમદર્દી હે. એક ખ્યાલ ખુદખુદ ઉસ્કે દિલમેં આયા જસને ઉસે પરશાન કરદીયા. વોહ યક્યયક ચોંક ઉઠા ઓર ગોરસે મોહના કી સૂરત દેખી. યાતો ઉસકો મોહના કે સાથ હમદર્દીથી યા અખ વોહ એક દુશ્મનકી નિગાહસે દેખને લગા. દિલમેં “બેશક, હાં, કોઇ શક નહીં, મોહના અપને ધરમ ઓર અપને દેશકી દુશ્મન હો ગઈ. યેહ બિરહમન જૂરર મુસલમાન હે, ઇસ્કે જરીએસે વોહ મુસલમાનોં તક સલામ વ પયામ પહોંચાતી હોગી.” યેહ ખ્યાલત ઝોં ઝોં જયરામ કે દિલમેં ગુઝરતે જાતે થે વોહવોહ ઉસ્કે તેવર કડવે હોતે જાતે થે. આબિર ઉસસે અખત ન હો સકા, ઉસને મોહનાકી દિલ્લેય સૂરત ઓર બિખરી હૂઈ જુદેં દેખકે એક આલ ખીંચી. ફિર સંજોગો કે લેહજમેં કેદને લગા “સુનીયે શાહજાદી સાહબ! આપકો યાદ હે કે મેરે દિલમેં આપકે બલોતસે રાજ છુપે હૂવે હેં ઓર જસ મુસ્તઆલ મોકેઅકી તેલકીકાત કેલીયે મેં આયા હૂં ઉસ્કાબી અખ પૂરા સુખુત હો ગયા.”

મોહનાને યેહ જુમ્લા સુતનેડી નિલાયત દુશ્મની ઓર ગુસ્સે કી નજરસે જયરામકી તરફ દેખા ઓર કેદને લગી “તુ મેરે ધરમ પે તોહમત લગાને લગા. મેં સિફં ઇસ ખ્યાલસે કે તુ કબી મેરા દોસ્તથા દરગુઝર કરતી હું વર્તા બહોત આસાનીસે તુઝકો સજા મિલ સકતીથી. વોહ રાજ તેરે દિલસે ઉપર ચઢકે ગયે તક ન પહોંચને પાએંગે કે મોતકા ફંદા તેરા કામ તમામ કર દેગા.”

જયરામ—“શાહજાદી સાહબ! અખ જુરર હે કે મુઝી જુરરત સે મેં તમામ રાજ મહારાજ સાહબપર અહિર કર દું.”

મોહના—“હાં, તેગ યેહ ધરાદા હે? કુછ પરવાહ નહીં. જા મહારાજ સાહબસે બયાન કરદે.”

મોહનાને ધરકે બાથ્થ સર ઝુકા લીયા ઓર હસરતમંદી કે સાથ કુછ સોચને લગી ધતને મેં લોગ મહારાજ કરશન ઓર ઉસ્કે દોનોં ચેલોંકા બાંધકે લે ચલે, મોહનાને અપને ઉસ્તાદકો ઇસ ઝિલ્લતસે જાતે દેખકર જયરામ સે કહા “અચ્છા લે જા બિરહમન કી હત્યા તુઝપર બહોત જલ્દ પડેગી.”

જયરામને ચંદલોગોં સે કેહ દીયા કે “તુમ યહાં દેહરે શાહ-જાદી મોહના જીસવક્ત યહાંસે જાય ઉસકે હમરાહ જાના ઓર ધરતક અદબકે સાથ પહોંચા આના.”

યે કેહકર જયરામ ઠાકરદારે સે નિકલકે ચલા ગયા. મોહના કુછ દેરતો સોચતી રહી આખિર અપને ખયાલાતસે થકે ઉસને અપની સારી સંભાલકે ઓઢલી ઓર અપને મહેલકો રવાના હૂઈ. ફોજી લોગ જો દેહર ગચ્છેથે વોદબી ઉસકે સાથ ચલે કે ધરતક પહોંચા આચે. મોહના તો હસરતમંદી કે ખયાલાતસે ખાતેં કરતી હૂઈ ઉધર ગઈ. ધધર દુસરી તરફ જયરામ મહારાજ કરશન ઓર ઉસકે દોનો શાગિદોં કો લેકે અપને ધર ગયા. વહાં જાકે ઉસને લોગોંસે કહા “અબ ઇસવક્ત તો મોકાઅ નહીં ઓર નામુનાસિઅ હે, કલ યે લોગ હુઝૂર મહારાજ સાહબકે સામને પેશ કીયે જાચેંગે. રાતકો ઇન્હેં એહતિયાતસે રખ્ખો. સુઝહકો જામેં હુકમ હું ફેરન મેરે સાથ લેકે ચલના.” બહાદુર રાજપૂત જયરામ તો યે કારરવાઇ કરકે અપને ખવાઅ ગાહકો ગયા. ઇસકે દિલમેં મોહનાકી તરફસે તહાં તહાંકે ખયાલાત થે. કબી તો કેહતા થા કે “મોહનાકી અદાવત મુઝે બહોત કુછ સદમા પહોંચાયગી.” ઓર કબી કેહતાથા કે “નહીં મોહના મેરા કુછ નહીં કર સકેગી.” ઇન્હી ખયાલાત કે સિલસિલે મેં ઉસે અપના ગુઝિશ્તા ઇશક યાદ આયા એક આહસદાં બર કે

કેહને લગા “આહ ! મોહના કિતની હસીન ! કિતની ખુશર ! કયસી પ્યારી હે. અફસોસ ! વોહ મેરે લીયે ઝાલિમ હો ગઈ ! કેસને મેરી મહોબ્બતકી ઝરા કદર ન કી.” ઇનહી ખયાલાતમેં ઉસકી આંખ લગ ગઈ. સુખ્હકે વક્ત જયરામને અપને હિંદુ રસમકે બમૂજબ અસ્નાન કીયા, ઓર ઉસકે બાઅદ ફેરન દરબારી લિખાસ પહેનકે અપને એક માતેહત અફસર કે હુકમ દીયા કે “મહારાજ કરશન ઓર ઉસકે સાથ વાલે કેદીયોં કે લાકે હાઝિર કરો.” વોહ અફસર બાહિર ગયા ઓર થોડી દેરકે બાઅદ મઝે ચંદ ઓર રાજપૂતોં કે વાપિસ આયા મગર ઇસ વઝઅસે કે સખકે ચેહરે પર હવાઇયાં ઉડ રહીથીં ઓર સખ નદામતસે સર ઝુકાય હૂવે થે.

જયરામ—“કયું ઉન કેદીયોં કે નહીં લાય ?”

અફસર—“હુઝૂર ! બડા ગઝબ હો ગયા !”

જયરામ—“ગઝબ ! કયા હૂવા ?”

અફસર—“વોહ બિરહમન ઓર દોનોં ચેલે રાતકો હમારી હિરાસતસે યકાયક ગાયબ હો ગએ.”

જયરામ—(ગઝબ આલૂદ હોકર) “ગાયબ ! તુમ લોગોંને ઉનકી હિરાસત કયસીકી જો ગાયબ હો ગએ ?”

અફસર—“હુઝૂર ! રાતકો આતે હી હમને ઉન સખકો ઝં-જરેમેં બાંધકે કેદ કીયા મગર ઇત્તેફાકસે પેહરેવાલોંકી આંખ પિછ-લેકો લગ ગઈ ઓર સુખ્હકો જમ વોહ જાગે તો તીનોં કેદી ગાયબ થે. કુછ સમજમે નહીં આતા કે વોહ કયુંકર ચલે ગએ ? ઓર કહાં ગાયબ હો ગએ ?”

જયરામ—(નિહાયત ખરહમી કે લેહજમેં) તુમ્હારી ઇન ગફ-લતોંહીકી વજહસે તુકં બોગ તુમપર ગાલિબ હો ગએ ઓર હોતે

જાતે હેં. ખેશક ઉસ શખ્સમેં કાઠ ફરેખકો ખાત હે. જાવ, ઓર જહાં મિલે ઉસે હુંઢકે લાવ.”

ઇતના કહેકે જયરામ ખામોશ હો કે સોચને લગા. ઉસકે દિલમેં ખયાલ આયા કે ઇસમેં મોહનાકી તો કાઠ કારરવાઇ નહીં હે ? મગર મોહના તો આધી રાતકો અપને ઘરપર ગઇ હે, ઇતની જલ્દ વોહ કયા કારરવાઇ કર સકી હોગી, લેકિન ફિરબી ઉસકા ગુમાન મોહનાહીકી તરફ રહા ઉસ અત્રકો ઉસને ઝાહિર નહીં કીયા મગર ગોર કરને લગા કે મોહનાકી ઇન કારરવાઇયોં કો અખ કિસતહાં મહારાજ સાહમ પર ઝાહિર કરના ચાહીયે વનાં ખોદ હે કે મોહના રાજ સાહબકો ઝક નદે. ઇસી કિસમકી અદના સાઝિ-શોંસે મુમકિન હે કે સલ્તનત હાથસે જાતી રહે ઓર હમારા રાજ તખ્તાહ વખરખાદ હો જાય. મેરા ખયાલ હે કે મોહના મુસલમાનોં કે ફરેખમેં આગઇ. હઝાર લાયક હો ફિર અબી વોહ એક બોલીઃ લડકી હે અગર મુસલમાનોંકા ઉસપર ફિકરા ચલ ગયા તો ન મહારાજ સાહબકો ખબર હોગી ન ઓર કિસીકા ખબર હોગી, બલકે ખુદ મોહના કો બી ન માઅલૂમ હોગા ઓર અજમેર પર મુસલમાનોંકા કબ્જા હો જાયગા. વોહ ઇનહીં ખયાલાતમેં ડૂબા હૂવાથા. જયરામ કે દિલપર ઇન ખયાલાતને કુછ એસા અસર કીયા કે મહોબ્બતે વતન ઓર ધરમકા જ્નેશ મોહનાકો ઉસ કદીમી ઇશ્કપર ગાલિબ આ ગયા, ઉસકે આફતાખકી ચાંદ કિરને અખતક ઉસકે દિલમેં એક ગરમી પેદા કરતી રહેતીથીં. આખિર વોહ ઉડકા મહારાજ કે દરખાસ્તમેં ગયા ઓર સરઝુકકે ખામોશ ખડા હો ગયા.

મહારાજ—“ જયરામ ! ઉસ બિરહમનકા તૂ લે આયા ? ”

જયરામ—“ હુઝૂર ! મેં ઉસકો શખ્સીકો ગિરફતાર કરકે

લાયા ઓર અપને મકાનમેં રખ્યા, મગર ખુદાજાને કયુંકર સુખ્હ હોને કે પેહલેહી વોહ મેરે મકાનસે ગાયમ્ હો ગયા.”

મહારાજ—(હચરતસે) “ ગાયમ્ હો ગયા ! કયુંકર ગાયમ્ હો ગયા ? કયા અચ્છી તહ’ હિફાઝત નહીં કી ગઈ ? ”

જયરામ—“ હિફાઝતકો તો દસપારા જવાન મોઅય્યન થે, મગર ઉન સમકી આંખ લગ ગઈ ઓર અપને કુસુરકો એઅતિરાફ કરતે હેં.”

મહારાજ—“ જયરામ ! મુઝે તેરી જાનિમ કોઈ બદગુમાની નહીં હો સકતી. મગર મેં તુઝે આઇન્દા કે લીયે નસીહત કરતા હું કે મુસલમાન શોગ આફતકે હેં. અગર તેરે સિપાહીયોસે અયસીહી ગફલતે હોંગી તો ઉન લોગોકો હમપર ગાલિમ્ આનેકા બખૂબી મોકાઅમિલ જાયગા. અચ્છા ઉસકી જુસ્તજૂકા કોઈ ઇન્તિઝામ કીયા હે ? ”

જયરામ—“ શ્રી મહારાજ ! અપને ઇમકાન બરતો મેંને કોશિશકી ઓર કરતા હું.”

મહારાજ—“ જયરામ ! કુજ તુઝે માઅલુમ હે અમ્ મેહમૂદ કહાં હે ? સુનાતા હું ઉસને મથરાજકો જૂટ લીયા ઓર મંદરોંકો વેરાન કર દીયા.”

જયરામ—“ હુઝૂર ! મેંને અયસાહી સુનાહે, બલકે મુઝે તો આજ એક ઝરીએસે માઅલુમ હયા હે કે સુદાનાનકા ઈચર આનેકા ઇરાદા હે.”

મહારાજ—(પરેશાન હોકર) “ કયા તૂને મોઅતેઅર ઝરીએસે સુના હે ? ” ઇસકે આબદ રાખ્તા પરેશાની મુઅદદિલ બગઝમ્ હો જાતી હે. આંખોસે ચિન્ગરી યાં ઉડને લગતી હેં ઓર તમામ એહલે દરબારકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહતા હે ” મેરે બહાદુરો ! કયા મેહમૂદને તુમકો બોદા સમઝ લીયા હે ઓર તુમહારે મુકાબિલેકા ઇરાદા રખતા હે યે સચ હે ? ”

તમામ એહલે દરબાર—“ શ્રી મહારાજ ! મેહમુદ કયા કર સકતા હે ? ઉસે આને દીજીયે હમ સમ તુર્કોકો કાટકે ડાલ દેગે, વોહ ઓર ખાતથી કે હમ સિંધમેં ચઢકેગએથે ઓર હમારે સિપાહી ઈતની દૂરકી સફરમેં થક ગએથે. અગર વોહ યહાં આએગા તો મુમકિન નહીં કે વોહ હમારે હાથસે સહી સાલિમ નિકલ જાય. ”

જયરામ—“ અગર્યેં ઉસ મોકેઅપર મેં ગિરફતાર હો ગયા થા, લેકિન અગર અજમેરકી પહાડીયોં કે નીચે લડાઇ હૂઠ તો અપને છતરી ખૂનકી કસમ ખાકે ફેહતા હું કે જખતક એક રાજપૂત બી જિંદા બાકી હે ઉસકો હમારે શહેર કે કિસી મકાનકી સૂરત દેખના બી ન નસીખ હોગી. ”

રાજા—“ મગર મુઝે ઉમ્મીદ નહીં કે મેહમુદ મેરે મુકાબિલેકા ધરાદા કરે, ઇસ્લીયે કે સુલ્તાન મેરા દોસ્ત હે, ઉસને મેરી ખ્યારી બેટી મોહનાકો બડી ઇઝઝતસે ઉસી તરાફ પાક વ સાફ મેરે પાસ બેજ દિયા લેકિન હાં, જયરામ ! મેં તુઝે હુકમ દેતા હું કે અખ ઝયાદા હોશીયારીસે ધામ લે. ઉસ ખિરહમન કે ગાયબ હો જાનેસે મુઝે અંદેશા હો ગયા. યે મુસલમાનોકા કાઇ ગોયન્દા નહો. તઅજ્જુ-બકી જગેહ હેકે ઇતને સખત પેહરેસે વોહ કયુંકર નિકલ ગયા ! અજમેરકે કરીખ ઓર કાન અવસા હે જો ઉસકે નિકાલ લે જાનેકા ઇરાદા કરતા ? અન્હા અખ તુમ જાય ઓર હોશીયારીસે શહેરકી હિફાઝત કરો. ” જયરામ કો મોહનાકી શિકાયત કરનેકી જુરઅત ન હૂઠ, દિનમેંહી સોચા રેહ ગયા ઓર રાજા ઉઠકે ચલા ગયા, લોગ અપને મકામકો રવાના હૂવે.

તેરહવાં બાબ, શાદીકી છંડછાડ

અજમેરકે બાહિર એક પહાડી હે જહાંસે દૂર દૂર તક કાંસો સખ્જાઝાર ચલા ગયા હે, બાગબાને કુદરતને તહાં તહાં કે દરખ્ત લગા દીયે હેં જીનકી તાઝગી આંખોંકો સુરર અખ્શનેકે અલાવા ધન્સાની સેહતકે મુતઅલ્લિક મોઅજિઝનુમા અસર પેદા કરતી હે. ફૂલોંકે નએ નએ નઝરફરેખ રંગ ઓર હવાકા મતાનત કે સાથ આઝાદીકી ચાલ ચલના યે અયસા ચીઝેં હેં જો શાયદ ઉસ મકામકે સિવા ઓર મકામપર કમ નઝર આએંગી.

ઇસ મકામપર એક નિહાયત ખુશનુમા મહેલ બના હૂવા હે જીસકે ગિર્દે યે તમામ કુદરતી સખ્જાઝાર એક આઅલા દરજે કે યાઈ બાગકા કામ દે રહે હેં. યે મહારાજા અજમેરકા મહેલ હે ઓર ખાસ મહેલ જીસમેં રાજસલા હોતી હે, જહાં દાદખ્વાહોંકી ફરીયાદરસી ફી જતીહે. ખાસ શહેરકે અંદર વાકેઅ હે. ઉસકે અલાવા ઓર બી કષ મહેલ હેં જીનમેં રાનીયાં ઓર રાજા કે કષ મુતઅલ્લિકીન રહા કરતે હેં, મગર યે મહેલ ઇસ સેહરામેં રાજાકી ખાસ રાની કંવલા કે લીયે બનાયા ગયા હે જો મહારાજા અજમેરકી ખાસ મલેકા હે ઓર જીરકા અસર સલ્તનતપર અગર ખુદ રાજાસે ઝયાદા નહીં તો બરાબરહી હે, લેકિન ઇસ રાની કે મિઝાજમેં કુદરતને કુછ અયસા ઇસ્તગના ઓર અયસી સાદગી પયદા કરદી હે કે ઉસકો ન વુઝરા ઓર દરબારપર હુકૂમત કરનેકા શોક હે ઓર ન શહેરકે અંદર રેહનાહી ઝયાદા પસદ કરતી હે. ઇસ રાની કે રેહનેકે લીયે ચેહ મહેલ બનાયા ગયાથા ઓર અખતક વોહી ઇસમેં રેહતી હે. યૂંતો રાજા અકસર આયા કરતા હે, મગર મંગલ કે રોઝ મુઅ-

ચિન હે જીસરોઝ મહારાજ અજમેર શહેરસે નિકલ કે યહાં આતા હે ઓર દિનલર ઇસ મકાનમેં કયામ કરતા હે. યેહી રાની શાહઝાદી મોહનાઝી માં હે ઓર ઉસીકે બત્નસે અયસી હસીન, અયસી નાઝનીન, અયસી આલિમ વ શાઝિલ, ઓર અયસી શુભ, અ લડકી પેદા હૂઈ. યેહ રાની અપને મઝાકે મુવાફિક શહેરસે ઝરા ફાસલે પર રેહતી હે ઓર ઇસ આલીશાન મહેલકો રોનક દીયા કરતી હે. મોહના અપની માંકે પાસ નહીં રેહતીથી જીસકી વજહ શાયદ યેહ હોગી કે ઉસકો હર કિસમકી તાઅલીમ પાનેકી ઝુરરતસે અપની ઝયાદા ઝિન્દગી શહેરમેં ગુઝારની પડતીથી, જહાં હર તર્ફકે પંડિત ઓર હર ફનકે ઉસ્તાદ મોજૂદ થે. મોહના આજ અપની માં કંવલાસે મિલને કે લીયે ઇસ ફરહત બખ્શ મકાનમેં આઇહે. રાની તો અબી કિસી ઝુરરતસે મહેલ કે નીચે હે મગર મોહના સખસે ઉંચે જુરજમેં બેઠી હૂઈ હે ઓર કુદરતે ખુદાકા તમાશા દેખ રહી હે. મુર્ગઝારકી ફિઝા, સેહરાકી વસઅત, દૂર દૂરપર પહાડીયોંકી ખુશનુમા ચોટીયાં, ચરંદકા આઝાદીસે ફિરના ઓર તયૂરકા ઉડઉડકે મુખતબિક સરસ બજ શાખોંપર બેઠકે ચેહચહાના યે સખ અયસી ફરીયતેં થીં જીન્હેનિ મોહનાકો અઝખુદ રક્તા કર દીયા. મોહના દેરતક ઇન ફરીયતોંકે બેઠી દેખતી રહીથી. કાષ્ટકેથી ખાત હે કે અયસા સમાં દિલમેં એક બેચેનીકા અસર પયદા કર દીયા કરતા હે ઓર દિલકે તમામ જજ ખાત મકબયક ઉલર પડતે હે. મોહનાકો અપને દિલકે તમામ વેા ખયાલાત જીન્હેનિ કિરી ઝમાનેમેં ઉસે બેતાબ કર રખ્યા થ ઓર ને અખ કિરી કદર ખૂલ ચલેથે અઝ સરે નવ તાઝા હો ગએ તીરે ઇશકે ને ઝખ્મ કબી ઉસકે સીનેપર પડેથે ફેરન હરે હો ગએ, ઓર યાતો બેઠી તમાશા દેખ રહીથી યા આહેં ખીચને લર્ગ

ઉસને અપની શાઈરાના ઉમંગસે કામ લીયા ઓર ઉસ આઝાદ મખ્સુ-
કઢી તરફ ખિતાબ કરકે જો વસીઅ મંઝરમેં ફેલી હૂઈથી કહને લગી
“અય ચીડીયો ! ઓર અય ચારપાયે જનવરો ! તુમ કિસ અચ્છી
હાલતમેં હો ? આહ ! તુમહારી ઇસ આઝાદીપર મુઝે હસદ આતા
હે. કાયદા ! ઝાલિમ-તુ ખુદબી બેચેન હોતી હે ઓર મુઝેબી બેચેન
કાચે દેતી હે. યે ફૂલ, આહ ! ખિત્તે જાતે હેં મગર મેરા દિલ ખુઝા
ફૂવા હે. આહ ! ક્યા કહું ? કે યે બહાર દેખકે દિલમેં ક્યા ક્યા
ખયાલાત આતે હેં ? નહીં, હરગિઝ જખાનસે ન નિકાલૂંગી.
અફસોસ ! મેં કયસી હોતી જાતી હું, મુઝે ક્યા હો ગયા ? !”.
મોહના ઇનહી બાતોમેંથી કે માંબી આ ગઇ. માંને બેટીકી પ્યારી
સૂરતકો મહોબ્બતકી નિગાહોસે દેખા ઓર કેહને લગી “પ્યારી મો-
હના ! તુ ઇસવકત પરેશાન કયું હે ?”.

મોહના—“નહીં માતા ! મેં પરેશાન નહીં હું. યેહી સા-
મનેકી ફિઝા ઓર ઇસમેં ચરંદ વ પરંદકો ઉડતે ઓર કુલેલેં કરતે
દેખ કર ઉતકી આઝાદી પર મુઝે હસદ માઅવૂમ હોતા હે.”

કંવલા—“મોહના ! તુબી તો આઝાદ હે, તુઝે કાન કિસ
કામસે રોકતા હે ? વહાં શહેરમેં ખુદ મુખ્તારીકે સાથ રેહતી
હે. તેરે મઆમિલાતમેં કોઈ દખ્લ નહીં દેતા.”

મોહના—“નહીં, તો મેં કુછ શિકાયત થોડેહી કરતી હું ?
મેં તો યેહ કેહતી હું કે યેહ જનવર કિસ આઝાદી ઓર બેફિકરીસે
સેર કરતે ફિરતે હેં. ઇન્સાન હઝાર કુછ હો ઇનકી આઝાદી કે
રૂબેકો નહીં પહોંચ સકતા.”

કંવલા—“હાં, હાં, બેશક મોહના ! તેરા દિલ ધખરાતા હોગા,
હમારીહી ગલ્તી હે આજ મંગલકા દિન હે. મહારાજા આતે હોંગે,

મેં આજહીં ઉનસે કહુંગી કે અખ જીસતહં બને મેરી મોહનારી શાદી જલ્દ કરદો. સિદ્દી તેરે પઢને લિખને ઝોર તેરે શો. કહે આઝી રખનેકે લીયે હમને અપની રસમકે ખિલાફ કીયા કે તેરી શાદી નહીં કી.” યેહ સુનકે મોહનાને નિહાયત નદામતસે સર જુકા લીયા.

કંવલા—“ હાં, મેંબી સમઝ મધ, તુ યેહી ચાહતી હે. ”

ઇતની દેરમેં નકકારેકી આવાઝ આઘ જીસસે માઅલૂમ હવા કે મહારાજ સાહબ તશરીફ લાતે હેં. રાની કંવલા ઉડી કે જાંઠે ખંદા પેશાનીસે રાજકા ખેર મકદમ અદા કરે. નીચતે વકત અપની બેટીસે કેહને લગી “ મોહના! ચત્ર તુબી આપકે પાસ ચત્રકે બેઠ. દુનિયામેં તુઝસે ઝયાદા ઉનહેં કિસ્તીકે સાથ મહોખ્ખત નહીં, તેરી સૂરત દેખકે વોહ ખુશ હો જાએંગે. ”

મોહના—“ અચ્છા માતા! ચલતી હું. ” ઇતના કહે કર મોહના બી ઉઠ ખડી દૂર્ષ ઝોર માં બેટીયાં કોઠોસે નીચે ઉતરને લગીં. વોહ કમરા જીસમેં રાજ આફે ઠહેરતે થે કહોમ મઝાક પર નિહાયત ઉમદગાસે આરાસ્તા કીયા ગયા થા. દીવારોં પર જાળજા દેવતાઓં ઝોર દેવીઓંકી મુઆરક ઝોર દિલ્લેરેખ તસ્વીરેં લગી હૂઇથીં, જીનકી સન્નાઇમેં વસ્તે હિંદ કે આઝાદા કારીગરોંને અપની દસ્તકારી કે સાથ અપના મઝહબી જોશબી દિખાયા થા. રામચંદ્રજી ઝોર સીતાજી તસવીર રાનીકો વફાશિઆરી ઝોર રાજકો રાસ્ત આઝીકા સખક દેતીથીં, તો દૂસરી તરફ શ્રી કરશન ઝોર રાધિકાજીકા જલ્વા દોનોકે દિલોંમેં ખશકવ મહોખ્ખતકો તરકકી દેતાથા. ખુસસ ખસ સૂરતમેં જખકે ઇન તસવીરોંપર અદખકી નિગાહેં પડતીથીં ઝોર રોઝ સુખ્હ ઉઠકે મઝહબી તોરપર ઉનકે આગે સરે નિયાઝ જુકાયા જતાથા. સામને સહેનમેં ઊઠાસા ઘરકા શિવાલાથા જીસમેં મહા-

દેવજીકા જખરત દિખાયા ગયા થા, જીનકી પરસ્તિશકે ઝરીએસે કિસી કાદિર વ તવાના હસ્તીકા રોઅખ દિલોમેં પયદા કર લીયા જતાથા. ઇસકે અલાવા કમરેમેં વોહી તમામ મશરિકી કરનીયર જે અખ ચાહે કિતનાહી બદલા માઅલૂમ હોતા હો, મગર ઉસ સાદગીકે ઓહોદ કે નિહાયતહી મુનાસિખ થા. મહારાની કંવલા ઓર રાજકુવારી મોહના દોનોં મુન્તઝિરહી ખડીથી; કે મહારાજ સાહખ આય. રાનીને શોહર પરસ્તીકે આઈત દિખાકે ઓર શાહઝાદીને સઆદત મંદીકી અદાએં ઝાહિર કરકે રાજકો બિડાયા ઓર સામને અદખસે બેઠ ગઈ. જખ માઅમૂલી મિઝાજ પુસી કે આઅદ રાજ અપની બેટીકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહને લગા “ મોહના ! તુમ યહાં કખ આઈ ? ”.

મોહના—“ મહારાજ ! મુઝે આએ હૂવે અબી થોડીહી દેર હૂઘ. ”

રાની—“ આપ કુછ ખખર નહીં લેતે ઓર મેરી મોહના અખ ધખરાયા કરતી હે. ”

મોહના—“ નહીં મુઝે કિસી યાતકી ફિક નહીં, આપકે ઇક-આલસે મેરી હર આરજૂ પૂરી હો જતી હે. ”

રાજ—“ ફિર ધખરાના કિસ યાતકા ? ”.

રાની—“ મેં ખયાન કરંગી, કયા આપ ચાહતે હેં કે બેટી બેશર્મો ઇખ્તિયાર કરકે સાફ સાફ કેહ દે ? ”.

રાની કે ઇસ જુમ્લેને મોહનાકો શર્મિન્દગીકી વજહસે પસીને પસીને કર દીયા, ઉસને સર ઝુકા લીયા ઓર ગોયા કમરેમેં ઢાઢ ચીઝ ઉસે દેખનાહી નથી. ફિરબી શર્મ નહીં માનતીથી ઇસ્તીથે કે રાજ સાહખ સામને બયકે હૂવેથે ઓર આપકે સામને માને અયસી શર્મ દિલાને વાલી ખાત છેડી. આખિર જખ કિસીતહ કરાર ન

આયા તો ઉસી નદામતડી અદાસે સર ઝુકાએ હૂવે ઉઠી ઓર ઉસ કમરેસે નિકલકે ચલી ગઇ, મોહનાકે જાનેકે આ અદ રાનીને મહારાજાસે કહા “ મોહના અચ્છી ખાસી જવાન હે, કમસિની મેં જો અયાહ નહીં કીયા તો અબલી ન કીજીયે ગા ? ”.

રાજા—“ હાં, ઇસકાતો મુઝે અકસર ખયાલ રહેતા હે, મગર કયા કરેં તુમ જાનતી હો મેરે ઓર કોઇ બેટા નહીં જો કુછ હે ચેહી હે. કિસી અયસે શખ્સકો મેં અપને આ અદ ખિદાના ચાહતા હું જીસકે સાથ ઇસકા ખિયાલ હો જાએ. મેંને જયરામકો તજવીઝ કીયા થા. વોહ બહાદુર બી હે, લાયક બી હે, ઇસ્મ વ ફઝલ મેં બી અજમેરકે લોગ ઉસકી તાઅરીફ કરતે હેં, મગર મોહનાકો શાયદ દિલસે નહીં પસંદ હે કે ઉસકી બીબી બને. ”

રાની—“ યે કાહેસે માઅલૂમ હવા કે મોહના જયરામકો નાપસંદ કરતી હે ? ચૂંતો દિંદોસ્તાનકે બહોતસે રાજકુવરોંકો મેરી મોહનાકી તમન્ના હે, મગર મેંબી આપકોડી રાયકે મુવાફિક જયરામકો પસંદ કરતી હું. ”

રાજા—“ મેરે ઓર તુમહારે પસંદ કરનેસે કયા વાસ્તા ? ખુદ મોહનાકોબી તો મંજૂર હો ? ”.

રાની—“ મોહના આપકી તજવીઝકે ખિલાફ ન કરેગી, ઓર આપકો ઇખ્તિયાર હે. ”

રાજા—“ નહીં, મોહના પઠી સિખ્ખી ઓર હુશીયાર હે, યે ઉન લડકીયોંમેં નહીં જો માં આપકી તામેઅદારી ખવાહ અપની ખવાહિશ હો યા નહો કર લીયા કરતી હેં ઓર સચનો યે હય કે મેંબી નહીં ચાહતા કે કિસી આતમેં ઉસકો તમીનતકે ખિલાફ

હો. તુમ અપને તોરપર ઉસસે દરિયાફત કરો અગર વોહ રાજી હો તો મેં અબી શાદી કર દુંગા. ”

રાની—“ કોઇ ખાત નહીં, આપ ઇન્તેઝામ ફીજીયે, મેં વા-અદા કરતી હું કે ઉસે ઝુરર રાજી કર દુંગી. ”

રાજા—“ લેકિન યે નહીં કે ઉસકી તખીઅતકે ખિ-લાફ હો. ”

રાની—“ નહીં, યે ન હોગા. ”

રાજા—“ અરજા તો અપ ઉધર જાવ, મેં અપને મંતરીઓં કેા ખુલવાઉંગા, આજકલ મુસલમાનોંકી લડાઇયોંને મુઝે ફિકરમેં ડાલ રખા હે. મશહૂર હે કે મેહમૂદકા ઇધર આનેકા ઇરાદા હે. અગર વોહ આ ગયા તો ખડી ખરાબી હોગી. અગર યે મુમકિન નહીં, કે જખતક મેં જિંદા હું વોહ અજમેરકે અંદર કદમ રખ સકે, મગર ઇસ ખાતકા અફસોસ હે કે મેરે બહોતસે સિપાહી જનસે મારે જાએગે. ”

રાની યે સૂતકે ધ્યારાસી ગઈ ઓર પૂછને લગી “ ફિરતો અપ કયા કીયા જાયગા ? ”

રાજા—“ ધ્યારાનેકી કોઇ ખાત નહીં; હમ લોગોંકા યે કામ હે. અપ જાવ મેં અપને વઝીરકો ખુલવાતા હું. ” રાની ઉડકે બે દિલીસે ઓર સુસ્ત સુસ્ત કદમ ઉઠાતી હૂઈ ચલી ગઈ ઓર રાજાને વઝીરોંકો ખુલવાયા સબોંને હાજિર હો કે નિદાયત અદબસે રાજાકો ડાંડવત કી ઓર અપને કરીનેસે મરતબેકે મુવાફિક બેઠ ગયે.

રાજા—“ કહો, અજમેરકા કયા હાલ હે ? ”

એક વઝીર—“ મહારાજકી દયાસે સખતહાં અમન વ અમાન હે. હાં, મેહમૂદકે આનેકી ખખર જખસે મશહૂર હૂઈ હે ઉસવકતસે લોગ બહોત પરેશાન હોં રહેહે. ”

રાજા—“ તો ક્યા યે ખખર સહીહ હે કે મેકમહ ધધર આએગા ?”.

વઝીર—“ શ્રી મહારાજ ! અખતો ખિલકુલ સય માઅલૂમ હોતી હે, ઇસલીયેકે આજ (એક અરસરકી તરફ ઇશારા કરકે જો દોરે અદખસે ખામોશ ખેડા હવાયા) યે મથરાજીકા દરશન કરકે આએ હેં ઇનકી ઝયાની એક નહ ખખર માઅલૂમ હૈઇ. ”

રાજા—“ વોહ ક્યા ? ”

વઝીર—“ મહારાજ ! ખુદ ઇનહી કી ઝયાનસે સુનીએ. ”

રાજા—(ઉસ અફસરસે) “ હાં ખયાન કરો. ”

અફસર—(દુઆ દેકર) ” મહારાજ ! દિલ્લીકે રાજાને એક ફોજ મથરાજીકે ખયાનેકે લીયે ભેજીથી વોહ ફોજ જમ પહોંચી સુલ્તાન સય મંદરોકો બ્રહ્મ કર ચુકાયા, મગર વોહ ફોજ જમ પહોંચી તો સુલ્તાનકી ફોજસે ઓર ઉસસે મથરાજીકે ઉધર દસ કોસ પર એક લડાઇ હૈઇ. ”

રાજા—“ હાં, લડાઇ હૈઇથી ફિર ક્યા હવા ? ”.

અફસર—“ મહારાજ ! બહોત દેરતક તલવાર ચલા કી. દિલ્લી રાજાકે બહે બહે સૂરમા રતમેં મારે ગએ ઓર આખિર સુલ્તાનકી ફત્હ હૈઇ, મગર મસહૂર હે કે સુલ્તાનકો એક સરદારકે મારે જાનેકા અયસા સદમા હવા કે ફત્હકી ખિલકુલ ખુશી નહીં હૈઇ; બલકે ઉસકા ઇરાદા હે કે ઉસ સરદારકી જાનકે બદલે સય હિંદૂ રાજાઓકો તખ્તાહ કરદે. ”

રાજા—(તયેશમેં આકર) “ વોહ ક્યા કર સકતા હે, દિલ્લી કે લોગ બાગ ગએ હોંગે, મગર મેરે સૂરમા વયસે નહીં હેં જો

રનકે મયદાનસે બે ફાલ કીયે જિંદા ચલે આએ. હાં, યેબી સુનાકે સુસ્તાનકા કોન અફસર મારા ગયા ? ”.

અફસર—“ ઉન મલેકશોકે નામ મુઝે યાદ નહીં રહેતે, યાદ કયસા ઝંખાનહીસે નહીં નિકલતે. સુનાતો થા મહારાજ ! મગર અખ મેં ઝંખાનસે નહીં ફેલ સકતા. ”

રાજા—“ અખદુલાહ ? ”.

અફસર—“ નહીં હુઝૂર. ”

રાજા—“ અલતૂતતાશ ? ”.

અફસર—(ગોર કરકે) યેબી નહીં મહારાજ. ”

વઝીર—“ મનસૂર ? ”.

અફસર—“ હાં, હુઝૂર મનસૂર ! મનસૂર ! ”

રાજા—(ચોકકર) “ મનસૂર મારા ગયા ? અગર અયસા હે તો મેદમદકા બડા નુકસાન હૂવા. મુઝે યકીન નહીં આતા. ”

અફસર—“ મહારાજ ! મનસૂર હી મારા ગયા, મુઝે ખૂમ માઅલૂમ..... ”

તકરીર યહીંતક હૂઇથી કે અંદરસે યકાયક ચીખતી આવાઝ આઇ, જુસ્સે સખ એહલે દરબાર ચોક પડે.

રાજા—(પરેશાન હોકર) “યે કયસી આવાઝ થી?” રાજાકો યે જુમ્લા કેહતેહી ફોરન ખયાલ આ ગયા કે યે આવાઝ મોહનાકી થી ” મગર મોહનાકો કયા હૂવા જો યૂં ચિહ્ના ઉઠી ? ” ઇસ ખયાલને યહાંતક ખેતાખ કીયા કે દરબારસે ઉઠકે અંદર ગયા. વહાં જાકે દેખા કે મોહના મુતઅરસિક ઓર નાતવાન બેઠી હૂઇ હે, રાનીકી ખવાસેં ચારેં તરફ ઘેરે હૂવે હેં, ખુદ રાની કંવના ખડી હે ઓર બારબાર પૂછ રહી હે કે “ મોહના ! તુઝે કયા હૂવા જો યૂં ચીખ ઉઠી ? ”. મગર મોહના કિસીતર્ફ જવાખ નહીં દેતી. રાજાએ

અજમેર મોહનાકે પાસ ગયા જુસકે ઇસતિકખાલકે લીયે વોહ નિહાયત કમફૂવતીકી અદાસે ઉઠ ખડી હૂઈ.

રાજા—“ મોહના ! તેરે દિલપર કયા સદમા ચુઝરા જો તુ ઇસકદર ખેતાબ હો ગઈ ? ”.

મોહના પેહલે તો સાંકિત રહી, મગર આખર રાજાકે ઇસરારસે કેહને લગી “ મહારાજ ! મનુસરકો જાનતી હું, ઉસને મેરી ગિરફતારી કે ઝમાનેમેં મેરે સાથ ખડી હમદર્દી કીથી, વોહ અપને બાદશાહકા વફાદાર, ઓર શરીફકા કદરદાં થા, ઉસને જીતને શરીફ રાજપૂત કેદ હવેથે સળકે સાથ બહોત અઝગ સુલૂક કીયા, ઉસકે મરનેકી ખબર સુનકે મુઝે ઉસકી તમામ હમદર્દીયાં વાદ આ ગઈ, ”

રાજા—હાં, મુઝેબી ઉસકે મારે જાનેકા અફસોસ હવા, મગર મોહના જુસને તેરે સાથ અઝગ સુલૂક કીયા મેં ઉસકા હમેશા મમનૂત રહુંગા, મગર અબ તૂ અપને દિલકો તસલ્લી ઓર દિલાસા દે.”

મોહના—“ હાં, ખવાહ મ ખવાહ સખ કરુંગી, મગર મુઝે યે અમ્ર મુદદતોં ન બૂઝેગા. ”

રાજા—“ મોહના ! અગર તેરા કેઇ અઝીઝ મરજતા તો કયા સખ ન કરતી ? ”.

મોહના—“ મહારાજ ! મેરા દિલ અયસે મ આબિલાતમેં બહોત નર્મ હે. યુંહી અગર કીસીપર જુદમ હોનેકી ખબર સુનપાતી હું તો બેઇખિતવાર દિલ ભર આતાહે, મગર આપકે ફરમાનસે મુઝે ઇન્કાર નહોં સખ ન કરુંગી તો કયા કરુંગી ? ”.

ઇસકે બાઅદ રાજાને મોહનાકી તસલ્લી વ તશફફી કે લીયે

ઔર બી બહોતસે કલમાત કહે ઔર બાહિર દરબારમેં ચલા આયા. અફસરાને ફોજને શાહી આદામસે સલામ કીયા, મહારાજ સાહબને બેઠ કે ફિર મેહમૂદ ગઝનવીકે હાજાત ઔર ઉસકે ધરાદોસે બહેસ શુરૂઆ કી.

રાજા—“હાં, અમ યે ખમર તો હીક હીક માઅલૂમ હો ગઈ કે મેહમૂદકા ધંધર આનેકા ધરાદા હે, હમકો અપની ફોજ મુરતઅ કરકે તમામ શહેરકી હિકાઅતકા પૂરા અંદોઅસ્ત કરવેના ચાહીયે.”

વઝીર—“મહારાજકે ધંકઆલસે સમ ધનતિઆમ હો જાયગા, લેફ્ટિન હુઝૂર અમ આપકો યે ધનતિઆમ કરવેના ચાહીયે કે ફોજ જામજ કાયમ કરદી જાય ઔર જીન અફસરોંકા હુઝૂર જીન જીન કામોંકે લીયે તજવીઝ ફરમાએં વોહ કામ ઉતકો ખતા દીએ જાએ. યે મશહૂર હે કે મેહમૂદ તાખ્ત વતારાજ કરનેકા અદી હે; ખોફ હે કે અપની આદત કે મુવાફિક વોહ હમારે શહેર પર વકઅયક ન આપડે.

રાજા—“હાં, યે ધનતિઆમ તો આજ શહેરમેં ચલકે કીયે દેતા હું, લેફ્ટિન બેદાર હો અગર હમારી ફોજ આગે બઢકે મુકાબલા કરે. યે નામર્દી હે કે ઉસકે મુકાબલેમેં હમ અપને શહેરમેં બિરકે ઔર છુપકે બેઠ રહેં. મેરે સૂરમા ઔર બહાદૂર મેહમૂદકે સાથીયોંસે જયાદા રનકે મુસ્તાક હેં.”

વઝીર—“હુઝૂર! અગર અયસા ધનિતિઆમ કરના હે તો આપ ધસીવક્ત શહેરમેં તથરીફ લે ચલીયે ઔર સમ આતોંકા અહતિમામ કર દીજીયે.”

રાજા—“મેં ચલતા હું.” ધસકે બાઅદ રવાનગીકા સામાન

હોતા હે ઓર રાજ અપની રાની કંવલા ઓર અપની રાજદુલારી
મોહનાકો તસક્કી વ તશક્કી દેકે રૂખસત કરતા હે ઓર અજમેરકી
તરફ રવાના હોતા હે.

ચૌદહવાં બાબ.

નયા સીન ઓર નયે લોગ.

અજમેરકે શિમાલી જાનિય પહાડોંકા જે સિદ્ધસિદ્ધા ચલા
આયા હે, ઉસમેં આબાદીકા બિલકુલ નામ વ નશાન નહીં. મેહરાષ્ટ્ર
ઓર બાદીયાનશીન કામેં જે અગલે ઓહોદમેં રાક્ષસ કહી જાતીથીં
ઓર જે અપને પેશેકે તોરપર તાખત વ તારાજ કરતી રેહતીથીં,
ઉન્હીકે અકસર લોગ જાપજા ઘાટીયોં ઓર દરેંમેં નજર આ
જાયા કરતે થે. ઉન દિનોં વોહ પહાડ નિહાયત મુખદૂશ થે ઓર
ઉન્હીંકા વજહસે ઝમાનએ સામિકમેં સફર એક નિહાયત હી દુસ્વાર
ચીઝ તસવ્વુર કીયા જાતાથા, લેકિન અયસા શખ્સ જુસકે પાસ
સિવા અપની કમકીમત જાનકે ઓર કોઇ દુનિયાવી દોલત ન હો,
જુસકો આવારા ગર્દ ઓર કોહરતાની વેહશી તમઅકી નિગાહસે
ન દેખેં ઉન મકામાતમેં જાય તો અપને મુતમધન દિલસે વોહ ઉન
મકામાતસે બહોત કુજ નફઅ હાસિલ કર સકતા હે. ઈસલીયે કે
કુદરતએ અયસે મકામાતમેં જહાં અલિમ વ જાગિર કઝઝાક પયદા
કીયે હેં વહાં હર શખ્સકો પૂરીપૂરી આઝાદીબી દીહે. ઉન ખુલે
હવે સખ્સાઝારોં ઓર બેહતે હવે આખશારોંને હર આ નિકલને

વાલે બહે અધકારે દુનિયાવીકે સતાય હૂવે કે લીયે બહોત કુછ સામાને દિલચસ્પી ફરાહમ કર રખ્યાહે.

એક અયસે મકામ મેં વોહ લોગ જનકો દુનિયાને આબાદીસે તંગ કરકે નિકાલ દીયા હો અકસર આકે સફૂનત પિઝીર હો બન-તે હેં ઓર થેહી વજહ હે કે યહાં એક પહાડી કે દામન મેં એક છોટાસા ઝોંપડા પડા હૂવા હે, ઇસ છોટે ઝોંપડેમેં ચંદ આદમી માઅલૂમ હોતે હેં જનકી ઝિંદગી બઝાહિર અસખામ સેહરાઇ કો-મોંકી જયસી નહીં હે, યે સખ જોગી નજર આતે હેં, પાંચ છે આદમી હેં, જનમેં એક શખ્સ તો સિનરરીદા ઓર તજુરબેકાર માઅલૂમ હોતા હે બાકી સખ નવ ઉમ્મ લકડે હેં; ઈર્દ કફતીયાં સખકે ગલે મેં હેં, બાલ સખકે ખાકઆલૂદા ઓર ભૂરે ભૂરે સુખીંમાઇલ હેં; જનકો લપેટ લપેટ કે ઉન લોગોને સરપર જૂડે બાંધ લીએ હેં ઓર બખૂત જો એઅતિદાલસે ઝયાદા સારે બદનપર મલલીયા ગયા હે ઉસને કિસીમે ગોરે કાલેકા ફર્ક નહીં બાકી રખ્યા હે; સખ ગોરે ઓર એકહી રંગ કે હેં. સેહરાનશીન જોગીયાં કે ઝોંપડોંકે ઇર્દ ગિર્દ અકસર એક છોટાસા બાગ ઝુરર હોતા હે જસમેં કુછ તો મઝબૂબી મુકદ્દસ પોદે હોતે હેં, બાકી બડે બડે દરખ્તો કે ઝુંડે પેદા કરકે કોશિશ કી જતી હે કે આઝાદ તખ્ત ઓર નગ્મસરા તયૂર વહાં આકે બેઠે ઓર નગ્મસરાઇ કરે લેકિન ઇસ ઝોંપડેકે ગિર્દ ઇસ કિસમકા કોઇ સામાન નહીં હે વોહી માઅમૂલી દરા હે જસપર વેહશત યરસ રહી હે, ઓર વોહી જંગલ હે જસમેં કિસી કિસમકી કાટ છાંટ નહીં કી ગઇ હમકો તો ઇસ ઝોંપડે કે રેહને વાલેબીનજર આતે કયૂંકે ઉનકા ઝિયાદા હિસ્સએ ઉમ્મ અપનેઝોપડે કે અંદર હી ગુઝરતા હે, લેકિન ઇસવક્ત ઉન લોગોંકે દિવસપર ઉસ પુરફિઝા મકામકી દિલચસ્પીયોંકા ખુદા જાને કયા જાફૂ ચલ ગયા

કે અપની ટુટી હૂઇ મુંઢિયાસે નિકલકર બાહિર બેઠે હું ઓર કુદરતે ઇલાહીકા તમાશા દેખ રહેહે. નાગહાં ઉનમેંસે એક નવઉત્ર નેગી અપને સિનરસીદા સાથીકી તરફ મુતવળ્લેહ હોકે કેહને લગા “ ગુ-રૂ ! અગર ઇજ્જત હોતો દોએક તાનેં ઉગાઉં. ”

ગુરૂ—“ ખચ્ચા ! ઇસ બનમેં ઓર કોઈ હોગા તો તેરી આવાઝ સુનકે દોડ આયગા ઓર અબતો હમેં દુનિયાદારોંકી સો હમત અચ્છી નહીં મા અલૂમ હોતી. ”

ચેલા—“ કોઈ આયગા તો કયા કરલેગા ? મેં તો ગુરૂ ! કોઈ ચીઝ અલાપતા હું. ”

ગુરૂ—“ અગર તેરા અયસાહી જી ચાહતા હે તો ગા, મેં સુનુંગા. ”

નવજવાનને નિહાયતહી ઉમ્દા આવાઝમેં ગાના શરૂ અકીયા. ઉસકી લંબી લંબી તાને ઉસ હવામેં ગુંજને લગીં જો નગમએ તયુર કે ઓર કિસી કિસમકે નગમાતકા તહમ્મુલ કરનેકી આદી નહીં થી ઓર ઇસી વળ્લસે શાયદ કોહસ્તાની હવાપર ઉતકા અયસા અસર તારી હૂવા કે તમામ દરે, ચોટીયાં, ચટાનેં. કોહ અલગરઝ તમામ મકામાતમેં એક સત્રાટા પયદા હો ગયા. ઇન લોગોંકી વજૂ અબતા રહી થી કે સૂકી મશરૂબ લોગહે. ઇનકે દિલમેં મગ્ગી ઓર દુન્યાવી ઈસ્કકા અસર બહોત કમ હે. હાં, સચ્ચા ઇસ્કે ઇલાહી ઉનકે દિલોમેં જલ્લાહ અફગન હે જીસકી વળ્લસે ઝાહિરી આશિકાના અલ્ફાઝમેં ચે લોગ અપને ખ્યાલાત ઝાહિર કરતે હે. લેકિન મકસૂદ દેઅસ્લી ઇન અલ્ફાઝસે વોહી કાદિરે મુતલક હોતા હે જીસકી કરિસ્મા તુમાઇયેને સારી દુનિયામેં જીદ્દત કે સાથ એક નઇ દિલચસ્પી પેદા કર રખ્ખી હે. ચેહ નવઉત્ર નેગી જીસ ચીઝકો ગા રહાહે

વોહ ઉસ ઓહોદ્દકી હિંદોસ્તાની ઝખાનમેં થી જીસ્કા ઇઆદા અખ ઇસલીયે બેકાર હે કે સમઝને વાલે નહીં. હાં, હમ ઇતના ખતાએ દેતેહેં કે ઉસકે હરહર લફઝસે પુરજોશ ઇસ્કે વો જઝખાત ઝહિર હોતે હેં જો સેહરાઇ ઓર કોહસ્તાની મઝામાતકે મુનાસિખ હેં. સિનરસીદા જોગીને પેહલે કુછ દેરતો ઉસકી ખુશયુલુઇકી તાઅરીફ કી, લેકિન ચંદહી મિનટ કે આઅદ ઉસપર એક અયસી હાલત તારી હૂઇ કે અપને ઇખ્તિયાર સે આહિર હો ગયા.

નાગહાં સામને દરેસે એક શખ્સ નમૂદાર હૂવા. લુદ્દે યેકે યે શખ્સ બી ઉનહી કી વઝઅમેં હે, ઝર્દ કફની ઉસકેલી ગલેમેં હે ઓર લખૂતકા પાઉર ઉસ્કે ચેહરેપર અયસા ખુશ રદા હે કે નિગાહેં ઉસકે ચેહરે પર ઇતમીનાનસે ઠહેર નહીં સકતી હેં. યે શખ્સ જો શાયદ ખતા હૂવા જોગી હે, ઉસ નવઉમ્મ જોગીકી આવાઝ સુનતેહી ઝોક વ શોકસે જલ્દ જલ્દ કદમ ઉઠાતા હૂવા ઓર બેઇ-ખ્તિયારીકી રફતારમેં ગેરમુસલ્મહ ઓર ઉંચી નીચી ચટાનોસે ઠોકરે ખાતા હૂવા આયા ઓર ઉન લોગોંકે કરીખ એક હસરતનાક સફૂનત કે સાથ ખામોશ ખડા હો ગયા.

નવઉમ્મ જોગીને કુછ દેરમેં અપની ખાતેં મોઢૂફકીં ઓર ઉસ-નએ આનેવાલેકી સૂરત દખને લગા. ઝખકુત્ર ઉમ્મલો અખ ઉસ શખ્સકી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર કેહને લગા “ખચ્ચા! તુ અલી મુઝે ખહોત કમસિન માઅલૂસ હોતા હે, ઇસ જંગલમેં અ-કેલા કહાં મારા મારા ફિરતા હે? અગર કાઈ ઉઝૂ નહોતો આ ઓર હમારે પાસ બેઠ.”

નવચારિદ—“સાહબ! મેં આપકે ચેલેકી આવાઝ સુનકે યહાં ચક્ષા આયા મેં એક ગાઉકા રેહનેવાલા હું ઓર મયરાજીકે દર્જ-નકે જાતા હું.”

ગુરુ—“આજકલ તુ મથરાજીકે દરશનકો જાએગા ? તૂને સુનાબી હે કે વહાં તુડે જિરાજ રહેહેં ઓર ઉ-હોંને સારે મંદરોંકો લૂટ લીયા ? જો હિંદુ ઉધર જાનિક લતાહે ઉસકો કેદ કરકે માર ડાલતે હેં.”

નવવારિદ—“જોગીયોંસે કાર્થ નહીં જોલતા. મુઝે માર ડાલેંજો તો ઉનકા કયા ભલા હોગા ?”.

ગુરુ—“જતા તૂને યેહ જોગ કયૂં સાધા હે ? ઓર અજ યહાં આયા હે તો આ, કુજ દેર હમારે પાસ જોડ.” નવા આવેવાલા જોગી યે સુનકે ઉન લોગોંકે પાસ જોડ ગયા, મગર વોહ સખસે અલગ જોડા. યહાં જીતને જોગી જોડે હૂવેથે સખકી નિગાહેં ઉસપર નિહાયત તેજીસે પડ રહીથોં, મગર વોહ અપની આંખોં નીચે ઝુકાએ હૂવેથા. સિનરસીદા ફકીર દેરતક ઉસકી સૂરત દેખનેકે આજદ જોલા “તો કયા અચ્ચા ! તૂ યહાં કહીં કેહરા હૂવાથા ? યા રાસ્તેસે ચલા જતા થા ?”.

નવવારિદ—“મેને તો ઇગદા કરલીયા હે કે જાતક મથરાજી ન પહોંચૂંગા કહીં ન કેહરૂંગા.”

જોગી—“તો અબી દો નીન રોઝ યહાં ઓર ઠહેર જાવ મેંને સુનાહે કે તુડોંકી ફેજ અજમેર પર ચઢાઈ કરને કે લીયે આ રહી હે. આજહી કલમેં વોહ યહાં આ જાવગો ઓર ઇધરહીસે હોકે નિકલેગી. અગર રાસ્તેમે ઉન લોગોંને તુજકો પાલીયા તો કેદ કરકે તેરે સાથ જહોત ધુરા સુવૂક કરેંગે.”

નવવારિદ—“નહીં, મેં ઉન લોગોંસે નહીં ડરતા. કલ મેં અજમેરમેં થા વહાંબી બડી બડી તૈયારીયા હો રહીહેં, ફાટકોંપર હરનરફ પેહરે હેં ઓર લોગોંકી આમદ વ રક્ત ખિલકુલ મોકૂર હો

ગઈ છે. નહીં માઅલૂમ કયા ખાત હે કે વહાં જોગીયોં ઓર ફકી-રોંકી બહોત રોક ટોક હે. ઇસ દેસમેં હમેશા લડાઇ હૂઇ ઓર બડેબડે ફસાદ હૂવે, લેકિન ફકીરોંપર અયસી ઝિયાદતી કબી નહીં હૂઇ જયસી અખ કી જાતી હે”.

જોગી—“હાં, બચ્ચા ! તો વહાંસે હો આયા ? લડાઇકે લીયે વોહ અચ્છી તર્હસે તૈયારહેં યા નહીં ? ”

નવવારિદ—“હાં, વોહ લડાઇકે લીયે બખૂબી આમાદ હે. ફાંજેં તૈયાર હેં, દેખીયે લડાઇકા કયા નતીજ હોતા હેં.”

જોગી—“મગર મુઝે યેહ સુનકર તઅજબુબ હોતા હે કે અજમેરમેં અખ જોગી ઓર ફકીર રોકે જાતે હે.”

નવવારિદ—“મેંને તો વહાં સુના, કોઇ મુસલમાન જોગી કે બેસમેં વહાં આયાથા જો કિસી મંદરમેં બહોત દિનોંતક રહા ઓર લોગોંકા ફરેખ દેકે યહાંકી ખખરેં તુઝોંકા લિખતા રહા.”

જોગી—“હાં, શાયદ અયસા હૂવા હો ? લેકિન હર જોગીકા રોક દેના ધર્મ કે ખિલાફ હે.”

નવવારિદ—“અચ્છા તો, ગુરૂ ! અખ અપને ચેલેકા હુકમ દીજીયે કે ફિર કોઇ ચીઝ ગાય, મેં ફક્ત ઇસકી આવાઝ સુનકે ઇધિર નિકલ આયા; નહીં તો, મુઝે યહાં આનેસે કયા થા ? મેંને તો દુનિયાકી અખ સખ ખાતેં છોડી ઓર ચાહતા હું કે મથરાજીસે હોકે જખતક પરયાગ ઓર કાશીજી કે દરશન ન કરલું કોઇ કામ ન કરૂંગા.”

જોગી—“બચ્ચા ! અગર તુઝે ગાના સુનનેકા અયસાહી શોક હે તો દો તીન રોઝ ઇસ ઝોપડેમેં કહેર. હમ લોગોંકી સોહજતમેં

તુઝે ઝયાદા તકલીફ ન હોગી. મેરે થેહ ચેલે તેરી ખિદમત કરેંગે
ઔર જમ તૂ કહેગા તુઝે ગાના સુનાએંગે.”

નવ વારિદ—“ નહીં મેં યહાં નહીં ઠહેર સકતા, મુઝે ડર હે ?
તુકું લોગ જમ અજમેરકો ઘેરેંગે તો ઉનકે સિપાહીયોંકી વજહસે
યહાં ઇત્મીનાનસે બેઠના દુસ્તાર હો જાયગા. યું વોહ પકડકે મા-
ડલેં ઉસ્કા મુઝે ખિલકુલ ડર નહીં: હાં, ડર હે તો ઇસ આતકા ?
ઉનકી વજહસે આઝાદી ઔર ઇત્મીનાનમેં ફર્ક આ જાયગા.”

જોગી—“ અગર થેહી ખયાલ હે તો જમ તુકું આએ
ચલાજના. ”

નવ વારિદ—“ નહીં, મેં ઝયાદા નહીં ઠહેર સકતા; અમ મે
સીધા મથરાજી જાઉંગા. મગર બેહતર હો કે મેરી આરજૂકે મુત્તાફિ!
આપ અપને ચેલેકો ગાનેકી ઇજાજત દીજીયે. ” યે સુનકે જોગીને ઇ
શારા કીયા ઔર નવ ઉમ્ર જોગી જો પેસ્તર અપની નિહાયત નાજુ
આરીક ઔર સુરીલી આવાઝમેં ગા રહાથા ફિર ગાને લગા. ઇસ મ
તીઆ ચૂંકે દાદ પાનેકે આઅદ ઔર હરતર્ફ કામયાખી હાસિલ કરને
આઅદ ઉસને ગાના શુરૂઆત કીયાથા લિહાઝા ઉસકો આવાઝમેં અસ-
હી કુછ ઔરથા, આવાઝ ખુલે મેદાનમેં દૂરતક જાતીથી ઔર
ઇધર ઉધરકી પહાડીયોંસે ટકરા ટકરાકે ચુંજ ઉડતીથી. સિનરસીઝ જોગ
ઉસકે સમ ચેલોં ઔર ખુસૂસ ઉસ નએ આનેવાલે નવઉમ્ર તારિકુ
દુનિયા મેહમાનપર એક અજમ અજખુદરકતગી તારોથી. નવા આ
વાલા કુછ દેર તો સવ કીયે બેઠા રહા, મગર આખિર ઉસસે સવ
ન હોસકા ઝારો કતાર રોને લગા ઔર ઉસકી આંખોંસે આંર
જરી હોગએ, હતા કે વોહ એક ચીખ મારકે ઉં ખડા હૂવા, ઇસ
આવાઝકો સુનકે સમ ચોંક પડે ઔર ઉસકી તરફ હયરતસે દેખને

હાજે; લેકિન ઉસને ઇસકા ખ્યાલભી ન કીયા સીધા રવાના હવા
 ઓર જંગલકી રાહલી: ગાનેવાલેનેભી અપની આવાઝ રોકી ઓર
 ધખરાકે દેખને લગા કે ઉસકી આવાઝને કયા ખોફનાક અસર ઝાહિર
 કીયા, સિનરસીદા જોગીભી અપ સંભલા, ઉઠકે દોડા ઓર ઉસ નએ
 વેહશત ઝદા મેહમાનકો રોકને લગા. મગર ઉસને એક ન માની ઝિટકે
 દેદેકે હાથ છુડા લીયા ઓર લપકકે પહાડીયોંકે દરોમેં હોરહા ઓર
 ચંદહી મિનટમે નિગાહસે ગાયત્ર હોગયા. ઉસ ઝોંપડેકે રેહનેવાલે
 અપ સત્રકે સત્ર એક સત્રાટેમેં થે સોચ રહેથે કે યે કાન શખ્સ થા,
 કયું આયા ઓર કયું ઇસકદર મુતઅસ્સિર હોકે ચલા ગયા ? કુછ દેર
 ગોર કરકે સિનરસીદા જોગી બોલા “ ઉસકી ઉસ ચીખસે હમારે કલે
 જે ફટ ગયે ઓર હમારે દિલોંમેં નાસુર પડ ગયે માઅલૂમ નહીં કાન
 દુ:ખી ઓર કિસ્મતકા સતાયા હે. ”

એક નવઉત્ર જોગી—“ ગુરજી ! ઓર અભી બિલકુત્ર ખચ્યા
 હે કિસી અમીરકા લડકા હે. ઇશ્વરડી જાને કે ઉમપર કાન અયસી
 આશત આઈ જે યું જોગીકા બેસ કરકે ઘરસે નિકલ ખડા હવા, ”

યહાં યે લોગ યે ખાતેં કરહી રહેથે કે ફોજ બાજોંકી આવા-
 ઝેં આઈ કરનાકી મુહીત આવાઝ ઓર નક્કારેકી રોખદાર આવાઝ
 સારી પહાડીયોંમેં ગુંજ ઉઠી. યે સત્ર જોગી ઇન આવાઝોંકો સુન
 તેહી અપને ઝોંપડેમેં ધુસ ગએ; અંદર જાંકે ગુરને કહા “ ખેર જે
 કુછ હો અપ ઇસકા હાલ જલ્દ ખુલ જાયગા કે યે કિસકી ફોજ હે.
 ખચ્યા ! ખાનેકે લીયે કુછ હો તો લાવ. ” જંગલકે સાગપત્ર જે
 તારિકુદુનિયા ફકીરોંકી માઅમૂતી ગિઝાએં હેં એક ચેતેને સામને
 લાકે રખદીયે. ગુર અપને ચેતોંકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહને લગા
 “ લેકિન પેહલે લાવ હમ અપને મેહમાનકો ખિત્તાવેં ઉસકે ખાઅદ
 હમ સત્ર ખાએગે. ”

ચેલા—“ જહાં ગુરુ ? હમબી ચેહી ચાહતે હંય. ”

એક નવઉત્ર નેગી ઉઠકે ઝાંપડેકે કાનેમેં એક બડા સંદૂક રખ્યા હવાયા ઉસકે કરીમ ગયા ઉસ સંદૂકમેં એક બડાસા કુદર લગા હવાયા ઉસને અપની કફતીકી જેમમેંસે કુંજ નિકાલી ઓર કુદર ખોલા કુદર ખોલકે વોહ સિનરસીદા નેગીકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહને લગા “ લો ગુરુ ! મેં આપકે હુકમકી તાઅમીત કરતા હું. ”

ગુરુ—“ હાં, હાં, ખોલો. ” સમ નેગીયોને સંદૂકકો ઘેર લીયા ઉસકે ખાળક ઉસને ઝંજીર ખોલકે સંદૂકકા ઉપરકા પટકા ઉકાયા ઓર કેહને લગા “ સાહબ ! ઉડીયે, કુજ ખાના ખા લીજીયે. ” સંદૂકમેંસે એક શખ્સને પેહચે સર નિકાલા ફિર ઉઠકે બાહિર આયા, યે એક નવઉત્ર શખ્સ થા ઓર નિહાયત નાનવાન હો રહાથા. સમગ્રી તાકીદસે યે સંદૂકકે બાહિર નિકલા, ખાના ખાનેકી ને કુજ ચીજ ઉસકે સામને રખ દીગધીથી ઉન્કો ઉસને ખુદાકા શુક્ર અદા કરક ખાયા, લેકિન ખાતા ખતાથા ઓર આંખોંસે આંસૂ જરીયે. એક કમઉત્ર નેગી ઉસકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કેહને લગા “ આપકો ધસનહ રોના ન ચાહીયે, હાં, આપ કેદી હેં, મગર આપકો સિવા આઝાદી ન હોનેકે ઓર કિસી કિસમકી તકલીફ નહીં દાખતી અચાદા રંજ ન કીજીયે. ”

શખ્સ—“ નહીં, મેં કિસી દિલી સદમેકી વજહસે નહીં રોતા હું. ધન ઝિંદગીમેં રેહતે રેહતે કુજ રોનેકી આદતસી હોગધ હે અમ મેરા રોના ઓર હંસના દોનોં બરાબર હેં. ”

ગુરુ—“ તો અમ ખાનેસે જહ્દી ફરાગત કરલીજીયે, ફોજેં યહાં ગિર્દ ઉતરી હુધ હેં, ત્રિહાઝા ખાના ખાકે જહ્દીસે ફિર અપને સંદૂકમેં ચલે બાધીયે. ”

શખ્સ—“ બેહતર, જે આપકા હુકમ હોગા મેં ફોરન બજ લાઉંગા. ”

ગુરુ—(અપને ચેલોસે) “ મેહમાન કે લીયે પાની લે આ...”
 અસ ઇસીકદર કહાયા કે ઝોંપડેકે દરવાઝેકા ઝોરસે કિસીને ટકરાયા સખ જોગી ખોડ્ડસે કાંપ ઉઠે ઝોર ધખરા ધખરાકે ઉધર દેખતે હગે. કયા દેખતે હેં કે વોહી નવઉત્ર ઝોર ખૂબસૂરત જોગી જે અબી ચીખ. મારકે ચલા ગયાયા બદલવાસ હોકે ડરા ઝોર સેહમા હુવા આયા ઝોર ગુરુકે પાઉંપર ગિરપડા ઝોર નિહાયત હી ખોડ્ડકી આવાઝમેં ખોલા “ ગુરુ ! મુઝે બચા લીજીયે. ” ગુરુને ઉસકે ઉઠાકે ખિઠાયા ઝોર પૂછા “ કયું ? કિસકા ડર હે ? ”. નયા આનેવાલા જોગી ઉઠકે બેઠા તો ઉસડી નઝર ઉસ શખ્સ પર પડી જે સંદૂકકે પાસ બેઠા ખાના ખારહાયા. દેખતેહી વોહ બદલવાસસા હો ગયા, ઝોર ધખરા ધખરાકર ઉસકે ચેહરેપર ગોર કરને લગા. અગર્યે વોહ શખ્સબી ખાના ભૂલ ગયાયા ઝોર બી તવજ્જોહસે ઝોંપડેકે નયે મેહમાનકી સૂરત દેખ રહાયા, લેકિન ઉસપર અયસી હયરત નહીં તારીથી. ઇધર ઇન દોનોકાતો ચે હાલ થા, ઉધર જોગીયોને જે અપને મેહમાનકા ઇસ ખોડ્ડકી સાથ પનાહ માંગતે દેખાતો વોહ ધખરાય ઝોર મુતફકિર હૂવે કે કિસ શખ્સને ઉસપર જુલમ ડીયા ઝોર કિસકે ખોડ્ડસે ચે યહાં ભાગકે આયા હે. ઉનકે કેદી ઝોર નવજવાન પનાહ ગુઝીમેં આંખોંહી આંખોંમેં જે આતેં હોગદે ઉન્કી તરફ ઉનકા ખ્યાલ મુતવજ્જોહ ભી ન હૂવા. ગુરુને ફિર ઉસસે સવાલ ડીયા કે “ બતા બચ્ચા ! તુઝપર કિસ પાપીને જુલમ ડીયા ? ” ઝોર ઇસ સવાલ કે સાથ હી ઉસે ઝોંપડેકે બાહિર કુજ ખટકા માચલમ હૂવા ઉસને અપને ચેલોંકા હુકમ

દીયા કે “કેદીકો જલ્દી સંદૂકમેં બંદ કરો.” ઓર ખુદ ઝોંપડે કે બાહિર નિકલા. વહાં કયા દેખના હેકે કઈ મુસલમાન સિપાહી મુસલ્લેહ ખડે હૂવે હેં ઓર કેહ રહેહેં કે “અબી નો નેગી તુમ્હારે ઝોંપડેમેં ગયા હે ઉસકો હમારે સિપુર્દ કરદો વર્ના હમ ખુદ ઘુસકે ગિરફતાર કર લેગે.”

નેગી—“તુમ્હારે ધરમમેં નેગીયોંકો સત્તાના મન્ય નહીં હે?”

એક સિપાહી—“નેગીજી ! હમ કિસીકો સત્તાના નહીં ચાહતે, લેકિન જય ખુદ કોઇ શખ્સ હમારી મુખાલિફત કરતા હે તો હમ ઉસકે દુસ્મન હો જતે હેં. અય મુનાસિય યેહી હે કે વોહ શખ્સ નો તુમ્હારે ઝોંપડેમેં છુપા બેઠા હે ઉસકો નિકાલ દો.”

નેગી—“વોહ મેરા એક ચેલા હે ઓર મેરેહી પાસ હમેશા રહા કરતા હે. તુમ્હારા ઉસને કયા બિગાડા હે નો ઉસકો કેદ કરતે હો?”

સિપાહી—“હમારે સરદારને ઉસકો દૂરસે દેખા ઓર હમેં હુકમ દીયા કે ઉસકો પકડ લાવ, હમકો અપની તરફ આતે દેખકર વોહ તુમ્હારે યહાં આકે ઘુસ ગયા.”

નેગી—“તો અચ્છા, તુમ ઉસકે બદલે મુઝકો લેચલો, અગર તુમ્હારે સરદારકા કોઇ કામ હોગા તો વોહ ઉસકે બનિસ્તત મુઝસે કયાદા નિકલેગા.”

યે સુનકે વોહ મુસલમાન સિપાહી આપસમેં મશવિરા કરને લગે ઓર આખિર યેહી કરાર પાયા કે ઇસ ખૂદ નેગીકો અપને સરદારકે પાસ લેચલે. નેગી બગેર ઉસકે કે ઝોંપડેકે બંદર બંદ

કિસીસે કુછ કહે ઉનકે હમરાહ રવાના હૂવા. ઉન સવારોંને ઉસે લે
જાકર સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીની ફોજોં કે દરમિયાનમેં ખડા કર-
દીયા જો મથરાસે જુનૂબની તરફ લૂટતી મારતી ચલી આતીથીં.
અસાફિરે સુલ્તાનીકા એક મુઅમ્મર ઓર તવાના અફસર જો ગા
લિખન કોઇ મોઅજ્જિઝ હેસીયત રખતા હોગા ઓર જીસને વફાદા-
રીકે સાથ સુલ્તાન કે હમરાહ પારહા હિંદોસ્તાનકા સફર કીયાથા
ઓર જો ઇસ મુલકકી જાનસેલી કિસીકદર વાકિફ હોગયાથા
જોગી કી તરફ મુતવજ્જેહ હૂવા ઓર ટૂટી ટૂટી હિંદીમેં કેહને લગા
“ તુમ યહાં પહાડોંમેં કયું મારે મારે ફિરતે હો ? ”.

જોગી—“ હમ લોગ ફકીર ઓર જોગી હેં. હમારા આખાદી-
મેં ગુઝર નહીં હોતા ઓર ન હમ વડાં પૂરી તહાં અપના જોગ સાધ
સકતે હેં ઈસી વજ્હસે હમને શહેરોંકા છોડકે જંગલ ઓર પહા-
ડોંમેં રેહના શરૂઆ કીયા હે. ”

અફસર—(હયરતસે) “ તુમ યહીં રેહતે હો ? યહાં તો દરંદે
ઓર વેહશી જાનવરોંકા મસ્કન હે ! ”.

જોગી—“ હમારી ઇનહી જાનવરોંમેં કુછ ખૂબ ખસર હોતી હે. ”

અફસર—“ અચ્છા યે ખતાવ તુમ કબી અજમેરમેંલી
જાતેહો ? ”.

જોગી—“ હમકો ખસ ઇતના માઅલૂમ હુવા કે અખ વહાં
જોગીલી નહીં જાને પાતે. જખમેં તુર્કોંકે આનેકી ખખર પહોંચી
હે સખકા આના જાના મહારાજ સાહબને મોકૂફ કરદીયા હે. ”

અફસર—“ યે હાલ તુમહેં કયુંકર માઅલૂમ હુવા ? ” ઇતના
કેહકે અફસરને જોગી કી સૂરત ગોરસે દેખી ઓર અપને એક સિ-
પાહી કી તરફ મુતવજ્જેહ હોકે કેહને લગા “ મેંને જુસ્સા-
વા-

યાયા વોહ ચેહી શખ્સ હે ? વોહ લડકાસા થા ઓર ચે ખૂદા હે !”.

ઉસ સવારને સખ હાલ સાફ સાફ ખયાન કરદીયા ઓર કહા “ હમ ઇસકો ઇસ વજહસે લે આએકે ઇસને કહા વોહ મેરા ચેલા હે ઉસસે કોઇ કામ નહીં નિકલેગા ઓર મેં અનિશ્ચત ઉસકે ઝયાદા હાલ ખતા સકૂંગા. ”

અફસર ફિર જોગીકી તરફ મુતવજજેહ હૂવા ઓર કેહને લગા “ તુમકો માઅલૂમ હેકે સુલ્તાનકી ફેજકા એક બહાદુર શખ્સ ગિરિફતાર હોગયા હે ? ઓર ઉસકા પતા નહીં લગતા કે કહા હે ? ”.

જોગી—“ મેં જંગલકા રેહનેવાલા, ઇન ખાતોમે મુઝે કયા તઅલુક ? કિસી રાગકોબી મેં નહીં જાનતા. ”

અફસર—“ નહીં, સુના ગયા હે કે અફસર જોગીયોંકા ઇસ કિસમકે હાલાતકી ઇતિલાઅ હોતીહે. ”

જોગી—“ હાં હોતી હે, મગર કન જોગીયોંકા જો ઇધર ઉધર સચેર કરતે ફિરતે હે. મેં ઓર મેરે ચેલે હમેશા યહીં જંગલમે રેહતે હેં હમકો કયા હાલ માઅલુમ હો સકતાહે ? ”. ઇસકે આઅદ અફસર જોગીકા ઇલાહદા લેગયા ઓર તનહાઇમેં ઉસસે કુછ ખાતે કરને લગા. તમામ સિપાહીયોંકા હયરતથી કે વોહ જોગીસે કયા ખાતે કર રહાહે, લેકિન થોડી દેરમેં ચે માઅલુમ હૂવા કે અફસર જોગીસે બહોત ખુશ હે. ઉસને આઝાદી ઓર અમન વ અમાનકા એક પરવાના લિખકે જોગીકા દીયા. ઇસકે આઅદ જોગી અફસરસે રખ્સત હોકે ચલા ઓર ચલતે વક્ત ઉસને એક દફઅ ફિર અફસરકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કહા “ દેખીયે આપ ખૂસ ન જાઇયેગા. ”

અક્ષર--“ નહીં, હરગિઝ નહીં. ચે તો મેરા ફર્જે મનસખી હે.” ચે સુનકે જોગી ચલા ગયા.

પંદરહવાં બાબ,

માઅરિકા આરાઈ.

મહારાજ અજમેરને અપને શહેરકી હિફાઝત ખૂબ અચ્છી તહાસે કીથી, અગર્યે ઉસૂલન ચેલી મુનાસિખ થાકે વોહ શહેરકે અંદરહીસે લડે, મગર લડાઇકે ઇસ તરીકેમેં ઉસે કુછ બોદાપન મા-અલુમ હૂવા, ઉસને અપને તમામ અક્ષરોંકા બુલાકે ગેરત દિવાઈ ઓર આમાદા કીયા કે “ મેહમૂદહી વોહ શખ્સ હે જીસકે સામને અપની જુરઅતકા ઇમ્તિહાન દેના ચાહીયે, અવ્વતો ઇસલીયે કે વોહ હિંદોસ્તાનકે બહોતસે રાજાઓંસે લડ ચુકા હે ઓર દૂસરે ઇસ સબબસે કે અક્ષર ફેજોંકા શિકસ્ત હો જાનેકી વજહસે મેહમૂદકે દિલમેં અપની સિપેહગીરી પર બહોત કુછ નાઝ પયદા હોગયા હે, લેકિન અપને બહાદુરોંકી તરફસે મુઝે યકીન હેકે વોહ મેહમૂદકી કુછ હસ્તી નહીં સમજતે. અગર મેહમૂદકો અપની બહાદુરીકા દાઅવા હે તો મેરે હર સિપાહીકો દાઅવા હેકે વોહ મેહમૂદકી તમામ ફેજોંકા કાટકે ડાલ દેગા. બેદતર ચે હય દે શહેરકો મુનાસિખ હિફાઝતમેં છોડકે હમ અપની ફેજોંકે સાથ બાહિર ચલેં ઓર દસ બારા મીલપર મેહમૂદકા મુકાબિલા કરેં. ” અઈસતિસનાએ દો તીન દરબારી પંડિતોંકે જો ઉસ મોકેઅપર ખામોશ હોગએથે ઓર સબોનિ નિહાયત જોશ વ ખરોશસે કહા “ ચલીયે હમ મહારાજકે

કદમોંકે સાથ હેં, ઓર રાજપર અપની જનકો ભેંટ ચલા દેના
અપના કૃષ્ણ સમઝતે હેં. હુઝૂર જબ હમારે સાથ હોંગે તો હમે
તુર્કોંકા કોઈ ડર નહીં.”

અલગરઝ એજમેરકી ફોજ ખુદ રાજ ઓર ઉસકે તમામ
બહાદુર ઓર સૂરમા અફસરોંકે સાથ શહેરસે બાહિર નિકલી ઓર
ઉસ મકામસે કરીબહી જહાં જોગીયોંકા ઝૂંપડાયા મુસલમાનોસે મુ-
કાબિલા હૂવા. મુસલમાનતો વહાં પેહલેહીસે આ ચુકથે, મગર એજ-
મેરકી ફોજેં ઉનકે કુછ દેર બાગ્યદ શામકો પહોંચી. ઉસ રોઝ દિન
આખિર હો ચુકાયા, લડાઇ સુખ્કપર ફેહરેગી, મહારાજને ઓર
નેઝ ઉસકે નામવર અફસર જયરામને અપને લશ્કરકો કરીનેસે
બધર બધર પહાડીયોંપર ઓર ઉનકે દામનમેં ઉતારા તાકે ગનીમ
હમ્લા કરકે તબાહ કરના ચાહે તો ઉન મુખતલિફ મકામાતતક
ન પહોંચ સકે જહાં હિંદુ ફોજેં ઉતરી હૂધથી. રાતને દોનોં તરફકે
અફસરોંકો નિદાયત ઉમ્દા ઓર કાશી મોકાઅ દેદીયા—અપની અ-
પની તરફ દોનોં હમ્લા આવરોંને બહોત અચ્છા ઇનતિઝામ બાંધ
લીયા, મોરચે મઝખૂતીકે સાથ કાયમ કરલીયે ગએ ઓર લડને
વાલે ઇસ કરીનેસે કે હર હિસ્સેએ ફોજ દુસરે હિસ્સેકો મદદ દે સકે,
ઇતમીનાનકે સાથ કાયમ કર દીયે ગએ. અગચે ઇસ મઝદૂરા ઉસૂલે
જંગકી તકમીલ ઉસ ઓહોદતક નહીં હૂધથી, મગર હોશીયાર ઓર
તબુર્બાકાર અફસર અપની ઝિહાનત વ તબ્બાઇસે ઇનહી ઉસૂલસે
મિલતે જુલતે નતાઇજ અકસર પચદા કરદીયા કરતેથે. યુનાંચે
મહારાજ એજમેરકે લાયક અફસરોંને ઇસ કામકો થોડા બહોત પૂરા
કરવીયા. હાં, મેહમૂદકી ફોજમેં ઇસ કિસમકી કોઈ બાઝાબતગી
નથી. ઉસકે સગ સિપાહી કદીમ અરબી ઉસૂતપર મયમના, મય-

સરા, કદામ વ કલ્પપર તકસીમ કરદીયે ગએથે. ઇસ્લામી ફેજોંકી
 થેહી એક માઅમ્લી શાનથી. ઇસી વઝઅસે ઉન્હોંને રૂમીયોંકા મુકા-
 ખિલા કીયા ઓર ઇસી તરતીયસે વોહ ઇસ્પેનપર હમ્લાઆવર
 હૂવે, ઇસી નિઝામને મિસરકો તખાહ કીયા, ઓર ઇસી હયઅતસે
 વોહ અફરીકાકે રેગસ્તાનોંકે કાબિઝ હુવે. ઇરાનપર જઅ ઇસ્લામી
 તલવારેં આફત વ મુસીબત લાઇથીં તો વહાંબી વોહ ઇસી તરતીયસે
 નઝર આતેથે. ઇસ ઉસૂલમેં શાયદ થોડીહી તરમીમ હર્થ હો વર્ના
 તુર્કોં ઓર તાતારીયોંને બી હમેશા અપની ફેજોંકા ઇસી નિઝામસે
 મુસ્તઅ કીયા. અલગરઝ સુલ્તાન મેદમૂદકી ફેજ પહાડીયોં ઓર
 પાટીયોંપર તકસીમ નથી, બદલે સઅ મુસલમાન એક મુસલ્તેદ મય-
 દાનમેંથે ઓર રાતકે અંધેરેપેં અપના બે કુજ સામાન કીયા વોહ
 થેહીયા કે ફેજોંકા મઝદૂરા હિસ્સોંપર તકસીમ કરકે અપને અપને
 મુકામપર કાયમ કરદીયા. દોનોં તરફકે બહાદુરોંકે દિલમેં બે ખયા-
 લાતથે વોહ અગર્યેં બહાદુરી ઓર મુલકી શહાદતકી નિશાન જયાદા
 માઇતથે, લેકિન બઈકતિઝાએ તખીઅતે ઇન્સાની ઉતમેં ઉમ્મીદકે
 સાથ યાસ ઝુરર મિતી હૂંથી. ખુસુસન મહારાજ અજમેરકી ફેજકે
 સિપાહી અગર્યેં અપની બહાદુરીપર ઉતકો મુસલમાનોંસે જયાદા
 દાઅવાયા. આઅઝ અવકાત બેશે શુખઅતમેં વોહ મેદમૂદકી
 સિપાહીયોંસે જયાદા મોતકે શાયક હોખતેથે, લેકિન મેદમૂદકી હુમ્મ
 આવરીયોંને બે નતાઇજ હિંદોસ્તાનકી પખલીકમેં દિખા દીયેથે ઉતકે
 ખઅરેં સુતસુતકે આઅઝ અવકાત ઉતકે ખયાલાતપર હયઅત
 સાથ યાસ જયાદા તારી હોગતીથી. ખુદ મહારાજ અજમેરકે રે
 ખયાલાત ન થે વોહ પૂરા બહાદુર ઓર શુખઅયા. ઉસનેબી ઇસ્લામ
 અફવાજકી કામયાખીયોંકા હાલ સુનાયા, લેકિન ઇત આતોંકા વોહ ઉ

લોગોંકી બુઝદીલીલીપર મહમૂલ કરતાથા, જીનકો શિકસ્ત હૂધ. અલગ-
રૂઝ રાતભર નીંદ કિસે આતીથી ઈનહી ખયાલાતમેં સુખ્હ હોગધ.

મુસલમાનેને અપની તરફ ઝયાદા મકબૂલીયતકે વકતમેં નમાઝે
૫૦૦ અદાકી ઓર હિંદુઓને નિહાયત ખુઝૂઅ વ ખુશૂઅસે દેવતા-
ઓંકી પૂજાકી આર ઉતકે આગે સરે ઇતાઅત ઝુકાઝુકાકે આરઝૂમંદ
હૂવે કે ઉતકા દેસ ઉત મલેકશોંકે ઝુલ્મસે પાક રહે. મઝહબી ફરાઇઝ
અદા કરતેહી દોનો ફેાળેં લડાઇપર આમાદા હોગઈ; આફતાબ
કયસા અલી ઉસકી કિરનેંલી ઉફકે. મશરિકમેં છુપી હૂધથીં ઓર
તયૂરકે હનોઝ અપને આશિયાનેંસે નિકલનેકી જુરઅત ન હૂધથી,
તારેલી ખાઅઝ ખાઅઝ હનોઝ બેદારથે ઓર અપની વાપસીં
નિગાહોંસે દુનિયાકે ઇસ હયઅતનાફ સીનકા દેખદેખકે આંખેં બંદ
કરને જાતેથે, કે યકાયક દોનોં તરફકે અલમ સુખ્હકી ઉસ હવામેં
લેહરાયે જો ઇસ કામકે ખનિસ્અત કલીયોંકે ખિલાને ઓર ઉરસાને
ચમનકે પેહલૂમેં ગુફગુદાનેકે લીયે ઝયાદા મુનાસિબ થી. ઇન ઝંડોંકે
નીચે દોનોં તરફકે જાંબાઝ નિહાયત સખ વઈસ્તકલાલસે ખડે હૂવેથે
ઓર અખ્ખકી નિગાહોંસે ઝયાદા ગોર કરકે દેખતે જાતેથે. અખ
ઝયાદા રોશની હૂધ ઓર ફેાળે ઝયાદા ઝોરો શોરસે બજને
લગે જો ઇસ અમ્મકી અલામત સમઝી ગઈ કે લડાઇકે શુઝૂઅ
હોનેકા થોડીહી દેર રેહ ગઈ. યે આવાઝેં સુતકે ઉત લોગોંને જીનકે
દિલમેં થોડા બહોત ખોફ થા ઝયાદા ડરકે એક ઝુરઝુરી લી. લેકિન
સાથીયોંકી ગેરતને ઇસકી જુરઅત ન કરનેહી કે સફરે જંગસે કદમ
હટાએં; અપને દિલી જઝબાતકા દિલમેં દખાયા ઓર બહાદુરીથી સૂરત
ખનાએ ખડે રહે.

સુલ્તાની ફેાજકા નામવર ઓર જંગઆઝમા અફસર અલ્લો-

નૃતાશ જે અક્સર મયદાનોંમેં સખસે સખકત કીયા કરતાયા ખુદ સુલ્તાનસે ઇમ્મિઝત લેકે અપની ચાર હઝાર ફૅજકે સાથ આગે બઢા. હિસકો બઢતે દેખકર મહારાજાએ અજમેરને અપને દિલમેં નિહાયત અફસોસ કીયા કે “અપને શહેરસે નિકલકે હમારા યહાં આના બેકાર હો ગયા, જખકે હમ ઇતની દૂર બઢકે આએથે તો હમેં ચાહીયે થાકે હમારીહી તરફસે સખકતબી કીજતી. અચ્છા અખ મેરે બહાદુરોંમેંસે ઇસ મુસલમાનકે મુકાબલેકો કેાન જાએગા ?”. અજમેરકા એક મશહુર બહાદુર જીસને હિંદુ રાજાઓકો બાહમા લડાઇયોંમેં બહોત કુછ નામ હાસિલ કીયાથા બઢકે આયઃ ઓર રાજાકે કદમ ચૂમકે કેહને લગા “મહારાજ ! મેં જતાહું ઓર ઇસ મલેકશોકો હુજુરકે ઇકબાલસે દિખા દુંગા કે જે સૂરમા અજમેરમેં રહેતેહેં વોહ મલેકશોંકો કયસા ઝંઝીલ સમઝતે હેં.”

રાજા—“હાં, હાં પરતાપસિંધ (યે ઇસ અફસરકા નામ હે) યે કામ તુમ્હીસે હોગા. તુમ થોડીસી ફૅજ અપને સાથ લેકે જવ ઓર મુકાબિલા કરો.”

પરતાપસિંધબી ચારહી હઝાર રાજપૂત અપને સાથ લેકે નિકલા દો અજનબી ગેર કોમેંકી લડાઇમેં હમેશા યે ખરાબી હોતી હેકે દોનોંમેં ચૂંકે એક દૂસરેકી ઝખાનસે આશના નહીં હોતા ત્રિહાઝા એકકે ખયાલાત દૂસરે પર ઝહિર નહીં હોતે ઓર લડાઇમેં મઝા નહીં આતા. પરતાપ સિંધકે સાથીયોંને અપની સફોંસે જુદા હોતેહી તીર કમાન હાથમેં લીયે ઓર તીરખાઝી કરતે હવે આગે બઢે જીસકે જવાબમેં અલતોનૃતાશને અપને લોગોંકો હુકમ દીયા કે “તુમબી તીર ખરસાતે હવે આગે બઢો ઓર થોડે બહોત તેઝ બઢાવ કે યે તીરોંકી લડાઇ દમઝરમેં મોઢૂંક હોજાય ઓર દુસ્મનોંકો હમ શમશીર

ઓર સિનાનકા મઝા દિખાએ.” મુસલમાન તુર્કોને અપને અફસરકે કેહનેપર અમલ કીયા ઓર અગર્યે અપની ફેાજસે અયાદા દૂર હુવે જાતેથે, મગર સખ્ત હમ્લા કરદીયા.

દોનોં ફેાજેં મિલ ગઈ ઓર ઉનકે મિલતેહી એક ફેારી જોશ નઝર આયા જસસે ખયાલ કરઝીયા જસકતાથા કે શાયદ ઇસમેં કોઇકા ફેસલા બહોત જલ્દ હો જાએગા, મગર થોડીહી દેરમેં વોહ જોશ એક હાલતપર ઠહેર ગયા. કુછતો નિગાહેં ઉસકે દેખનેકી આદી હોગઈ ઓર કુછ લડનેવાલોંકી હમ્લા આવરીમેંબી એક કિસમકા સુકૂન પયદા હોગયાથા. અલતોનનાશને અપને સિપાહીયોંકા લડાઇકી તાઅલીમ બહોત ઉમ્દા દીથી; ઇસલીયે કે વો હમ્લા કરતે વકત તીરખાઝી કરતે આરહેથે, મગર હિંદુ જવાંમદોંકે કરીખ પહોંચતેહી ઉન્હોને ઇસ પુરતીસે કમાનેં શાનોંપર ડાલકે નેઝે ઝુકા દીયેકે ઉનકે દુશ્મનોંકોબી હયરત હોગઈ. રાજપૂત અબી-તક તીરખાઝીહી કર રહેથે ઓર અલતોનનાશકે હમરાહીયોંને સરપર પહોંચકે નેઝોંસે છેદના શુરૂઆ કરદીયા. યે દેખકે રાજપૂતોંકા-બી ગુસ્સા આગયા; ઉન્હોને ઇસ ગુસ્સેસે કમાનોંકા શાનોંપર ડાલના આહાકે ઉનમેંસે બાઅઝ દૂટ ગઈ; અલગરઝ ઉન્હોનેબી તીરો કમાન છોડ દીયે ઓર તજવારેં હાથમેં લીં. જમતક મુસલમાનોંકે નેઝોંને ઉનકા દૂર રખા ઉસવકત તકતો વોહ ખેશક નુકસાન ઉઠા રહેથે, મગર વોહ આખિર ધુત્ર પતકે તજવારેં લીયે હુવે મુસલમા-નોંકે સરપર પહોંચહી ગયે. દોનોં તરફકે જવાંમદેં શમ્શીરઝનીકે જોહર દિખાને લગે ઓર ફરસ્તિએ મોત ધખરા ધખરાકે દોડને લગા કે કિસકિસકો દુનિયાસે રખસત કરે. ઇમતિદાએ જોશમેં હિંદુ-ઓંને શમ્શીરઝનીકે એઅતિઆરસે મુસલમાનોંકા દબા લીયા, લેકિન

આખિર ઉસ મોકેઅ પરબી દોનોંકી ચક્સા હાલત હોગઇ. ખૂંરેઝીને જળ અચ્છી તહ્ જોર પકડ લીયા ઉસવકત આફતાખને મશરિકી કોહસારસે સર નિકાલા ઓર અપની સુખ્હકી ઝર્દ ઝર્દ શુઆઓંસે ઉસ ખૂનમેં ચમક પેદા કરને લગા જે મેદાનકે અક્સર નશેખી કના-રોંમેં ખેહ ખેહકે મુનઝમિદ હોગયાથા. તલવારેં શાયદ શુઆએ આફતાખમેં અચ્છી તહ્ ચમકતી. મગર વોહ સખકી સખ ખૂન આલૂદ હોચુકીથીં ઓર ઉનમેં ધૂપકી કિરનેં ખુદ સુખ રંગમેં રંગીન હોકે જગમગાતીથીં. યે જાંબાઝ ચૂંહી ખરાખર લડ રહેથે ઓર ઇનકી મુવમ્મયદ ઓર દુઆગો ફોળેં દોનોં તરફ એક સુકૂતકે આલમમેં ખડી અપની અપની કામકે હામીયોંકી નખર્દ આઝમાઇકા તમાશા દેખ રહીથીં.

લડતે લડતે પરતાખસિંધને એક તેઝ હમ્મઝા કીયા, મુસલમાન સવારોંમેં ઘુસતા ચઝા ગયા ઓર અપની જમાનમેં પુકાર પુકારકે કેહને લગા “તુર્કોંકા સરદાર કહાં હે? અગર મર્દ હેતો મેરે મકાબિ-લેકો આય.” અલ્લતોનૂતાશકો અપને ખાઅઝ સિપાહીયોંકે ઝરીએસે ઉસકા મતલખ માઅલુમ હોગયા. યે માઅલુમ કરકે ફિર ઉસમેં ઇતની તાખ કહાંથીં કે ખામોશ ખડા રેહતા, ઉસને ફોરન થોડા બઢાયા ઓર પરતાખસિંધકા રાસ્તા રોકકે ખડા હોગયા. ઉસકો વજઅ ઓર બુશરેસે પરતાખસિંધ સમઝ ગયાકે ખેશક યે મુસલમાનોંકા સરદારહે. ઇતના ખવાલ કરતેહી ઉસને બઢક અલ્લતોનૂતાશપર તલવારકા એક વાર કીયા, લેકિન અલ્લતોનૂતાશને નિહાયન ચાલાકોસે ખાલી દીયા. પરતાખસિંધ-કી તલવાર હનોઝ અપને રવમેં ચલીહી જતીથીં ઓર ડહેરનેબી ન પાઈથીંકે અલ્લતોનૂતાશને અપની તલવાર બલંદ કરકે પરતાખ-સિંધકે સરપર ઇસ ઝોરસે ચલાઇ કે અગર વોહ ઝુક ન જતાતો

ખેશક ઉસકા સર ઉડ ગયા હોતા. અવતોનનાશ પરતાખસિંધકી યે હુશીયારી દેખકે હયરતમે આયા ઓર ઉસકી સૂરત દેખને લગા. ઇસકે આખદ ફિર દોનોં સંબલકે લડાઇપર આમાદા હુવે; અખ દોનોં તરફસે યે તરતીખ ઓર સખ્તીકે સાથ વાર હોને લગે. તુર્કી અફસર બહાદુર રાજપૂતકે ઝેર લાના ચાહતાથા ઓર અલાહાઝા બહાદુર પરતાખસિંધ અવતોનનાશકે, લેકિન કિસીકી યે આરઝુ પૂરી ન હોતીથી: લડતે લડતે દોનોં થક ગએ ઇતની દેરમેં સિફ્ત ઇતના હુવાકે અવતોનનાશકી તલવારકા એક હલકાસા ઝખ્મ પરતાખસિંધ કે ખાઝુપર આગયા, મગર જીસકા નતીખ યે હુવાકે વોહ તલવાર પરતાખસિંધકી ઝરોહમેં પેવરત હોકે રેહગઇ ઓર ખિયતમેં અવતોનનાશકે હાથસે કુછ અયસી યે એહતિયાતી હુઇકે લયકકે ટૂટ ગઇ. પરતાખસિંધકે યે મોકાઅ નિહાયત ઉમ્દા મિલાથા ઓર વોહ અયસા નાતજુખીકાર ન થાકે ઇસ મોકેઅકા હાથસે જાને દેતા. ઉસને ફેરત તલવારકા વાર કીયા, અવતોનનાશને પરતાખસિંધકા વારતો ઢાલ પર લીયા ઓર દુસરે હાથસે નેઝા બઢાકે પરતાખસિંધકે સીનેપર મારા હિંદુ બહાદુરને દાહતી તરફ ઝુકકે ખાલી દીયા ઓર નેઝા અપને ઝોરમેં ઉસકે આએં પેદવૂસે હોકર નિકલ ગયા જીસકો ઉસને ફેરત હાથસે પકડ લીયા ઓર દુસરે હાથસે તાખડોડ તલવારકે વાર કરને લગા, ખેશક અવતોનનાશકે લીયે યે નિહાયત નાજુક મોકાઅથા, ઉસકે હાથમેં કોઇ હરખા નથા ઓર વોહ સિફ્ત અપને અયાનેકી કારરવાઇ કરરહાથા, યે સૂરત દેખકે દોચાર મુસલમાન બઢેકે અપને સરદારકો તલવાર દે, લેકિન હિંદુ ફોજકે સિપાહી ઉસકો નાઈન્સાશી સમઝે ઓર ઉન્હોનેભી એકસાથ હમ્મલા કરદીયા કે મુસલમાનોંકી મદદ પહોંચનેસે પેહલે મુસલમાન સરદારકા કામ તમામ

કરદીયા જાય. હિંદુઓંકા આમ તોરપર હરકત કરતે દેખકર મુમલમા-
નેનીભી ફિર હમ્લા કરદીયા. જીસવકતસે અલ્તોનતાશ ઓર પંર-
તાબસિંધમે લડાઇ શુરૂય હૂઇથી દોનોં તરફકે સવાર રૂક ગએથેકે
ઉસ દિલયરપ નખર્દ આઝમાઇકા તમાશા દેખે ઓર અખ ઇસ-
વકત હમ્લાભી ઉન્હી લોગોંને કીયા. અસ્લી ફેજેં જે મહારાજા
અજમેર ઓર સુલ્તાન મેહમૂદકે ઝંડેકે નીચેથી વોહ અખતક ઉસી
તર્ફ સાકિત વ ખામોશ ખડીયા. લડાઇમેં ફિર તેઝી હોગઇ. ચેહી
સવાર જે અખ લડ રહે હેં, પેહલેભી લડતે થે, લેકિન દમભર
મસ્તાકે ખુદા જાને દોનોં કેસે તાઝાદમ હોગએહેં કે અખ નિહયાત
સખ્ત લડાઇ લડ રહેહેં ઓર શિદ્દત વ ગર્મ જેશીસે અપને દુ-
શ્મનોંકા ખૂન બહા રહેહેં. અફસરોંકે લડનેસે પેહલેભી કાઇ ચાર
ધંટે મુતવાતિર લડ ચુકેથે ઓર અખ દોખારાભી લડતે હુવે ચાર
પાંચ ધંટે ગુઝર ગએ હેં, લેકિન હર સિપાહીમેં અયસા જેશ પેદા
હોગયા હેકે કાઇ થકને ઓર અપની જગેવસે કદમ હટાનેકા
નામભી નહીં લેતા, સિપાહીયોંકે હમ્લાઆવર બાઝુઓંમેં એક કા-
હિલી ઓર સુસ્તી પયદા હોગઇ ઓર અખ વોહ અપને થકે હૂવે
બાઝુઓંસે વાર કર રહેહેં. શામ હોનેકે કરીખ આગઇ ઓર
લડાઇ ઉસીતર્ફ જેશ વ ખરોશસે હો રહીહે, દોનોં તરફકે લોગ
રેહ રેહકે કાશિશ કરતેહેંકે હરીફકા મેદાનસે લટા દે; મગર, ખરા-
બર કાશિશેં બેસૂદ સાખિત હોતી જતી હેં. આખિર ઇસ અમ્મસે ના
ઉમ્મેદી હો ગઈ કે આજ કિસી કિસમકા ફેસકા હો; કયુંકે અધેરા
અપાદા ઝુક આયાયા ઓર લડાઇમેં કિસી તર્ફસે સુસ્તી ઓર બે-
દિલી ઝાલિર નહીં હૂઈ. સુલ્તાન મેહમૂદને મુનામિય ખયાલ કરકે
વાપસીકા તખલ બજવા દીયા. સખ સિપાહી ઇલેહદા હોગએ ઓર
લડાઇ દુસરે રોઝપર ઉડા રખખી ગઇ.

ઇસ લગ્નમાં દોનો તરફ તકરીબન ઢાઢ ત્રીન હઝાર આદમી-
યેંકા નુકસાન હૂવા, જરૂરી વજ્જ યેથી કે દોનો તરફ યુને હૂવે વા-
કિફકાર ઝોર તાઅલીમયાફતા સિપાહી થે; જો હમ્મેકે સાથ અપની
હિમાયતકીબી કારયુઝારી કરતે જાતેથે.

રાત નિહાયતબી જોશા ખરોશ ઝોર ઉમ્મીદ વખીમમેં ગુઝરી.
હિંદુ ખિરહમનો ઝોર અકમ્મર મોઅઝઝિઝ સરદારોને રાતભર મૂરતો
ઝોર ખુતોકે આગે સિજદમેં ગિરકે ઝોર નિહાયત હી રિકકતેં કલ્મસે
રોકે આર્યાવૃત્તકે મલેકશેસે પાક રેહનેકી દુઆએ માંગી. રાતભર
હિંદુ કેમ્પસે ખરાબર સંખ ઝોર ધંટોંકી આવાઝેં આતી રહી. અકી-
દતકેશ ઝોર પાકદામન મેહજબીન લડકીયેંને દેવતાઓંકી તાઅરીફમેં
ભજન ઝોર અપને ખુજુર્ગોંકી મહાદુરીયોંકે ગીત ગાગાકે સુખ્હકી.
ઉધર ઇસ્લામી લશ્કરગાહમેં કુજ ઇસસે ઝયાદા રિકકતેં કલ્મકા મઝહાર
હોતા રહા. અગર્યેં વહાં ન દેવતાઓંકે ભજન ગાએ જાતેથે ઝોર
ન ઉન્કી સોસાયટીમેં યે રજઝખવાની ઝોર ખુદામતાઇકા વકત
થા, લેકિન અપની દુઆઓમેં ઉન્કા તરફ જો પેહલૂ ઇખ્તિયાર
કીયા ગયાથા વોહ ઇસી કદ્રયા કે ખુદાએ વાહિદે જુલજલાસે વલ
ઇક્રામકે આગે હર શખ્સકા સર ઝુકા હૂવાથા. ફોજ ખયમોંકી
મસ્જિદેં આપાદ થી. રકઆતે તહજ્જુદ ખુશ ઇલ્હાનીસે અદા કી
જાતીથી. કુરઆનખવાનીકી આવાઝ ઉસ ફિઝામેં ગૂંજ રહીથી,
જહાં સિવા નાફેસ વજરસકી આવાઝોંકે ઝોર કોઈ આવાઝ કબી ન
સુની ગઇ હોગી. સુખ્હ હોતેહી ઇધર ઇન લોગેમેં અઝાતોંકી સદાએ
ખલંદ હૂઇ. ઉધર હિંદુ ફોજમેં ઝયાદા ઝોરો શોરસે સંખ ઝોર
ધંટોંકી આવાઝેં આને લગી.

ગરેઆને સુખ્હકે ચાક હોતેહી દોનો તરફકે લોગોને જાહી

જલ્દી અપની ઇલાદાતસે ફરાગત હાસિલ કી ઓર લડને ઓર મરને પર આમાદા હે મએ. સફૂરેજંગ આરાસ્તા હુઈ; ઇલાદાતકે ચકનૂર્હા બાળેંકો આવાઝ મોકૂદૂ હૂધ ઓર અમ ઉસકો જગેહ દોનો તરફ જંગી બાળેંકા હંગામા ખપા હે. મહારાજ અજમેરકી તરફ નરસિંધા કુંક રહાડે, ઘટે ખજ રહેહેં ઓર ઇસી કિસમકે બાળેંકો આવાઝ હર શખ્સકે કાનોંતક પહોંચતી હે. મેહમૂદકે લશ્કરમેં ઇશરતો અરમેને અપના છોટાસા તખ્તો બાળખજોકે બદલ્ઓંકો ધુનમે રજ-જખવાની શુરૂઆત કાહે, ઉધર તુકોં ઓર મુઝોંકે ગિરોહસે બડે કરના ઓર નકકારેકી મુઘીય આવાઝ બસંદ હૂધ જીસને અકસર સુનને તાલેંકે રૂએં બડે કરદીયે. યે આવાઝ નિહાવન રોમમ દામસે ઉસ સેહરાઇ ફિઝકો ફટક કરતી હૂધ બઢી ઓર સિપાહીયોંસે પેહલે બહાદુરી દિખાનેકે સુખૂતકે તોરપર બિઠેંકી પહાડીયોંસે ટક્કરેં બાને લગી.

આજ હિંદુઓને ઝયાદા ઉદુગ્ધઅઝમી ઓર ઇસતિકલાફસે કામ લીયા. જો પેહલા શખ્સ મયદાનમેં આયા વોહ રાજએ અજમેરકા ફૂગવતે બાજુ, અજમેરકે પાટકા રૂકને આઅઝમ ઓર કામી તાજકા જાનિસાર રનજનસિંચ થા. યે શખ્સ રાજકે બાઇપંદોંમે થા ઓર હર મામરેકેમેં ઉસને અપની બહાદુરીકો કાઇ ન કાઈ યાદગાર ઝૂરર છોડીથી. ઇસકે માનેકત દસ હઝાર ફોજ થી; જીસમેંકા હર શખ્સ અપને માલિકનાર જાન ફિદા કરનેકો તૈયાર રહતાથા. રનજનસિંચકે સરપર એક બડા પગગડ થા, જીસમેં કુજ હીરે લગેથે ઓર કવગી હવામેં તાજુક લેહરેં લેતેકે ઉરકી વકઅત ઓર ઉરકે રતમેકા સુખુન દેરહીથી. કોમળી મેરઝાઈ મતેમેંથે ઓર નિહાવન ઉમ્દા ધોળી મપને મુલકકી ફેશનકે મુતાબિક બાધે હૂવેથા. એક હિંદોસ્તાની સખ્તો ઘોડા

ઝેરે રાત થા, અસ્લહાબી ઉસી ઓહોદકી ઝુરરતોંકી મુનાસિમ ઝયાદ કોમતી થે, તલવાર પરતલેમેં પડી હુધથી ઝોર ઢાલ પેટ પરથી. ખેર, ઝોર સખ અસ્લહાતો થેહી, મગર, તીરો કમાન હાથમેં લીયે હુવેથા, ઇસલીયેકે અબી ઉસ્કે મુકાબિલેમેં કોઈ શખ્સ નહીં નિકલા થા, લેહાઝા વોહ વીરો કમાનહોસે કામ લેના ચાહતાથા, ઊસ્કે ઝરી-ઝોસે દૂરકે દુશ્મનોંતક પયામે મર્ગ પહોંચાયા જ સકે. રનઝતમિત્ર અગર્યે ફારસી ઝમાન નહીં જાનતાથા, લેકિન ઉસને કુછ અવસી રોઅબદાર આવાઝમે પુકારાકે લોગ સમઝ ગએ કિસીકા મુકાબિલેમેં બુલાતા હે.

અસ્તોનતાથ મુકાબિલેકે લીયે સફરસે બાહિર નિકલા, મગર સુલ્તાનને વાપસ બુલાવોયા ઝોર કમાલ મહોખ્મત વ શકકતમે કહા “તુમ કલ મુકાબિલેમેં ઝયાદ મશકકત ઉડા ચુકે હો, યે સરાસર નાઇ-સારી હે, ઇસ કાફિરકે મુકાબિલેમેં કિસી ઝોર શખ્સકો જાના ચાહીયે,” અસ્તોનતાથને ફિર ઇજાઝત માંગી ઝોર અર્જ ફીયા “સુલ્તાને આલમ! મુઝે કોઇ અવસી મશકકત નહીં કરના પડી; ઝોર યેદતો જિહાદ હે ઇસકદર ઝયાદ સરગર્મો દિખ ઉમા ઉસીકદર સવાજકા મુરતકિમ હોઉંગા.” સુલ્તાન મેહમૂદકો હયરતથો કે આબુજૂદ ઉસકે કેહનકે ઇસવકતતક ઝોર કિસી બહાદુરને નેકલ-નેકા નામ નહીં લીયા. ઇસ ખવાલકે ઉસને દિલહીમેં રખ્યા ઝોર અસ્તોનતાથકા તરફ મુતવજજેડ કોકે કેહને લગા “અસ્તોનતાથ! આજ ફિર તુઝે લડાઇમે જાનેકી ઈજાઝત દેના જુદમ હે. કસમ હે ઉસ પરવરદગારે આલમકીકે ઇસ જુદમકે મુરતકિમ હોનેકે મુકાબિલેમેં મુઝે યે મવારા હંક મેં ખુદ ઇસ કાફિરકે મુકાબિલેપર જાઉં. ઝોર હા, તુમ્હારી તર્હ મુઝપરબીતો જિહાદ ફર્જ હે!!

અચ્છા, તુમ સખ ઢેહરો મેંહી ધસ કાઢિરો ઉસકે કુફ્રી સઝા દેને જાતાહું ”

બાદશાહકી ઝયાનસે યે કદ્દમા મુનતેહી હર શખ્સકે દિલમેં જોશ પેદા હોગયા ઓર ક્ષમ અફસરોને બઢેકે અર્જ કીયા “કુઝૂરની જખતક હમલોગ મોબૂદ હેં ઉસવક્તતક યે નહીં હોસકતાકે હમારે સુલ્તાનકો અયસી તકલીફ ગવારા કરના પડે. હમ જાનિસાર ઉસરોઝ જિંદા ન હોંગે જીસરોઝ કુઝૂર મેદાને જંગમે તનહા કદમ નિકાલેંગે.”

ઇસ્કે બાઅદ દાઉદતાખને હાજિર હોકે અર્જ કીયા “કુઝૂર ! મેં જાનેકી ઇજ્જત તલબ કરતા હું. ઉસ ખુતબરસ્તકો અગર ખુદાને આહાતો મેરેહી હાથસે સઝા મિલેગી.”

સુલ્તાનને દાઉદકી દરખવાસ્ત મંજૂરકી ઓર અગચેવો સાદી વઝઅમેં થા, લેકિન અપના સામાન દુરસ્ત કરકે નિહાયત મુસ્તઅેદીકે સાથ મુકાબિલેકો નિકલા જીસ વક્તતક દાઉદ મેદાને જંગમે આએ હિંદ બહાદુર રંજીતસિંઘને ક્ષમ બાર અપને મુકાબિલેમેં મુસલમાનોકો ખુલાયા ઓર મુસલમાનોકી તરફસે યે સુસ્તી દેખકે ઉસ્ને ખયાલ કરલીયા થાકે મુસલમાન મેરે મુકાબિલેમેં દબ ગએ, મગર જખ દાઉદ ઉસ્કે મુકાબિલેપર આગયા તો પેહલે ઉસને બહોત ગોરસે ઉસકે ચેહરેકો દેખાકે બાફ ઓર દેહશતકે આસારતો નહીં પાએ જાતે. ઉસ કિસમકી કોઇ અલામત ન પાકે વો ખુદ મુતહઇયર હોગયા ઓર લડાઇકે લીયે આમાદા હૂતકે અગર દાઉદને અપની દેહશતકો છુપાયા હોગા તો ચું ઝાહિર હો જાયગી.

લેકિન દાઉદકી તરફસે ખુદ ઉસસે ઝયાદ મુસ્તઅેદી ઓર ખુરતી ઝાહિર હૂઇ. દોનો એક દુસરેકી ઝયાનસે નાઆશનાએ

મહેઝથે, લેહાઝા બજેર ઇસ્કે કોઇ કલેમા ઝંખાનસે નિકાલા જય લડાઇ શરૂઆ હોગઈ.

તલવારેં ઇતિહાસન તો ચમકીં, જમકે ખિંચકે ઝરા આનન કાનન હવામેં હહેર ગમથીં, ફિર કુછ ન નઝર આયાકે વો તલવારેં ફિધર જાતીહેં ઓર કહા પડતી હેં. આમ નિગાહે દેરતક દોનોં જંગ આઝમાઓંકો હયરતકી નઝરસે દેખતી રહીં કુછ દેરકે આખદ તલવારોંકી ન હહેરનેવાલી ચમકમેં એક સિયાહી નમૂદાર હૂધઃ હયરત આશના નિગાહોંકો દેરકે આખદ માઅલૂમ હૂવાકે વોં સિયાહી અસ્લમેં દાઉદતાઇકી ઢાલથી. ઉસ્કી તલવાર એક વારમેં કુછ અયસી પડીકે ઝનસે ઢુટકે દો ઢુકડે હોગઈ. રનજીતસિંધકો યે મોકાઅ નિહાયત ઉમ્દા મિલાયા, ઉરને બરાબર તલવારકે વાર કરના શરૂ કરદીયે લેકિન મુકામિલ અયસા માઅમૂઝી સિપાહી નથાકે અપની તલવાર ઢૂટ જાનેપરબી ચરકા ખાગતા. ઉસને ઇસ પુરતીસે ઢાલ હાથમેં લીકે દેરતક દેખનેવાલોંકો ઉસ્કી ઢાલ મુશ્તબાસી ચીઝ માઅલૂમ હોતી રહી. ઇસ લડાઇને એક અજીઝ દિલખસ્તગી પેદા કરરખીથી, જીન લોગોંકે દિલમેં ઝયાદા દેહશત સમાઇથી ઉનકાબી દિલ બહેલ ગયાથા. ઓર ઉન દોનોં જંગમાઝોંકી લડાઇકો નિહાયત લુત્ફસે દેખ રહેથે. દાઉદને આખિર અપના નેઝા હાથમેં લીયા. નેઝેકી લડાઇમેં અરબ લોગોંકો અમૂમન ઝયાદા મલકા હોતાહે ઓર ગોયા ઇસ સલાહકો ઉસ સરઝમીન વાલોંને અપના કરલીયાહે નેઝેકે વાર દાઉદને અયસી પુરતીસે ઓર કુછ ઇસ્તહાં જલ્દ જલ્દ કીયે કે રનજીતસિંધકો ઝરા પીછે હટજના પડઃ ઇસ્કીયેકે ઉસ્કે પાસ નેઝા નથા. થોડી દેર ઉસને અપને આપકો બચાયા, લેકિન કુછ સોચકે આખિર ઉસને કમાન હાથમેં લી ઓર

દાઉદપર તીર બરસાને લગા. દાઉદને ઉસ્કા ખ્યાલબી ન કીયા ધસ્તીયેકે તીરકી લડાઇમેં ઇન્સાન વો પુરતી નહીં દિખા સકતા ને નેએ ઓર તલવારકે ઝરીયેસે દિખા સકતાહે. ઓર ધસ્તી મજબૂરીસે રનજતસિંધકા બહોત કુછ પીછે હટ જના પડા તાકે દાઉદકી નેઝાબાઝીસે મેહફૂઝ રેહ સકે. દાઉદને હમ્લા કરેકે ઉસ્કી તરફ ઘોડા બઢાયા. હિંદૂ જાંબાઝકા ઓર પીછે હટ જના પડા.

અલગરઝ દોનોમેં ચાહે જો કુછ હો, લેકિન લડાઇકા ઝાહિરી રંગ યેહી બતા રહાચા કે રનજતસિંધકા શિકસ્ત હોગઈ, ઓર દાઉદ ઉસ્કી તરફ તઆકકુબ કરતા બઢતા ચલા જતાહે.

ઇસ સીનને દોનો તરફકી ફોજોંકો બેતાબ કરદીયા હિંદૂઓને ઇરાદા કીયાકે “અપને અફસરકો બચાએ” ઓર ઉસ્કી મદદ કરે.” મુસલમાનોંકો ડર હવાકે “કહીં અયસા નહો દાઉદ અપની ફોજસે ઝપાદા દૂર હોકે હિંદૂઓં કે હજૂમમેં ધિર જાય.” યે ખ્યાલ વાકઃપ એક ક્યામતકા મુકદ્દિમાયા. દોનોં ફોજોં બઢીં ઓર એક આમ હમ્લા હોગયા. તમલેજંગ પહાડીયોં ઓર તમામ ચીઝોંકો ખૂબર દેનેલગા કે ‘ક્યામત આગઈ.” ખુદ સુલ્તાન મેહમૂદ ઓર ખુદ રાજા અજમેરકે ઘોડેબી મેદાનમેં અપની શોખીયા દિખાને લગે, દોનોં ફોજોં મિલ ગઈં ઓર લડાઈકા ખૂંરેઝ તમાશા હર દિલપર નકશે હયઅત બિઠાને લગા. સુલ્તાનને એન મેદાને જંગમેં પહોંચકે અપને સિપાહીયોં ઓર અફસરોંકી તરફ ખિતાબ કરકે યે કલિમાત કહે “અય બહાદુરાને ઇસ્લામ ! અય જાંબાઝાને તુર્ક વ અરબ ! સરફરાશીકા વક્ત આજયા, જન્નતકે દરવાઝે ખુલ ગએ; જિહાદકે શોકમેં સખકેસખ બઢો. સુનો, ગોયા મેરે કાનમેં આવાઝ આ રહીહે કે દૂરેં તુમહેં પુકાર પુકારકે બુલા રહીહે, ખુદાવદે

આલમ તુમ્હારી જાબાઝીયોંકા કંદર ઓર અજરે ખેર દેનેકી નિગા-
હોસે દેખ રહાહે. ઉસ્કા કલામે મુખીન તુમ્હારે દિલોંમે હે, ઉસીકે
અપના શિઆર ખનાવ, ઉસી ખુદાકી મદદકે મુન્તિઝર રહો ઓર
જો કોઈ ઇસ કારેખેરમેં મજાહિમ હો ઉસે કાટકે ડાલદો. ચૂંકે
ખુદાકા કામ કર રહેહો લેહાઝા વોહી ખુદાવદે આલમ તુમ્હારી
મદદ કરેગા, ઓર તુમ્હારી તલવારોંમે ફૂના અસર પેદા કરદેગા.
ઇસ સરઝમીનમેં તુમ કિસીકે છુપાય છુપ નહીં સકને, તુમહેં કોઈ
મદદગાર વ યાવર નહીં મિલ સકતાહે. તુમ્હારી તોહીદકા ધુરા ભઝા
કેહને વાલે હર જગે કસરતસે મોજૂદ હે, સિર્ફ યુનપરસ્તો—મુશરિકોં
ઓર (મઆઝ અલ્લાહ) ખુદાકી ખુદાઇમેં ખટ્ટા લગાનેવાલોંસે
આપાદ હે અયસે મકામપર તુમ સિર્ફ અપની જુરઅત... નહીં,
નહી, તોખા, સિર્ફ ખુદાકે ફઝલો કરમસે ભરોસા કર સકતેહો. બટો,
અય મસલમાનો ! બટો, ઇસ્લામકો ઇસ સરઝમીનમેં રિવાજ હો,
જુતોકી ઢુકૂમત ઉઠાવ ઓર ફક્ત ઉસ ખુદાકે આલમકી ઢુકૂમત
કાયમ કરો ઓર ઉસ્કા સિકા હર દિલમેં ખિઠાવ જુસ્કા જલાલ
તુમ્હારાં તલવારોં બલકે તુમ્હારી હર ઝર્મસે નમૂદાર હૂવા કરતાહે.”
ઇતના કેલકે સુલ્તાનને અપના ઘોડા લડાઇકે મેદાનમેં ઓર આગે
બઢાયા. યે તકરીર સુનતેહી મુસલમાનોંકે હોસલે બઢ ગયે ઓર
ઉન્કા જોશ તાઝા હોગયા. સબોંને એક સાથ હમ્લા કરદીયા. કલકી
તર્હ આજ થોડીથોડી ફોજેં મુકાબિલેકો નહીં બઢી હે, બલકે આજ
સારી ઇસ્લામી ફોજને યુરિશ કરદી હે.

મુસલમાનોંકા જોશો ખરોશ દેખકે હિંદુઓંકે બહાદુર ફરમાંરવા
મહારાજ અજમેરનેબી અપને સવારોંકે હોસલે બઢાય ઓર ખુદ
મએ અપને નખર્દઆઝમા અફસરોં ઓર સરદારોંકે મયદાને જંગમેં

નિકલા, ઉત્કી તકરીરબી નિહાયત મોઅસ્સરથી. હર હિંદુ સિપાહીને દિલમેં બપૂબી સમઝ લીયાથા કે મુસલમાન કિતને ખડે આલિમ હેં. રાખને યે બાત સખકે ઝહેનનશીન કરદીથી કે “મુસલમાન ધનતિ-હાસે ઝયાદા આલિમ હેં; ઉતકી ગરઝ ઈસ સરઝમીનકી હુકૂમનહી નહીંહે કે શાયદ કબી ઉનસે અદલો દાદકી ઉમ્માદ કી જા સકે, બલકે વોહ સિર્ફ હિંદુ મઝહબકા ઝલીલ કરને, બુતોંકા બેહુર્મતી કરકે અપના દિલ ઠંડા કરને ઓર લૂટ મારકે ઓર હિંદુ માહવશ ઓર બાઅસ્મત ઓરતોંકા ઝેવર ઓર શાહી ખઝાનોંકે જવાહિરાત લૂટકે અપની મુઠીયાં ગર્માંકે ચલ જાનેકે લીયે આએ હેં. યે લુટરે હેં, સિર્ફ રેહઝની ઓર મહેઝ ડાઝઝની ઉન્કા કામ હે, અગરે શાહી ફૂવત ઉનકે સાથહે. મગર અસ્લમેં યે વોહી ડાફ ઓર કઝઝાક હેં.”

અલગરઝ દોનોં તરફકી ફેજોંમેં પૂરા જોશ થા, સબ સિપાહી મેદાને જંગમેં ફૂટે ઓર લડાઇ ઇસ સખ્તીસે હોને લગી ઓર અયસા મુહીબ મનઝર મયદાનમેં પયદા હોગયા, કે દેખેને વાલોંકે દિલ કાંપ કાંપ ઉઠતે થે; વોહી બહાદુર થે જો માઅરિકએ જંગમેં અપને મુકાબિલકે લોગોંસે લડનેમેં મશગૂલ થે ઓર કિસી ઓર તરફ આંખ ઉઠાકેબી ન દેખતેથે, મગર ઉમરોંકે ઇખ્તિલામકા ઝમાના સરપર આગયાથા. આહ ! અયસે અયસે નવજવાન, અયસે અયસે કબી હેકલ તવાના ઓર તંદુરસ્ત, અયસે અયસે ખુશર ઓર પરીજમાલ દુનીયાસે રખસત હોરહેથે ઓર ઇસ બેકસી વ બેબસીસે કે ન કોઈ ઉનકા ઉઠાનેવાલા હોતાથા ઓર ન કોઇ ઉનકે સરહાને બેઠકે રોનેવાલી નઝર આતીથી. ઉનકી વોહ વફાદાર બીબી-યાં જો ઉનકે સાથ ઝિંદા જલને ઓર ખાક હોજાનેકા બપુશી

ખાતિર ગવારા કર લીયા કરતીયાં વોહબી ધરેમિં અપને ઉલઝે હૂવે દિલકો હાથોસે દખાય હૂવે ખેડીયાં, લાશોકે દુશ્મન મુરદારખવાર જનવરબી લડાઈકે હજૂમમેં ધતના મોકાય. નહીં પાતેથે કે ઉનકે જીરોંપર ખેડકે અપના પેટ ભરેં, કોઈ ધતનાબી નહીં દેખતાકે ઘોડેપી પીઠસે ગિરનેવાલે ગિલકુલ જન દેકે ગિરેહેં યા ઉનમેં કુછ દમ ખાકીહેં ।। ચાહે જીસ હાલમેં હોં હમ્લાઆવર ફોજેં ઉનકો રાંદતી હૂઈ બઢતી હેં ઓર તેઝરવ ઘોડે ઉનકો કુચલતે હૂવે જાતે હેં. ગરજ કે અગર જિંદા હોં તોબી મન સદમાત વ મસાધખમેં મુખતિલા હોકે દમભરમેં દુનિયાસે રખસત હોજતેહેં.

લડાઈને બહોત તૂલ ખીચા, ધરકે પેશ્તર દાઉદતાઈ ઓર રન-જીતસિંઘ કી લડાઈલીમેં દસ ગ્યારા બજ ગએથે, અબ દોનોં તરફકે હમ્લાઆવરોંને ધતની દેરનક ચકસાં બહાદુરીસે કામ લીયા કે તીન બજ ગએહેં ઓર લડાઈ ઉસી માખ્યમૂલી હેસીયત ઓર ઉસી જોશો ખરોશકે સાથ જારીહે, કોઈ શખ્સ મેદાનેજંગસે હટનેકા નામ નહીં લેતા ઓર ક્યુંકર હટેં ? હર શખ્સને અપને દિલમેં ચેહી મનસૂખા ઠેહરા લીયાહેકે યાતો ફતહ હોગી યા મરકે યહાંસે જાએંગે.

હિંદુ ફોજકે બહાદુર સરદાર જયરામને ધસ મોકાય.પર એક ઓર આખિરી કાશિશ કી ઉસને અપની હમરાહીકે લીયે દસ હજાર સવાર લડનેવાલી ફોજસે મુનતખિય કરકે અલગ કરલીયે. મેદાને જંગસે પીછે હટકે પહાડીયોંકે દામનોંમેં છુપ ગયા ઓર પોશીદાહી પોશીદા ચક્રર ખાકે ઓર પહાડીયોંકે દામનોંકો તેય કરકે બાઈ જાનિયસે નાગહાં નમૂદાર હૂવા ઓર ધસ્તર્દ ચકાયચક હમ્લા કરકે મેદાને જંગમેં ફૂદા કે ગોયા કોઈ તાઝાદમ ફોજ હિંદુઓંકી કુમકકો

આ મર્ધ. ઈન બહાદુરોને હમ્લા કરતે વક્ત. ઝોરસે “મહારાજા અજમેરકી જય” કા નાઅરા બલંદ કીયા ઝોર લડાઇકે મેદાનમેં અપને ધોડોંકી તેઝરવી ફિખાને લગે. જયરામકે ઇસ હમ્લેને એહલે ઇસ્લામપર બહોત બડા અસર કીયા, બેશક ઉનકે દિલ થોડે હોગએથે ઝોર ઉનકે કંદમકો લગઝિશ હોને લગીથી, મગર એક તરફસે અસ્તોનતાશને ઝોર દૂસરી તરફસે દાઉદ-તાઇને, દરમિયાનસે ખુદ સુલ્તાન મેહમૂદને અપને સવારોં ઝોર લોગોંકો લલકાર ઝોર ઉભારકે યકઅયક હમ્લા કરદીયા ઝેર અયસા હમ્લા કીયાકે તમામ મુસલમાનોંનેબી યકઅયક ચોંકકે અપને દુશ્મનોંપર હમ્લા બહોત જોશકે સાથ કીયા, ‘અલ્લાહો અકબર’કે નાઅરે બહોત ઝોરસે બલંદ હૂવે ઝોર લડાઇકી આગસે દેખનેવાલોંકો મેહસૂસ તોરપર આગકી ચિનગારીયાં ઉડતી નઝર આને લગીં.

સુલ્તાનને એક તફતીર ઝોર કી જે ઝયાદા મુશ્કિલ સાબિત હૂઇ. ઇસ્લામી લશ્કરમેં ચાર હઝાર તીરઅંદાઝ જે ઇમસે પેશ્તર અપની શમ્શીરઝતીકા જોહર દિખા રહેથે ઉનકો હમ્લા આવરોસે ઇલાહિદા કીયા ઝોર એક પહાડીકે દામનમેં ઉનકી કબ સફેં કરકે ઇલેહદા કરકે કાયમ કીયા. જે લોગ કિસીકદર ચક્કર ખાકે તીરખારી કરતે હૂવે બટે. ઉનહોને એક અયસા મોકાઅ મુનતખિયા કરલીયા જહાંસે મુસલમાનોંકો બચાકે વોહ અપને તીરોંકા નશાના સિફેં હિંદૂઓંકો બના સકતેથે. ઈન લોગોંકે તીરોંને વાકઇ બડા અસર કીયા. જે લોગ મુસલમાન હમ્લા આવરોંકી લડાઇમેં મશગૂલ હોના ચાહતેથે ઉનમેંસે અકસરોંકોતો જે તીર મારમારકે ગિરા દેતેથે ઝોર જે જિંદા બચતેથે ઉનકો સિવા હટ જાને ઝોર બાગ ખડે હોનેકે ઝોર કિસી બાતમેં મુઝિર ન થા. ઉન તીરોંમેં હિંદૂઓંને

ખડે સખ ઝોર ખડે ઇસતિકલામસે કામ લીયા, લેકિન એક આલ-મખીર મરગે મહાજતકા ઉનકે પાસ કયા ઇલાજ થા ? વોહ નિહા-યત પરેશાન થે ઝોર ધખરાય ધખરાય ફિરતેથે. ખુદ મહારાજ અજ-મેર ઝોર ઉરકા બહાદુર નવજવાન અફસર જયરામ દોનોં ફિકમેં થે કે કયા કરેં ? લેકિન, બાવુજૂદ હરતહ્કી પરેશાનીકે દોનોં નિહાયત બહાદુરીસે મુકામિલા કરતેથે, ઝોર બરાબર લડનેપર આમાદ કર રહેથે. અબ આફતાબ ગુરૂખ હોનેકે કઠીખ પહોંચ ગયાથા, તયુર જો લડાઈકે હંગામે દેખકે ઉડ ગએથે ઝોર ઇધર ઉધર પહાડીયોં કી ચોટીયોંપર છુપે બેઠે રહેથે. અબ શામ હોતી દેખકર અપને નશી-મનોં ઝોર આશીયાનોકે દરદેસે દાઉદકે આતેથે ઝોર કહીં દહેરેન્કી જગે ન પાકે મેદાને જંગકી ફઝામેં ઇધર ઉધર ઉડને લગતે થે. ઉસ તારખારીકે દન્ટેશારકે સાથ હિદ્દઓંપર ઇસ આખિર વક્ત ને ઝોર ઇન્ટેબાર તારી કરદીયા. મુસલમાનોંકા જહાંદીદા અફસર દાઉદ-તાઇ જો પેહલે પહેલ મેદાને જંગમેં નિકલાયા, હિદ્દઓંકી ઇસ હાલતકા બખુખી સમજ ગયા ઝોર ઉનકી બદદિલીકા મજમૂન ઉસને ઉનકે રેહસે પદ લીયા; ઉસને અપને સવારોંકા ચકબચક ઉભારા ઝોર નાઅરએ “અલાહો અકબર” બલંદ કરકે ઝોરસે એક આ-ખિરી હમ્લા કરદીયા. ઇસ હમ્લેને હિદ્દઓંકે કદમ ઉખાડ દીયે ઝોર સખ ગિરોહ તો જમે લડ રહેથે, મગર દો રિસાલે જો બાઈ જાનિબ દેરસે બદહવાસ હોરહેથે ઝોર દાઉદકે સવારોંકા ઝયાદ દખાવ ઉઠીંપર પડાયા ઉનસે ન ટેહરા ગયા ફોરન બાગ ખડે દૂવે. બહાદુર જયરામ ઉનકે કઠીખ આયા ઝોર ઉનકા સમજાને લગા, લેકિન ઉનકા સંબલના દરકિનાર જયરામકે સાથી જીન્હોને વરતે ફોજકા ઝયાદ મજબૂત કરરખાયા ઉનકેબી કદમ ઉખાડ ગએ.

દીગર અફસરાન લોગોંકે રોકને ઓર કાયમ રખનેડી તદખીરોમેં થે કે બાકી હિસ્સએ ફોજ જો મનનક મુકાબિલા કરરહાયા ઉસનેબી ભાગના શુરૂ કરીયા. અલગરઝ ફોજ કુછ ઇસ્તહાં ખેઞ્ઞસ્તિકલાલ ઓર ખેદિલ હોકે બ ગી કે મદારાજએ અજમેર ઓર ઉસકે વફાદાર અફસરોને હઝાર તદખીરેં કીં મગર કુછ ન હોમકા. અગર્યે મુમલમાનોંકા મોકા અ મિલ ગયાયા કે તમાકકુમ કરકે અપને હરોફીકા કામ આજહી તમામ કરદેતે તકિન ઉ-હોંને ખુદા જાને થક જાનેકો વજહસે યા નહીં મામલૂમ કિસ સમયસે ખિલકુલ તમાકકુમ નહીં કરીયા બલકે અગર આઅઝ અફસરોને ધરાદા કરીયાબી તો ખુદ સુલ્તાન ઓર ઉસ્કે સાથીયોંને રોક દીયા હિંદુઓંને જમ દેખાકે મુસલમાનોંને ખિલકુલ તમાકકુમ નહીં કરીયા, તો અપની કેમ્પમેં જાકે ઠહેર ગએ જુસ્કે ખેમોંકો મુસ્તઝીલ કનારેં મુસલમાનોં કે લશ્કરગાહસે કરીબહી દૂરનક ફેલતી ચલી ગઈથીં.

સુલ્તાન મેહમૂદ જમ અપને ખયમેકા વાપિસ ચલા તો ઉસ્કી જીલ્લમેં મિનજુમ્લા ઓર અફસરોંકે અલ્તોનતાશબી થા. સુલ્તાનને ઉસ્કી તરફ મુનવજ્જેહ હોકે કહા “અલ્તોનતાશ ! આજહી લડાઇ તૂને દેખી ? મેં હિંદુઓંકી અકમર ફોજોંસે લડા; મગર, અયસે બહાદુર ઓર જાંબાઝ સિપાહીયોંસે લડનેકા આજતક ઇતિફાક નહીં દૂરાયા.”

અલ્તોનતાશ—“હુજૂર ! હાં, બહાદુરતો જુરૂર હેં, મગર મુસલમાન બહાદુરોંકે સખ ઓર ઇસતિકલાલને ઉનકે હોશ ઉડા દીયે.”

મેહમૂદ—“બેશક, મગર, અશસોસ ! મનુસરકા પતા નહીં, અગર આજ વોહ હોતાતો ઉસ્કે હમ્લોંક સામને થે કુદ્દાર ઇતની દેરબી ન ઠહેર સકતે.”

અસ્તોનતાશ—“ બળ હે. કલ્પનઝરે ઓર સખ ખાતોંકે
મનસૂરકે ગમને હમારે જવાંમદોંકા ઓર સુસ્ત ખના રખ્યા હે.”

મેહમૂદ—“ નહોં માઅલૂમ મનસૂરકો ક્યા હવા ઓર કહોં
ગાયખ હોગયા ! ! ”

અસ્તોનતાશ—“ અસાકિરે સુલ્તાનોયાકો ઇસ મોહિમસે ફરા-
જત હોલે તો મનસૂરકી બુસ્તુજૂમેં સરગર્મીસે કાશિશ કીજાય. મેરે
ખયાલમેં કલ ઇસ લડાઇકા ખખતિનામ હોજાયગા. ”

મેહમૂદ—“ ઇન્શાઅલ્લાહ. ” દોનોં યે ખાતેં કરકે મએ તમામ
અફવાજકે અપને કેમ્પકો રવાના હુવે.

સોહૃવાં ખાખ,

અજમેરી કેમ્પ

અગચેં હિંદુએને માઅરિકએ જંગમેં બડો બહાદુરીયાં દિખા-
ઇથીં, ખુસૂસ અફસરોંને તો અપની ફામી હમીયતકા ખતનિહાઈ
જેશ દિખા દીયાથા; લેકિન, લડાઇકા નીજ અયયા ખરામ હવા
કે રાજા ઓર તમામ મોઅઝઝીઝીન અરાદીને દોઝત જમ અપની
ફરોદગાહકો પહોંચે હેં તમ નિહાયતહી સુસ્ત ઓર ઇન્નિહાસે
ઝયાદા મુઝમહિલ થે. રાજાકા યે આત્મ થકે ગુસ્સા ઓર નેઝ સદમે
કે મારે વોહ અપને આપેસે ગુઝરા જનાથા. ઉસને અપને શાહી
ખયમેમેં દાખિલ હોતેહી થોડો દરતો ઇન્નિઝાર કીયા ઓર ઉસ્કે
ખાઅદ કુલ અફસરાને ફોજકો અપની હુઝુરીમેં તલમ કીયા. દરબાર
અપની કદીમી શાનો શોકતકે સાથ કાયમ હો ગયા ઓર કુલ

અરાકીને દોલત અપને અપને કરીનેસે મુનાસિખ મકામાતપર બેઠે ગયો.

જ્યા કુત્ર મુકરરઆને દોલત જમ્યા. હોગયે તો ઉનકી તરફ મુખાતિયા હોકે રાખને યે કલેમાત કહે—

રાખ—“ અજમેર વાલો ! તુમ્હારી બહાદુરી કહાં ગઇ ? તુમ્હારી જુરબત કયા હૃષ ? વોહ બડેમડે જાંવે ચોડે દા.અવે જો અપને દેસકે ખયાતેકે લીયે તુમ કરતે રેહતે થે, અપ વોહ કહાંકે ? અયસી શકિસ્ત ! ખાસ અપને વનન, અપને ધરકે દરવાઝે પર ! ગરીમત ચેહી હવકે મુસતમાન દિનબરકે થકે હવેથે વર્તો અગર તુમ્હારા તખાલ્ફુમ કરને તો તુમ્હોં ખનાવ કયા હોના ! તુમ ભાગ બડે હવે ! જિંદગત ઓર બેઇઝતીકે સાથ ! ! અપની સ્ત્રીયો, અપને બાલકોંકે કિસપર છોડ ચલેથે ? મુસતમાનોડી ખાદન કયા તુમ્હેં નહોં માઅલૂમ કે વોહ અપને દુશ્મનોડી શીફ અકુ મેરીઓંકા અપડી લોંડીયાં ખનાતે હેં ઓર ઉનકી બેઇઝતીકે કર ડાલતેકે, ત્રડકોંકા પકડકે અપને દેસમેં લેગકે બેચ ડાલતેકે જીનકી આકી જિંદગી યુવાની ઓર ઝંઝોલ તુકોંકી જૂનીયાં સીરી કરને યુઝર જાડીકે ! કયા અપને ખાન્દાનોંકા તુમ ઇસીત્રોયે મુસતમાનોંકે સિપુર્દે કીયે દેનેથે ? મર જના અચ્છા હે; મમર, યે જિંદગત નહોં અચ્છી, લેગિન યે ખયાલ મારાફ ઓર બહાદુર ત્રિયામેં હે.નાહ. તુમકા પરમેતારને બેઝેરત ખનાદીયા કે અયસી બેઇઝતી તુનને ગવારા કરતો. મેરા રાજ અગર કિસી હિંદુ રાજકે હાથમેં જનાતો મુઝે ખિદકુલ બદસોસ ન હોતા; ઇસત્રોયે કેવો ધરમડી કર કરતા ઓર અરનોં ઓર બચ્ચોંકી અયસી બેમાનફાઇ ઉરકે હથમેં નહોતી. બદસોસતે ચેહી હોકે તુમ ઉન ઝંઝોલ લોગોંકે આગે બોદે સામન હવે જાંકે

દિલમેં ન શરાફતકી કદ્ર હે ન કિસીકી અઝમનકા ખયાલ હે. જ્યસે ખુદ ઝંઝીલ હેં વયસાહી ઝંઝીલ ઓર સખકોબી ખયાલ કરતે હેં. તુમ અપની આંખીયાં, અપને બચ્ચે અયસે ઝાલિમોંક સિપુઈ કીયે જાતે થે. ? ”

રાજાજી યે પુરજોશ ઓર પુરકમરન તકરીર સુતકે લોગોંને સરજુકા લીયા, દેરતક દરબારપર સનાટા તારી રહા, આખિર એક લાયક નિરકમન જો દરબારકા આઅના દરજેકા મશીર થા ઉઠ્યા ઓર રાજાજી તરફ સુતવજજેહ હોકે કહતે લગા “ શ્રી મહારાજ ! હમ લોગોંસે બહોત બડી ગફલત દૂધ ઓર હમારે લોગોંને નિલકુલ અપને નામસે ખિત્તાફ કીયા, મહારાજાજી ન.રાજીસે ઇતકે દિલમેં અમ ગેરન પેલા હોગઇ હે ઓર થાયહ અમ અયસા ન કરેંગે કે અપને ધરમ ઓર મલેકથ દુશ્મનોંકે આગે બાગ ખડેહોં. ઇતસે કલકે લાયે ઇતકે ધરમ ઓર ઉતકે બુઇતકી કસમ લીજીયે ઓર દેખીયે થે કયસા કારેનુમાયાં દિખાતે હે. ”

રાજા—“ યે કયા નામ દિખાએંગે ? અફસોસ ! મેરી બેટી ! મેરી ખ્વારા ! વોહ નાઝનીન ઓર બહાદુર લડકી મોહના આજ એજૂદ હોતી તે મુઝે કિસી ખાતરી પર ના નહોતી. જીસ રોઝમેં ઉસકા પતા નહીં ઉસ રોઝસે મુઝે યકીન આગયા કે અમ આજમેરકી કિસ્મત ઉતટ ગઇ ઓર બહોત જલ્દ વોહ ઝમાના આનેવાલા હે જમ ઝલિમ, મેરહેમ, બેહમાયન ઓર શરીફકી કદ્ર ન જાનને વાસે તુકં બાકે સારે દેસ, સારે મંદરોં ઓર સારી કુંવારી લડકીઓંકે બચ કર દેજે. બહ ! મોહના ગઇ ઓર મુઝે ઇત મુસીબતેમે ઝાલ મઇ. મેં સય કેહના હું તુમ્હારે કીયે કુછ નહોતો; લેજિન, અમ આજમેરકે ઝંઝીલ ઓર બોદે સિપાહીઓં ! ઇતના જાનરખજો કે જીસ

અશ્વત્થામા તુમને ગવારા કરલીયાહે ઓર જીસ તખ્તાહીમેં તુમ અજમેરકો ડાલના ચાહતેહો વોહ જિંદગી ઓર વોહ તખ્તાહી તુમ દેખો ઓર શોકસે દેખો, મગર મુઝસે હરગિઝ ન દેખી જાયગી અદનસીબી ઓર માયુમોકી ઘડોસે પેહલેહી મેં દુનિયાકો છોડ દૂંગા. મેં ખુદ લડાઇ ઓર ખૂરેઝીકિ દરીયામેં ફેદ પડૂંગા ઓર દુશ્મનોકો કતલ કરતેહી કરતે અપની જાન દેદૂંગા. અફસોસ ! ! અજમેરકી તખ્તાહીકો વડન આ ગયા, ઓર કિસી વજહસે નહીં સિફ્ત ઇસી વજહસે કે ઇસકે દોસ્તોકે દિલસે ઇસકી મહોબ્બત જાતી રહી. ” ઇતના કેહકે રાજા ઝારો કતાર રોને લગા.

અહાદુર ઓર ગેરતમંદ રાજાકી યે માયુસાના તકરીરો ઓર આખિરમેં ઇસ્કી યે રિકકતો ઝારી દેખકે લોગોસે ન રહાગયા, સમ રાજાકે કદમોંપર ગિર પડે ઓર સમ રોરોંકે અર્જ કરને લગે “ શ્રી મહારાજ ! આપ ઇસકર હયરાન ઓર અયસે માયુસ નહોં, હમ લોગોમેંસે એક રાખ્ત્રકી જાનભી જાતક બાકી હે ઇસ વકત તક મુગકિન નહીં કે એક મલેસૂબી અજમેરક ફાટકપર કદમ રખ સકે. અગર હમારે ઇસ વાઅદેપર હજુરકો એઅતિયાર નહીંતો ઇસ્કા સુખૂત હમ દૂસરી તર્હપર દે સકતેહે. આખરી હાલતમેં જો કારરવાઈ એક હિદ્દ અહાદુરકો કરના ચાહીયે હમ વોહ કરતેહાબી મોજૂદ હે. મુન્કિન હેકે હમ સમ અપની સીયોંકો ચિતામેં બિલાદે ઓર જલાકે ખાક કરદે, દુનિયાકો ઇસ જુરઅતસે રખસત કરે ઓર તજતારેં હાથમેં લેકે નિકલ ખડેહો. અગર ઇશ્વરને મદદકી તો અજમેરકા રાજા આપહીકે લીયે હોગા વર્ના હમમેંસે એકબી જિંદા ન બાકી હોગા. ”

રાજા—“ મેરે નજદીક અબી ઇસ કારરવાઈકી જુરરત નહીં

અબીતો હમ અપને શહેરસે બાહિર મુસલમાનોંકા મુકામિલા કર રહેહે. ઇન બાતોંકા ઉસ દિનકે લીયે ઉઠા રખના ચાહીયે જીસદિન હમ અબમેરમેં મેહસૂર હોકે ફતહસે નાઉમ્મીદ હેં. અબી હમારે સાથ કાશી ફેાજ મોજૂદ હે ઓર અગર હમ દિલ કરેંતો પૂરી જુરઅતકે સાથ મુકામિલા કર સકતે હેં. અફસોસકી યે બાત હેકે ઈસવકત તુમ ભાગ ખડે હૂવે ઓર તુમને ફુજ્મનોંકા અપને ઉપર ગાલિબ કર દીયા. કલકી લડાઈપર દારો મદાર હે, અગર તુમ લોગોને કલ પૂરી જુરઅત ઓર ઇસ્તિકલાલસે કામ લીયા, તો ઉમ્મીદ હે કે તુમ મુસલમાનોંકા કબલ ઉસકે કે ઉન્હેં અબમેરકે જુરજ ઓર ઉસકે મંદરોંકે કલસ નજર આએં મારકે ભગા દોગે.”

અફસરાને ફેાજ—“મહારાજ ! કલ હમ દિખા દેંગે કે હુજૂરકે ઇન જુમ્લોંને હમપર કયા અસર કીયા ઓર હમારે દિલ અખ ક્યસે હો ગયે હેં. આજકી ખતા મહારાજ મઆફ કરમાએં ઓર કલ હમારી બહાદુરી ઓર હમારી તકદીરકા ઇમતિહાન કર લેં.”

રાજા—“મુઝે આજ અપની મોહના યાદ આતી હે. વોહ શરીફથી અગર વોહ હોતી, તો મુઝે યૂં લડાઇકી તરફસે નાઉમીદી ન હોતી. ઉસ્કી બહાદુરી ઓર સિપેહગિરીકી દૂરદૂર શોહરત થી ઓર શાયદ ઉસ્કે જરીએસે મુસલમાન મુઝસે સુલ્હ બી કર સકતે. નહીં માઅતૂમ ઉસે કયા સદમા પહોંચા કે ચલી ગઈ!! ઓર ખુદા જાને કહાં ગઈ! ઉસ્કો મેરે સાથ બડી મહોજ્જત થી. કુછ સમઝમેં નહીં આતા, કે ઉસને મુઝે કયું છોડ દીયા ?!.”

ઇસકે બાઅદ રાજા અપને વઝીરકે બેટે જયરામકી તરફ મુખાતિબ હૂવા ઓર કહેને લગા “જયરામ ! અગયે” કલકી લડા-

ધમે' તુજાકે મેને દેખાકે તૂ બડી બહાદુરીસે લડતા રહા, આખિર તક તૂને નિહાયત ખૂબસૂરતીસે મુઝાબિલા કીયા. જીસવકત તેરી ફાજાકે લોગ ભાગને લગે હેં ઉસ વકત તૂ બડી બહાદુરીસે ઉનકો રોક રહાથા, ઓર મુકાબિલેપર આમાદ કર રહાથા; લેકિન, તૂ ક્યા કર સકતાથા જખકે સિપાહીયેનિ મેદાન છોડ દીયા ! રનજીતસિંધનેબી પૂરી બહાદુરી દિખાદી ઓર તુરકોંકે ઝહેનનશીન કર દીયા કે 'હમારે દેસમેંબી બડે બડે સૂરમા ઓર બહાદુર સિપાહી મોજૂદ હેં.' કલકી લડાઇકા ઇતિહાસ તુમ્હોં દોનો અફસરોંકે સિપુર્દ હે. "

યે કેહકે રાજાને સખ અફસરોંકા રૂખસત કીયા ઓર ખુદ અપને ખયમેમેં ચલા ગયા.

જો ખયાલાત રાજાને અપને અફસરોંકે સામને ઝાહિર કીયે થે યેહી ખયાલાત હર અફસરને તમામ સિપાહીયોંકે સામને ખયાન કીયે. સિપાહી અપની શિકસ્ત પર નાદિમ હોતેથે ઓર અપની ઉસ વકતકી તખીઅત પર ઝુંઝવાતે થે ઓર ગુસ્સા કરતે થે. જખ મુસલમાનોંકે સામને ઉનકે કદમ ઉખડ ગએથે, વોહ રેહ રેહકે ગોર કરતે થેકે 'ક્યા બાતથી ?' મગર ખુદ ઉનકી સમજમેં ન આતાથા કે ઉન્હેં કયું હરીફકે મુકાબિલેમેં ઝકમિલ ગઇ ?' અપને નામ, અપને ધરમ ઓર અપને વતનકી હિમાયત પર જાન દે દેના હર શખ્સકા કોઇ માઅમૂલી ખયાલહી ન થા; બલકે, હર શખ્સને ઉસ્કો અપને ઉપર ફર્જ કર લીયાથા.

યે રાત હિંદુઓંકી ફાજમેં અજખ રાત થી. એક મઝકબી ઓર કોમી ગેરતકા જોશ થા, કે ઉસ્કી મુજરિસમ સૂરત નજર આ રહીથી. લોગ સુસ્તાના યા આરામ કરના બલકે અકસર ખાના

ખાના તક બૂલે દૂવે થે, ઓર સારી રાત ધસી જોશો ખરોશમેં ગુઝરી. કુછ અફસરોહી પર મુનહસિર ન થા, હર સિપાહી એક દૂસરેકા ગેરત દિલાતાથા ઓર સમજાતાથા કે ‘આઝાદી ઓર ફ્રીમી હિમાયત કિતની બડી ઝુરૂરી ઓર લાઝિમી ચીઝ હે !.’

ધસકે અલાવા યે એક કુદરતી કારરવાઘ હોગધ કે ખાસ શહેર અજમેરમેં ઉસ શિકસ્તકી ખખર પહોંચી તો જીતને ધર થે સબોમેં એક કોહરામ મચ ગયા. મોઅઝઝકઝ ધરાનોંકી ઓરતેં, ખાસ કર શરીફ છત્રીયોં (ક્ષત્રીયોં) કી વફાદાર ઓરતેં શહેરસે નિકલકર લશ્કર ગાહમેં આ ગઈ જીન્હોંને મદોંકા ગેરત દિલાધ ઓર અપને ઇન્તિહાધ જોશમેં જલે દૂવે દિલસે હદસે ઝયાદ લાઅનત મલામત કરને લગોં. ઉન્હોંને યે ઇન્તિહાધ કલેમા કહાકે “અગર તુમસે અખ સુકાબિલા નહીં હો સકતા, વતન ઓર ધરમ દર કિનાર અગર તુમ અપને ખાલ બચ્ચોંકા નહીં બચા સકતે તો કુછ પરવા નહીં તુમ ધરમેં બેકો; હમ મુસલમાનોંકા અપની ઝમીનસે મારકર નિકાલ દેંઝે.”

યે તમામ અયસી ખાતેં મુજતમેં અ હોગધ, કે અગરોં હિંદૂઓંકે દિલ સુસ્ત હો ગએથે ઓર ઉનમેં અખ સુકાબિલેકી ફૂવત નહીં રહીથી, મગર ઉનકે દિલ ફિર બદ ગએ ઓર પૂરી ફૂવતસે સુકાબિલા કરનેકા આમાદા હો ગએ. મુસલમાનોંકા શાયદ અભીતક યેહી ખયાલ હોગા કે ‘હમને હિંદૂઓંકા પૂરી શિકસ્ત દી, શીર ઉનમેં સુકાબિલેકી ફૂવત ન હોગી, કલ હમ અજમેર પર ફતહ વ નુસરતકે અંડે ઉડાએંગે.’ જો જોહલા લૂટ મારકે ઝયાદ દીવાને થે ઉનકા ખુશી થી કે ‘કલ અજમેરકે ખજાનોં ઓર મંદરેકે લૂટનેકા મોકા અખૂખ મિલેગા.’ લેકિન ઉનકે યે ખયાલાત અખ સિફ ઉનકે દિલહીમેં

હેં. અરલમેં હિંદુ, ગોયા વોહ શિકસ્ત આનેવાલે હિંદુની નહીં હેં. અબ સુબ્હકો તકદીરકા આખિરી ખેલ ખેલેગેં ઓર દિખા દેગેકે. અપને ધરાદોમેં વોહ કિસકદર મઝથુત હેં.

વાર્કઈ ઇસ રાતકા સમાં દેખનેકે કાબિલ થા, ચાંદની છિટકી હૂધ થી જુસ્કે ઝરોંકે આઘને અપને હોસલે ઓર અપની અપની હેસી-યતકે મુવાફિક ઇકતેઆસે નૂર કર રહેથે. તારે તો અકસર મેહતાબકી નૂરાની, ચાંદરમેં છિપ ગએથે, જો અપની ખુમારઆલૂદ ઓર ધુંધલી આંખેં ખોલે હૂવેથે, ઉન્હીકી રફતાર પર રાતકે ગુઝરનેકા અંદાઝા કરીયા જતા થા. મઝહબી પુરજોશ ફેાજોંકે સિપાહી બાર બાર આંખ ઉઠા ઉઠાકે ઉન તારોંકી સૂરત દેખ લેતેથે કે મઝહબી ફરાઈઝ અદા કરનેકા વક્ત આયા યા નહીં. હિંદુ ઉસીતહં દેવતાઓંકી પરસતિથકે ઇન્ટેઝારમેં સરગર્મો દિખા રહેથે, જુસ્તહં મુસલમાનોંકા સલાતે ફજ્જકે દખતેદાર્થ ઓર મકથુલીયતકે વક્તકા ઇન્ટેઝાર થા. બહોતોમેં જોશે શુબ્હઅત ઇસ કદર બઢા હૂવા થાકે ઉન્હેં સખ ચીઝેં ભૂલ ગઇથી, ઓર સિફ્ત ઇસ અમ્રકે ઇન્ટેઝારમેં એક ખેકરારીથી કે કરીની તહં સુબ્હ હો તો ફિર બહાદુરી ઓર જાંબાઝીકા તમાશા દેખને ઓર દિખાનેકા મોકાઅ મિલે. અયસી પુરજોશ વ પુરશોક કોમો-પર ઉસ નૂરાની રાતકે ચાંદની શિઆએ પડ રહીહેં. સંગિસ્તાની ટેલે, ધાટીયાં ઓર અકસર પેહલૂઓંપર વાકેઅ હોનેવાલે ધની જંગલ ઇન સખ ચીઝોંકા મજમૂઝ સમાં દેખનેકે કાબિલ હે. રાતકે જોશમેં વોહ જોગી જો એક તંગ ઓર ઝલીલ મંઢીયામેં સફનત પઝીર થે અપની મોઅસ્સર ઓર સુરીલી આવાઝેં બાહમ મિલા મિલાકર ઉસ કાદિરે મુતલકકી તાઅરીફમેં બજન ગાને લગે. રાતકે સન્નાટેમેં ઉનકી પાટદાર આવાઝેં ફિઝાએ આલમકા અયાદા હિસ્સા તેય કર જતીથી. ”

વાકઃપ્ર ઉસ વકતકી સીનેરીમેં ઉનકી તાનોને એક નપ ૩૬ ફૂંક દીથી ચાઅની દરંદોંકી આવાઝેં જંગલમેં આના મોઢૂં હો ગઈ, દોનોં લશ્કરોમેં જો માઅમૂલી શોરો હંગામા થા વોહબી મોઢૂં હે ચલા ઓર સખ ઝોકો શોકકે સાથ ઉનકી ગઝલસરાપ સુનસુનકે ખેતાપ હોને લગે. જીસ્તહં અરબકે રેગસ્તાનોમે રાતકા ઉટોંકી રક્તાર હુદીખ્વાંકે નગમેંસે તેઝ હો જતીહે ઉસીતહં યહા એહલે ફોજકે હોસલોંકી રક્તાર ઉન જોગીયોંકી મોઅસ્સર આવાઝોંસે સાઅત પ સાઅત ઝયાદા તરફી કરતી જતીથી.

સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવીનેબી અપને લશ્કરમેં આકે થોડી દેર તો ફોજકો આરામ લેનેકા મોદાઅ દીયા, ઇસ્કે બાઅદ એક દરબાર મુરત્તપ કીયા, યે દરબાર ઇશ્તાકી નમાઝ પઢનેકે બાઅદ મુરત્તપ હૂવા. ચંદ મુનજ્જિમ જો સાથ થે ઉનહોંને લડાઇકે એહકામકે મુતાઅલિક કુછ હુકમ લગાય થે. અગરેં વો હુકમ સુલ્તાની અફવાજકે હકમેંહી મુફીદ થે, લેકિન મેહમૂદ ગઝનવીકે ખયાલાત દીની તાઅલીમોંકે અયસે મુવાફિક થે, કે ઉસને ઇન મુનજ્જિમોંકા સખત સઝાએં દી. યેહી વોહ બાતેં થીં જીનકી બિના પર અકસર મોવર્રખીન મેહમૂદ ગઝનવીકા સખત ઇલ્જામ દેતે હેં. ઓર વાકઃપ્ર ઉસ દીનદાર બાદશાહકે ખયાલાત ઇન સાહિરાના ઢોકાસલોંકા નિહાયત હિકારતકી નિગાહસે દેખતેથે. મેહમૂદને અપને દરબારમેં અપને અફસરોંકા મુખારિકખાદ દી ઓર ખુશખબરી દીકે “કલ અમ લડાઇકી નોખતબી ન આયગી ઓર હમારે ઇસ્લામી ફરેરે અજમેરકે ઉચે કલસોં, શાહી મેહલોં ઓર કિદએકે ઉચે ખુર્જોં પર ઉડ રહે હોંગે. કુલ દુનીયા હમારા ઇસતિકબાલ કરેગી ઓર ઉકબામેંબી હમ અપની સુખ્નૃપકા તમ્બા હાસિલ કર લેંગે, ફરેં હમારી આરમૂમંદ

હોંઝી, જનતકે દરવાઝે હમારે શોહદાકે લીયે ખુલ જાએજે ઓર ઉનકે વારિસ બનકે ધસ દોલતસે દીનકે ઉમ્દા કામ લેંગે જો ખુદાકી તરફસે હમે હદીયતન મિલેગી ઓર હમારી શમ્શીરઝની ઓર જાંબાઝીકા સિલા હોગી. ”

સુલ્તાનકી ધસ તકરીર ઓર ઉસકે ધન ખયાલાતસે હર મુસલમાનકે દિલમે વોહ આપાઘ ઓર ધરલામી ફીલિંગ તાઝા હો ગઇ જુસને અકસર મેદાનોમે મુસલમાનોકો સિદ્દ મોતકે શોકમે કટવા દીયા. તમામ હાઝરીને દરબારને સુલ્તાનકો મજબૂતીકે સાથ યકીન દિલાયા કે “ ચાહે જો કુછ હો, વોહ જખતક અપની ગરઝ ન હાસિલ કર લેંગે મેદાનસે ન હટેંગે. યાતો ફત્હ વ તુસરત ઓર યા શહાદત વ મોત. યે એક ખયાલ હે જો નિહાયત ગેહરે હરદેસે હમ લોગોમેસે હર શખ્સકે દિલપર નકશ હો ગયા હે. ”

સુલ્તાનને આખિરમેં યે કહાકે “ તુમ લોગોકી બહાદુરી ઓર જુરઅતકા મોઅતરિફ હૂં; લેકિન મુઝે જયાદા ખોદ ધસ અમ્રકા હેકે કહીં અયસા નહો તુમ અપની કામયાખી ઓર ફત્હકે ઘોડમેં રહો ઓર તકદીર તુમેં ઘોડા દેદે, બહોતસે બહાદુર ઓર ફત્હમંદ લોગોકો દેખાહે કે વોહ અપની ફત્હકે ઘોડમેં રહે ઓર દુશ્મનોને ઉસી ગફલતમેં ડાલકે ખૂદ કામયાખ હોજને ઓર તકદીરકા પાસા પલટ દેનેકા મોકાઅ પા લીયા ”.

“ બહાદુરો ! ફત્હ કરના દુશ્વાર હેઇ હે, મગર ઉસ ફત્હકો સંબાલકર આખિર તક કામયાખ રેહના જયાદા દુશ્વાર હે. અય એહલે ધરલામ ! ઓર અય મેરે ફતેહમંદ અફસરો ! મેં તુમકો તાકીદ કરકે ઓર ખુદા ઓર ઉસકે રસૂલે અકરમકા વાસ્તા દિલાકે કહેતા હુંકે જુસ દિલસે આજ સુબહકો તુમ મેદાને જંગમેં ગએથે, બિહકુલ

વયસેહી પુરજો પુરશે. ક દિલ ઓર વયસેહી જાંખાઝીકે ખયાલ ઓર
ધરાદેસે તુમ કલ સુખહની મેદાનમેં નિકલના. ”

અલગરઝ મેહમૂદ ગઝનવીનેની અપને સિપાહીયોકે દિલમેં ધન-
અલ્લાહસે એક તાઝા જોશ પેદા કર દીયા થા. દોનોં ખાફશાહોકી
કારરવાઝ ઓર દોનોં હરીફીકી આમાદગી ઓર મુસ્તઝેદી દેખકે
હમારે કિસ્સેકા દેખનેવાલા અંદાઝા કર સકતા હેકે દુસરે રોઝ
કિતની બડી કયામતે કુખરાકા ખોદ હે. દોનોં ફરીફીકા જોશ વ ખ-
રોશને ઝરા આરામની ન લેને દીયાથા કે મુફેદએ સુખ નમૂદાર
હવા જીરકે સાથહી ધધર અઝાને સુખહકી આવાઝ આઘ ઓર ઉધર
નાફ્રસ ઓર ધટોકા શોર ખલંદ હવા.

સતરહવાં બાબ,

લડાઈ ઓર તમામ વાકેઆતકા નતીજા.

સુખ હૂઠ, સિ.ફ. મુસલમાન ઓર હિંદુહી અપની મઝહબી
ધખાદતમેં નહીં મશગૂલ હૂવે; બલકે તયુરનેની ઉસ કાદિરે મુતલકકી
ખેનિયાઝી ઓર શાહનશાહીએ અઝમાકા તરાના અપને ચેહચહે
ઓર તરાનોસે અદા કરના શરૂ કરીયા, નમાઝ વ ધખાદતસે
ફરાગત હૂઈ ઓર લોગ અરલહાસે આરાસ્તા ઓર મુરતખ હોને
લગે. આલમકી મખશી ઓર પોશીદા ચીઝોં પરસે તારીકીકા પરદા
ઉઠને લગા ઓર સખકા ઈસ અત્રકા મોકા અ મિલને લગાકે લડાઈ
કે લીયે તમામ ખાતોકા સામાન કરેં.

યકાયક દોનોં તરફ તૈયારીએ ફાજકે હુકમ દેનેવાલે બાજોંકી

આવાઝેં આઈ, હર શખ્સ ખ્વાહ બહાદુર હો યા બુઝદિલ ઉસને સરપર પહોચને વાલે દિનકે પૂરે પ્રોગ્રામકા ખયાલ કરકે એક બુરખુરી લી. દોનો હરીફ હુકમરાનેનેબી એક હસરત વ ખીમકી નિગાહસે ઉસ આખિર શખ્સકે આસમાન ઓર ઉસ રૂખ્સત હોનેવાલે ઓર ઉતરી સૂરતવાલે તારોડી સૂરત દેખી કે શાયદ આયન્દા તકદીરકી વઝઅ નઝર આ જાયે. ગો ખયાલાતમેં અયસી લગઝિશ થી, લેકિન ઝાહિરી વઝઅમેં હર શખ્સ ઇન્તિહાએ બુરઅતકે નમૂને દિખા રહાયા.

દોનો તરફ ઝંડે બલંદ કીયે ઓર જોશ વ મસરતકે નાઅરે બલંદ હોને લગે. ફરોદગાહ ઓર લશ્કરગાહકે આગે જો મેદાન પડા હવાહે ઉસમેં દોનો તરફ સપ્રુફે જંગ મુરત્તબ હોને લગીં. હર તરફ ઇસ અમ્રકા ખયાલ થાકે જીરતહાં હો સકે પેહલે હમીંકા ઇન્તિજામ ઓર અનુસરામસે ફરાગત હો જાએ. અફસર સફાંકે આગે ઘોડે દોડા દોડાકર ઓર કલેમાતે રજઝ બ આવાઝે બલંદ કેહકે અપને હમરાહીયોંકા દિલ ઉભારને લગે.

હિદુઓંકી ફ્રાજેં અબી પૂરીતહાં મુરત્તબબી ન હોને પાઘથીંકે મહારાજ અજમેર જો ફત્હસે ઝયાદા અપની મોતકા ખ્વાસ્તગાર થા મેદાને જંગમેં આયા. ખિરેહના તલવાર ઉસકે હાથમેં થી ઓર ઉસસે ઇશારે કરકરકે અપને હર હર સિપાહીકા દિલ બહા રહાયા. ઉસને અપને હર શખ્સકા યકીન દિલા દીયાકે ‘અગર ફત્હ હૃષ્ત તો ઉનકા રાજબી જિંદા હે ઓર અગર અજમેરકે સિપાહીયોંને બદનામ હોકે જિંદતકે સાથ અપને ધરોમેં વાપિસ જાના ચાહાતો યે સબ યકીન કરલોંકે વોહ રાજકો ફિર અપને શહેરમેં ન પાએંગે’ ઇસ ખયાલને સખકે હોસલેહી નહીં બઢાય; બલકે હર એકકો મોતકા આર-ઝૂમંદ બના દીયા.

દ્વિતીય તરફ સુલતાન મેહમૂદ ગઝનવી ઘોડા બઢાય દૂરે આયા
 ઓર અપની સફાઈ આગે અપના નેઝા ગાડકે કહેર ગયા. ફિર અ-
 પને લોગોંકી તરફ મુતવળ્લેહ હોકે કહેને લગા “અય એહલે મસ્લામ !
 તુમ સમજે કે મને નેઝા કયું ગાડ દીયા હે ? સુના, જે સુન્નતે
 અરબ હે, વોહ અરબ ને હમારે મુઆરિક ઓર બરગુઝીદા દીને
 ઇસ્લામકા મરકઝ હે. મેરી ગરઝ ઇસ ફેઝકશીસે મુલ્કગીરી ઓર
 દુન્યાવી જાહો હશમત હરગિઝ નહીં હે; ને ગરઝ એક મુન્નહિદકી
 જિહાદમેં હોતી હે વોહી ગરઝ. મેરી ઇસ લઝાઈમેં હે. મેં ખુતોંકા
 તોડના, કલેમએ કુફરકા મગલૂબ કરના ઓર આગલાએ કલેમ-
 તુલ્લાહ ચાહતા હું. મેં તુમ્હારા બાદશાહ બનકે લઝાઈમેં તુમપર
 હુકમરાં ન હોઉંગા બલકે મેં તુમ્હારા લાઇ બનકે લઝાઈકે સમંદરમેં
 ફેરૂંગા ઓર જિહાદ ઓર ઇશતિરાએ નફસમેં જીતના હિસ્સએ
 સવાબ તુમ લેના ચાહો ઉતનાહી મેંબી લૂંગા. ”

ઇન કલેમાતને અસાદિરે મસ્લામીયામેં એક રિક્કત અંગેઝ
 હાલત પેદા કરદી ઓર હર શખ્સ મારને ઓર મરનેપર તૈયાર
 હો ગયા. પેહલે રાજા અજમેરકી તરફ લઝાઈકા નરસિંહા બજા
 જીસસે યે ઇશારા થાકે ‘અય ફેઝકા ઇન્તિઝામ પૂરા હો ગયા,
 લઝાઈ શુરૂઆતી જાયે.’ મુસલમાન ગોયા ઇસકે ફત્વેઝિર હી થેકે
 ઉતકી તરફબી ફેરન તબલે જંગ બજને લગા. દોનો તરફકો સફેં
 એક સુફતકે સાથ બઢને લગીં. સિપાહીયોંકે લીયે યે વક્ત, બનિસ્પત
 દીગર અવકાતકે ઝંયાદ નાજુક થા. શાયદ લઝાઈકે શુરૂઆત હો જાનેકે
 બાબદ દિલોમેં વોહ બેકરારી ઓર ઇજતિરાબ ઓર ઉલઝન
 ન હોતી હોગી ને ઇસવક્ત હે. હર શખ્સ અપને દિલસે બારબાર
 બેકરાર હો હોકે યે સવાલ કરતાથા કે “અય કયા હો ગા ? ”

લેકિન તકદીર કુછ જવાબ ન દેતીથી. ઇસ્કા જવાબ ન મિલનેસે જો ઉલઝન દિલોમેં પેદા હો રહીથી. વોહ જુઝું જુઝું સફેં કરીય હોતીથીં અઢતી જતીથીં ઓર એક જો-તાખીકા અસર હર દિલમેં તરફી કરતા જતાયા. પેહી વોહ વકત હે કે બડે બડે જવાંમદ અયસે વકતમેં દિલ હાર દીયા કરતે હેં ઓર લડાઈ શુરૂ થો. ચુકનેકે બાઅદ તો ફિર દિલ મઝબુત હો જતે હેં ઓર એક કિસમકી ચકસૂબ બી હો જતીહે, જુસ્તહાં કાઈ બલદીસે ગિરનેવાલા ઉસવકત તક એક અજબ ઇઝતિરાય વ યાસકે આલમમેં રહેતા હે જબતકકે નીચેકી ઝમીનપર પહોંચ ન જાય ઓર ગિર પડનેકે બાઅદ જો કુછ ગુઝરતી હે ઉરફો નફીસ કિસી ન કિસીતહાં ઇખતિયાર હી કર લેતાહે.

ખેર દોનોં ફેજોંકા મુકાબલા હો ગયા. પેહલે તીર ફિર નેઝે ઓર આખિરમેં તલવારેં ચલીં. લડાઈકી ઇખ્તિલા હિંદુઓને નિહાયત બહાદુરીસે શુરૂ કરી ઓર સાબિત કર રહેથેકે વાકીલ વતની મહોબ્બતકા જોશ ઉનકે દિલમેં નિહાયત જોશ વ ખરોશસે હેઝનમેં હે. ઉન્હોને અપને પેહલે હમ્લેમેં કુછ અયસી સખ્તી ઓર બેબાકીસે મુસલમાનોંપર શમ્શીરઝની કાંકે મુસલમાનોંકી સફેં દૂરતક પીછે હટતી ચલી ગઈ, લેકિન ઉનકે અફસરોને ફોરન સંબાલા-ઉનકો નહીં સબાલા બલકે, ખુદ મુકાબિલા કરકે હિંદુઓકી રક્તાર રોકને લગે. સુસ્તાન મેહમૂદબી આજ (ખુદા જાને કયું) કલસે ઝયાદા લડાઈ પર તુલા હૂવા થા, વોહ બરાબર અપની ફેજોંકે આગે ધોડા કુદાતા.થા ઓર શમ્શીરઝનીકે જોહર દિખાતા થા.

મુસલમાનોંકે એક રિસાલેને ઇસ મોકે અપર બડા કમાલ કીયા હાઉદ તાઇ જો સવારોંકા અફસર થા ઉસને ઇસ રિસાલેકે સાથ હિંદુ-

ઝોડી ઉસ હિસ્સએ ફોજ પર સખ્ત હમ્લા કરદીયા જસમેં ખુદ રાજએ અજમેર જલ્વા અફરોઝ થા. હિંદુઓને ઉનકે રોકનેકી બડી કોશિશ કી. લેકિન મુસલમાન સવારોંને અયસા સખ્ત હમ્લા કીયાથા કે વોહ કિસીતહાં ન રૂક સકે બલ્કે, પેહલે જસ કદર વોહ મુસલમાનોકી પીછે હટા લે ગએથે ઉસસે ઝંયાદા ખુદ હટ ગએ. રાજને અપને લોગોંકા બહોત રોકા; લેકિન, ઉનકી ચેકફિયત થીકે દિલ કુડા કરકે દહેરતે થે, લેકિન નહીં માઅલૂમ કયુંકર વોહ દેખતે થે કે મુસલમાન સવાર ઝોર આગે બહ આએ જસસે મજબુરન કિસી ન કિસી કદર હટ જનાહી પડતા થા. રનજતસિંધને અપને સવારોંકે સાથ ઇન મુસલમાન સવારોં પર હમ્લા કીયા ઝોર નિહાયત સખ્ત લડાઇ હોને લગી. ઇન દોનોં તરફકે સવારોંકી લડાઇને દમ બરમેં બહોતસી જાનોંકા ફેસલા કરદીયા ઝોર હઝારહા આદમી ઉસ આલમકા ચલે ગએ જસકા અપને એઆતકાદમેં વોહ આપની હુરને ખિદમાતકી ઇઆમગાહ ખ્યાલ કરતેથે.

જસવકત, કે લડાઇ ઝોરો શોરસે ચલ રહીથી ઝોર જસવકત, કે હિંદુ મુસલમાનમેંસેં કિસીકા અપને પરાએકા ખિલકુલ હોશ ન થા ઉસવકત, અજમેરકે બહાદુર ઝોર નવજવાન નામવર જયરામને શુજિસ્તા રોઝકી તહાં ફિર કુછ ફોજ સાથ લી ઝોર લોગોંકી નજરેં બચાકે ઉસ હોલનાક સીનસે ગાયબ હો ગયા. હમારે દોસ્ત યે ન સમજેં કે વોહ બાગ ગયા; નહીં ઉસને કામચાખીકી ચે તરકીબ નિકાલી કે થોડીસી ફોજ લેકે પુસ્તકી જનિબ વાકે બ. હોને વાલી પહાડીયોંમેં ગયા ઝોર વહાંસે ઉસને પોશીદાહી પોશીદા એક બહોત બડા ચક્કર લગાયા ઝોર પહાડીયોંહી પહાડીયોં જાતે જાતે ઉસ મકામ પર પહોંચ ગયા જહાં ઉન જોગીયોંકા ખૂંપડા થા ઉસ ખૂંપડે.

કે કરીય એક પહાડીકે દામનમેં ખડે હોકે ઉસને અપને સવારોંકા ત્રીન હિસ્સોંપર તકસીમ કીયા. એક હિસ્સએ ફોજા ઉસને ઝયાદા શિમાલકી તરફ બદા દીયા તાકે મુસલમાનોંકી પુસ્તકી તરફસે વોહ લોગ નમુદાર હોં ઓર એક હિસ્સોંકા ઉસને અપને હમરાહ લીયા ઓર એક હિસ્સોંકા પેહલે ઓર દુસરે હિસ્સોંકે દરમિયાનમેં મોઅય્યન કીયા ઓર ધરાદા કીયાકે યે ત્રીનોં ગિરોહ એક સાથ મુસલમાનોંપર ટૂટ પડે, તાકે મુસલમાનોંમેં યકબચક અયસા ઇઝતિરાબ પેદા હોકે ઉનકે કદમ ઉપડ જાએ. હર હિસ્સએ ફોજામેં એક સંખ બજનેવાલા સાથ થા ઓર સંખકી આવાઝ હમ્લા કરેનેકી પેહચાન મોઅય્યન કીગઈ, તાકે એક ગિરોહકે હમ્લેકી દુસરે ગિરોહકો ફોરન ખાંખર હોજાય. જયરામને યે ઇનતિઝામ કરકે દોનોંકા અપને મુકામપર રવાના કીયા ઓર હુકમ દીયાકે કિસી મખ્પ્શી જગેકા કમીનગાહ મુકરર કર લે ઓર વહાં ઉસ વકત તક છુપે ખેડે રહેં જબતકકે જયરામકી તરફસે સંખકી આવાઝ ન સુન લેં. દોનોં ગિરોહ અપને અપને મફ્ફૂઝ મકામકો રવાના હો ગએ, જયરામ અસ્લમેં બડા બહાદુર શખ્સ થા ઓર ઉસ્કે ખયાલાત અજમેરકી હિફાઝતમેં કુલ બહાદુરોંસે ઝયાદા પુરજોશ થે. ઉસને અપને સવારોંકા એક મકામ પર ઠેહરાયા ઓર ખુદ તનહા રવાના દુવા કે કિસી મકામસે છુપકર લડાઇકી હાલત દેખે ઓર અંદાઝા કરે કે સિપાહી કયસી લડાઇ લડ રહે હેં ઓર મુસલમાનોંકા ઇસતિકલાલ કયસા હે. ઇસી ઝમ્નમેં ઉસ્કા ચેબી મફ્ફૂદ થાકે ખુદ અપને હમ્લા કરનેકે લીયે મુનાસિબ વકત ઓર મુનાસિબ જગેહ તજવીઝ કરે.

ઇસકે સવાર ઇત્મીનાનસે પહાડીયોંકે દરોમેં ખા.મોથ ખડે

હેં ઓર વોહ આહિસ્તા આહિસ્તા ચલા જતા હે. સુલ્તાન મેહમૂદ કે સિપાહીયોસે યે કારરવાઈ અગર્યે મખ્શી રખ્ખી ગમથી, લેકિન ઉસ કિસમ કા હમ્લા ને ગુઝિસ્તા રાઝકી લડાઇમેં જયરામકી તરફસે કીયા ગયાથા ઉરકા હાલ અગર્યે પેહલે નહીં માયલૂમ હૂવાથા; લેકિન જય રાતકો સમ મુસલમાન જંગળ પલટકે અપને ખયમેમેં આએ થે ઉસ વકત ઉન્હેં બાઅઝ જસસોસે ઓર દોચાર હિંદુઓસે જનકો કામચાળ મુસલમાનોંને ગિરફતાર કરલીયાથા માયલૂમ હો ગયા કે “જયરામ કિતના બડા બહાદુર ઓર કિતના હોશિયાર સિપાહી હે ઓર ઉસને અપની કામચાળીકે લીયે કિસ ખામોશીસે કુછ ફોજ અલગ કરકે પહાડીયોંકે અંદરસે ચકળચક કયસા હમ્લા કીયાથા. આજ ધબતિદાએ જગસે મુસલમાનોંકે હોશિયાર અફસર જયરામકી હાલતોંકા દેખતે રહતેથે. જસવકત આજ વોહ અપની ફોજસે ધલેહદા હૂવાથા ઉસવકત ગોકે મુસલમાનોંને અપની તરફસે ઇસ ખાતકા બિલકુલ સુશ્રુત નહીં દીયાકે ‘વોહ જયરામ કે જાને ઓર રવાના હોનેકા સમજ ગએ, ઓર ઉન્હેંને ઉસે અપની ફોજસે ધલેહદા હોતે દેખ લીયા.’ લેકિન હકીકતમેં વોહ ઇન ખાતોંકા બખ્ખી જાનતેથે. મુસલમાનોંને પોશીદાહી પોશીદા અયસી તદખીરબી કરલી કે જયરામકો કલકી તહાં આજ કામચાળ ન હોને દે. ઇનકા બહાદુર અફસર અલ્તોનતાશબ્દી હિંદુઓંકે સાથહી અપની ફોજસે દસ હજાર સવાર લોકે ધલેહદા હો ગયા. વોહબી ઉસી તરફ રવાના હૂવા જધર જયરામ ગયા ઓર ઉસી તહાં લોગોંકી નઝર બચાકે કે હિંદુઓંકા ઉસકો ખબરબી ન હૂઇ. હમારી નઝર ઉસે દેખ નહોં રહીહે, લેકિન હમ ઇસ અમ્તકા ચખીન કરલેં કે જયરામકે સિપાહીયોંકે કરીબહી કહીં વોહબી

જુપા હવા બેઠા હોગા, ઓર કિસી અયસે મોકે અપર નિકલ પડેગા કે જયરામકી સારી હોશિયારી ઓર તમામ તદખીરે બેઠાર હો જાએ. ઝયાદા અફસોસ ઇસ અત્રકા હે કે જયરામને અપની ફા-જકા તીન હિસ્સોંપર તકસીમ કરે એકઠી હિસ્સા અપને હમરાહ લીયા હે ઓર બાકી દો હિસ્સે દૂરદૂર ખિટા દિયે હે ઓર અપને સાથ ઇતની કમ ફેજ રખી હે જો કિસીતર્હ અસ્તોનાતાશકી ફેજકા મુકાબિલા નહીં કર સકતી.

ખેર અબ દેખીયે કે જયરામ તને તનહા લડાઇકા સમા દેખ-નેકે લીયે ચલા આતા હે. વોહ નિહાયત જુરઅત નિહાયત ઇતમી-નાનસે આ રહાહે. કબી નશેખમે હોતાહે ઓર કબી બલંદી પર, ઇસ પહાડીસે ઉસ પહાડીપર હોતાહે, ઇસ વાદીસે ગુઝરે ઉસ વાદીકા તેય કરતા હે, ઉસ ઝાડીમે જુપા હવા આતાહે ઓર ઝાડીસે નિકલકર ખુલે મેદાનમે આ જતાહે. લો, લપકકે દૂસરી ઝાડીકે દામનમે જુપ જતાહે. ઉસને વોહ મકામબી તેય કીયા જહાં ઉન ફકીરોં ઓર જોગીયોંકા ઝુંપડા હે. સિનરસીદા ઓર જુદા જોગી અપને ઝુંપડેસે નિકલકે ઉસકે કરીબ આતાહે ઓર કેહતા હે “બચ્ચા ! તૂ લડાઇકા મેદાન છોડકે યહાં કહાં આયા ?”.

જયરામ—“આપકો ઇસ કોહસ્તાની મકામાતકે કાલાત બ-ખૂખી માઅલૂમ હોગિ. કોઇ અયસી જગે બતાઇયે જહાંસે મેં મખપ્રી તોરપે બેઠકે લડાઇકા તમાશા દેખ સકું.”

જોગી—(એક મશરિકી પહાડીકી તરફ ઇશારા કરેકે)
“દેખિયે ઉસ પહાડીકે દરમિયાનમે વો જો બડીસી ચટાન નઝર આતીહે ઉસકે પેહલુમે અગર બેઠકે કોઇ દેખે તો સારા મેદાને જંગ નઝર આ સકતા હે.”

જયરામ—“તો મેં જાતા હું; વહાસે જાકે દેખુંગા.”

જોગી ધરકે ખાચદ લપકકે અપને જુપડેમે હો રહા ઓર જયરામ આગે બઢા. રાસ્તેક નશેખ વ ફરાઝકો સંબલ સંબલકર ઓર હેર હેરકે તેય કરતાયા. ઉસ્કા શોક ઉસે બહોત તેઝ લીયે જતાયા, લેકિન રાસ્તા અયસા ખરાખ થાકે ઘોડેકે જાનેમેં બડી દિક્કતેં પડતી થીં ઓર કિસીતહં નહીં બનાએ બનતી થી. આખિર જાતે જાતે એક મકામપર અયસા મજબુર હુવા કે ઘોડેસે ઉતર પડા, ઘોડેકા એક દરખતસે બાંધ દીયા ઓર આગે બઢા, જયરામ રવાના હોતે વકત બહોત બડી હોશીયારી કરતા ગયા થા કે અપને સવારોમેંસે કઈ સવાર ઉસને અયસે બલદ મકામપર મુઅય્યન કરદીયેથે જહાંસે વોહ ઉસ્કી હાલતકો હર વકત દેખ સકતેથે.

જયરામને જીસવકત ઘોડા છોડા હે ઉસ વકત ઉસકે હમરા-લીયોકો યે જુરરત માઅલૂમ હૂઈ કે ઓરબી ચંદ લોગ જાએં જો ઉસ્કે હમરાહ મોજૂદ રહેં. યુનાંયે ઉન મખ્શી સવારોમેંસે દસ ઓર ચખ્સ રવાના હૂવે ઓર ઘોડા બઢાતે હૂવે ચલે કે જહીસે ઉસ મકામતક પહોંચકે જહાં જયરામને ઘોડા છોડા હે અપને ઘોડેબી છોડ દેં ઓર ઉસકે પાસ પહોંચ જાએં,

જયરામ ખરાખર ચલા જતાયા. રાસ્તેકી ખરાખીયોં ઓર ઉલઝનેંમેં ઇસ દરજે મેહવ થાકે કિસી ઓર તરફ નિગાહ ઉઠાનેકી મોહલતહી ન મિલતીથી ઉસને ઉન લોગોકોબી ન દેખા જો ઉસ્કી હમદર્દીકે લીયે ચલે આતે થે ઓર અબી ઉસસે બહોત દૂર થે.

યકાયક ઉસકી ગરદન પર એક કારી તલવાર પડી ઓર ઉસ્કે સાયહી આવાઝ આઘ “તૂને મુસલમાનોકે એહસાન ભૂલા

દીધે ઓર ફિર ઉનહી લોગોંકા ફરેઅ દેને જાતાહે, ઉન્હોંને તુએ કેદ કરેકે અપના ગુલામ બનાકે છોડ દીયા ? ”.

જયરામકો યે સુનતેહી ગુસ્સા આ ગયા. ઉસનેબી બગેર કિસી કિસમકા ખયાલ કીયે અપને દુસ્મન હમ્લાઆવરકો દેખા ઓર સાથહી અપની તલવારકા વાર કીયા. યે તલવાર ઉસ શખ્સકે શાને પર પડી ઓર કાટતી હૂઈ સીને તક ઉતર ગઈ, લેકિન ઉસ્કી તલવારકા વારબી અયસા કારી પડાયા કે જયરામને લેશમેં આકે એક વાર તો કર દીયાયા, લેકિન હનોઝ ઉસકી તલવાર હરીફકે સીનેમેં અપની જાંનિસ્તાન રક્તારકો પૂરા તેય નહીં કરને પાઈથી કે વોહ તેવરાકે ગિરા ઓર ગિરતેહી ગશ આ ગયા. દોંનો હરીફ પડે તડપ રહેથે, ફૂકં સિર્ફ ધતના હૂવા કે જયરામ જિંદા થા ઓર ઉસ્કે હરીફને દોહી ચાર દફઆ કરવટેં ખદલકે જાન દેદી.

ફોરનહી યકબચક નહિં માઅલૂમ કિધરસે દો નવજવાન જોગી વોહી જત સિનરસીદા જોગીકે મુરીદ થે, શાયદ વોહ કિસી તરફ વોહ છુપે હૂવે ચે કે યકાયક ઉસ હેઅતનાક સીનમેં પેદા હો ગએ. દાનોં શોર કરતે હુવે, નહીં, ચિલ્લા ચિલ્લાકે રોતે હુવે આએ. ઉન્હોંને આતેહી અપની કુફનીયોંસે તલવારેં નિકાલીં ઓર તડપને વાલે, આહ! નવજવાન જયરામ, એન ઉન્હવાને શખ્માખકી ફિલફરેઅ મંજિલેં તેય કરને વાલે, અજમેરકે જાંનિસાર, તખ્ત વ તાજકે વફાદાર ખાદિમકો કાટકે ટુકડે ટુકડે કર ડાલા. અગરેં ઉનકી તલવારેં અકસર રૂક રૂકે પડતી ચી, ઓર ઓછી પડતી થીં લેકિન અપની નાકામીકી ઝરખોંકા વોહ દોખારા અઆદા કરતે રહે. યહાં તકકે જયરામકી લાશકો ખિલકુલ કાટકે ડાલ દીયા.

યે નવજવાન હનોઝ અપને ઇસ ઝાલિમાના કામમેં મશગૂલ

એકે જયરામ ઉસ શહીદે ક્રોમકે હમદદ્દે ઓર વફાદાર હમરાહી
જો ઉસ્કી અ.આનતકો ચલેથે, આ પહોંચે. ઉનકી આંખોમેં દુનિયા
તારીફ હોગઇ. ઉનકો નિહાયતહી માયૂસી ઓર હસરત વ ગઝમકી
આંખોમેં ચે સમજાઇ દીયા, કે ઉનકે માલિક, ઉનકે અફસર, શહર
ઓર ઉનકી ક્રોમકે નિહાયત ખૂબસૂરત ફૂલ ઓર નિહાયતહી હર દિલ
અ.ઝીઝ વઝીર.ઝાદેકો દો દેસી જોગી અપની તલવારોસે કાટ રહે
હે. ઉન્હોને તેશ ખાએ હૂવે દિલસે હમ્લા કીયા ઓર તીનહી
ચાર વારોમેં ઉન નવજવાનોંકા ફેસલા કર દીયા. ઇસ પુરતીસે, ઇસ
સફાઇસે ઓર અયસે ન રૂકનેવાલે વારોસે કે કબ્જ ઇસ્કે ઉનકી
ઝખાનસે એક લશ્કરની નિકલ સકે દોનોંકી રૂહ પરવાઝ કર ગઇ,
આહ ! ગઝમ ! ! યે અંધેરા ! અયસા ખોફનાક ! અયસા ઝલિ-
માના સીન ! ઓર બિલકુલ નહીં માઅલૂમ કયું ? ઓર કિસ
ખિના પર ?.

અજમેરકે હસરત નસીમ સવારોંને અગચે અપને દુસ્મનોંકા
ફેસલા કર દીયાથા, લેકિન ઉનકે દિલકી હસરત કયૂંકર નિકલ
સકતી થી. અપને સરદારકે કાતિયોંકો ઉન્હોને કતલ કીયા ઓર
ખડે હોકે નિહાયત બેતાખી, નિહાયત બે કરારીસે ચિલા ચિલાકે
રોના શુરૂ અ કીયા. યે આવાઝ ઉસ પહાડી સીનમેં ગૂંજ ગઇ.

નાગહા બિલકુલ પેહલે જોગીયોંકી તહીં એક ઓર નવજવાન
જોગી રોતા ઓર પીટતા આયા. ઇસને નાલાકશી કરનેવાલે સવા-
રોંસે ઇઝતિરામકે લેહજમેં પૂછા કે “ કયા હૂવા ? ” જવાબમેં
સવારોંને હટકે કહા કે “ લો, તુમ ખુદહી દેખલો. ” ઉસ નવ ઉમ્ર
જોગીને બઢકે દેખા, એક ચીખ મારી, પેહલે દોનોં જંગઆવર ફરી-
ઠાંકી લાશપર ઝુકા ઓર ઝુકકે ઇનતિહાએ બેતાખીકે સાથ ઉનકે

ચેહરેકા ગોરસે દેખને લગા. દેખતે દેખતે એક ક્યામતકા હસરત-નાક સૂકૂત ઉસપર તારી હો ગયા. ઉસને જયરામકી તલવાર અપને હાથમે ઉઠાલી, ચંદ જુમ્લે ફેરી જોશકે લેહજમે ઉસકી ઝખાનસે નિકલે “આહ ! દોનોંકા ગમ ! દોનોંકા દાગ ! અબીતક કલેજ કયું નહીં ફટા ? કિસ કિસકો રોઉ ? લેકિન આહે જો કુછ હો મેરી જાનકો સદમા પહોચનેકે લીયે જયરામહીકી તલવાર ઝયાદા મુના-સિય હે.”

ઇન જુમ્લોને તમામ લોગોંકો ઇસ દર્જે મુતહય્યુર કરદીયા કે સખ જુત હોકે રેહ ગયે. કિસીકો અપના હોશ ન રહા ઓર હોશ આયા તો કય ? જખકે ઉસ પિછલે નવઉમ્ર જોગીને જયરામકી તલવારસે અપના કામ આપહી તમામ કર દીયાથા ઓર તેવરાકે ધમસે પેહલી લાશોંપર ગિર પડાથા.

ઇસ અમ્રને ઓર ક્યામત ખપા કરદી. ઇસ દ્રેજક (હસરત-નાક) સીનકી દિલખરાશી ઓર તરકકી કર ગઈ ઓર પેહલેસે ઝયાદા શોર કરકે સખ સવાર રોને લગે. ઉનકે રોનેકી આવાઝને તમામ પહાડોંકે કલેજમે નાસૂર ડાલ દીયા. જયરામકે હમરાહી સવાર જો અબી દૂર થે દોડ પડે. ઉનકા દોડના થાકે અલ્તોનનાશ અપને હમરાહીયોંકે સાથ નિકલા. કબલ ઇસકેકે ઉસ બલંદ મકામમે પહોંચે જહાં સિતમકશોંકી લાશે પડી હૂધ થીં ઓર જહાંતક ઘોડે નહીં પહોંચ સકતે થે. નીચેહી દોનોં તરફકે સવારોંકા સામના હૂવા. પહાડીકી બલંદીપર શહીદ હોનેવાલોંકી હમરાહીકે લીયે યહાં બ-હોતસે જાંબાઝોને સરખ કફ મુકાબિલા કીયા ઓર દુનિય સે રખસત હોને લગે. મુસલમાન શુમારમે ઝયાદા થે ઇસલીયે કે હિંદુ બહા-દુરોંકી ફોજકે દો હિસ્સે ઇલેહદા જા ચુકેથે, સિફ એક સલસ

ફોજ થી ઓર મુસલમાનોને જીતને લોગ અલ્તોનૂતાશકે સાથ આએથે સખ ઉસ મુકામપર મોજૂદ થે. હિંદુઓને અપને બાકી હિસ્સેહાએ ફોજકો અપની તરફ ખુલાનેકે લીયે ધખરાહટમે સંખ બળ દીયા. યે ઉનકી ગલતી થી, ખસ્તીયેકે યે અલામત મેહમૂદકી ફોજ પર હમ્લા કરનેકી કરાર દીગઇ થી, ન ફોજકે વાપિસ ખુલાનેકી સંખકી આવાઝ સુનતેહી હિંદુઓકી દોનોં મુખશી ફોજને મેહમૂદકી ફોજ પર હમ્લા કર દીયા. મેહમૂદને અપને સવારોં ઓર અલ્તોનૂતાશકા ખન્તેઝાર કીયા, મગર વોહ ન આઇ જીસ્કી વજહસે ઉસકે દિલમે એક બેકરારી પેદા હૂઇ ઓર ઉસ બેકરારીકા અસર હર સવાર ઓર હર સિપાહીકે દિલમે અયસા દોડ ગયા, કે સખકે હાથ સુસ્ત હોગએ. ઉધર રાજકે સાથીયોંનેબી લડાઇ તેઝ કરદી ઓર બડી સખ્તી વ જાંફરોશીકે સાથ હરતરફ હમ્લે શુરૂ અ કરદીયે.

યહાં લડાઇકા યે આલમ થા, કે જયસે મેહમૂદ ગઝનવીકી ફોજ અખ શિકસ્ત ઉકાયાહી ચાહતી હે. અગરોં વોહ ઓર દાઉદ તાઇ બડી મઝબૂતીસે અપની ફોજકો ઉભાર ઉભારકે લડા રહેયે, મગર લડાઇકા રંગ બદલ ગયાથા ઓર તકદીરને હિંદુઓકા અયસી ઉમ્મીદ દિલાદીથી કે વોહ બડે શોક વ મસરતસે મુસલમાનોકી શિકસ્તકે મુન્તઝિર થે.

ઉધર અલ્તોનૂતાશને અયસે તેઝ હમ્લે કીયે ઓર ઇસ સખ્તીસે મુકાબિલા કીયા, કે જયરામકે હમરાહી બદલવાસ હોને લગે. દેરતક વોહ અપની કુમકકે મુન્તઝિર રહે, મગર કોઇ ન આયા. આખર ધખરાકે ઉન્હોંને દો સવાર દોડાય કે જલ્દીસે જાકે મહારાજા અજમેરકો ઇસ લડાઇકી ઇતિલાઅ દેં ઓર યેબી ખખર દેંકે જયરામકી હાલત નિહાયત મુખદૂશ માઅલૂમ હોતીહે. બઝાહિર

મા અલૂમ હોતાહે, કે ઉન્કો સૂખત સદમા પહોંયા, ઇસ્લીયે ઉન્કે દસ હગરાહીયોંકે રોનેકી આવાઝેં હમારે કાનોંમેં આઈ ઓર હમ ઘબરકે ધનકી ખબર લેનેકા રવાના હૂવે; લેકિન, મુસલમાનોંને હમ સખોંકો રોકા. મુસલમાનોંકી ફોજ બહોત ઝયાદા હે, આપ હમારી મદદ કીજીયે, વર્ના, અનકરીખ શિકસ્ત હૂવા ચાહતી હે. ”

યે પેગામ જયસેહી રાજકે પાસ પહોંચ્યા ઉસકે હવાસ જાતે રહે, ચેહરા ઉતર ગયા ઓર ઉસને અપને મુકામપર રંજીતસિંધકો ઠેહરકે ખુદ ઉધરકા રૂખ કીયા. દસ હઝાર સવાર અપને હમરાહ લીયે ઓર પહાડીયોંકે દામનમેં ઉસી જગે જા પહોંચ્યા જહાં જયરામકે સાથી અપને સંબલનેકી આખિરી કોશિશ કર રહે થે. અસ્તોનૂતાશને બડી જુરઅતસે ચાહાકે આખિરતક મુકામિલા કરતા રહે, લેકિન દુશ્મનોંકી તરફ ધતની બડી ફોજ આગળેસે ઉસકે સિપાહીયોંને દિલ હાર દીયા ઓર કિસીતર્હ ન લડ સકે. આખિર નતીજા થેહી હૂવા કે અસ્તોનૂતાશકે તમામ સાથી ભાગ ખડે હૂવે ઓર સખકે બાઅદ ખુદ અસ્તોનૂતાશકોબી મેદાને જંગ દુશ્મનોંકે સિપુદ કરકે વાપિસ આના પડા. ભાગતે વક્ત બહોત મુસલમાન મારે ગએ જીનકી લાશેં ઉસ સંગિસ્તાની મુકામમેં ધબર ઉધર પડી હૂધથી. રાજા નિહાયત બેતાબીકે સાથ બલંદીપે ચઢકે વહાં પહોંચ્યા જહાં જયરામકી લાશ પડી હૂધથી, ઉસ વક્તતક રાજકો જયરામકે મરનેકી ખબર નહીં પહોંચીથી. જબ ઉસને ઉસ મુકામ પર અપને વઝીરકે બેટોકો ધસ બેકસીકે આલમમેં મુરદા પડા દેખા તો ઉસકી આંખોંસે આંસુ ટપક પડે ઓર નિહાયત બેતાબી ઓર બેકારારીકે સાથ રોને લગા. રાજાને જો લોગ વહાં ખડેથે ઉનસે ફરીયાદત કીયા કે “જયરામ કયુંકર મારા ગયા ?”

એક સવાર—“ મહારાજ ! હમેં જ્યાદા માંચલૂમ નહીં. હમ દૂર થે. જય હમ કરીય પહોંચે તો હમને ઉન દો જોગીયોંકા જો નીચે પડે હુવેહેં દેખાકે દોનોં રાતે જાતેહેં ઓર હમારે સરદાર જયરામકી લાશકો તલવારોંસે કાટ રહે હેં. હમેં નિહાયત ગુસ્સા માંચલૂમ હુવા ઓર હમને ફેરન દોનોંકા અપની તલવારોંસે મારકે ગિરા દીયા. ઇતની દેરમેં યે તીસરા જોગી જીસકી લાશ થે પડી હે આયા ઓર ઉસને જયરામકી તલવાર ઉકાકે અપને તઈ આપહી કતલ કર ડાલા. ”

રાજા—“ આહ ! અજમેર તખાહ હોગયા, અજમેરકી ફોજકા સરદાર માર ડાલા ગયા, વોહ શખ્સ જીસપર મેરી કુલ ઉમ્મીદોંકા દારો મદાર થા, જીસકી ઝાતસે બહોત કુછ કામચામીકી ઉમ્મીદ થી, વોહ આજ ખાક ખૂનમેં બેજન પડા હૂવાહે. અય અજમેર ! તૂ તખાહ હોગયા. તેરા હામી કતલ હોગયા ”.

ઇસકે બાંચદ રાજા ઉન લોગોંકી તરફ મુતવજજેહ હૂવા ઓર ફેહને લગા “ કોઇ અયસી તદખીરબી હો સકતીહે કે ઇસ રાઝકા પતા લગે. ઓર હમકો માંચલૂમ હોકે યે જોગી કાન લોગ હેં ઓર ઇનકો જયરામસે કયા તાંચલુક થા ? ”

એક સવાર—“ મહારાજ ! યહાં કરીયહી એક ઝોંપડા હે જીસમેં કુછ જોગી રેહતેહેં. અગર હુકમ હોતો હમ ઉનકો પકડ લાએ. શાયદ ઇસ તોરપર હાલ માંચલૂમ હો જાએ. ”

રાજા—“ હાં, હાં, અબી લાવ. ”

સવાર રવાના હૂવા ઓર રાજા ફિર ખડા હોકે રોતે લગા. ઉસને નિહાયત યાસકે લેહજેમેં કહા “ આહ ! મેરી મોહના ! મુઝે

દાગ દેગઈ, ફિર ઉસ્કે ખાઅદ જયરામકોબી ઝિંદગી ન પસંદ આઈ ઓર વોહબી મુઝસે રૂખ્સત હો ગયા.” રાજ દેરતક ઉસી કિસમકે હસરતનાકીકે જુમ્લે કેહતા રહા ઓર રોયા કીયા.

સવાર ઉસ ખૂદે સિનરસીદા જોગીકો પકડ લાયા. વોહ જયસેહી ઉસ અંદોહનાક સીનમેં પહોંચા ઝારોકતાર રોને લગા. દેરતક ઉસ્કી આવાઝ ખંદ રહી, ગિરચએ બેઘખિતયાર ઉસે ખાત કરનેકીબી મોહલત નહીં દેતાયા. આખિર રાજને ઉસ્કી તરફ મુતવજજોહ હોકે કહા “તુમહેં કુછ ખબર હોકે ચે કયા સાનહા હુવા ? ઓર ઈન નવજવાન જોગીયોં ઓર મેરે સિપેહસાલારે ફ્રાજ જયરામસે કયા તઅલ્લુક થા ?”.

ઇસકા જવાબ દેનેકે લીયે જોગીને ખડી મુશ્કિલસે અપની આવાઝ સંભાલી ઓર રૂક રૂક જાનેવાલે શકિસ્તા અદફાઝમેં ઇત્ના કહા “મુઝે તમામ મઆમિલાતકી ખબર હે, મેં સખ ખાતેં જાનતા હું; મગર ઉનકો ઉસવક્ત ઝાહિર કરંગા, જખ ઝાહિર કરનેકા વક્ત આએગા.”

રાજ—“આહ ! ઇતને ખડે મુઆમિલેકી અસ્લી હાલત સુનનેકે લીયે મેં વક્તકા મુન્તાઝર રહું; નહીં, મુઝસે નહીં હો સકતા, જલદી ખતાવ; વર્ના, મેં તુઝેબી કાટકે ઇન્હીં લાશોંકે ખરાખર ઝાલ દુંગા.”

જોગી—“મહારાજ ! મોતસે મેં ખિલકુલ નહીં ડરતા, મેં ખુદ અપની ઝિંદગીસે સેર હો રહાહું, હુઝૂર મુઝપર એહસાન કરેં અગર મુઝે કતલ કરડાલેં. ખાકી રહા ઇસ અમ્રકા ઝાહિર હોના, ઇસકા ઝાહિર કરનેવાલા દુનિયામેં સિફ મેં હું ઓર કાઈ નહીં.

મગર યે રાઝ અબી નહીં ખુલ સકતા. યે ઉસવકત ખુશેગા જખ મેહમૂદ ગઝનવી ઓર મહારાજ આપ દોનો ખરાબર ખેડે હેગે, દોનો કે સામને ખયાન કરેગા; કયુંકે, ઇસ કિસ્સેકો દોનો ખાદશાહેસે ખરાબરકા ત.અલ્લુક હે. ”

રાજા—“ યે કયુંકર મુમ્કિન હેકે સુલ્તાન મેહમૂદ મેરે ખરાબર આકે ખેડે ? વોહ મેરા દુશ્મન હે ઓર મેં ઉસકે ખૂતકા ખાસા હું. ”

જોગી—“ આપકે નઝદીક યે નહીં મુમ્કિન હે, મગર; મહારાજ ! વોહ મેરે ઇખ્તિયારમેં હે. અગર હુઝૂર હુકમ દેં તો અબી મેં સુલ્તાનકો યહાં ખુલા લાઉં. વોહ મેરે કેહનેસે ચલે આએંગે. ”

યે સુનકે રાજાને હયરતસે જોગીકી સૂરત દેખી ઓર ત.અ.જબુખકી આવાઝમેં પૂછા “ તૂ મેહમૂદકો ખુલા લાયગા ? ”.

જોગી—“ અબી ખુલા સકતા હું, યસ આપકી ઇજાઝતકી દેર હે. ”

રાજા—“ શાયદ તૂ મુઝે ઘોડા દેતાહે કે ઇસી બહાનેસે અપની જાન બચાકે ભાગે ? ”

જોગી—“ અગર, મહારાજકો કુછ એઅતિયાર નહીં, તો અપને કુછ સિપાહી મેરે હમરાહ કર દીજીયે, વોહ મેરે સાથ સાથ રહેં ઓર મુઝે ભાગનેકા મોકાઅ ન દેં. મેં ઉન્કો લીયે હુવે સુલ્તાન મેહમૂદકે પાસ જાઉંગા ઓર સુલ્તાનકો ખુલા લાઉંગા. ”

રાજા—“ અગર્યે ઇસ્કા એઅતિયાર નહીં, ચુંકે જખ યે દુશ્મનકી ફાજમેં ગયા તો મેરે સિપાહી કયા કર સકેંગે ? લેકિન જોગી ! સુન, મેં તેરા એઅતિયાર કરતા હું. ”

ઓર અપને ચંદ સવારોંકી તરફ ઇશારા કરકે કહા “ તુમ લોગ ઇસ્કે સાથ જવ; દેખો, ખબરદાર ! ! ઇસકા સાથ ન છોડના, મેહમૂંદકે લશ્કરમેળી ઇસ્કે સાથ ચલે જના ઓર અગર મુસલમાન સિપાહી ઇસે છોડના ચાહેં તો તુમ અપની જાન દે દેના, મગર ઇસે જિંદા ન છોડના. તુમ્હારી છત્રી આતપે એ. અતિઆર કરકે મેં તુમ્હેં ઇસ્કે સાથ કન્તા હું. દેખો, અપની જાતમેં ધખ્યા ન લગાના. મેહમૂંદકે લશ્કરમેં ચે જાકે અગર ઝરાબી ખલાફે વા. અદગી કરે તો ફૈરન ઇસકા સર ઉડા, દેના ઉસમેં ચાહે કુછ હો.”

ઉન રાજપૂતોંને રાજાકે આગે સર ઝુકાયા ઓર અર્જ કીયા “ મહારાજ ! આપકે હુકમસે ઝરાબી સરતાખી ન હોગી. ઇસકે તેવર બદલે ઓર હમને ઇસકા સર ઉડા દીયા. ”

જોગીને ફિર રાજાકી તરફ મુતવજજેહ હોકે કહા “ મહારાજ ! આપ મુઝસે મુતમદન રહેં, મેં દગા ન દૂંગા. અબ ઇન સવારોંકે હમરાહ સુલ્તાની લશ્કરમેં જતાહું. ”

જોગી અજમેરી રાજપૂતોંકે હમરાહ ઇસ્લામી કેમ્પકો રવાના હવા ઓર રાજા ફિર ઉસી પેશ્તરકી ખેતાખી ઓર બેકારીકે સાથ રોને લગા.

સિનરસીદા જોગી જીસવક્ત, ઇસ્લામી ફોજમેં પહોંચ્યા ઉસવક્ત લડાઇ હો રહીથી. રાજાકે ન હોનેસે હિંદી ફોજમેં સુસ્તી પેદા હો ગઇથી ઓર મુસલમાન સવારોંકો ઢાઉદ તાઇ ઓર ખુદ સુલ્તાન બઢા બઢાકર લડા રહેથે. ઉસ જોગીકો દેખકે કઇ અફસરોંને સલામકે લીયે હાથ ઉઠાયા ઓર અદબસે ખડે હોકે કેહને લગે “ હઝરત ! દુઆ કીજીયે કે જલ્દ ફત્હ હાસિલ હો. ” જોગીકી સુરતપર પરેશાનીકે આસાર દેખકે “ કયું ? આપ મુતદફિર કયું હેં ? ”.

જોગી—“ હાં, મેં ઇસવક્ત નિહાયત હયરાન હું ઓર એક નિહાયતહી ઝુરરી કામ હે. જીસ્તહી હો સકે ઇસીવક્ત, સુલ્તાનકો યહાંતક લે આવ. ”

અફસર—“ આપતો મુલાહિઝાહી ફરમા રહેહેં કે સુલ્તાન ઇસવક્ત મેંદાને જંગમેં હે; લેકિન, મેં આપકે હુકમકે ખિલાફ નહીં કર સકતા. અબી જાકે સુલ્તાન સે અરઝ કરતા હું. ”

જોગી—“ હાં, જાવ. ઓર યેબી કેહ દેના, કે બહોત ઝુરરી કામ હે. ”

“ બહોત ખૂબ ” કેહકે વોહ અફસર સુલ્તાનકે પાસ ગયા ઓર કરીબ જાકે જોગીકે આનેકા હાલ બયાન કીયા. સુલ્તાનને દાઉદ તાઇકો લડાઇકે કાયમ રખનેકી તાકીદ કી ઓર ખુદ ઉસ જોગીસે મિલનેકે લીયે પીછા ચલા આયા.

જોગીકે કરીબ પહોંચકે સુલ્તાનનેબી અદબસે સલામ કીયા. જોગી જવાબે સલામ દેતા હૂવા બઢા ઓર કરીબ જાકે સુલ્તાનકે કાનમેં કુછ કહા ઓર ઉસકે બાઅદ ઝરા હટકે કેહને લગા “ અબ મુતાસિબ હેકે લડાઇ આજ મોકૂફ રખખી જાય ઓર આપ ચલકે દેખીયે કે રાજસે કયા ગુફત ગૂ હોતીહે ઓર કયા નતીજા ઝાહિર હોતાહે !! ”.

સુલ્તાન—“ બહેતર, મુઝે આપકે હુકમમેં કાઈ ઉઝર નહીં. ” ઇસકે બાઅદ સુલ્તાનને અપને અફસરોકે ઝરીએસે હિંદુ ફૌજકે અફસરોકો ઇતિલાઅ દીકે “ અબ લડાઈ આજ મોકૂફ રખખી જાય. ઇન્શાઅલ્લાહ કલ મુકાબલા હોગા. ” હિંદુ અફસરાને ફૌજબી અપને અફકારસે ઇસ દર્જે પરેશાન હો રહેથે, કે ઉન્હોંને ઇસ દર-આસ્તકો ફૌરન કુબૂલ કર લીયા, ઓર અમનકી ઝંડીયાં દિખાકે

લડાઈ મોઢૂક ડીગઈ. દોનોં તરફકે સિપાહી અપની અપની ફરોદગાહકો રવાના હૂવે ઓર સુલ્તાન મેહમૂદ ખાસ ખાસ અફસરોં ઓર એક હઝાર સવારોંકો અપને હમરાહ લેકર ઉસ તરફ રવાના હૂવા જહાં પહાડીપર રાજાએ અજમેર ખડા હૂવાથા. યે સમ્મ ઉસ હદ-તકતો સવાર રહે, જહાંતક ધોડે જ સકતે થે. ઇસ્કે ખાઅદ ધોડોં પરસે ઉતર પડે ઓર પાખ્યાદ પહાડીયોંપર ચઢને લગે.

તમામ હિંદુઓંકો નિહાયતહી હયરત થીકે યે જોગી કાન શખ્સ. હેકે ઇસ્કે કહતેહી સુલ્તાન મેહમૂદ ગઝનવી ફોરન ચલા આયા? રાજાને સુલ્તાનકો આતે દેખકર આગે બઢકે ઇસતિકાવાલ કીયા ઓર શાહાના દામ્મ ઓર દોસ્તાના અખલાકસે મિલા.

અગચે ઇસવકત વોહ ઇસ દર્જે ગઝનીન થાકે યે અખલાક. ઉસસે બખૂબી બન ન પડતે થે; લેકિન, હતુલ ઇસ્કાન ઉસને ખુલ્ક વ મુરબતકી કોઈ બાત ઉકા નહીં રખ્ખી. જમ્મ રાજાને બઢકે સુલ્તાનસે હાથ મિલાયા ઓર માઅમૂલી મિઝાજપુર્સીસે ફરાગત હોચુકી તો સુલ્તાનસે રાજાને કહા “આપને બડી તકલીફ કી, અમ્મ મુઝે આપકે ઝરીએસે માઅલૂમ હો જાએગા કે મેરે વઝીરકા બહાદુર બેટા જયરામ કિસ લીયે મારા ગયા.”

સુલ્તાન—(હયરતસે) “માર ડાલા ગયા? જયરામ? અફ-સોસ! મુઝે ઉસસે મહોખ્ખત થી. જમ્મ વોહ સિંધકે મયદાનેમેં મેરી ફોજસે લડાયા ઉસ ઝમાનેમેં મેને ઉસ્કી બહાદુરીયોંકો હય-રતકી નિગાહસે દેખાયા ઓર ઉસ્કી બહાદુરીયેની મુઝે ઉસ્કા અયસા કદ્રદાન બનાયાથા કે મેને ઉસ્કો ઇઝઝતકે સાથ આપકે પાસ બેજ દીયા થા. તો વો કયા માર ડાલા ગયા? કમ?”

રાજા—“ અફસોસ ! આજ વોહ નહીં માઅલૂમ કયુંકર મારે ડાલા ગયા. શાહ સાહબકો માઅલૂમ હે; લેકિન, આપકે સામને ખયાન કરેંગે ઓર ધસીલીયે આપકો તકલીફ દીગઇ. ”

સુલ્તાન—(જોગીકી તરફ મુતવજજેહ હોકર) “ શાહ સાહબ ! અગર આપકો માઅલૂમ હોતો ખયાન ફરમાઇયે. ”

જોગી—“ જીહા, માઅલૂમ હે, ઓર સિર્ફ મુજહીકો માઅલૂમ હે. મેરે જોંપડેમેં એક નવજવાન શખ્સ, કેદ થા જે અકસર સંદકમેં કેદ રખ્યા જાતાથા; વોહ એક ખાસ મસલહત ઓર જુરતસે કેદ રખ્યા ગયા થા. અલાવા બરીં મેરે જોંપડેમેં કઈ નવ ઉત્ર જોગી થે જનમેંસે ત્રીન અસ્લમેં શરીફ ઓરતેં થીં. ”

“ ઇસ્લામકે એક મોઅઝ્જિઝ ખાન્દાનમેં દો બાઇ થે એક થાઅફૂખ ઓર એક યૂસુફ. થાઅફૂખ તખાહ હાલ હોકે ખુરાસાનમેં ચલા આયા ઓર વહાં ઉસ્કી નસલ ચલી. વોહ નવજવાન શખ્સ ઉસી નસલસે થા ઓર ઉસને સુલ્તાની અફવાજમેં હમેશા બહાદુરી દિખાઈ. દુસરા બાઈ યૂસુફ અગલે ઝમાનેમેં અરબકી ફોજોકે સાથ સિંધમેં આયાથા ઓર ઉસ્કી નસલ વહાં બરાબર ફેલી રહી. ઇન ત્રીન ઓરતોમેંસે દો ઉસ નસલસે થીં, લેકિન દોનોંકી થે ખાન્દાની યગાનગત અબીતક કિસીકો નહીં માઅલૂમ થી. ઇસ રાઝકા રાઝદાર સિર્ફ મેં થા. ઉન દોનોં ઓરતોકો ઇસ નવજવાનને કિસી મોકેઅપર દેખા, દેખતેહી ઉનમેંસે એકપર આશિક હો ગયા અલાહાઝલ કયાસ વોહ ઓરત જે અબી બચ્ચાહી થી ઉસ્કે દિલમેંબી ઇશકકે જઝગાત પેદા હોગએ; ગોકે અસ્મત ઉસ્કા હમેશા મૂંહ બંદ કીયે રહી. ઇસ ઇશકકે ઇખ્તિદાઈ ઝમાનેમેં એક નયા વોકેઆ હૂવા. વોહ યેકે હિંદોસ્તાનકી એક મોઅઝ્જિઝ.

શરીર. લડકીને ઉસ નવજવાનકો દેખા ઓર પેહલીલી નઝરમેં
 અપના ગમરસીદા દિલ ઉસકે સિપુઈ કર દીયા. યે હિંદુ લડકી અ-
 પની કોમમેં બદનામ હોનેકે ડરસે ઇસ ઇસ્કકો બહોત છુપાતી થી,
 મગર ન છુપતા થા. વોહ નવજવાનબી નહીં પસંદ કરતા થાકે
 ઇસકો અપને અકદે નિકાહમેં લાય; ઇસ્લીયેકે ઇસમેં એક શરીર.
 હિંદુ ખાન્દાનકી અપની કોમમેં બેઘઝઝતી મુતસબિર થી ઓર ઇસી
 વજહસે ઉસ નવજવાનને એક મોકે અપર ઝાલિમાના તરીકેસે ઇસ
 દિલ અઝ દસ્ત દાદા હિંદુ લડકીકો અપને પેહલુસે જુદા કર દીયા. વોહ
 માયુસ હોકે ચલી આઈ ઓર દિલ્લી દિલમેં ગમ ખાતી રહી. નવ-
 જવાનકી યે ઝાલિમાના કારરવાઇ ઉન મુસલમાન લડકીયોકોબી
 નાપસંદ દૂર્ઘ, વોહબી ઇસ હિંદુ લડકીસે મિલનેકે લીયે યહાં
 આઈ મેને ઇનકો રોક લીયા જો મેરે પાસ જોગીયોકે બેસમેં રહા
 કરતીથી, મુઝસે હિંદુ લડકીને મદદ લેના ચાહી. ચૂંકે ઇસ મુલકમેં
 મેરે મુરીદ બહોત હે, સિદ્દાઝા મેને એક ચાલાકીસે ઇસ નવજવાનકો
 ગિરફતાર કરા લીયા ઓર ઉસે અપને હમરાહ એક સંદૂકમેં
 બંદ કરકે રખને લગા. મગર, ઇસ હિંદુ લડકીકો હનોઝ ન માઅ-
 લૂમ થાકે ઉસ્કા માઅશૂક મેરે પાસ કેદ હે. અબ ઉસકે દિલમેં
 અયસા જોશે જીનન પેદા હુવાકે વોહબી મેરે ઝોપરમેં જોગીયોકા
 બેસ બદલકે રેહને લગી.”

“ ઇસ્કા અસ્લી આશિક જો હિંદુ શખ્સ થા ઉસ્કાબી ઇસ
 અમ્રકો અબર પેહલેલીસે હો ગઇથી ઓર ઇસ વજહસે અપની
 માઅશૂકકો ખાઅઝ મોકે મોપર ઉસને કુછ ઝરર પહોંચાના ચાહા;
 લેકિન, ઉસ્કા કુછ બસ ન ચલ સકા. વોહ આશિક કોન થા ?
 અફસોસ ! વો જયરામ થા.”

રાજાએ અજમેર ઓર સુલ્તાન દોનો હયરતસે દેખને લગે.

જોગી—“ ઇસવકત વોહ નવજવાન સંદૂકસે નિકાલા ગયા થા ઓર હરખે માઅમૂલ ખાના ખાનેકે બાઅદ ઉસે ઝરા ઝાંપડેસે ઝાંકે ખુલ્લી ફિઝાકે દેખનેકી ઇબ્તિહાસ દીગઈ થી. અપને રૂઝીયા જયરામકો જાતે દેખકર ઉસે ગુસ્સા આ ગયા કે યે મુસલમાનોંકે સાથ ફરેબકી કારરવાઇ કરને જતાહે. ખુસસ જયરામકો મુઝસે ખાતે કરતા દેખકર ઓર આગ હોગયા, મેરે ઝાંપડેમેં દોઝેક તલવારેંલી થાં જો દરદાંકો ધમકાને ઓર અપની હિફાઝતકે લોયે રખ લી ગઈથી, ઉસને ઉન્હીમેંસે એક તલવાર લેલી ઓર લપકકે જયરામકે પીછે રવાના હૂવા. પહાડીકી બલદીપર પહોંચકે ઉસને જયરામપર વાર કીયા, જયરામનેબી ફિરકે એક તલવાર મારી દોનોંકે કારી વાર પડે ઓર દોનોં ગિરે. મેં અપને ઝાંપડેસે ઇસ તમાશેકો દેખ રહાથા, બલકે જયરામકી તલવાર ઝયાદા કારી પડીથી, ઇસ્લીયે કે જયરામ ઝિંદા તડપ રહાથા ઓર ઉસ નવજવાનને ગિરતેલી જાન દેદી. ”

ઇસંકે બાઅદ જોગી સુલ્તાનકી તરફ મુતવજ્જહે હૂવા ઓર કેહને લગા “ હુઝૂર ! આપ ઇસ શખ્સકી લાશ મુલાહિઝા ફરમા લીજીયે. શાયદ આપ પેહચાનતે હોં. ”

સુલ્તાનને ઝુકકે દેખા ઓર હયરતમેં આકે ચિહ્ના ઉઠા “આહ ! યેતો મેરા નવજવાન બહાદુર અફસર મનસૂર હે ! ! આહ ! મારા કાલા ગયા ! ઉફ ! ”. સુલ્તાનકી આંખોસે આંસુ જારી હો ગયે.

જોગી—“ ઇસી નવજવાન મનસૂરકે ગમમેં ખેતાબ હોકે વોહ દોનોં મુસલમાન લડકીયાં અપને ઉસી જોગીયોંકે બેસમેં તલવારે

લેલેકે દોડી, ઉન્હોંને નીમળાં જયરામકો ગુસ્સેકે મારે અપની તલ-
વારોસે કાટના શુરૂ અ કીયા. ઇતની દેરમેં રાજપૂતકે સવાર પહોંચે
ઓર ઉનહોંને ઇનકો કતલ કરે ડાલા. હુઝૂર સુલતાન ! આપ જા-
નતે હોગે યે વોહી અરખ—લડકીયાં હેં જો સિંધકી ફત્હકે વક્ત
મિલીયાં; જનકા ખાન્દાન તખ્તાહ હો ગયાથા ઓર જનકા હાલ
મરહૂમ મનસૂરને આપકો ખિદમતમેં અર્જ કીયાથા. ”

સુલ્તાન—“ હા, હા, અફસોસ ! તો વોહની કતલ હો ગઈ ? ”

જોગી—“ અખ બાકી રહા વોહ પિછલા જોગી, જસને ખુદ-
કુશીકો વોહ વોહી હિંદુ લડકી થી. મહારાજ ! આપ ઉસ્કો લાશકો
ગોરસે દેખે. ”

રાજાને ઝુકકે દેખા ઓર દેખતેહી એક ચીખ મારકે ચિલા
ઉઠા “ હાય, યેહ તો મેરી પ્યારી, જાનસે ક્યાદા પ્યારી મોહના હે.
હાય ! હાય ! ”.

દોહી દેખ અ. “ હાય ” લશ્ક રાજાકી કબાનસે નિકલાથા કે
વોહ ગણ ખાકે ગિર પડા. દેરકે ખાઅદ રાજા હોશમેં આયા તો
જોગીને કહા “ યે ઇશ્કકા વાકેઆ કહાની જનકે યહીં પર તમામ
હુવા ઓર સખ હસરતેં દિલહીમેં રેહ ગઈ. હુઝૂર સુલ્તાન ! જસ
મોઅઝઝિઝ ખાન્દાને ઇસ્લામકા મેને પતા દીયા થા વોહ નસ્તે
અન્સાર હે, ઇસ્લીયેકે અરખ લડકીયાં ઓર મનસૂર દોનોં ઉસી
ખાન્દાનમેં થે. રાજા સાહબ ! આપકો મેં અપના હાલબી ખતાય
દેતા હું. મેં વોહી શખ્સ હું જસકી શિકાયત આપકે દરમારમેં કી
ગઈથી કે કોઈ મુસલમાન બિરહમનકે બેસમેં પૂજા કરાયા કરતા
હે. બેશક હુઝૂરકે દરમારમેં જાઇઝ શિકાયત કી ગઈથી. મેંહી

સુસ્તાની ફેાજવાલોંકે નઝદીક યાહયા બિન સ્ત્રીયા થા ઝોર મેંહી અજમેરકે મંદરમેં મહારાજ કરશન થા. અગર્યે મેંને કાષ્ટ શુલમ જનકે નહીં કીયા; લેકિન, બહોતસે જુમોંકા મુરતકિય હું.

બેહતર હોકે ઇસ કિસ્સેકે સાથ મેંબી અપને જુમોંકી સઝામેં તમામ કરદીયા જાઉં. ”

ઇસ તકરીરને એક સનાટા પેદા કર દીયા, જોગી. દોબારા બોલા “ અગર મેરી ખતા મુઆફ કીગઇ તો ઇતની નસીહતબી માની જાય કે, દોનોં બાદશાહ અબ ખૂંરેછી મોકૂફ કરેં ઝોર સુલેહ કર લેં. લઝાઇહીને યે ગમનાક સાનહે પેદા કીયે. ”

જોગીકી નસીહત પર અમલ કીયા ગયા ઝોર સુલેહ વ મહોબ્બતકા પેમાન કરકે દોનોં બાદશાહ સર્દ આહેં બરતે અપને અપને લશ્કરગાહકો રવાના હૂવે.

મલેકુલ અઝીઝ વરજના—કુઝેડકે નામસે જો જમ તવારીખમે મશહુર હે. હસી કુઝેડકા ઇસમેં ખ્યાન હે. એક તરફ તમામ યુરપકે બાદશાહ થે ઓર એક તરફ મુઢીબર મુસલમાન. આખીર મુસલમાનોંકી લા-સાની બહાદુરીસે આજઝ આકર ઇસાઇયોને સુલેહકી ખવાહિશ આ-હીર ઇસ્કીમેંબી વોહી ઇશક કી ચાશની મોબુદ હે. કી. દો રૂપે.

અઈયામે અરબ—હઝરત રસુલે અકરમ મોહમદ સલ કી દુનિયામે તશરીફ આવરીસે પંજતર અરબકે જહાલતકે દીલચરપ હાલાત નિહાયત ઉમદગીસે નાવિલકે પેરાયેમેં ખ્યાન કીયેહેં. ઓર સાથહી ઇસ્કીયા દિલચરપીબી મોબુદ હે. કી. દો રૂપે.

ફલોરા ફલોર-ડા—ઇસ્કી ચાશનીને ઇસમેંબી મઝા બતાયા હે. ઇસાઇ ક્લીસાઓકે રાઝ નિહાયત દીલ-ચરપ પ્લાટમેં લીખે હેં. કી. દો રૂપે.

હસન અનજલીના—શાહઝાદા હસન ઓર શેહઝાદી અનજલીનાકે ઇસ્કી દીલચરપ દાસ્તાન પઢનેકે કાબિલ હે. તુર્કીયોંકી બહાદુરી વ મઝહબી પાખંદી કાબિલે દીદ હે. કી. દો રૂપે.

કસસુલ અંબીયા શી ઝિકરુલ અસ્કીયા.
જસમેં પેદાઇશે દુનિયા ઓર હ. આદમ (અલય.) સે લેકર છોટે બડે ૫૭ પેગમ્બરોંકે હાલાત મએ હ. મુહમ્મદ મુસ્તુફા (સલ.) ઓર અસ્હાબે કિબ્બારકા પૂરા હાલ દજ્ હે. યે એક કિતાબ દેખનેસે ઓર કિતાબે દેખનેકી ઝુરરત નહીં રહેગી. કામત સિફ. ૧૨ આને.

મિલનેકા પતા.

મહાદેવ રામચંદ્ર જંગુષ્ટે, બુકસેલર

તથા દરવાજા-અમદાવાદ.

